ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΕΠΙΤΕΤΡΑΜΜΕΝΩΝ ΤΗΝ ΤΩΝ
ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΝ

ΥΠΟ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ Κ. ΣΠΑΘΑΚΗ,

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΤΕ
ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ.

«Ἄνθρωπος ἥμερον ζῶον· ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρ-
»θῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς, θειότατον ἡμερώτατόν τε
»ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ· μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφὲν,
»ἀγριώτατον ὁπόσα φύει γῆ».

(Πλάτ. νόμ. 6 σ. 766).

ΑΘΗΝΗΣΙ,

Σ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1875

ΒΙΒ.
ΥΡΓΟ
ΓΙΚΑ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙ
ΟΘΗΚΗ ΠΥΡΓΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

ΔΗΜΟΣ.ΙΕΚ.ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΕΠΙΤΕΤΡΑΜΜΕΝΩΝ ΤΗΝ ΤΩΝ
ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΝ

ΥΠΟ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ Κ. ΣΠΑΘΑΚΗ,

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΤΕ
ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ.

«Ἄνθρωπος ἥμερον ζῶον· ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρ-
»θῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς, θειότατον ἡμερώτατόν τε
»ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ· μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφὲν,
»ἀγριώτατον ὁπόσα φύει γῆ».

(Πλάτ. νόμ. 6 σ 766).

ΑΘΗΝΗΣΙ,
ΤΥΠΟΙΣ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ
1875

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΥΡΓΟΥ
Γ. 358
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου
ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΕΠΙΤΕΤΡΑΜΜΕΝΩΝ ΤΗΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΝ

ΥΠΟ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ Κ. ΣΠΑΘΑΚΗ,

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΤΕ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ.

«Ἄνθρωπος ἥμερον ζῶον· ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρ-
»θῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς, θειότατον ἡμερώτατόν τε
»ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ· μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφὲν,
»ἀγριώτατον ὁπόσα φύει γῆ».

(Πλάτ. νόμ. 6 σ 766).

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΤΥΠΟΙΣ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1875

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΥΡΓΟΥ

ΚΛΕΙΔΑΚΗ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Διορισθεὶς πρὸ τεσσάρων ἐτῶν καθηγητὴς τῆς ἀνωτάτης τάξεως τοῦ Ἀρσακείου Παρθεναγωγείου πρὸς διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς παιδαγωγικῆς, περὶ ἣν ἐπὶ τετραετίαν διετέλεσα σπουδάζων ἐν Γερμανίᾳ, εὑρέθην ἐν τῇ ἀνάγκῃ νὰ συντάξω ἴδιον ἐγχειρίδιον παιδαγωγικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητριῶν μου. Τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο, διδασκόμενον μέχρι τοῦδε καθ' ὑπαγόρευσιν (1), ἀπεφάσισα νὰ ἐκδώσω εἰς τὸ φῶς ὅπως ἀπαλλάξω τὰς μαθητρίας ἐκ τῆς ὀχληρᾶς ἀντιγραφῆς. Θελήσας δὲ νὰ καταστήσω αὐτὸ χρήσιμον οὐ μόνον εἰς τὰς μαθητρίας τοῦ τε Ἀρσακείου καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἑλλάδος παρθεναγωγείων, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας ἐν γένει τοὺς ἐπιτετραμμένους τὴν τῶν παίδων ἀγωγήν, ἐν οἷς τὴν πρώτην θέσιν κατέχουσιν οἱ γονεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι, συμπεριέλαβον ἐν αὐτῷ πᾶν, ὅπερ ἐθεώρησα ἀναγκαῖον πρὸς γνῶσιν ἁπάντων τούτων. Τοῦτο ἔχοντες ὑπ' ὄψιν οἱ ἀναγνῶσται οὐδόλως, νομίζομεν, θέλουσι ξενισθῆ ἂν εὕρωσιν ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ τινὰ μὲν ἁρμόζοντα μᾶλλον εἰς τοὺς γονεῖς ἢ τοὺς διδασκά-

(1) Κυρία τις, Σταματούλα Βωτυρᾶ καλουμένη, ἐξέδωκε πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐν Κωνσταντινουπόλει παιδαγωγικὸν ἐγχειρίδιον ἐξ 6 τυπογραφικῶν φύλλων, οὗτινος τὰ 4 συνεπλήρωσε πλημμελῶς καὶ ἀδεξίως ἐκ τῶν πρώτων παιδαγωγικῶν μου ὑπαγορεύσεων· τοῦτο δὲ ἔπραξεν ἐν ἀγνοίᾳ μου καὶ ἄνευ τινὸς ὑποδηλώσεως!

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

λους, τινὰ δὲ ἁρμόζοντα μᾶλλον εἰς τοὺς διδασκάλους ἢ τοὺς γονεῖς. Τὰς παιδαγωγικὰς θεωρίας ὑπεστήριξα ἐν σημειώσει καὶ διὰ διαφόρων γνωμῶν τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος συγγραφέων τὸ μὲν ἵνα διεγείρω τὸν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ζῆλον τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, τὸ δὲ ἵνα καταδείξω ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι, οἱ εὑρεταὶ τῶν πλείστων ἐπιστημῶν, εἶναι συγχρόνως καὶ οἱ θεμελιωταὶ τῆς νέας μέν, ἀξιολογωτάτης δὲ καὶ ὠφελιμωτάτης παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης.

Τὸ παρὸν ἐγχειρίδιον ἐγένετο σύντομον, διότι, θελήσας νὰ καταστήσω αὐτὸ πρόχειρον πρὸς διδασκαλίαν, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ περιλάβω ἐν αὐτῷ μόνον τὰς γενικωτέρας καὶ κεφαλαιώδεις γνώσεις τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, παραλείψας μὲν πᾶν περιττὸν ἢ δυνάμενον εὐκόλως νὰ ἐννοηθῇ ἐκ τῶν γεγραμμένων, παραπέμψας δὲ ἐνιαχοῦ τὸν ἀναγνώστην εἰς ἐκτενεστέρας πραγματείας μου, δημοσιευθείσας ἔν τε τῷ Εὐαγγελικῷ Κήρυκι, τῷ ὑπ' ἐμοῦ καὶ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Κοντογόνου καὶ Ν. Καλογερᾶ ἐκδιδομένῳ, καὶ τῷ Ἀθηναίῳ. Τὸ παρὸν ἐγχειρίδιον, καίπερ σμικρόν, δίδει ἀρκετὴν νύξιν οὐ μόνον πρὸς λύσιν πλείστων παιδαγωγικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπινόησιν ἢ ἀνάμνησιν τῶν χρησιμευόντων εἴτε πρὸς πλείονα ἀνάπτυξιν εἴτε πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐν αὐτῷ συντόμως ἢ ἐλλιπῶς ἐκπεφρασμένων.

Συντάσσων τὸ παρὸν βιβλίον κατ' ἰδίαν ὅλως μέθοδον καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνθρωπολογικῶν γνώσεων, περὶ ὧν ἔχω πείσει ἐμαυτόν, μετεχειρίσθην ὡς πηγὰς διάφορα παιδαγωγικὰ συγγράμματα καὶ ἰδίως τὰ τῶν διασήμων Γερμανῶν A. H. Niemeyer, W. I. G. Curtman, K. Bormann, K. Schmidt καὶ F. Dittes. Ἐκ δὲ τῶν

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

συγγραμμάτων τῶν ἡμετέρων σοφῶν πλὴν φιλοσοφικῶν τινων ὅρων οὐδὲν ἕτερον δυστυχῶς ἠδυνήθην νὰ καρπωθῶ πρὸς τὸν σκοπόν μου.

Τελευτῶν αἰτοῦμαι συγγνώμην παρὰ τῶν ἀναγνωστῶν μου διὰ τὰς ἐν τῷ βιβλίῳ ἐνδεχομένας ἐλλείψεις· ἐλπίζω δὲ ὅτι θέλω τύχει ταύτης παρ' αὐτῶν, ἀναλογιζομένων τὸ δυσχερὲς τῆς νέας καὶ νῦν ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσαγομένης παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται ἡ μόρφωσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1875.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Κ. ΣΠΑΘΑΚΗΣ.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Παιδαγωγικὴ κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν λέγεται ἡ ἐπιστήμη ἐκείνη, ἥτις καταδεικνύει τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν τρόπον τῆς τῶν *παίδων ἀγωγῆς* (1). Μεταξὺ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, περὶ ἃς οἱ ἄνθρωποι σπουδάζουσι καὶ ἃς φιλοπόνως ἀσκοῦσιν, οὐδεμία ὑπάρχει ἔχουσα τοσούτους θεράποντας καὶ τοσούτους ἐργάτας, ὅσους ἔχει ἡ παιδαγωγική. Πατέρες καὶ μητέρες, ἐπίτροποι καὶ κηδεμόνες, ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι, ἄρχοντες καὶ νομοθέται, λαμβάνουσιν ἐνεργὸν ἐν τῇ τῶν παίδων ἀγωγῇ μέρος. Ἂν ὅμως, ἀναλογισθέντες ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος χρεωστεῖ ν' ἀναθρέψῃ καὶ ἐκπαιδεύσῃ ἑαυτὸν, ἐκτείνωμεν τὰ ὅρια τῆς παιδαγωγικῆς καὶ συμπεριλάβωμεν ἐν αὐτῇ οὐ μόνον τὴν παιδικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνδρικὴν καὶ τὴν γεροντικὴν ἀγωγὴν, τότε θέλομεν ἀναγκασθῆ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι *πάντες* καὶ *διὰ βίου* ὀφείλουσι ν'ἀσκῶσι τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην.

Ἡ *παιδαγωγικὴ ἐνέργεια* εἶναι πασῶν τῶν ἄλλων ἐνεργειῶν ἡ ὡραιοτάτη καὶ εὐγενεστάτη. Περὶ τούτου δυνάμεθα νὰ βεβαιωθῶμεν ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν ἑξῆς. Πρῶτον, πᾶσα ἐνέργεια εἶναι τοσούτῳ ὑψηλοτέρα καὶ ἐπιφανεστέρα, ὅσῳ ὑψηλότερον καὶ ἐπιφανέστερον εἶναι τὸ ἀντικείμενον, εἰς ὃ ἀναφέρεται· δύναται δὲ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργεια ν' ανα-

---

(1) Ἡ παιδαγωγικὴ ἕνεκα τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ αὐτῆς μέρους καλεῖται ὁτὲ μὲν ἐπιστήμη, ὁτὲ δὲ τέχνη. Πολλοὶ δὲ συγχέοντες τὴν περὶ ἀγωγῆς τοῦ παιδὸς ἐπιστήμην μετὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ τρέφειν καὶ παιδεύειν τὸν παῖδα ἀποκαλοῦσι τὴν παιδαγωγικὴν παιδαγωγίαν.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

φέρηται εἰς ὑψηλότερόν τι καὶ ἐπιφανέστερον ἀντικείμενον ἢ εἰς αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον; ἤτοι εἰς τὸ δημιούργημα ἐκεῖνο, ὅπερ, πλασθὲν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, ἐτέθη ὑπεράνω πάντων τῶν θείων κτισμάτων, βραχὺ ἐλαττωθὲν τῶν ἀοράτων ἀγγέλων (1), καὶ ὅπερ ἐκλήθη μέτοχον τῆς οὐρανίου βασιλείας; Καὶ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν δὲ πάλιν, τῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀναφερομένων, δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὑψηλοτέρα καὶ ἐπιφανεστέρα παρὰ τὴν ἀναφερομένην ἰδίως εἰς τοὺς παῖδας; ἤτοι εἰς τὰ ἀθῶα ἐκεῖνα πλάσματα, περὶ ὧν εἶπεν ὁ Κύριος ὅτι τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ (2), ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (3), καὶ ὅτι, ἂν δὲν γίνωμεν ὡς τὰ παιδία ταῦτα, δὲν θέλομεν εἰσέλθει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (4); Δεύτερον, πᾶσα ἐνέργεια εἶναι τοσούτῳ ὑψηλοτέρα, ὅσῳ ὑψηλότερος εἶναι ὁ σκοπός, ὃν ἐπιδιώκει· δύναται δὲ νὰ ὑπάρξῃ ὑψηλότερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος σκοπὸς τοῦ ὑπὸ τῆς παιδαγωγικῆς ἐνεργείας ἐπιδιωκομένου; Πάντες οἱ σκοποὶ τῶν λοιπῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργειῶν περιορίζονται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἐπιγείου βίου· ὁ σκοπὸς ὅμως τῆς παιδαγωγικῆς ἐνεργείας ἐξέρχεται καὶ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ προσκαίρου τούτου καὶ πεπερασμένου βίου· διότι

---

(1) «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ »καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν »τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν »τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' »εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν.» (Γένεσ. ά, 26).—«Ἠλάττωσας αὐτὸν (τὸν »ἄνθρωπον) βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν, καὶ »κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω »τῶν ποδῶν αὐτοῦ κτλ.» (Ψαλμ. ή, 5).

(2) «Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν »γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (Μάρκ. ί, 14).

(3) «Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν »ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ »Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. ιή, 10). (4) Ματθ. ιή, 3.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

αὕτη σκοπεύει νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐπιτήδειον πρὸς ἀπόλαυσιν οὐ μόνον τοῦ παρόντος βίου, ἀλλὰ καὶ τῆς μελλούσης μακαριότητος. Τέλος, πᾶσα ἐνέργεια εἶναι τοσούτῳ ἐξοχωτέρα καὶ μεγαλοπρεπεστέρα, ὅσῳ ἐξοχώτερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος εἶναι ὁ κύκλος τῶν ὄντων ἐκείνων, ἐν τῇ μετὰ τῶν ὁποίων κοινωνίᾳ ἡ ἐνέργεια αὕτη ἐξασκεῖται· καὶ μετὰ τίνος ἄλλου ἐξοχωτέρου καὶ μεγαλοπρεπεστέρου ὄντος δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ συνεργασθῇ, ἢ μετ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ; Ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἑαυτὸν ἢ ἄλλον ἄνθρωπον παιδαγωγεῖ, πράττει ἔργον οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προστασσόμενον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐνεργούμενον. Ὁ Θεὸς διὰ τῶν εὐτυχημάτων ἢ δυστυχημάτων, διὰ τῶν τοῦ βίου περιπετειῶν καὶ ἄλλων συμβεβηκότων οὐ μόνον παιδαγωγεῖ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ παρακελεύεται ὅπως καὶ ἡμεῖς συμμετάσχωμεν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ταύτης, τῆς εἰς τὴν ἡμετέραν διαπαιδαγώγησιν ἀναφερομένης. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἐνεργείας· ὅπως ἐννοήσωμεν δὲ καλῶς τήν τε τῆς *παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ἀξίαν* καὶ *τὸ εἶδος τῶν ταύτης θεραπόντων*, ἀνάγκη εἶναι νὰ καταμάθωμεν τὸ ἀντικείμενον, περὶ ὃ αὕτη στρέφεται, ἤτοι ἀνάγκη νὰ καταμάθωμεν *τί εἶναι παιδὸς ἀγωγή*· πρὸς τοῦτο δὲ πάλιν ἀπαιτεῖται νὰ γνωρίσωμεν *τί εἶναι καθόλου ἄνθρωπος* καὶ *τί ἐπιδώκει ἡ ἀγωγὴ αὐτοῦ*.

Α'.

Πρὸς κατανόησιν τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν τὰς δυνάμεις, ἐξ ὧν οὗτος συνέστηκεν. Ὁ *ἄνθρωπος εἶναι προϊὸν δυνάμεων σωματικῶν τε καὶ ψυχικῶν*· καὶ σωματικὰς μὲν δυνάμεις λέγοντες ἐννοοῦμεν τὰς ἐνυπαρχούσας ἐν τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου, ψυχικὰς δὲ τὰς ἐνυπαρχούσας ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ. Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἐπλάσθη ἐκ τοῦ χοός, ἐξ οὗ τρέφεται καὶ εἰς ὃν πάλιν μέλλει νὰ ἐπανέλθῃ. Τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, τὴν τροφὴν καὶ τὸ τέλος ἔχει ὁ ἄνθρωπος κοινὰ μετὰ τῶν σωμάτων πάντων τῶν ζώων, διακρίνεται ὅμως τούτων

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

διά τινων ἰδιοτήτων, αἵτινες μαρτυροῦσι τὸν ὑψηλότερον αὐτοῦ προορισμόν. Ἤδη ἐκ τῆς *μορφῆς* τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀπαστράπτει ἡ λαμπηδὼν τοῦ κάλλους καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας ἐκείνης, πρὸς ἣν καὶ αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα ἔδειξαν καὶ δεικνύουσι τὴν ἑαυτῶν ἔκπληξιν. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ὀρθίαν αὐτοῦ στάσιν καὶ τὸ ὄρθιον βάδισμα. Ἡ δὲ ὀρθοστασία πάλιν αὕτη καὶ τὸ ὀρθοπεριπατητικὸν εἶναι σύμφωνα πρὸς τὸν ὑψηλὸν τοῦ ἀνθρώπου προορισμόν. Ἡ πρὸς τὰ *ἄνω στάσις* τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνθρώπου δεικνύει τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ καὶ οὐράνιον πατρίδα, πρὸς ἣν πρέπει νὰ παρασκευάζῃ ἑαυτόν· τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ κρανίου αὐτοῦ, ὅπερ, ἐνέχον τὸν *ἐγκέφαλον*, ὑπέρκειται τῶν κατωτέρων τοῦ κρανίου μερῶν, τῶν τὰ γευστικὰ ὄργανα περιλαμβανόντων, δεικνύει τὴν ὑπεροχὴν τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ζωῆς ὑπεράνω τῆς ζωϊκῆς. Τὸ τρυφερὸν *στόμα* τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῶν λεπτῶν σιαγόνων καὶ τῶν συμμέτρως τεταγμένων ὀδόντων δεικνύει προδήλως ὅτι δὲν ἐπλάσθη, ὡς τὸ τῶν λοιπῶν ζώων, τουτέστιν ὅπως ἀποσπᾷ εὐθὺς ἐκ τῆς γῆς ὠμὰ χόρτα καὶ μαγειρεύῃ αὐτὰ ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ὅπως παραλαμβάνῃ ἐκ τῶν χειρῶν τὴν ἤδη παρεσκευασμένην τροφὴν καὶ οὕτως εὑρίσκῃ καιρὸν πρὸς ἐκπλήρωσιν καὶ ἑτέρου πολλῷ ὑψηλοτέρου καὶ πνευματικωτέρου σκοποῦ, ἤτοι πρὸς τὸ λαλεῖν καὶ ἀνακοινοῦσθαι τοῖς ἑτέροις τά τε αἰσθήματα καὶ διανοήματα.

Μεταξὺ τῶν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κεφαλῇ τεσσάρων αἰσθητηρίων ὀργάνων τελειότερον φαίνεται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ τῶν λοιπῶν ζώων αἰσθητήρια τὸ τῆς *γεύσεως*, ἧς σπουδαιότατον ὄργανον εἶναι ἡ *γλῶσσα*. Ἐνῷ κατὰ τὴν ὀξύτητα τῶν λοιπῶν ὀργάνων πολλὰ τῶν λοιπῶν ζώων ὑπερτεροῦσι τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν τελειότητα ὅμως τῶν γευστικῶν ὀργάνων πολὺ οἱ ἄνθρωποι ὑπερέχουσιν ἐκεῖνα. Τὰ γευστικὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα ἡ γλῶσσα προωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οὐ μόνον ὅπως παραλαμβάνωσιν ὑλικήν, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἐξάγωσι πνευ-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ματικὴν τροφήν. Τούτου ἕνεκα συναθροίζονται εἰς τοῦτο τὸ μέρος τοῦ σώματος, ὡς εἴς τι κέντρον, ἅπασαι ἐκεῖναι αἱ ἰδιότητες, αἵτινες παρὰ τοῖς λοιποῖς ζώοις εἰς διάφορα μέρη ἐμφανίζονται.

Ὁ ἄνθρωπος ὑπερέχει τὰ λοιπὰ ζῶα καὶ κατὰ τὸ *φυσικὸν κάλυμμα τοῦ σώματος* αὐτοῦ. Τὸ δέρμα αὐτοῦ εἶναι μὲν γυμνὸν καὶ δὲν καλύπτεται οὔτε ὑπὸ τριχῶν, οὔτε ὑπὸ πτερῶν, οὔτε ὑπ' ἄλλων στεγασμάτων, ὑφ' ὧν καλύπτονται τὰ δέρματα τῶν λοιπῶν ζώων· ἀλλ' αὐτὴ δὴ ἡ γύμνωσις, διάφορα ἐπιδεχομένη τεχνικὰ καλύμματα, καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐπιτήδειον νὰ ζῇ καὶ ν' ἀντέχῃ εἰς πάντα τῆς γῆς τὰ κλίματα κατὰ πάσας τὰς ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὅπερ ἀποβαίνει ἀδύνατον εἰς τὰ λοιπὰ ζῶα, τὰ μὴ δυνάμενα ν' ἀλλάσσωσι κατὰ τοὺς τόπους καὶ τοὺς καιροὺς καλύμματα.

Τὸ σπουδαιότατον ὄργανον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, δι' οὗ ἐκδηλοῦται ἐναργῶς ἡ αἴσθησις τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, εἶναι ἡ *χεὶρ* μετὰ τῶν ἑαυτῆς δακτύλων. Ἡ χεὶρ εἶναι τὸ μέσον ἐκεῖνο, δι' οὗ ἰδίως ἐκφαίνονται αἱ ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς ἤ, κάλλιον εἰπεῖν, αὐτὴ ἡ ψυχή. Διὰ τῆς χειρὸς κατασκευάζει ὁ ἄνθρωπος τὰ τεχνουργήματα ἐκεῖνα, δι' ὧν καταδεικνύεται ἡ συγγένεια τοῦ ἐν αὐτῷ κατοικοῦντος πνεύματος μετὰ τοῦ πνεύματος ἐκείνου, δι' οὗ ἐδημιουργήθησαν τὰ μεγαλοπρεπέστατα τῆς φύσεως δημιουργήματα. Ἡ χεὶρ εἶναι τὸ κυριώτατον ὄργανον, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος κατώρθωσε καὶ κατορθοῖ νὰ ἀλλοιοῖ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὰς τύχας τῆς ἀνθρωπότητος, σπουδαίας ἐπιφέρων μεταβολάς.

Ὁ σωματικὸς τοῦ ἀνθρώπου ὀργανισμός, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν ὀργανισμὸν τῶν ἀλόγων ζώων, δύναται νὰ φανῇ κατὰ πρώτην ἔποψιν κατώτερος αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ ἑξῆς· ἐν ᾧ δηλαδὴ τὸ ἄλογον ζῶον εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ δύναται νὰ κινηθῇ ἐλευθέρως καὶ αὐτοβούλως, καὶ μόνον ἐπὶ ὀλίγας ἑβδομάδας, ἐνίοτε δὲ ἐπὶ ἔτι ὀλιγώτερον χρόνον ἐπιδέεται τῆς βοηθείας τῶν ἑαυτοῦ γεννητόρων ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τοὺς ὅρους,

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τοὺς ἀπαιτουμένους πρὸς τὴν αὐτοτελῆ αὐτοῦ ὕπαρξιν· ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἐναντίου, γυμνὸς καὶ τελέως ἐνδεὴς γεννώμενος, ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐξωτερικῆς βοηθείας ἐπὶ πλείονα χρόνον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ μακροχρόνιος αὕτη παιδικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἡλικία συνᾴδει πρὸς τὸν ὅλον βίον, ὅστις εἶναι μακροχρονιώτερος τοῦ τῶν λοιπῶν ζώων· ἀλλ' ὅμως πάντοτε ἡ ἔνδεια αὕτη καὶ γυμνότης τοῦ ἀνθρώπου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ταχυτάτην τῶν λοιπῶν ζώων ἀνάπτυξιν δύναται νὰ φανῇ ὡς τις ἔλλειψις καὶ ὑποβιβασμὸς εἰς τὸν ἀπρόσεκτον παρατηρητήν. Καὶ ὅμως, ἂν θεωρήσωμεν τὸ πρᾶγμα ἐγγύτερον καὶ προσεκτικώτερον, θέλομεν ἀναγκασθῆ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἰς τὴν φαινομένην ταύτην ἔλλειψιν ἔγκειται ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Διότι τίς δὲν βλέπει ὅτι αὐτὴ ἡ γυμνότης καὶ ἔνδεια τοῦ παιδὸς εἶναι ἐκείνη, ἥτις διεγείρει ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν γονέων τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην; Τίς ἀγνοεῖ ὅτι νόμος φυσικὸς ὑπάρχει νὰ ἀγαπᾷ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνο τὸ ἀντικείμενον περισσότερον, ὅπερ μετὰ κόπου καὶ μόχθου ἐκτήσατο καὶ προήγαγεν; Ἐντεῦθεν τίς δὲν καθορᾷ ἐναργῶς τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οἱ παῖδες κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ζωῆς αὐτῶν ἔτη ἀγαπῶνται μᾶλλον ὑπὸ τῆς μητρὸς ἢ ὑπὸ τοῦ πατρός; καὶ τούτων πάλιν μᾶλλον ἀγαπῶνται οἱ ἀσθενεῖς ἢ οἱ ὑγιῶς ἔχοντες; Αὐτὸς ὁ Θεὸς ηὐδόκησεν ἵνα ὁ νεογέννητος ἄνθρωπος ἀφίκηται εἰς τὴν ἑαυτοῦ αὐθυπόστασιν μετὰ πολυχρόνιον μητρικὴν καὶ πατρικὴν μέριμναν καὶ θεραπείαν· τοῦτο δ' ἐγένετο ἵνα μεταξὺ τοῦ παιδὸς καὶ τῶν γονέων ἀναπτυχθῇ ἐκεῖνος ὁ *δεσμὸς τῆς ἀγάπης*, ὅστις εἶναι ὁ ἀπαραίτητος καὶ ἀναγκαιότατος ὅρος πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν αὐτῶν ἐπενέργειαν.

Ἀλλ' ὅμως τὸ σῶμα τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου μετὰ πασῶν τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ, ὅπερ εἴδομεν ὑπέρτερον τοῦ σώματος τῶν λοιπῶν ζώων, ἤθελεν εἶναι νεκρὸν ἂν μὴ κατῴκει ἐν αὐτῷ καὶ ἐνήργει ἡ ἀόρατος μέν, λίαν δὲ ἐναργής, ψυχὴ μετὰ πασῶν αὐτῆς τῶν ἰδιοτήτων. Ἡ ὕπαρξις αὐτῆς καὶ ἡ οὐσία διαγιγνώσκονται ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς, ἃς ἡμεῖς καλοῦμεν *γνῶσιν*, *συναίσθησιν καὶ ὄρεξιν*, ἢ ἐν ταῖς δυνάμεσιν αὐτῆς, ἃς ανα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

μάζομεν *γνωστικόν*, *συναισθητικόν* [1] καὶ *ὀρεκτικόν*.

Καὶ ἡ μὲν *γνωστικὴ* δύναμις τῆς ψυχῆς ζωοποιεῖ τὰς αἰσθήσεις πρὸς ἀντίληψιν τοῦ περιβάλλοντος ἡμᾶς ἐξωτερικοῦ κόσμου. Βλέπομεν τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, τὸν ἀστερόεντα οὐρανὸν, τὸ κάλλος τῆς πέριξ ἡμῶν φύσεως· ἀκούομεν τοὺς διαφόρους ἤχους, τοὺς προςβάλλοντας τὰ ὦτα ἡμῶν· διακρίνομεν τὰς ἐντυπώσεις, ἃς ὁ περιβάλλων ἡμᾶς ἀὴρ ἐν ταῖς διαφόροις αὐτοῦ καταστάσεσιν ἐπιφέρει. Διὰ πάσας ταύτας τὰς ἐντυπώσεις ὁ ὀφθαλμὸς, τὸ οὖς καὶ τὸ γενικὸν καθόλου αἰσθητήριον εἶναι μόνον ὄργανα ἢ μέσα· τὸ δὲ πραγματικῶς ἀντιλαμβανόμενον εἶναι ἡ ψυχὴ, ἐμφανιζομένη ὑπὸ τὴν γνωστικὴν αὐτῆς δύναμιν, ἥτις κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας, καθ' ἃς παριστῶνται εἰς τὴν συνείδησιν τὰ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων ἐπιδρῶντα, καλεῖται μερικώτερον *παραστατικὴ* καὶ δὴ *αἰσθητική*. Ἡ ψυχὴ κέκτηται τὴν δύναμιν οὐ μόνον τοῦ προςλαμβάνειν ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀναπαριστάνειν εἰς τὴν ἑαυτῆς συνείδησιν τὰς ἄλλοτέ ποτε προςληφθείσας ἐντυπώσεις καὶ διατηρεῖν αὐτάς. Καλεῖται δὲ ἡ δύναμις αὕτη *ἀναπαραστατική*, καὶ δὴ *φανταστικὴ* ἢ *μνημονική*. Οὕτω λοιπὸν παρατηροῦμεν *παραστατικὴν* καὶ *ἀναπαραστατικὴν* ἐνέργειαν ἐν τῇ ψυχῇ, καθ' ὅσον αὕτη ὡς γνωστικὸν ἢ γνωστικὴ δύναμις ἐμφανίζεται.

Διὰ δὲ τῆς *συναισθητικῆς* δυνάμεως διακρίνει ἡ ψυχὴ τὰς διὰ τοῦ γνωστικοῦ προςκτηθείσας ἐντυπώσεις εἰς εὐαρέστους ἢ δυσαρέστους, καὶ διατίθεται πρὸς αὐτὰς καθ' ἡδονὴν ἢ λύπην. Ἡ διάκρισις αὕτη καὶ διάθεσις ἀναφέρεται ἐπὶ πάσας τὰς ἀντιλήψεις, τὰς δι' οἱουδήποτε αἰσθητικοῦ ὀργάνου ἐγγινομένας. Οὕτω διακρίνομεν τὰ χρώματα, τοὺς τόνους, τὰς ὀσμὰς κτλ. εἰς τερπνὰ, ἤτοι διεγείροντα εἰς τὴν ψυχὴν εὐάρεστον αἴσθημα, καὶ εἰς ἀτερπῆ, ἤτοι προξενοῦντα εἰς τὴν ψυχὴν αἴσθημα δυσάρεστον.

---

(1) Τινὲς τῶν φιλοσόφων δὲν παραδέχονται τὸ συναισθητικὸν ὡς ἰδίαν τῆς ψυχῆς δύναμιν.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Διὰ δὲ τῆς *ὀρεκτικῆς* δυνάμεως τείνει ἡ ψυχὴ πρὸς πραγμάτωσιν ἢ ἀποφυγὴν τῶν διὰ μὲν τοῦ γνωστικοῦ προςκτηθεισῶν, διὰ δὲ τοῦ συναισθητικοῦ εἰς εὐαρέστους ἢ δυσαρέστους, εἰς ὠφελίμους ἢ βλαβερὰς διακριθεισῶν ἐντυπώσεων. Ὁπουδήποτε καὶ ἂν ἐκτείνωμεν τὴν χεῖρα, ὁπουδήποτε καὶ ἂν στρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμούς, ὁπουδήποτε καὶ ἂν κινήσωμεν τὸν πόδα, τοῦτο προςδιορίζει ἡ ἐνέργεια αὕτη τῆς ψυχικῆς ζωῆς, ἢ ἡ δύναμις ἐκείνη τῆς ψυχῆς, ἥτις παρὰ πᾶσαν ἄλλην ἐνέργειαν καὶ δύναμιν καθιστᾷ προδηλοτέραν τήν τε παρουσίαν τῆς ψυχῆς καὶ ἐμφάνισιν.

Μέχρι τοῦδε κατεμάθομεν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν καὶ ζωὴν ἔκ τε τῶν σωματικῶν καὶ τῶν κατωτέρων τῆς ψυχῆς ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων· ὡς πρὸς τοῦτο συγγενεύουσί πως τὰ ἄλογα ζῶα πρὸς τὸν ἄνθρωπον· διότι καὶ παρ᾽ αὐτοῖς παρατηρεῖται τοιαύτη τις φύσις καὶ ζωή. Καὶ τὸ ἄλογον ζῶον ἀντιλαμβάνεται τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων καὶ διακρίνει αὐτὰ ἀπ᾽ ἀλλήλων· ὁ κύων διακρίνει τὸν κύριον αὐτοῦ· ὁ λέων τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα· τὸ πτηνὸν τὴν ἑαυτοῦ φωλεάν· καὶ πάντα τὴν ἰδίαν αὐτῶν τροφήν. Καὶ τὰ ἄλογα ζῶα διατηροῦσιν ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις, καὶ ἀναπαριστῶσιν αὐτὰς κατὰ τὰς περιστάσεις. Οὕτως ὁ πελαργὸς καὶ ἡ χελιδὼν ἐπιστρέφουσι μετὰ ὅλους μῆνας εἰς τὴν νεοττιὰν αὐτῶν καὶ τὰ θηρία εἰς τὰ ἑαυτῶν κρησφύγετα· ἡ δὲ γαλῆ, θέλουσα ν᾽ ἀποφύγῃ τὴν ἐπανάληψιν τῶν πληγῶν, ἀποφεύγει τὴν ἐπανάληψιν τῶν ζημιῶν, αἵτινες ἐκείνας προκαλοῦσιν. Εἶναι περιττὸν ν᾽ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ἄπειρα παραδείγματα, ἅτινα μαρτυροῦσιν ὅτι ὅπως ἐν τῇ μορφῇ τῆς ὀρέξεως, οὕτω καὶ ἐν τῇ μορφῇ τοῦ συναισθήματος ἐμφανίζουσι τὰ ἄλογα ζῶα ψυχικήν τινα ζωήν. Ἐὰν λοιπὸν μέχρις ἐδῶ ἤθελον περιορισθῆ αἱ ἰδιότητες τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, πάντως ἤθελε συμπέσει οὗτος μετὰ τῶν ἀλόγων ζώων καὶ μικρὰ ἤθελεν εἶναι μεταξὺ ἀμφοτέρων διαφορά. Καὶ ὅμως μέγα χάσμα διαχωρίζει τὰ λογικὰ ὄντα τῶν ἀλόγων καὶ μεγίστη εἶναι ἡ μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν τοῦ Θεοῦ δημιουργημάτων

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ὑπάρχουσα διαφορά. Τὴν διαφορὰν ταύτην ἀποτελεῖ τὸ *πνεῦμα*, ὅπερ, κύριον γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου ὄν, ἐλλείπει ὅλως ἐκ τῶν ἀλόγων ζώων.

Τὸ *πνεῦμα* εἶναι ἡ ὑψηλοτέρα ἔκφανσις τῆς ψυχῆς, ἢ, κάλλιον εἰπεῖν, εἶναι αὐτὴ ἡ ψυχή, θεωρουμένη ἐλευθέρα ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ σώματος καὶ ἐλευθέρως ἐνεργοῦσα κατὰ νόησίν τε καὶ βούλησιν. Διὰ τῆς ὑψίστης ταύτης ἐκφάνσεως ἀποβαίνει ὁ ἄνθρωπος οὐχὶ ἁπλοῦν ζῷον, ἀλλὰ ζῷον λογικόν. Ἡ πνευματικότης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ σφραγὶς τῆς θείας αὐτοῦ καταγωγῆς· εἶναι τὸ στοιχεῖον, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος ἀποβαίνει εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα τοῦ Θεοῦ. Καὶ διὰ μὲν τῆς κατωτέρας ἐκφάνσεως τῆς ζωοποιούσης αὐτὸν ἀρχῆς ἵσταται ὁ ἄνθρωπος συνδεδεμένος μετὰ τῶν ἐπὶ τῆς κατωτέρας βαθμίδος ἱσταμένων ἐμψύχων ὄντων, διὰ δὲ τῆς ἀνωτέρας, ἤτοι τοῦ πνεύματος, ἀνυψοῦται ὁ ἄνθρωπος ὑπεράνω τῶν ζώων καὶ σπεύδει πρὸς τὸ θεῖον. Ἕνεκα τῆς πνευματικότητος ταύτης ἅπαντα τὰ αἰσθητήρια τοῦ ἀνθρώπου ὄργανα δύνανται νὰ ὑπηρετήσωσι πρὸς πλήρωσιν καὶ πνευματικῶν χρειῶν. Οὕτως ὁ μὲν ὀφθαλμὸς ἀποβαίνει ὁ κατόπτης οὐχὶ πλέον αἰσθητῆς, ἀλλὰ ὑψηλοτέρας διεγέρσεως· ἡ δὲ γλῶσσα καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ στόματος ὄργανα συντελοῦσιν οὐχὶ ἁπλῶς πρὸς διάκρισιν καὶ βρῶσιν τῶν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν ἐσωτερικῶν αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων. ἡ δὲ χεὶρ καθίσταται ἐπιτηδεία οὐχὶ ἁπλῶς πρὸς τὸ λαμβάνειν πράγματα, συντελοῦντα εἰς πλήρωσιν αἰσθητῶν χρειῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ διδόναι εἰς αὐτὰ τύπους καὶ μορφάς, οἵας ἀπαιτεῖ ἡ πλήρωσις χρειῶν πνευματικῶν. Διὰ τῆς πνευματικῆς ἰδιότητος τοῦ ἀνθρώπου γίνεται ἐνσυνείδητος ἡ ἐνέργεια τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ προβιβάζεται, ἀνυψουμένη ὑπεράνω τῆς αἰσθητικότητος καὶ στρεφομένη ἐντὸς ὑψηλοτέρας καὶ ἰδανικωτέρας σφαίρας, πολλάκις ἐναντίως διακειμένης πρὸς τὴν αἰσθητήν. Οὕτως ἕνεκα τῆς πνευματικότητος τὸ *γνωστικὸν* τοῦ ἀνθρώπου δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ νὰ διάκηται παθητικῶς, δεχόμενον ἢ ἀναπαριστῶν ἀμέσως τὰς τῶν ἐπὶ μέρους ἀντι-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

κειμένων ἐντυπώσεις· ἀλλὰ δύναται καὶ νὰ ἐνεργῇ, ἔνθεν μὲν ἐπεξεργαζόμενον τὰ ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων διδόμενα ἢ ὑπὸ τῆς φαντασίας ἀνατυπούμενα ἀντικείμενα καὶ παράγον ἐκ τῶν ἀμέσων εἴτε μερικῶν ἐννοιῶν γνώσεις ἐμμέσους εἴτε γενικάς, ὁπότε *νοῦς διασκεπτικὸς* λέγεται· ἔνθεν δὲ προςκτώμενον γνώσεις μήτε ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων διδομένας, μήτε ὑπὸ τοῦ διασκεπτικοῦ νοῦ παραγομένας, οἷα εἶναι ἡ τοῦ αἰωνίου, τοῦ ἀπείρου καὶ πάσης ὑπάρξεως αἰτίου, ὁπότε *νοῦς ἐποπτικὸς* ἢ *λογικὸν* καλεῖται, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ὑπερτάτην ἔκφανσιν τοῦ πνεύματος καὶ τὸ ὑπέρτατον γνώρισμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὁμοίως ἕνεκα τῆς πνευματικότητος καὶ τὸ *συναισθητικὸν* τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς ἐκεῖνα τὰ συναισθήματα, ἅπερ ἐγγεννῶνται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, ἢ ἅπερ εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀναφέρονται, καὶ διὰ τοῦτο ὀρθῶς καλοῦνται *σωματικά*· ἀλλ' ἀναφέρεται καὶ εἰς ἐκεῖνα τὰ συναισθήματα, ἅτινα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ψυχὴν ἢ προερχόμενα ἐξ ἐντυπώσεων ἐσωτερικῶν, καὶ δὴ τῶν ὑψηλοτέρων τῆς ψυχῆς δυνάμεων, καλοῦνται *πνευματικά*, οἷα εἶναι τὰ τοῦ *ἀληθοῦς* καὶ τοῦ *ἀγαθοῦ* συναισθήματα, ὑπὲρ ὧν ὁ ἄνθρωπος καὶ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως πολλάκις ἀφειδεῖ. Οἴκοθεν δὲ ἐννοεῖται ὅτι, προβιβαζομένης καὶ ἀνυψουμένης διὰ τοῦ πνεύματος τῆς γνωστικῆς καὶ συναισθητικῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς, συμπροβιβάζεται καὶ συνανυψοῦται καὶ τὸ *ὀρεκτικόν*, ἢ ἡ *ὀρεκτικὴ* δύναμις τῆς ψυχῆς, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ νὰ πραγματώσῃ ἢ ἀποφύγῃ τὰ ὑπὸ τῶν ἑτέρων ψυχικῶν δυνάμεων ὡς ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, ὡς ἀγαθὰ ἢ πονηρὰ εὑρεθέντα. Καθόλου δ' εἰπεῖν, ἕνεκα τῆς πνευματικότητος τῆς ψυχῆς ἀφικνεῖται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν διάκρισιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ· δι' αὐτῆς ἐπιγιγνώσκει τὸ ὑπέρτατον Ὄν, ἐξ οὗ πᾶσα ὕπαρξις· *ἐπὶ τοῦ πνεύματος, τέλος, στηρίζεται* τὸ δυνατὸν τῆς μαθήσεως τῶν τε τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἑπομένως καὶ τὸ τῆς *ἀγωγῆς*. Λαλοῦντες ἐνταῦθα περὶ διαφόρων ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἰδιοτήτων οὐδόλως παραδεχόμεθα αὐτὰς ὡς τινα κατ' οὐσίαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

διακεκριμένα καὶ αὐθύπαρκτα στοιχεῖα, ἀλλ' ὡς διαφόρους ἐκφάνσεις τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου ψυχῆς, ἣν ἐξ αὐτῶν καὶ μόνον διαγιγνώσκομεν.

Β'.

Μέχρι τοῦδε εἴδομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι προϊὸν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων καὶ ἰδιοτήτων. Ἀλλ' ὅμως αἱ δυνάμεις αὗται καὶ ἰδιότητες πρέπει οὐ μόνον ν' ἀναπτυχθῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἵστανται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἀλλήλας, κατέχουσαι τὴν προσήκουσαν ἑκάστη θέσιν. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπαιτεῖται ὅπως τὸ μὲν σῶμα ὑπηρετῇ προσηκόντως εἰς τὴν ψυχήν, αἱ δὲ σωματικαὶ ἰδιότητες εἰς τὰς ψυχικάς· τῶν δὲ ψυχικῶν πάλιν ἰδιοτήτων αἱ κατώτεραι πρέπει νὰ ὑπείκωσιν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας καὶ πνευματικωτέρας, ἅπασαι δὲ εἰς τὸν ὑπέρτατον *Λόγον*, τὸ ὕψιστον γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τῆς προσηκούσης ἀναπτύξεως, τοποθετήσεως καὶ ἁρμονίας τῶν διαφόρων δυνάμεων καὶ ἰδιοτήτων ἀποκαθίσταται ὁ ἄνθρωπος τῷ ὄντι *ἄνθρωπος*, ἤτοι *πιστὴ εἰκὼν καὶ ἀκριβὲς ὁμοίωμα τοῦ Θεοῦ*. Ἀλλὰ διὰ τίνος τρόπου καὶ τίνος μέσου κατορθοῦται ἡ ἀνάπτυξις ἐκείνη καὶ ἁρμονία τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων καὶ δυνάμεων πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ὑψίστου ἐκείνου προορισμοῦ, ἢ ἐν ἄλλαις λέξεσι, διὰ τίνος τρόπου καὶ μέσου προπαρασκευάζεται ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομοίωσις τοῦ ἀνθρώπου; Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομοίωσις αὐτοῦ δι' οὐδενὸς ἄλλου τρόπου καὶ μέσου κατορθοῦται ἢ διὰ τῆς *ἀγωγῆς*, ἥτις, κατὰ τὸν δαιμόνιον Πλάτωνα, ἐπενεργοῦσα ἐπὶ φύσεως εὐτυχοῦς, καθίστησι τὸν ἄνθρωπον τὸ *θειότατον καὶ ἡμερώτατον* πάντων τῶν ζώων (¹). Εἶναι δὲ ἀγωγὴ κατὰ μὲν τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν (καθ' ἣν ἀνα-

(1) «Ἄνθρωπος ἥμερον ζῶον· ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὸν καὶ »φύσεως εὐτυχοῦς, θειότατον ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ· μὴ ἱκα»νῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφέν, ἀγριώτατον ὁπόσα φύει γῆ» (Πλάτ. Νόμ. 6, σ. 766).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

φέρεται εἰς τὸν ἄνθρωπον καθόλου) *πᾶσα ἐνέργεια συντελοῦσα εἴς τε τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου τελειότητα*, κατὰ δὲ τὴν στενοτέραν (καθ' ἣν ἀναφέρεται ἰδίᾳ εἰς τὸν παῖδα) *ἡ σκόπιμος ἐπενέργεια τοῦ ἐνηλίκου ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν ἀνήλικον πρὸς τοιαύτην τούτου διαμόρφωσιν, οἵαν ἀπαιτεῖ ἡ πλήρωσις τοῦ θείου αὐτοῦ προορισμοῦ*. Ἤδη αὐτὸς ὁ Θεός, δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ (1), διετύπωσε σαφῶς ἐν τῷ ἱερῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ εἰπών· «Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς *τέλειοι*, ὥσπερ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν (2)». Πρὸς τὴν *θείαν λοιπὸν τελειότητα* προώρισται ὁ ἄνθρωπος καὶ πρὸς αὐτὴν πρέπει νὰ σπεύδῃ καθ' ὅσον τοῦτο τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει εἶναι ἐφικτόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τελειότης τοῦ Θεοῦ συνίσταται οὐ μόνον ἐν τῇ τελειότητι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τῶν θείων αὐτοῦ ἰδιοτήτων, διὰ τοῦτο πρέπει καὶ αἱ τοῦ ἀνθρώπου ἰδιότητες οὐ μόνον νὰ τελειοποιηθῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὑρίσκωνται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἀλλήλας· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὡς συνιστάμενος ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, ἔχει χρείαν σωματικῆς τε καὶ ψυχικῆς τελειοποιήσεως καὶ ἁρμονίας· ἔργον λοιπὸν τῆς καθόλου *ἀγωγῆς* εἶναι οὐ μόνον ἡ ἀνάπτυξις, ἀλλὰ καὶ ἡ προαγωγὴ τῆς διττῆς ταύτης ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τελειοποιήσεώς τε καὶ ἁρμονίας.

Καὶ ἡ μὲν *σωματικὴ τοῦ ἀνθρώπου τελειοποίησις καὶ ἁρμονία* κατορθοῦται καὶ προάγεται, ὅταν ἡ ἀγωγὴ διαπλάσσῃ καὶ διαμορφώνῃ τὰ διάφορα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ὄργανα οὐ μόνον καλῶς, ἀλλὰ καὶ οὕτως ὥστε νὰ εὑρίσκωνται ἐν ἁρμονίᾳ οὐ μόνον μετ' ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· τοῦτο δὲ πάλιν κατορθοῦται, ὅταν αὕτη δὲν βαίνῃ αὐθαιρέτως καὶ ὡς τύχῃ, ἀλλὰ μετὰ λόγου καὶ πεφωτισμένης διανοίας,

(1) «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ «ὁμοίωσιν. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν «αὐτόν» (Γέν. α', 26. 27).

(2) Ματθ. ε', 48.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἀκολουθοῦσα τούς τε γενικοὺς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νόμους καὶ τοὺς ἰδιαιτέρους τοῦ παιδαγωγουμένου ἀνθρώπου. Ἡ δὲ *ψυχικὴ τελειοποίησις καὶ ἁρμονία* κατορθοῦται, ὅταν ἡ ἀγωγὴ μορφώνῃ τὴν μὲν *γνωστικὴν* τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν πρὸς τὸ διακρίνειν τὸ *ἀληθές*, τὴν δὲ *συναισθητικὴν καὶ ὀρεκτικὴν* πρὸς τὸ ἀγαπᾶν καὶ ἐκτελεῖν τὸ *καλὸν* καὶ τὸ *ἀγαθόν*· ἢ ἄλλως, ὅταν τὴν μὲν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου μορφώνῃ πρὸς τὸ σκέπτεσθαι *λογικῶς*, τὴν δὲ συναίσθησιν πρὸς τὸ συναισθάνεσθαι *ὁσίως*, τὴν δὲ ὄρεξιν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν *ἐλευθέρως*.

Ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τόσας καὶ τοιαύτας σωματικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις, ὅσας καὶ οἵας ηὐδόκησεν ἐν τῇ ἀνεξιχνιάστῳ αὐτοῦ βουλῇ. Ἡ ἀγωγὴ λοιπὸν δὲν πρέπει, ἀλλ' οὐδὲ δύναται οὔτε νὰ προςθέσῃ τι εἰς αὐτάς, οὔτε ν' ἀφαιρέσῃ· τοὐναντίον δὲ ὀφείλει καὶ δύναται νὰ ζωογονήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ὑπαρχούσας ἰδιότητας, παρέχουσα τὴν κατάλληλον ἑκάστῃ τροφὴν καὶ προφυλάττουσα αὐτὰς ἀπὸ πάσης βλάβης καὶ παρεκτροπῆς. Ἡ ἀγωγὴ ὀφείλει νὰ καλλιεργήσῃ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐσπαρμένον πνευματικὸν ἀγρὸν πρὸς ἀνάδοσιν καὶ βλάστησιν τῶν κεκρυμμένων σπερμάτων· ὀφείλει ν' ἀρδεύσῃ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεφυτευμένον ἠθικὸν κῆπον πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἐν τῇ κάλυκι ἐγκεκλεισμένων εὐόσμων ἀνθέων· ὀφείλει νὰ διευθετήσῃ προσηκόντως τοὺς κλάδους τοῦ θεοφύτου δένδρου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πρὸς ἐλευθέραν καὶ κανονικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν.

Ἡ ἀνάπτυξις καὶ μόρφωσις τῶν τοῦ ἀνθρώπου ἰδιοτήτων δὲν ἐπιτυγχάνεται δι' ἁλμάτων ἢ ἀτάκτως, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ τακτικῶς. Ὅπως ὁ πᾶς ἄνθρωπος ἔχει ὡρισμένον ἀναπτύξεως χρόνον καὶ ὡρισμένην τάξιν, οὕτω καὶ τὰ διάφορα αὐτοῦ συστατικὰ μέρη ἀπαιτοῦσιν ὡρισμένον χρόνον καὶ ὡρισμένην τάξιν πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀνάπτυξιν. Οὗτος δὲ ὁ χρόνος εἶναι ἐκεῖνος, καθ' ὅν, καὶ αὕτη ἡ τάξις εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ταῦτα ἀναπτυσσόμενα δὲν βλάπτουσιν, ἀλλὰ τοὐναντίον ὠφελοῦσι τὸ ὅλον. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ ἀγωγὴ πρέπει ν' ἀναπτύσσῃ καὶ μορφώνῃ τὰς τοῦ ἀνθρώπου σωματικάς τε καὶ ψυχικὰς ἰδιότητας κατὰ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τὸν προσήκοντα ἑκάστῃ χρόνον καὶ τὴν προσήκουσαν τάξιν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶναι τέκνον τῆς φύσεως, ἐξ αὐτῆς γεννώμενος καὶ ζῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀγωγὴ ἀναπτύσσουσα αὐτὸν πρέπει ν' ἀκολουθῇ τὰς ὁδηγίας τῆς τε φύσεως καθόλου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἰδίᾳ, ἰδιαίτατα δὲ τὰς τοῦ παιδαγωγουμένου ἀνθρώπου, μήτε καθυστεροῦσα μήτε προτρέχουσα, ἀλλὰ συμβαδίζουσα μετ' αὐτῆς, καὶ ἀλλάσσουσα οὐ μόνον τροφὴν, ἀλλὰ καὶ τρόπον συνῳδὰ πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τοῦ αὐξανομένου ἀνθρώπου, ὅστις, ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ καὶ ἀώρῳ ἡλικίᾳ εὑρισκόμενος, καλεῖται *παῖς*.

Ἡ ἀγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν στενοτέραν αὐτῆς ἔννοιαν ἐκλαμβανομένη, καθ' ἣν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐξωτερική τις ἀλλὰ σκόπιμος ἐπενέργεια, *διαρκεῖ* μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου, καθ' ὃν ὁ παιδαγωγούμενος ἄνθρωπος, ἤτοι ὁ *παῖς*, ὥριμος ἤδη καὶ ἐνήλικος γενόμενος δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ παρεκτείνῃ περαιτέρω τὴν ἑαυτοῦ ἀγωγὴν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ θείου αὐτοῦ προορισμοῦ. Πότε ὅμως ὁ ἄνθρωπος, ἐνήλικος γινόμενος, δύναται νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὸ τῆς ἑαυτοῦ διαπαιδαγωγήσεως ἔργον, περὶ τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν μετὰ θετικότητος (1), ὅπως δὲν δυνάμεθα μετὰ θετικότητος ν' ἀποφανθῶμεν καὶ περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἐξεγειρόμενον καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν ἔναρξιν τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ· διότι παρ' ἄλλοις ἀνθρώποις ἄλλος εἶναι ὁ χρόνος τῆς τε ἐμφανίσεως καὶ ὡριμάνσεως τοῦ πνεύματος,

Ὅταν ἡ ἀγωγὴ, κατὰ τὴν εὐρυτέραν αὐτῆς ἔννοιαν ἐκλαμβανομένη, κατορθώσῃ τὸ μὲν σῶμα τοῦ ἀνθρώπου νὰ καταστήσῃ ἐπιτήδειον ὄργανον τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα νὰ καταστήσῃ τοιοῦτον, ὥστε νὰ διανοῆται μὲν τὸ ἀληθὲς, νὰ συναισθάνηται δὲ καὶ πράττῃ τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν· ἤτοι ὅταν καταστήσῃ αὐτὸ τοιοῦτον, ὥστε σκεπτόμενον μὲν καὶ διανοούμενον νὰ εὑ-

(1) Τινὲς τῶν παιδαγωγῶν παραδέχονται ὡς χρόνον τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὡρίμου ἡλικίας τὸ 15ον—20ου ἔτους.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ρίσκηται ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τῆς φύσεως, συναισθανόμενον δὲ καὶ ὀρεγόμενον νὰ εὑρίσκηται ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τοῦ Θεοῦ, μεθ' ἑαυτοῦ καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, τότε κατώρθωσε τὸ μέγιστον τῶν κατορθωμάτων, ἤτοι κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον *κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ* ἢ κατὰ Πλάτωνα *θειότατον ἡμερώτατόν τε ζῶον*. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ τῶν παίδων ἀγωγή, ἥτις χρησιμεύσει ὡς βάσις τῆς καθόλου ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, συνιστᾶται θερμῶς τῷ μὲν νομοθέτῃ ὑπὸ τοῦ θείου Πλάτωνος (1), τοῖς δὲ γονεῦσιν ὑπὸ τοῦ οὐρανοβάμονος Παύλου (2).

Γ'.

Ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ θείου προορισμοῦ, ὃν ἐπιδιώκει ἡ ἀγωγὴ τοῦ τε ἀνθρώπου καθόλου καὶ τοῦ παιδὸς ἰδίᾳ, εὐκόλως δύναται πᾶς τις νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τό τε ὕψος καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης, ἥτις περὶ ταύτης πραγματεύεται, τουτέστι τῆς *παιδαγωγικῆς*, ἐκλαμβανομένης κατά τε τὴν εὐρυτέραν καὶ στενοτέραν αὐτῆς σημασίαν. Ἡ παιδαγωγικὴ ἑδραζομένη ἐπὶ τῶν ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν, ἤτοι τῆς σωματολογίας, ψυχολογίας, λογικῆς καὶ ἠθικῆς, καὶ ταύτας πάντοτε παρακολουθοῦσα καὶ κατ' αὐτὰς πάντοτε ῥυθμιζομένη, ἀποβαίνει σπουδαιότατος *κλάδος τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας* (3).

Ἡ *παιδαγωγικὴ* εἶναι μὲν μία, διότι, μιᾶς οὔσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μία εἶναι καὶ ἡ ἀγωγὴ αὐτῆς περὶ ἧς ἐκείνη

---

(1) «Ὧν ἕνεκα οὐ δεύτερον οὐδὲ πάρεργον δεῖ τὴν παίδων τροφὴν τὸν νομοθέτην ἐᾶν γίγνεσθαι» (Πλάτ. Νόμ. 6. σ. 766. Πρβλ. καὶ Ἀριστοτ. Πολ. Α, 2. σ. 1253).

(2) «Ἐκτρέφετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου» (Πρὸς Ἐφεσ. ς', 4).

(3) Ἡ παιδαγωγικὴ ὡς ἀποτελοῦσα μὲν σπουδαιότατον κλάδον τῆς φιλοσοφίας ἔχει ἰδίαν ἕδραν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Εὐρώπης, ὡς ἔχουσα δὲ καὶ αὐτὴ πολλοὺς κλάδους ὑπὸ πολλῶν διδάσκεται καθηγητῶν· ἐν δὲ τῷ ἡμετέρῳ πανεπιστημίῳ οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰσέτι ἠκούσθη !

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πραγματεύεται, ἐπιδέχεται ὅμως μυρίας τροποποιήσεις συμφώνως πρὸς τὰς μυρίας ἐκφάνσεις καὶ ἰδιότητας, ἃς ἐκδηλοῖ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις οὐ μόνον παρὰ τοῖς διαφόροις ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ, ἐν τοῖς διαφόροις τῆς ἡλικίας αὐτοῦ σταδίοις εὑρισκομένῳ. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἄλλη παιδαγωγικὴ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀγωγὴν τοῦ Εὐρωπαίου καὶ ἄλλη διὰ τὴν τοῦ Ἀφρικανοῦ, ἄλλη διὰ τὴν ἀγωγὴν τοῦ Ἄγγλου καὶ ἄλλη διὰ τὴν τοῦ Ἕλληνος· καὶ πάλιν ἄλλη παιδαγωγικὴ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀγωγὴν τοῦ ἄρρενος καὶ ἄλλη διὰ τὴν τοῦ θήλεος, ἄλλη διὰ τὴν κατ' οἶκον ἀγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄλλη διὰ τὴν ἐν τοῖς διαφόροις σχολείοις αὐτοῦ ἐκπαίδευσιν· ἐν γένει δὲ ἄλλος ἄλλης χρῄζει παιδαγωγικῆς· ἤ, κάλλιον εἰπεῖν, μία καὶ ἡ αὐτὴ παιδαγωγικὴ ἀπαιτεῖται πάντοτε καὶ διὰ πάντας, ἀλλὰ τροποποιημένη κατὰ τοὺς διαφόρους ἀνθρώπους καὶ τὰς διαφόρους περιστάσεις.

Ἡ καθόλου παιδαγωγικὴ ἐκτιθεῖσα τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς κανόνας, καθ' οὓς τελεῖται ὀρθῶς ἡ ἀγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοὺς διαφόρους σταθμοὺς τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, συντελεῖ μεγάλως εἰς ῥύθμισιν τοῦ τε οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ σχολικοῦ βίου· ἐπειδὴ δὲ ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ σχολικοῦ βίου ἐξαρτᾶται ἡ τύχη ἀμέσως μὲν ὅλης τῆς πολιτείας καὶ ὅλου τοῦ ἔθνους, ἐμμέσως δὲ ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ τοῦτο ἡ *παιδαγωγικὴ* εἴπερ τις καὶ ἄλλη ἐπιστήμη εἶναι *ἀναγκαιοτάτη* καὶ *ὠφελιμωτάτη*, οὐδὲ εἶναι ὑπερβολὴ ἐάν τις εἴπῃ ὅτι ἐξ αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἡ τύχη ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ γνῶσις τῆς παιδαγωγικῆς εἶναι ἀναγκαιοτάτη εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς ἐπιτετραμμένους τὴν τῶν παίδων ἀγωγήν, τουτέστι *τοὺς παιδαγωγούς*. *Παιδαγωγοὺς* δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν ἐκείνους, ὧν ἡ καρδία διαφλέγεται ὑπὸ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, καὶ οἵτινες οὐ μόνον καθαρὰν ἰδέαν ἔχουσι τῆς τε ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἐπικρατούντων νόμων, ἀλλὰ καὶ διαγιγνώσκουσι πῶς αὕτη ἐμφανίζεται, ἤτοι ὑπὸ τίνας μορφὰς καὶ ἰδιο-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τροπίας ἐκδηλοῦται ἐν ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ, ὃν προτίθενται νὰ παιδαγωγήσωσιν.

Μεταξὺ πάντων τῶν παιδαγωγῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουσιν οἱ *γονεῖς* καὶ ἰδίως ἡ *μήτηρ*. Ὁ παῖς ἅμα γεννώμενος εὐθὺς πρὸς τὴν μητέρα ἐκτείνει τὰς ἁπαλὰς αὐτοῦ χεῖρας, οἱονεὶ βοήθειαν παρ᾽ αὐτῆς ἐπιζητῶν· ὁ δὲ πανάγαθος Θεὸς προώρισε τὴν μητέρα πρὸς τὸ ὑψηλὸν τῆς τοῦ παιδὸς ἀγωγῆς ἔργον, ἐνωρὶς ἤδη ἐφοδιάσας αὐτὴν διὰ τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς τοῦτο σωματικῶν καὶ πνευματικῶν ἰδιοτήτων. Ὁ παῖς μέχρι τῆς ὡριμότητος αὐτοῦ τὸν πλείονα χρόνον διαμένει ἐν τῷ οἴκῳ. Ἀλλὰ τίς ἕτερος διαμένει καὶ προώρισται νὰ διαμένῃ πλείονα χρόνον ἐν τῷ οἴκῳ παρὰ τὴν μητέρα; ἑπομένως πρὸς τίνα ἄλλον παρὰ τὴν μητέρα ἀναφέρονται τὰ πρῶτα καὶ μείζονα τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς καθήκοντα, καὶ ἰδίως τ᾽ ἀναφερόμενα εἰς τὴν *διάπλασιν τοῦ τε σώματος καὶ τῆς καρδίας*; Ὁ πατὴρ ἐνεργῶν καὶ προωρισμένος ὢν νὰ ἐνεργῇ ἐκτὸς τοῦ οἴκου, ἤτοι ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, οὐδένα ἢ ὀλίγον καιρὸν ἔχει πρὸς τὴν κατ᾽ οἶκον ἀγωγὴν τοῦ παιδός· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὸ ἔργον αὐτοῦ, διδακτικὸν μᾶλλον ὂν ἢ διαπλαστικόν, ἄρχεται μετὰ τὸ ἔργον τῆς μητρός, ὅπερ εἶναι μᾶλλον διαπλαστικὸν ἢ διδακτικόν. Ὁ πατὴρ προώρισται ν᾽ ἀναπτύξῃ μᾶλλον τὴν διάνοιαν τοῦ παιδὸς μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς μητρὸς γενομένην διάπλασιν καὶ διαμόρφωσιν τοῦ τε σώματος αὐτοῦ καὶ τῆς καρδίας. Ὁ πατὴρ οἰκοδομεῖ ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῆς μητρὸς καταβληθέντων θεμελίων. Ὁ πατὴρ ἐν τῇ παιδικῇ κοίτῃ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ προσωποποίησις τοῦ ἀοράτου καὶ ἰδανικοῦ νόμου· ἡ δὲ μήτηρ εἶναι ἡ αἰσθητὴ *ἀγάπη* καὶ τὸ αἰσθητὸν *παράδειγμα*, ἅπερ εἶναι τὰ κυριώτατα τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς ἐλατήρια.

Πόσον δὲ μεγάλως συντελοῦσιν αἱ μητέρες εἰς τὴν τῶν παίδων ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν, μαρτυροῦσι τὰ ἄπειρα παραδείγματα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι εἰς τὰς μητέρας χρεωστοῦσι τὸ ἑαυτῶν μεγαλεῖον. Καὶ τίς δύναται νὰ λησμονήσῃ τὰ ἔνδοξα ὀνόματα Κορνηλίας, τῆς μητρὸς τῶν φιλελευ-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

θέρων Γράκχων· Ἀνθούσης, τῆς μητρὸς τοῦ θείου Χρυσοστόμου· Μαρίας Θηρεσίας, τῆς μητρὸς τοῦ ἐνδόξου αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Ἰωσὴφ τοῦ Β', καὶ ἄλλων; Τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ διάσημος Ῥουσσώς, ὁ διασχίσας τὸ παχυλώτατον σκότος τῆς διαφθορᾶς διὰ σπινθήρων παιδαγωγικῶν, διεσάλπισεν ἐν τῷ Αἰμιλίῳ ἢ τῷ *περὶ ἀγωγῆς* συγγράμματι αὐτοῦ τὰ ἑξῆς· «Οἱ ἄν»δρες θέλουσιν εἶναι πάντοτε τοιοῦτοι, οἵους ἂν θέλωσιν αἱ γυ»ναῖκες· ἂν θέλετε νὰ γίνωσι μεγάλοι καὶ ἐνάρετοι, διδάξατε »τὰς γυναῖκας τί εἶναι μεγαλεῖον καὶ ἀρετή» (1). Ὁμοίαν τινὰ γνώμην ἀπεφήνατο καὶ ἡ κυρία Campan πρὸς τὸν μέγαν Ναπολέοντα, ὅστις, ἐρωτήσας αὐτήν, «Τίνος δέονται οἱ ἐν Γαλλίᾳ »νέοι πρὸς τὸ καλῶς ἀνατραφῆναι», ἔλαβε τὴν ἀξιομνημόνευτον ἀπάντησιν· «Δέονται μητέρων (2)»· ἀπάντησιν, ἥτις, ἐπὶ τῆς ἀληθείας στηριζομένη, δύναται πάντοτε νὰ δοθῇ, ὁσάκις γίνεται ἐρώτησις περὶ τῆς ἀληθοῦς αἰτίας τῆς ἀπαιδευσίας καὶ διαφθορᾶς οὐ μόνον ἑκάστου ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἑκάστου ἔθνους.

Μετὰ τοὺς γονεῖς τὴν δευτέραν μεταξὺ τῶν παιδαγωγῶν θέσιν κατέχουσιν οἱ *διδάσκαλοι*. Οὗτοι παραλαμβάνοντες τὸν παῖδα ἐκ τῆς ἀγκάλης τῶν γονέων καὶ μεταφέροντες αὐτὸν εἰς τὸ σχολεῖον προεκτείνουσι τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ παῖς κατὰ τὸν χρόνον τοῦ σχολικοῦ αὐτοῦ βίου ἔχει χρείαν πνευματικῆς μᾶλλον ἢ σωματικῆς ἐπιμελείας, διὰ τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου εἶναι μᾶλλον πνευματικὸν ἢ σωματικόν, ἤτοι ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος ἢ τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος τοῦ παιδός· ἀναπτύσσει δὲ τὸ παιδικὸν πνεῦμα ὁ διδάσκαλος μεταχειριζόμενος ὡς ὄργανον τὴν

---

(1) «Les hommes seront toujours ce qu'il plaira aux femmes »si vous voulez qu'ils deviennent grands et vertueux, apprenez aux »femmes ce que c'est que grandeur et vertu» (J. J. Rousseau Émile, liv. v.).

(2) «Que manque-t-il aux jeunes personnes, pour être bien éle»vées, en France ?—»Des mères», répondit madame Campan» (L. A. Martin. I. 38).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

διδασκαλίαν, τὴν διὰ τοῦ λόγου γινομένην. Τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου δὲν χωρεῖ μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς τοῦ παιδαγωγουμένου, ἀλλὰ λήγει κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, καθ' ὃν ὁ παῖς, αὐτοτελὴς καὶ αὐτενεργὸς γενόμενος, δύναται δι' ἑαυτοῦ νὰ προεκτείνῃ καὶ προαγάγῃ πορρωτέρω τὴν ἑαυτοῦ ἀγωγὴν, ἤτοι δύναται νὰ γίνῃ αὐτὸς ἑαυτοῦ παιδαγωγός.

Ἐπειδὴ λοιπὸν κατὰ ταῦτα οἱ κυριώτεροι τοῦ ἀνθρώπου παιδαγωγοὶ εἶναι οἱ γονεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι, καὶ ἐπειδὴ τούτου ἕνεκα οὗτοι χρῄζουσι μᾶλλον γνώσεων παιδαγωγικῶν, διὰ τοῦτο ἐν οὐδενὶ σχολείῳ, σκοπὸν ἔχοντι τὴν μόρφωσιν καλῶν γονέων καὶ διδασκάλων, πρέπει νὰ ἐλλείπῃ τὸ μάθημα τῆς παιδαγωγικῆς, ἥτις ὡς ἐπιστήμη οὐ μόνον θεωρητικὴ, ἀλλὰ καὶ πρακτικὴ, πρέπει νὰ διδάσκηται θεωρητικώτερον μὲν ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐκπαιδευτηρίοις, οἷον τοῖς πανεπιστημίοις, πρακτικώτερον δὲ ἐν τοῖς κατωτέροις. Μεταξὺ τῶν κατωτέρων ἐκπαιδευτηρίων, ἐν οἷς ἡ διδασκαλία τῆς παιδαγωγικῆς εἶναι ἀναγκαιοτάτη καὶ ἀπαραίτητος, διακρίνονται τὰ *παρθεναγωγεῖα* καὶ τὰ *διδασκαλεῖα*, ἅτινα προωρίσθησαν νὰ μορφώσωσι καλὰς *μητέρας* καὶ καλοὺς *διδασκάλους*, ἤτοι προωρίσθησαν νὰ προπαρασκευάσωσι τοὺς κυριωτέρους παιδαγωγοὺς τοῦ ἔθνους. Ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τούτοις ἡ παιδαγωγικὴ πρέπει νὰ κατέχῃ τὴν σπουδαιοτέραν θέσιν μεταξὺ πάντων τῶν μαθημάτων, ὡς μέλλουσα νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀσφαλέστατος ὁδηγὸς ἐν τῷ παιδαγωγικῷ ἔργῳ, εἰς ὅπερ προαλείφονται οἱ ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευόμενοι.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

§ 1.

Περὶ τῆς ἐννοίας, τῆς ἀξίας καὶ τῆς διαιρέσεως τῆς Παιδαγωγικῆς.

Π α ι δ α γ ω γ ι κ ὴ κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν λέγεται ἡ ἐπιστήμη ἐκείνη, ἥτις καταδεικνύει τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν τρόπον τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς. Καλεῖται δὲ ἀ γ ω γ ὴ π α ί δ ω ν ἡ σκόπιμος ἐπενέργεια τοῦ ἐνηλίκου ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν ἀνήλικον πρὸς τοιαύτην τούτου διαμόρφωσιν, ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ πλήρωσις τοῦ θείου αὐτοῦ προορισμοῦ. Π ρ ο ώ ρ ι σ τ α ι δὲ ὁ ἄνθρωπος καθόλου πρὸς τὴν θείαν τελειότητα, ὅπως αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ἱερῷ αὐτοῦ Εὐαγγελίῳ ἀπεφήνατο εἰπών· «Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι ὥσπερ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν»(1). Ἐπειδὴ δὲ ἡ τελειότης τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἣν πρέπει νὰ σπεύδῃ ὁ ἄνθρωπος, συνίσταται οὐ μόνον ἐν τῇ τελειότητι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τῶν θείων αὐτοῦ ἰδιοτήτων, διὰ τοῦτο πρέπει καὶ αἱ τοῦ ἀνθρώπου ἰδιότητες οὐ μόνον νὰ τελειοποιηθῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὑρίσκωνται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἀλλήλας. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὡς συνιστάμενος ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, ἔχει χρείαν σωματικῆς τε καὶ ψυχικῆς τελειοποιήσεως καὶ ἁρμονίας·

---

(1) Ματθ. ε΄, 48.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἔργον λοιπὸν τῆς καθόλου αὐτοῦ ἀγωγῆ
εἶναι ἡ προαγωγὴ τῆς διττῆς ταύτης τελειοποιήσεως κα
ἁρμονίας, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀποβαίνει τῷ ὄντι ἄνθρω-
πος, ἤτοι κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ (1).

Ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ θείου προορισμοῦ, ὃν ἐπιδιώκει
ἀνθρωπίνη ἀγωγὴ καθόλου, εὐκόλως δύναται νὰ κατανο-
ηθῇ τό τε ὕψος καὶ ἡ ἀξία τῆς κυρίως παιδαγω-
γικῆς, ἤτοι τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης, ἥτις πραγματεύε-
ται ἰδίᾳ περὶ τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς, τῆς ἀποτελού-
σης τὴν βάσιν τῆς καθόλου ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ
γνῶσις τῆς ἐπιστήμης ταύτης εἶναι ἀναγκαία εἰς πάν-
τας τοὺς ὁπωσδήποτε ἐπιτετραμμένους τὴν τῶν παίδω
ἀγωγήν, τουτέστι τοὺς παιδαγωγούς. Μεταξὺ δ
τῶν παιδαγωγῶν τὴν πρώτην καὶ σπουδαιοτέραν θέσι
κατέχουσιν οἱ γονεῖς καὶ ἰδίως ἡ μήτηρ, παρ'
ὁ παῖς διαμένει τὸν πλεῖστον χρόνον τῆς ἀώρου αὐτο
ἡλικίας. Πρὸς κατανόησιν τῆς παιδαγωγικῆς, τῆ
πραγματευομένης περὶ ἀνθρωπίνης ἀγωγῆς, ἀπαιτεῖτα
φυσικῷ τῷ λόγῳ πλὴν ἄλλων καὶ ἡ γνῶσις ἁπασῶν τῶ
ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν, ἤτοι τῆς σωματολογίας, τῆ
ψυχολογίας, τῆς λογικῆς καὶ ἠθικῆς, ἐφ' ὧν στηριζομέν
ἡ παιδαγωγικὴ ἀποβαίνει κλάδος τῆς πρακτι-
κῆς φιλοσοφίας.

Ἡ παιδαγωγική, ὡς πραγματευομένη περὶ τῆς ἀγω-
γῆς τοῦ παιδός, ἥτις εἶναι διττή, ἤτοι σωματικ
καὶ πνευματικὴ κατὰ τὰς σωματικὰς καὶ πνευ-
ματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, διαιρεῖται καὶ αὐτὴ εἰς δύ
μέρη, ὧν τὸ μὲν πραγματεύεται περὶ τῆς σωματι-
κῆς ἀγωγῆς, τὸ δὲ περὶ τῆς πνευματικῆς (2)

(1) Γενέσ. ά, 26. 27.

(2) Πλείονα περὶ τούτων ἀνάγνωθι ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ.

§ 2.

Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς.

Σωματικὴ ἀγωγὴ λέγεται ἡ ἀγωγὴ ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις, ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν τῶν ὀργάνων καὶ δυνάμεων τοῦ σώματος, συντελεῖ εἰς τὸ νὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος καλὸς κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς λέξεως σημασίαν. Ἡ σπουδαιότης τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς καταδεικνύεται ἐκ τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ τοῦ σώματος. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐπλάσθη ὅπως χρησιμεύσῃ οὐ μόνον ὡς κατοικητήριον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄργανον τῆς θεοσδότου καὶ ἀθανάτου ψυχῆς· συνεδέθη δὲ μετ' αὐτῆς τοσοῦτον στενῶς, ὥστε πᾶσα ἐπίδρασις, γινομένη ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῶν δύο τούτων τοῦ ἀνθρώπου συστατικῶν, δύναται νὰ ἐπενεργήσῃ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου· διὸ νοσοῦντος μὲν τοῦ σώματος νοσεῖ καὶ ἡ ψυχή, νοσούσης δὲ τῆς ψυχῆς νοσεῖ καὶ τὸ σῶμα. Ὅπως δυνηθῇ λοιπὸν τὸ σῶμα νὰ χρησιμεύσῃ οὐ μόνον ὡς κατοικητήριον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄργανον τοῦ ἐν αὐτῷ κατοικοῦντος θείου πνεύματος, πρέπει νὰ εὑρίσκηται ἐν καλῇ καταστάσει, ἤτοι ἔχει χρείαν ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως. Ἡ παραμέλησις τοῦ σώματος, βλάπτουσα τὸν ἄνθρωπον σωματικῶς τε καὶ πνευματι-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

κῶς, ζημιοῖ ὅλην τὴν πολιτείαν· διότι πᾶσα πολιτεί ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους ἀνθρώπων συνίσταται· ὅταν δὲ οἱ ἄν θρωποι οὗτοι εὑρίσκωνται ἐν νοσώδει καταστάσει, τό φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀνάγκη εἶναι νὰ νοσῇ καὶ ὅλη ἡ πο λιτεία. Διὸ χάριν τῶν τε ἐπὶ μέρους ἀνθρώπων ἰδίᾳ κα τῆς ὅλης πολιτείας καθόλου ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἀνθρωπίνο σώματος ὡς καὶ ἡ περὶ ταύτης πραγματευομένη σωμα τικὴ ἀγωγὴ εἶναι ἀναγκαιοτάτη καὶ σπουδαιοτάτη (1).

§ 3.

Περὶ τῆς ἐπόψεως καὶ διαιρέσεως τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς.

Ἡ σωματικὴ ἀγωγή, ὡς ἔντεχνος ἐνέργεια, σκοπό ἔχουσα τὴν προαγωγὴν τῆς σωματικῆς τελειότητο πρέπει φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ὁ ρ μ ᾶ τ α ι ἐ κ τ ῆ ς θ ε ω ρ ί α ς τ ο ῦ ἀ ν θ ρ ω π ί ν ο υ σ ώ μ α τ ο ς πρὸς κατ νόησιν παντὸς πράγματος, ὅπερ ἐξωτερικῶς ἀπαιτεῖτα πρὸς διατήρησιν καὶ προαγωγὴν τῆς ζωικῆς ἐνεργεία ἤτοι τῆς ἐνεργείας ἐκείνης τοῦ σώματος, ἥτις χρησι μεύει εἰς τὴν ζωήν. Ἡ ζωικὴ ἐνέργεια, ἥτις ἐκφαίνε ται ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσι τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος (τ ἐγκεφάλῳ, τοῖς αἰσθητηρίοις ὀργάνοις, τοῖς νεύροι τοῖς ἀγγείοις, τοῖς σπλάγχνοις, τῷ δέρματι, τοῖς μυῶ καὶ ὀστέοις), συνίσταται ἐν τῇ ἀδιαλείπτῳ προςλήψ ὡρισμένων τινῶν οὐσιῶν, ἐξ ὧν τὸ ἀνθρώπινον σῶμ συνέστηκε, καὶ ἀποβολῇ τῶν ἀχρήστων γενομένων.

---

(1) Τὴν εἰς τὴν πολιτείαν χρησιμότητα οὐ μόνον τῆς σωματικῆς, ἀλλ καὶ τῆς πνευματικῆς ἀγωγῆς ἀνομολογοῦσιν ὅ τε Πλάτων ἐν Μενεξέν (κεφ. 4) λέγων· «Πολιτεία τροφὴ ἀνθρώπων ἐστί, καλὴ μὲν ἀγαθῶν, ἡ δ ἐναντία κακῶν»· καὶ ὁ παρὰ Στοβαίῳ (σελ. 251) Πυθαγόρειος Διωτογένη ἀνακράζων. «Τίς οὖν ἀρχὰ πολιτείας; Νέων τροφά».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Ἐκ τῶν 63 στοιχείων, ἅτινα ἡ χημεία μέχρι τοῦδε ἀνεκάλυψεν ἔν τε τῇ ὀργανικῇ καὶ ἀνοργάνῳ φύσει, εὑρίσκονται ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι τὰ ἑξῆς 15· ὀξυγόνον, ἄζωτον, ὑδρογόνον, ἄνθραξ, θεῖον, φωσφόρος, φθόριον, χλώριον, πυρίτιον, σίδηρος, τιτάνιον, νάτριον, κάλιον, μαγνήσιον καὶ μαγγάνιον. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα παραλαμβάνει τὸ ἀνθρώπινον σῶμα οὐχὶ καθαρὰ καὶ μεμονωμένα, ἀλλὰ πολλαχῶς μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένα καὶ μεμιγμένα, ἤτοι παραλαμβάνει ταῦτα ὡς ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, ὡς τροφὰς καὶ ποτά. Ὑπὸ τοιοῦτον δὲ εἶδος εἰσερχόμενα ταῦτα εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα συνδυάζονται ἐν αὐτῷ καὶ συντίθενται πολλαχῶς καὶ πολυτρόπως πρὸς κατασκευὴν τῶν διαφόρων τοῦ σώματος μερῶν. Μόνον δὲ ἐν τῷ αἵματι, τῷ κέντρῳ τῆς ὑλικῆς μεταβολῆς καὶ τῆς ζωῆς, εὑρίσκονται ὁμοῦ σύμπασαι αἱ στοιχειώδεις οὐσίαι τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· διότι ἅπασαι αἱ θρεπτικαὶ οὐσίαι μεταβάλλονται τέλος εἰς αἷμα, ἐξ οὗ ἅπαντα τὰ τοῦ σώματος μέρη παραλαμβάνουσι τὸ προσῆκον αὐτοῖς μόριον, τὸ πρὸς διάπλασιν αὐτῶν καὶ διάθρεψιν συντελοῦν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὑγίεια τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ποσότητος καὶ ποιότητος τοῦ αἵματος, ἑπομένως ἐκ τῆς προςλήψεως τῶν τὸ αἷμα κατασκευαζουσῶν καὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν τὸ αἷμα φθειρουσῶν οὐσιῶν, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐλευθέρας κυκλοφορίας τοῦ αἵματος εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς κατασκευὴν μὲν καὶ χρησιμοποίησιν τοῦ αἵματος, ἤτοι πρὸς διατήρησιν τῆς ζωῆς καὶ ὑγιείας τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαιτεῖται προσήκουσα τροφή, κανονικὴ ἀναπνοὴ καὶ ἐνέργεια τοῦ δέρματος, καὶ μετρία κίνησις καὶ ἀνάπαυσις· πρὸς ἐπιτυχῆ δὲ ἐκ-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τέλεσιν τῶν ὑψηλοτέρων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος λειτουργιῶν καὶ πρὸς κανονικὴν μετάβασιν τοῦ ζωικοῦ βίου εἰς τὸν πνευματικόν, ἀπαιτεῖται ὑ γ ι ὴ ς κ α τ ά σ τ α σ ι ς τ ῶ ν α ἰ σ θ η τ η ρ ί ω ν ὀ ρ γ ά ν ω ν, διὰ τοῦτο ἡ σωματικὴ ἀγωγὴ διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, ὧν τὸ μὲν 1ον πραγματεύεται περὶ τῆς θ ρ ε π τ ι κ ῆ ς ἐ π ι μ ε λ ε ί α ς· τὸ δὲ 2ον, περὶ τῆς ἀ ν α π ν ε υ σ τ ι κ ῆ ς καὶ δ ε ρ μ α τ ι κ ῆ ς ἐ π ι μ ε λ ε ί α ς· τὸ δὲ 3ον, περὶ τῆς κ ι ν η τ ι κ ῆ ς καὶ ἀ ν α π α υ τ ι κ ῆ ς ἐ π ι μ ε λ ε ί α ς· τὸ δὲ 4ον, περὶ τῆς τ ῶ ν α ἰ σ θ η τ η ρ ί ω ν ὀ ρ γ ά ν ω ν ἐ π ι μ ε λ ε ί α ς· περὶ πάντων τούτων πραγματεύονται τὰ ἑπόμενα κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΡΕΠΤΙΚΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ.

§ 4.

Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς τροφῆς.

Σ κ ο π ὸ ς τ ῆ ς τ ρ ο φ ῆ ς εἶναι ἡ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι πρόσληψις ἁπασῶν ἐκείνων τῶν οὐσιῶν, ἐξ ὧν τοῦτο συνέστηκε καὶ δι' ὧν συντηρεῖται καὶ ἀναπτύσσεται. Αἱ οὐσίαι αὗται καλοῦνται καθόλου μὲν θ ρ ε π τ ι κ α ὶ ο ὐ σ ί α ι, ἰδίᾳ δὲ τ ρ ο φ α ὶ καὶ π ο τ ά. Τὸ ὑγιὲς σῶμα τοῦ ἐνηλίκου ἀνθρώπου παραλαμβάνει τοσαύτην θρεπτικὴν ποσότητα, ὅση ἀπαιτεῖται πρὸς διατήρησιν τῆς μεταβολῆς τῆς ὕλης, ἤτοι πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ἀχρήστων καὶ ἀποβαλλομένων σωματικῶν μορίων. Ἡ π ρ ό σ λ η ψ ι ς λοιπὸν καὶ ἀ π ο β ο λ ὴ ἐ ν τ ῇ τ ο ῦ ἐ ν η λ ί κ ο υ ἡ λ ι κ ί ᾳ π ρ έ π ε ι ν ὰ τ η ρ ῶ ν τ α ι ἐ ν ἰ σ ο ρ ρ ο π ί ᾳ. Ὅταν δὲ ἕνεκα ἀσθε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

νειῶν ἢ ἑτέρων περιστατικῶν ἡ κατανάλωσις τῶν σωματικῶν μορίων ὑπερβαίνῃ οὐσιωδῶς τὴν γινομένην ἀντικατάστασιν, τότε προκύπτει καχεξία σωματική, ἥτις αἴρεται διὰ τῆς ἄρσεως τῆς τοιαύτης ἀνισότητος, διαπλασσομένης ἐπί τινα χρόνον σωματικῆς ὕλης πλείονος τῆς καταναλισκομένης. Ἀλλ' ἐνῷ εἰς τὸν ἐνήλικον ἄνθρωπον, οὗτινος ὁ ὀργανισμὸς εἶναι τέλειος, ἡ ἰσορροπία μεταξὺ τῶν διαπλασσομένων καὶ καταναλισκομένων σωματικῶν μορίων ἐν ἐξαιρετικαῖς μόνον περιστάσεσι πρέπει νὰ διαταράσσηται, εἰς τὸν ἀνήλικον ὅμως, οὗτινος ὁ ὀργανισμὸς εὑρίσκεται εἰσέτι ἐν ἀναπτύξει, ἡ ἰσορροπία αὕτη οὐδαμῶς πρέπει νὰ τηρῆται. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι τὸ ἤδη ἀναπτυσσόμενον καὶ διαπλασσόμενον σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀσχέτως πρὸς τὰς τυχαίας διαταράξεις τῆς κανονικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, τουτέστι τὰς ἀσθενείας, πρέπει ἀδιαλείπτως νὰ προσλαμβάνῃ θρεπτικὰς οὐσίας περισσοτέρας τῶν ἀχρήστων διὰ τῆς σωματικῆς λειτουργίας γενομένων, διότι ἡ ποσότης τῶν σωματικῶν μερῶν καὶ δυνάμεων πρέπει οὐ μόνον νὰ διατηρῆται, ἀλλὰ καὶ νὰ αὐξάνῃ. Ἐν τῇ νεαρᾷ λοιπὸν ἡλικίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἡ τροφὴ ἐπιδιώκει οὐ μόνον τὴν διατήρησιν τῆς μεταβολῆς τῆς ὕλης, ἀλλὰ καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς αὐξήσεως·

§ 5.

Περὶ τῶν μέσων τῆς τροφῆς.

α΄) Τροφαί.

Ἡ πρώτη τροφὴ τοῦ νεογεννήτου ἀνθρώπου εἶναι τὸ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

μητρικὸν γάλα. Ἡ τροφὴ αὕτη περιέχει ἅπαντα τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν τὸ ἀνθρώπινον σῶμα συνέστηκε, τροποποιεῖται κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς τοῦ παιδὸς ἡλικίας, χωνεύεται ὑπ' αὐτοῦ ἄνευ δυσκολίας καὶ εἶναι ἕνεκα τούτου τὸ ἐπιτηδειότατον καὶ ἐπαρκέστατον θρεπτικὸν μέσον τοῦ νεογνοῦ. Τούτου ἕνεκα ὁ παῖς παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ πρέπει νὰ παραλαμβάνῃ τὴν πρώτην τροφὴν καὶ μόνον ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῆς πρέπει νὰ καταπαύῃ τὴν ἑαυτοῦ πεῖναν καὶ δίψαν, ὅπως δυνηθῇ ν' ἀναπτυχθῇ προσηκόντως· θανάσιμον ἄρα ἁμάρτημα διαπράττουσιν αἱ μητέρες ἐκεῖναι, αἵτινες, δυνάμεναι νὰ θηλάσωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ τέκνα, στεροῦσιν αὐτὰ τῆς πρώτης, φυσικωτάτης καὶ ὠφελιμωτάτης θρεπτικῆς πηγῆς, καὶ παραβαίνουσιν οὕτω τὸ πρῶτον καὶ σπουδαιότατον τῶν μητρικῶν καθηκόντων (1). Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ μήτηρ δὲν δύναται νὰ θηλάσῃ ἐξ ἑαυτῆς τὸ τέκνον χωρὶς νὰ βλάψῃ καὶ τὴν τούτου καὶ τὴν ἑαυτῆς ὑγείαν· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ μήτηρ πρέπει ν' ἀναπληρῶται διὰ καταλλήλου καὶ ὑπὸ εἰδήμονος ἰατροῦ ἐγκεκριμένης τροφοῦ.

Ἡ πρώτη τροφή, ἧς ὁ παῖς ἀπολαύει παρὰ τῷ κόλπῳ τῆς μητρὸς ἢ τῆς τροφοῦ, ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ γάλακτος τῶν ζώων, ἐξομοιουμένου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον διὰ τῆς ἐλαττώσεως μὲν τῆς ποσότητος τοῦ ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντος βουτύρου καὶ τυροῦ, αὐξήσεως δὲ τῆς τοῦ ζακχάρου. Κατορθοῦται δὲ ἡ ἐξομοίωσις αὕτη διὰ τῆς εἰς τὸ γάλα ἐγχύσεως ποσότητός τινος ζακχά-

(1) Ἀνάγνωθι καὶ τὴν ἐν τῷ Εὐαγγ. Κήρυκι (τοῦ ἔτους 1869 ἐν σελ. 167) διατριβήν ἡμῶν, τὴν ἐπιγραφομένην« Ἡ μήτηρ πρέπει νὰ ἦναι ἡ πρώτη τροφὸς καὶ ἐπιμελήτρια τοῦ τέκνου».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ρου ἀναλελυμένου ἐν ὕδατι. Συνήθως δὲ δίδουσιν εἰς τοὺς παῖδας κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ἑαυτῶν ζωῆς μίγμα, συνιστάμενον ἐξ ἴσων μερῶν γάλακτος καὶ ὕδατος· ἐλαττοῦσι δὲ κατὰ μικρὸν τὴν προσθήκην τοῦ ὕδατος μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου (τοῦ 6ου μηνός), καθ' ὃν οὐδεμίαν πλέον βλάβην δύναται νὰ προξενήσῃ τὸ ἀμιγὲς γάλα. Ἐν γένει δὲ ἡ σχέσις τῶν μιγμάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πεπτικῆς δυνάμεως τοῦ παιδὸς καὶ καθόλου ἐκ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, τῆς ἀπαιτούσης ὁτὲ μὲν ἐλαφροτέραν, ὁτὲ δὲ βαρυτέραν τροφήν.

Ἡ ὀδοντοφυΐα, ἡ συνήθως μὲν συμβαίνουσα κατὰ τὸν 8ον ἢ 9ον μῆνα, ἐνίοτε δὲ καὶ πρότερον, ἄλλοτε δὲ καὶ βραδύτερον τοῦ χρόνου τούτου, εἶναι τὸ ἀσφαλέστατον σημεῖον, ἐξ οὗ πληροφορούμεθα ὅτι ὁ παῖς δύναται καὶ πρέπει νὰ προςλάβῃ καὶ ἑτέραν στερεωτέραν τροφήν, καὶ ὅτι ἐπλησίασεν ὁ χρόνος τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου τῆς ζωῆς ἔτους ἄρχεται καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ τρίτου ἔτους ἀποπερατοῦται ὁ ἐθισμὸς τῶν βρεφῶν εἰς τὰς τῶν ἐνηλίκων τροφάς. Ἐντεῦθεν ὅμως δὲν ἕπεται ὅτι ὁ παῖς δύναται κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον νὰ μεταλάβῃ πάσης τροφῆς, ἧς οἱ ἐνήλικοι μεταλαμβάνουσιν. Οὕτω κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πρέπει οἱ παῖδες ν' ἀπέχωσι μὲν τῶν ἡδυσμάτων, τῶν πνευματωδῶν ποτῶν καὶ καθόλου πάσης δυσπέπτου καὶ λίαν ἐρεθιστικῆς τροφῆς· νὰ μεταλαμβάνωσι δὲ τῶν εὐπέπτων καὶ τὴν σωματικὴν αὐτῶν ὑγίειαν προαγουσῶν οὐσιῶν.

Ὁ συνδυασμὸς τοῦ γάλακτος, τοῦ θρεπτικωτάτου πασῶν τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν, μετὰ διπύρου ἢ λευκοῦ ἄρτου ἀποτελεῖ τὴν εὐχερῆ μετάβασιν ἀπὸ τῆς

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πρώτης καὶ ῥευστῆς τροφῆς εἰς τροφὰς στερεωτέρας. Ὠὰ ἡμιπαγῆ, τεμάχια εὐπέπτου κρέατος, βούτυρον καθαρὸν, ἀλεύρου ἐδέσματα καὶ ἐκλελεπισμένα ὄσπρια, εἶναι ἀξιόλογοι θρεπτικαὶ οὐσίαι εἰς τοὺς παῖδας. Ὀλιγώτερον ἀξιοσύστατα εἶναι τὰ χορταρικὰ, ὡς ἐνέχοντα πολὺ ὕδωρ καὶ δυσπέπτους οὐσίας· ἀλλὰ καὶ ταῦτα συνδυαζόμενα μετὰ ζωικῶν οὐσιῶν δύνανται ἐπωφελῶς νὰ προσενεχθῶσιν εἰς τοὺς παῖδας. Ἐν γένει δὲ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἀνάμιξις ζωικῶν καὶ φυτικῶν οὐσιῶν εἶναι ἡ προσφορωτάτη εἰς τὸν ἄνθρωπον τροφή.

Ἐν τῇ διαθρέψει τῶν παίδων πρέπει ν' ἀπομακρύνωνται ἐκεῖναι αἱ τροφαὶ, αἵτινες ἐρεθίζουσαι τὴν ὄρεξιν προκαλοῦσι τὴν πολυφαγίαν καὶ προξενοῦσιν ἐπιβλαβεῖς κακοχυμίας καὶ δυσπεψίας· τοιαῦται τροφαὶ εἶναι τὰ διάφορα εἴδη τῶν γλυκυσμάτων, τὰ ἁλμυρὰ καὶ πιμελώδη φαγητὰ, οἱ ἄωροι καρποὶ καὶ τὰ ζυμαρικά.

β') Ποτά.

Τὰ ποτὰ χρησιμεύουσι πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ὑδατωδῶν μερῶν, ἅτινα διὰ τῶν πνευμόνων, τοῦ δέρματος καὶ τῶν νεφρῶν ἀπεχωρίσθησαν ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὀγδοήκοντα ἑκατοστὰ τῆς σωματικῆς οὐσίας εἶναι ῥοώδη, αἱ δὲ ἰδίως καλούμεναι τροφαὶ δὲν ἐνέχουσιν ἐπαρκοῦσαν ὑδατώδη οὐσίαν, διὰ τοῦτο αὕτη πρέπει νὰ ἀναπληρῶται διὰ ποτῶν, ὧν ἄριστον εἶναι τὸ ὕδωρ.

Τὸ πόσιμον ὕδωρ πρέπει νὰ περιέχῃ πλὴν τῶν συστατικῶν αὐτοῦ μερῶν μικράν τινα ποσότητα τιτανωδῶν ἁλάτων, ἀέρος καὶ ἀνθρακικοῦ ὀξέος· προσέτι πρέπει νὰ στερῆται πάσης ὀργανικῆς οὐσίας, νὰ ἦναι καθαρὸν,

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πρόσφατον, ἄχρουν, ἄοσμον καὶ ἄχυμον. Μετὰ τὴν θηλαστικὴν περίοδον, διακρινομένων τῶν τέως συμπιπτόντων αἰσθημάτων τῆς πείνης καὶ δίψης, τὸ ὕδωρ, τὸ τὴν δίψαν σβεννύον, παράκειται τῇ τροφῇ, τῇ τὴν πεῖναν καταπαυούσῃ. Μεταξὺ τῶν διαφόρων ὑδάτων, τὸ πηγαῖον εἶναι τὸ ὠφελιμώτατον πρὸς πόσιν. Τὸ ὕδωρ οὐδέποτε πρέπει νὰ πίνηται εὐθὺς μετὰ τὴν βρῶσιν θερμῆς ἢ λιπαρᾶς τροφῆς· πινόμενον δὲ ὑπὸ παίδων μόλις ἀπογαλακτισθέντων πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἐν τῷ δωματίῳ ἀέρος. Τὸ θερμανθὲν ὕδωρ, τὸ στερηθὲν τῶν τιτανωδῶν ἁλάτων, τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, οὐδόλως δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς πόσιν.

Πλὴν τοῦ ὕδατος ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ποτά, ὧν τὰ μὲν εἶναι μᾶλλον θ ρ ε π τ ι κ ὰ (ὡς τὸ γάλα, τὸ κακάον, ὁ ζωμὸς κτλ.), τὰ δὲ εἶναι μᾶλλον ἐ ρ ε θ ι σ τ ι κ ὰ (ὡς ὁ καφές, τὸ τέϊον, ἡ σοκολάτα, ὁ ζύθος, ὁ οἶνος, τὸ οἰνόπνευμα κτλ.). Τὸ γ ά λ α, ὡς ποτὸν ἐνέχον καὶ θρεπτικὰς οὐσίας, εἶναι ὠφελιμώτατον πινόμενον καθ' ἅπασαν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν· τούτου δὲ κάλλιστον ἀναπληρωτικὸν θεωρεῖται τὸ κ α κ ά ο ν καὶ ὁ τοῦ κ ρ έ α τ ο ς ζ ω μ ό ς. Ὁ κ α φ ὲ ς ἕνεκα τῆς ἐρεθιστικῆς αὐτοῦ καὶ πυρώδους ἐνεργείας θεωρεῖται ἀκατάλληλος πρὸς πόσιν τῶν παίδων. Ἡ σ ο κ ο λ ά τ α, ἤτοι τὸ ἠρωματισμένον κακάον, ἕνεκα τῶν ἐρεθιστικῶν αὐτῆς συστατικῶν μερῶν, πρέπει νὰ δίδηται εἰς τοὺς παῖδας σπανίως καὶ πάντοτε διαλελυμένη διὰ γάλακτος. Τοῦ ἐλαφροῦ ζ ύ θ ο υ καὶ ο ἴ ν ο υ μικρὰ ποσότης δύναται νὰ παρέχηται ἀκινδύνως εἰς παῖδας προβεβηκότας μέν, οὐχὶ δὲ λίαν ζωηρούς. Ἐν γένει δὲ ἐν τῇ πόσει τῶν παίδων πρέπει ν' ἀπομακρύνωνται πάντα τὰ βαρέα καὶ λίαν ἐρεθιστικὰ ποτά, ἅτινα προξενοῦσι φλογώσεις, δια-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ταράττουσι τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ παρασαλεύουσι τὸν νοῦν.

§ 6.

Περὶ τῆς ποιότητος, τοῦ τρόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς τροφῆς

Ὅπως δυνηθῇ ἡ μήτηρ ἢ ἡ τροφὸς νὰ διαθρέψῃ καλῶς καὶ προσηκόντως τὸ τέκνον, ἀπαιτεῖται νὰ γνωρίζῃ οὐ μόνον τὸν σκοπὸν καὶ τὰ μέσα τῆς τροφῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ποιότητα τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν, ἔτι δὲ τὸν τρόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς τροφῆς. Κατὰ ταῦτα ἀπαιτεῖται νὰ γνωρίζῃ πόθεν ἐξαρτᾶται ἡ ποιότης τῆς παιδικῆς τροφῆς, ποῖα εἶναι τὰ τεκμήρια τῆς πεπτικῆς ἀταξίας, ποία πρέπει νὰ ἦναι ἡ θερμοκρασία τῶν τροφῶν, πῶς καὶ πότε πρέπει νὰ προςλαμβάνωνται αἱ θρεπτικαὶ οὐσίαι.

Ἡ ποιότης τῆς τροφῆς τοῦ παιδὸς μεγάλως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποιότητος τῆς τροφῆς, ἐκ τῆς διαίτης καὶ ἐκ τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τῆς θηλαζούσης. Ὅταν ἡ θηλάζουσα ἔνθεν μὲν ἀπολαύῃ τροφῆς ἐπαρκοῦς, θρεπτικῆς, εὐπέπτου καὶ μὴ ἐρεθιστικῆς, ἔνθεν δὲ κινῆται μετρίως, ἀναπνέῃ καθαρὸν ἀέρα καὶ διάγῃ βίον ἥσυχον καὶ ἀτάραχον, τότε δύναται νὰ παράσχῃ τροφὴν καλὴν καὶ προσφορωτάτην εἰς τὸν παῖδα· τοὐναντίον δέ, ὅταν ἡ θηλάζουσα τρέφηται μὲν καὶ διαιτᾶται κακῶς, κυριεύηται δὲ ὑπὸ σφοδρῶν ψυχικῶν παθῶν (οἷον φρίκης, ὀργῆς κτλ.), τότε οὐ μόνον ἑαυτὴν βλάπτει, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν παῖδα ὀλεθριωτάτην παρέχει τροφήν.

Ὅπως δὲ καθόλου ἅπασα ἡ θρεπτικὴ ἐργασία τοῦ παιδὸς ἐπιδεῖται μεγάλης προσοχῆς, οὕτως ἰδίᾳ ἐπι-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

δεῖται ταύτης ὁ κατὰ μικρὸν ἐθισμὸς αὐτοῦ εἰς τὰ νέα εἴδη τῶν τροφῶν. Πρὸς παροχὴν νέων τροφῶν ἢ πρὸς ἐπανάληψιν τῶν παλαιῶν ὁδηγεῖ τὴν θηλάζουσαν αὐτὸς ὁ ὀργανισμὸς τοῦ παιδός. Οἱ κοιλιακοὶ πόνοι, οὓς τὸ θηλαζόμενον βρέφος μόνον διὰ κραυγῶν καὶ ὀξειῶν κινήσεων καταδεικνύει, ἰδίως δὲ αἱ διάρροιαι καὶ οἱ ἔμετοι, εἶναι τεκμήρια ἀσφαλῆ τοῦ ὅτι ἡ πεπτικὴ αὐτοῦ λειτουργία δὲν εὑρίσκεται ἐν τάξει καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἀλλαγὴ τῆς τροφῆς· ἐὰν δὲ τὰ συμπτώματα ταῦτα συμβαίνωσι μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς τροφῆς, τότε γίνεται φανερὸν ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ παλαιαὶ τροφαί· ἐμφανιζόμενα δὲ τὰ συμπτώματα ταῦτα καὶ μετὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν παλαιῶν τροφῶν καταδεικνύουσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἰατρικῆς ἐπισκέψεως.

Ἡ θερμοκρασία τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν τῶν μικρῶν παιδίων πρέπει νὰ ἦναι περίπου ἴση τῇ θερμοκρασίᾳ τῆς πρώτης τροφῆς, ἤτοι πρέπει νὰ ἦναι μήτε κατωτέρα τοῦ 25ου, μήτε ἀνωτέρα τοῦ 30οῦ βαθμοῦ τοῦ ῥεωμυρικοῦ θερμομέτρου. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ πρώτου τῆς ζωῆς ἔτους δύναται ἡ θερμοκρασία αὕτη κατὰ μικρὸν ἢ νὰ ὑψωθῇ ἢ νὰ ταπεινωθῇ. Πάντοτε ὅμως ἰσχύει ὁ κανὼν ὅτι ἡ λίαν θερμὴ ἢ ἡ λίαν ψυχρὰ τροφὴ εἶναι βλαβερὰ εἴς τε τοὺς ὀδόντας καὶ τὸν στόμαχον τοῦ ἀνθρώπου.

Ὡς πρὸς τὴν πυκνότητα δὲ τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν ἀπεδείχθη καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ ῥευσταί, αἱ εὐδιάλυτοι καὶ αἱ λεπτῶς τετμημέναι εἶναι εὐπεπτότεραι, ἑπομένως ἀξιολογώτεραι τῶν στερεῶν, τῶν δυσδιαλύτων καὶ μὴ καλῶς τετμημένων. Τούτου ἕνεκα ὁ παῖς πρέπει ἐνωρὶς νὰ ἐθίζηται εἰς τὸ καλῶς λεαίνειν τὰς

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τροφὰς, εἰς τὸ βραδέως τρώγειν καὶ εἰς τὸ παραλαμβάνειν διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς τὰς ἑαυτοῦ τροφάς.

Τὸ αἴσθημα τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης εἶναι τὸ ἀσφαλέστατον σημεῖον τῆς θρεπτικῆς ἀνάγκης· τούτου ἕνεκα πᾶσα τροφὴ, διδομένη πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν σημείων τούτων, ἤτοι πᾶσα τροφὴ, διδομένη πρὸ τῆς πέψεως τῆς προτέρας, ἐνεργεῖ λίαν ἐπιβλαβῶς. Ἐπειδὴ δὲ τὰ αἰσθήματα ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμφανίζονται κανονικῶς, διὰ τοῦτο οἱ παῖδες πρέπει εὐθὺς μετὰ τὰς πρώτας ἑβδομάδας τῆς ζωῆς αὐτῶν νὰ ἐθίζωνται εἰς τὴν ἐν ὡρισμέναις ὥραις μετάληψιν τῶν τροφῶν. Οὕτω τὸ νεογνὸν κατ' ἀρχὰς μὲν καλὸν εἶναι νὰ τρέφηται κατὰ πᾶσαν δευτέραν ὥραν τῆς ἡμέρας, μετὰ παρέλευσιν δὲ 6 περίπου μηνῶν κατὰ πᾶσαν τρίτην ὥραν. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς πρέπει νὰ μηκύνωνται τὰ θρεπτικὰ διαλείμματα καὶ ἀντὶ τοῦ γάλακτος νὰ παρέχηται μικρὰ ποσότης ὕδατος μετρίας θερμοκρασίας μέχρις οὗ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ πρώτου τῆς ζωῆς ἔτους παύσηται καὶ ἡ τούτου δόσις. Ἀπότιτθα παιδία πρέπει νὰ γεύωνται συνήθως πεντάκις τῆς ἡμέρας, παρεχομένης τῆς κυρίας τροφῆς κατὰ τὴν μεσημβρίαν. Καθ' ἅπασαν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν οὐδόλως πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ὡς πρὸς τὴν τροφὴν ἡ διαφορὰ τοῦ γένους, εἰμὴ μόνον ἡ διαφορὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοφυΐας, τῶν καιρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ τῶν ἐνασχολήσεων. Κατὰ τὸν χειμῶνα, ἐπειδὴ ἡ ἐνέργεια τῶν ζωικῶν λειτουργιῶν εἶναι ἰσχυροτέρα, ἡ θρεπτικὴ ἀνάγκη εἶναι μεγαλειτέρα τῆς τοῦ θέρους. Ὡσαύτως καὶ σωματικαὶ ἐργασίαι, ἐπιταχύνουσαι μεγάλως τὴν τῆς ὕλης μεταβολὴν, ἀπαιτοῦσι συχνοτέραν τὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τῶν τροφῶν πρόςληψιν ἢ ἡ ἥσυχος καὶ ἀναπαυτικὴ δίαιτα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν συνάγεται ὅτι ἡ περὶ τὸν χρόνον, ὡς καὶ ἡ περὶ τὴν ποσότητα, τῆς τροφῆς τοῦ παιδὸς τάξις, δὲν πρέπει νὰ τηρῆται πάντοτε ἀκριβῶς καὶ ἀπαραβάτως· διότι ἡ σωματικὴ τοῦ παιδὸς ἀνάπτυξις, ἐπισπευδομένη ἐνίοτε ἐκ διαφόρων τοῦ βίου περιστάσεων, οὔτε τὴν ἔλευσιν τῆς κανονισθείσης θρεπτικῆς ὥρας περιμένει, οὔτε εἰς τὸ τακτικὸν ποσὸν τῆς τροφῆς εὐχαριστεῖται, πάντοτε ὅμως προσφάτους, εὐπέπτους καὶ καθαρὰς τροφὰς ἀπαιτεῖ. Μετὰ τῆς ἀνάγκης τῶν καθαρῶν τροφῶν συνδέεται καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς καθαρότητος οὐ μόνον τῶν τὰς τροφὰς περιεχόντων ἀγγείων, ἀλλὰ καὶ τῶν μελῶν ἐκείνων τοῦ σώματος, δι' ὧν αἱ τροφαὶ παραλαμβάνονται καὶ μασσῶνται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΝΕΥΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΕΡΜΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ.

§ 7.

Περὶ τῆς ἐνεργείας τῆς τε ἀναπνοῆς καὶ τοῦ δέρματος.

Ἀναπνοὴ λέγεται ἡ εἰςπνοὴ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος εἰς τοὺς πνεύμονας καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐκπνοὴ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος συμμίκτου μετ' ἀζώτου καὶ ὑδατωδῶν ἀτμῶν. Διὰ τῆς ἀναπνοῆς τὸ μελανόχρουν αἷμα, ἤτοι τὸ φλεβικόν, ἀπομυζῶν διὰ τῶν ὑμένων τοῦ πνεύμονος καὶ τῶν φλεβῶν μέρος τι ἐκ τοῦ εἰςπνεομένου ἀέρος, ἤτοι τὸ ὀξυγόνον, καὶ ἀποδίδον μέρος ἀνθρακικοῦ ὀξέος, καθαίρεται ἐκ τῶν ἐπιβλαβῶν οὐσιῶν καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

μεταβάλλεται εἰς ἐρυθρόχρουν, ἤτοι ἀρτηριακόν, ὅπερ συντελεῖ εἰς τὴν διάπλασιν καὶ διατήρησιν τῶν τοῦ σώματος μελῶν. Ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἀνθρώπου ἄρχεται εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ ἐνέργεια αὐτῆς εἶναι μεγάλη, εἶτα ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ ἐλαττοῦται οὕτως ὥστε κατὰ μὲν τὴν θηλαστικὴν καὶ νεανικὴν περίοδον αἱ ἐν ἑκάστῳ λεπτῷ τῆς ὥρας συμβαίνουσαι ἀναπνοαὶ καταβαίνουσαι βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ 40οῦ μέχρι τοῦ 20οῦ ἀριθμοῦ, κατὰ δὲ τὴν ἔτι περαιτέρω ἡλικίαν αἱ ἀναπνοαὶ αὗται περιορίζονται εἰς ἔτι μικρότερον ἀριθμόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐνέργεια τῆς ἀναπνοῆς εἶναι τοσοῦτον ἀναγκαία εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἡ παῦσις αὐτῆς ἐπιφέρει ἀμέσως τὸν θάνατον, διὰ τοῦτο ἥ τε ὑγιὴς κατάστασις τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, τουτέστι τῶν πνευμόνων, καὶ ἡ καθαρότης τοῦ εἰςπνεομένου ἀέρος εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ.

Μετὰ τῆς ἀναπνευστικῆς ἐνεργείας συνδέεται στενότατα ἡ λειτουργία τοῦ δέρματος, ὅπερ, ἐν τῇ ἀνακαινίσει τοῦ αἵματος καίπερ λαμβάνον διὰ τῆς ἀπορροφητικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας πολὺ μικρότερον μέρος τοῦ τῶν πνευμόνων, εἶναι ὅμως ὡς ὄργανον ἀποκριτικὸν τοσοῦτον ἀναγκαῖον εἰς τὴν τοῦ αἵματος κάθαρσιν, ὥστε ἡ ἀποκώλυσις τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἄγει ἐπίσης πρὸς τὸν θάνατον. Ἡ ἀποκριτικὴ ἐνέργεια τοῦ δέρματος συνίσταται εἰς τὴν καθημερινὴν ἐκ τοῦ αἵματος ἐξάτμισιν βλαβερᾶς τινος ὕλης ἥτις, ἄδηλος διαπνοὴ καλουμένη, ἐξέρχεται μετ' ἀερίων διὰ τῶν ἀφανῶν τοῦ δέρματος πόρων. Μέχρι τινὸς βαθμοῦ δύνανται πάντως τὰ λοιπὰ ἀποκριτικὰ ὄργανα (πνεύμονες, νεφρά, ἧπαρ) ν' ἀντικαταστήσωσι τὸ δέρμα, ὡς καὶ τὸ ἀνάπαλιν· ἡ πολυχρόνιος ὅμως ἐξασθένησις τῆς απο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

κριτικῆς δυνάμεως τοῦ δέρματος, ὡς καὶ ἡ ἐπίσχεσις τῆς ἀδήλου διαπνοῆς διὰ τῆς ἐμφράξεως τῶν πόρων, βλάπτουσι μεγάλως τοὺς πνεύμονας, τὴν καρδίαν, τὴν κυκλοφορίαν καὶ ποιότητα τοῦ αἵματος, καὶ προξενοῦσι στηθικὰς, γαστρικὰς καὶ ῥευματικὰς ἀσθενείας, καθ' ὧν μεγάλως ὠφελεῖ ἡ τοῦ σώματος καθαριότης.

Τὸ δέρμα χρησιμεύει οὐ μόνον ὡς ὄργανον ἀπορροφητικὸν καὶ ἀποκριτικὸν, ἀλλὰ καὶ ὡς κάλυμμα, διατηροῦν τὴν τοῦ σώματος θερμότητα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑπερβολικαὶ τοῦ δέρματος ψύξεις, συνωθοῦσαι τὸ αἷμα πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ καὶ εὐγενέστερα ὄργανα, συνεπάγονται μεγάλας βλάβας εἰς ἅπαντα τὸν ὀργανισμὸν, διὰ τοῦτο τὸ φυσικὸν τοῦτο κάλυμμα τοῦ ἀνθρώπου ἔχει χρείαν ἑτέρου τεχνικοῦ καλύμματος, διατηροῦντος τὴν τούτου θερμότητα.

§ 8.

Περὶ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος.

Ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀὴρ, ὁ περιέχων πλὴν τοῦ ἀζώτου καὶ ὀξυγόνου ὑδατώδεις τινὰς ἀτμοὺς καὶ μικράν τινα ποσότητα ἀνθρακικοῦ ὀξέος, εἶναι μετὰ τὴν τροφὴν τὸ ἀναγκαιότατον πρὸς τὴν συντήρησιν τοῦ ἀνθρώπου στοιχεῖον. Ἐκ τοῦ εἰσπνεομένου ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος καταναλίσκει ὁ ἄνθρωπος τὸ πλεῖστον τοῦ ἐν αὐτῷ ὀξυγόνου, ὅπερ καθιστᾷ τὸ αἷμα χρήσιμον πρὸς τὴν τοῦ σώματος διάπλασιν. Ὁ εἰσπνεόμενος ἀὴρ, ὅπως ἀποβῇ χρήσιμος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νὰ ἦναι καθαρὸς, ἤτοι ἐλεύθερος παντὸς ἐπιβλαβοῦς ἀτμοῦ, πάσης κόνεως καὶ παντὸς καπνοῦ, καὶ νὰ ἔχῃ μετρίαν θερμοκρασίαν. Ἡ μετριότης τῆς τοῦ ἀέρος θερμοκρασίας εἶναι ἀναγκαία

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

καὶ εἰς παντὸς μὲν ἀνθρώπου τὸν ὀργανισμόν, ἰδίως ὅμως εἰς τὸν τοῦ παιδός, οὗτινος τὰ ἀναπνευστικὰ ὄργανα ἕνεκα τῆς τρυφερότητος αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ ἀντίσχωσι κατὰ τῆς ὀξύτητος τοῦ ἀέρος. Τούτου ἕνεκα οἱ θηλαζόμενοι παῖδες πρέπει κατά τε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα νὰ τηρῶνται ἐν ἀτμοσφαίρᾳ καθαρᾷ, ἐχούσῃ σύμμετρον θερμοκρασίαν καὶ δὴ μήτε πολὺ κατωτέραν, μήτε πολὺ ἀνωτέραν τοῦ 15ου βαθμοῦ τοῦ ῥεωμυρικοῦ θερμομέτρου.

Τὰ ἐνδιαιτήματα καὶ ἰδίως τὰ δωμάτια τοῦ ὕπνου πρέπει νὰ ἦναι οὐ μόνον εὐήλια, ἀλλὰ καὶ εὐρύχωρα καὶ εὐάερα. Ταῦτα οὐδέποτε πρέπει νὰ χρησιμεύωσιν ὡς τόποι ἀποξηράνσεως ἐνδυμάτων, διατηρήσεως καρπῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, μολυνόντων τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν πῦρ ἀναλίσκει τὸ ἐν τῷ ἀέρι ὀξυγόνον, τὰ δὲ φυτὰ ἐκπέμπουσι τὸ ἑσπέρας ἀνθρακικὸν ὀξύ, διὰ τοῦτο τὰ δωμάτια τοῦ ὕπνου πρέπει οὐ μόνον συνεχῶς νὰ ἀερίζωνται, ἀλλὰ καὶ νὰ στερῶνται κατὰ τὴν νύκτα φώτων, ἀνημμένων θερμαστῶν, ἀνθέων καὶ τῶν ὁμοίων.

Ἡ ἐν ὑπαίθρῳ ἀναπνοὴ καθαροῦ ἀέρος, συνοδευομένη μετὰ μετρίας κινήσεως, εἶναι λίαν ὠφέλιμος εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ὑγίειαν· τούτου ἕνεκα, καλοῦ ὄντος τοῦ καιροῦ, ὁ παῖς πρέπει νὰ ἐξάγηται καθ' ἡμέραν εἰς τὸ ὕπαιθρον. Ἀποφευκτέοι δὲ εἶναι πάντες οἱ τόποι ἐκεῖνοι, ἔνθα συμβαίνουσι ῥεύματα ἀέρος, ἔνθα ἐπιπολάζουσιν ἐπιβλαβεῖς ἀτμοί, ἔνθα μετεωρίζονται νέφη κόνεως καὶ ἔνθα ὑπερβαλλόντως ἢ πάνυ ἐνδεῶς προσπίπτουσιν αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες. Ἐν τραχυτέρῳ δὲ καιρῷ καὶ ἰδίως ὅταν πνέῃ βορρᾶς ἢ ἀπηλιώτης ὁ παῖς πρέπει νὰ ἐξάγηται κατὰ μικρὸν καὶ μετὰ μεγάλης

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου
ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

προφυλάξεως. Ἀπότομοι μεταβολαὶ τῆς τοῦ ἀέρος θερμοκρασίας εἶναι λίαν βλαβεραὶ ἰδίως εἰς τὰ ἀναπνευστικὰ ὄργανα· τούτου ἕνεκα δὲν πρέπει νὰ μεταφέρηται ὁ παῖς ἀμέσως ἀπὸ λίαν θερμοῦ εἰς λίαν ψυχρὸν τόπον καὶ τἀνάπαλιν.

§ 9.

Περὶ καθαριότητος καὶ ἐνδυμασίας.

Ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ δέρματος πρώτη ἀνάγκη παρίσταται ἡ καθαριότης, τηρουμένη διὰ συχνῆς πλύσεως, λούσεως καὶ ἀλλαγῆς τῶν τοῦ σώματος καλυμμάτων. Ἤδη ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως πρέπει νὰ λούηται ὁ παῖς καθημερινῶς δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ. Τὸ δὲ λουτρὸν αὐτοῦ πρέπει νὰ διαρκῇ οὐχὶ πλέον τῶν 5 λεπτῶν τῆς ὥρας. Ἡ θερμοκρασία τοῦ λουτροῦ πρέπει νὰ ἦναι κατ' ἀρχὰς μὲν 27—28 βαθμῶν τοῦ ῥεωμυρικοῦ θερμομέτρου· μετά τινας δὲ ἑβδομάδας δύναται κατὰ μικρὸν νὰ ἐλαττωθῇ μέχρι τοῦ 25ου βαθμοῦ. Μετὰ παρέλευσιν τοῦ πρώτου τῆς ζωῆς ἔτους ἀρκοῦσι δύο λουτρὰ ἐν ἑκάστῃ ἑβδομάδι γινόμενα· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καλὸν εἶναι νὰ πλύνηται ὅλον τὸ σῶμα τοῦ παιδὸς δι' ὕδατος κατ' ἀρχὰς μὲν χλιαροῦ, εἶτα δὲ ψυχροτέρου. Ἡ ψυχρολουσία τοῦ παιδὸς ἀπαιτεῖ μὲν μεγάλην προσοχήν, συντελεῖ ὅμως πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐπιρρώσῃ τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ καταστήσῃ αὐτὸ δυσπρόσβλητον εἰς τὰς ἀσθενείας. (Ἀριστ. πολ. 4, 17.). Ὁ παῖς πρέπει νὰ λούηται μὲν τὴν πρωΐαν, κενοῦ ὄντος τοῦ στομάχου, νὰ πλύνηται δὲ τὴν ἑσπέραν μικρὸν πρὸ τοῦ ὕπνου. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῶν τοῦ δέρματος ψύξεων τὸ μὲν λουτρὸν πρέπει νὰ γίνηται

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ναι καὶ ἐνεργούμεναι ὑπ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ, παθητικαὶ δὲ, αἱ ἐνεργούμεναι δι' ἐξωτερικῶν δυνάμεων. Τῶν ἐνεργητικῶν κινήσεων αἱ μὲν εἶναι ἑκούσιοι, αἱ δὲ ἀκούσιοι. Καὶ ἑκούσιοι μὲν λέγονται ἐκεῖναι αἱ ἐνεργητικαὶ κινήσεις, αἵτινες ἔχουσι τὴν αἰτίαν αὐτῶν ἐν τῇ βουλήσει τοῦ ἀνθρώπου (π. χ. τὸ βάδισμα)· ἀκούσιοι δὲ λέγονται ἐκεῖναι ἐκ τῶν ἐνεργητικῶν κινήσεων, αἵτινες ἔχουσι τὴν αἰτίαν αὐτῶν ἐκτὸς τῆς βουλήσεως, πολλάκις δὲ καὶ ἐναντίον αὐτῆς (π. χ. ἡ ἀναπνοὴ, ὁ παλμὸς τῆς καρδίας κτλ.). Πασῶν τῶν κινήσεων τούτων σπουδαιόταται ἐν τῇ τῶν παίδων ἀγωγῇ εἶναι αἱ ἑκούσιοι κινήσεις, αἱ ἐκ τῆς βουλήσεως αὐτῶν ἀπορρέουσαι. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ νεογέννητος παῖς στερεῖται εἰσέτι τῶν φυσικῶν ἐκείνων δυνάμεων, αἵτινες ἀπαιτοῦνται πρὸς ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τῶν ἑκουσίων κινήσεων, διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς εἶναι χρεία τῶν παθητικῶν κινήσεων, ἤτοι τῶν διὰ ξένης δυνάμεως ἐνεργουμένων.

§ 12.

Περὶ τῶν παθητικῶν κινήσεων.

Αἱ παθητικαὶ κινήσεις, ἤτοι αἱ κινήσεις ἐκεῖναι τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, αἵτινες ἐνεργοῦνται διὰ ξένης δυνάμεως, ἐπὶ τοσοῦτον μόνον χρόνον εἶναι ἀναγκαῖαι καὶ χρήσιμοι, ἐφ' ὅσον ὁ παῖς στερεῖται ἰδίων δυνάμεων πρὸς ἐκτέλεσιν σκοπίμων τινῶν καὶ ὠφελίμων ἐνεργητικῶν κινήσεων. Ἅπασα ἡ τοῦ θηλαστικοῦ ἐπιμέλεια (οἷον ἡ θρέψις, ἡ λοῦσις, ἡ περιβολὴ κτλ.) ἀπαιτεῖ κινήσεις τινὰς αὐτοῦ, ἔξωθεν ἐνεργουμένας (ὡς τὸ αἴρειν, στρέφειν, κομίζειν κτλ.)· ἰδίως ὅμως ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἀναπνεύσῃ ὁ παῖς καθαρὸν ἀέρα καὶ κατοπτεύσῃ τερπνὰ ἀντικείμενα δὲν δύναται νὰ ἐκπληρωθῇ ἄνευ ἐξωτερικῆς χειραγωγήσεως καὶ μεταφορᾶς. Μεταξὺ ὅμως τῶν παθητικῶν κινήσεων ὑπάρχουσι καί τινες περιτταί, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιβλαβεῖς· τοιαῦται εἶναι ἅπασαι ἐκεῖναι αἱ κινήσεις, ἃς συνήθως μεταχειρίζονται οἱ γονεῖς ἢ αἱ τροφοὶ πρὸς διασκέδασιν ἢ κατακοίμησιν τοῦ παιδὸς (οἷον τὸ πάλλειν αὐτόν, τὸ διαδονεῖν τὴν μικρὰν αὐτοῦ κλίνην κτλ.). Ἄσκοποι καὶ ἰδίως ὀξεῖαι ἐξωτερικαὶ κινήσεις, ἀφαιροῦσαι τὴν ὠφελοῦσαν τὸν παῖδα ἡσυχίαν, διασαλεύουσι καὶ ἀμβλύνουσι τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ, διαταράττουσι τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ βλάπτουσι τὸν φυτικὸν αὐτοῦ βίον. Πρὸς κανονικὴν δὲ τοῦ παιδικοῦ σώματος μόρφωσιν καλὸν εἶναι ὅπως ὁ παῖς ἀλλάσσῃ συχνὰ σωματικὴν θέσιν· διὸ καὶ κομιζόμενος ὑπὸ ἑτέρου προσώπου πρέπει νὰ βαστάζηται οὐχὶ πάντοτε ἐπὶ τοῦ ἑνὸς βραχίονος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου πρὸς ἀποφυγὴν πάσης κυρτώσεως καὶ παντὸς στραβισμοῦ.

§ 13.

Περὶ τῶν ἑκουσίων κινήσεων.

Αἱ ἑκούσιοι κινήσεις, ἤτοι αἱ ἐνεργητικαὶ ἐκεῖναι κινήσεις τοῦ ὀργανισμοῦ, αἵτινες προέρχονται μὲν ἐκ τῶν φυσικῶν διεγέρσεων τῶν νεύρων, τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, πραγματοῦνται δὲ κατὰ βούλησιν διὰ τοῦ συστήματος τῶν μυώνων, μεγάλως ἀπασχολοῦσι τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς. Διὰ τῶν μετρίων ἑκουσίων κινήσεων αὐξανομένη ἡ ποσότης τοῦ εἰσπνεομένου ὀξυγόνου διευκολύνει τὴν ἀπόκρισιν τῶν

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἀχρήστων τοῦ σώματος οὐσιῶν καὶ προκαλεῖ διὰ τοῦ αἰσθήματος τῆς πείνης καὶ δίψης τὴν ἀνάγκην νέας τροφῆς· ὡσαύτως διὰ τῶν ἑκουσίων κινήσεων ἐνδυναμοῦται καὶ ἅπαν μὲν τὸ σῶμα, ἰδίως τὰ νεῦρα, οἱ μυῶνες καὶ τὰ ὀστᾶ. Τὰς ἑκουσίους τέλος κινήσεις παρακολουθεῖ ἥσυχος καὶ ἀτάραχος ὕπνος, οὗτινος τὰ ἐπακολουθήματα εἶναι εὐεργετικώτατα εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν.

Ὅπως δυνηθῶσιν αἱ φυσικαὶ δυνάμεις τοῦ παιδὸς ν' ἀναπτυχθῶσι κανονικῶς καὶ ὅπως δυνηθῇ ὁ παῖς νὰ καθυποτάσσῃ αὐτὰς κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν, πρέπει εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ νὰ ἀφίνηται ἐλεύθερος ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ κινήσεσι. Πᾶσα λοιπὸν σπαργάνωσις καὶ σφιγκτὴ περιτύλιξις τοῦ παιδικοῦ σώματος, καὶ ἰδίως τῆς κεφαλῆς, τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν εἶναι ἀποφευκτέα.

Μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν κινητικῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς συναναπτύσσεται καὶ συναυξάνει καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ πρὸς χρῆσιν τῶν δυνάμεων τούτων. Τὰ πρῶτα κινητικὰ μαθήματα τοῦ παιδὸς ἀναφέρονται εἰς τὸ καθέζεσθαι, ἵστασθαι καὶ περιπατεῖν. Ὁ παῖς συνήθως δύναται νὰ κάθηται μὲν κατὰ τὸν 5ον μῆνα τῆς ζωῆς αὐτοῦ, νὰ ἵσταται δὲ καὶ νὰ βηματίζῃ μετὰ ἓν ἔτος. Ἡ ἐπίσπευσις τῶν ἰδιοτήτων τούτων πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ μνημονευθέντος χρόνου συνεπάγεται κυρτώσεις εἰς τὸ σύστημα τῶν ὀστῶν καὶ προξενεῖ σπουδαίας βλάβας εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα.

Ὁ παῖς, ἅμα κτησάμενος τὰς ἀναγκαίας σωματικὰς δυνάμεις πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἑκουσίων κινήσεων, πρέπει εὐθὺς νὰ ἐγκαταλείπηται εἰς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις, μηδόλως ὑποστηριζόμενος διὰ μέσων τεχνικῶν, ἀλλὰ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

μόνον προφυλαττόμενος ἀπὸ ἐνδεχομένης τινὸς βλάβης. Ὡσαύτως, εὐθὺς ὡς κτήσηται ὁ παῖς τὸ ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ κράτος, μανθανέτω νὰ τρέφῃ, νὰ ἐνδύῃ, νὰ πλύνῃ κτλ., αὐτὸς ἑαυτόν. Τοιαῦται ἀσκήσεις οὐ μόνον προάγουσι τὴν ὑγίειαν, τὴν ἐπιδεξιότητα καὶ αὐτενέργειαν τοῦ παιδὸς, ἀλλὰ καὶ ἀποκωλύουσι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νωθρότητος, τῆς ἀκοσμίας καὶ φιλαρχίας αὐτοῦ.

§ 14.

Περὶ τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων.

Σωματικαὶ ἀσκήσεις καλοῦνται ἅπασαι ἐκεῖναι αἱ ἑκούσιοι τοῦ σώματος κινήσεις, αἵτινες συντελοῦσιν εἰς ἐπίρρωσιν καὶ ῥύθμισιν τῶν διαφόρων αὐτοῦ μελῶν. Τοιαῦται κινήσεις εἶναι αἱ παιδιαὶ, οἱ περίπατοι, ὁ χορὸς, ἡ κολύμβησις καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἐκ τῶν κινήσεων τούτων, ἡ ὄ ρ χ η σ ι ς, ἢ ὁ κοινῶς καλούμενος χ ο ρ ὸ ς, ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν πρὸς ἀποφυγὴν σπουδαίων κινδύνων σωματικῶν τε καὶ ἠθικῶν. Οὗτος, σκοπὸν ἔχων νὰ ἐνισχύσῃ τὸ σῶμα, νὰ καταστήσῃ εὔκαμπτα τὰ μέλη αὐτοῦ καὶ νὰ ῥυθμίσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς εὐρυθμίας τῶν τε σωματικῶν κινήσεων καὶ τῶν μελῶν τῆς μουσικῆς (1), δύ-

---

(1) Τὴν ἐκ τῆς ὀρχηστικῆς ὠφέλειαν χαριέστατα περιγράφει ὁ Λουκιανὸς ἐν τῷ περὶ ὀρχήσεως αὐτοῦ διαλόγῳ (κεφ. 71 καὶ 72) λέγων· «Τὴν μὲν »οὖν γε σύντονον κίνησιν τῆς ὀρχηστικῆς καὶ στροφὰς αὐτῆς καὶ περιαγω»γὰς καὶ πηδήματα καὶ ὑπτιασμοὺς τοῖς μὲν ἄλλοις τ ε ρ π ν ὰ εἶναι συμ»βέβηκεν ὁρῶσι, τοῖς δὲ ἐνεργοῦσιν αὐτοῖς ὑ γ ι ε ι ν ό τ α τ α. Γυμνασίων »γὰρ τὸ κάλλιστόν τε ἅμα καὶ εὐρυθμότατον τοῦτο φαίην ἂν ἔγωγε εἶναι, »μαλάττον μὲν τὸ σῶμα καὶ κάμπτον καὶ κουφίζον καὶ εὐχερὲς εἶναι πρὸς

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

γαται νὰ βλάψῃ τὸν χορευτὴν σωματικῶς μὲν, ὅταν γίνηται μετ' ἐντάσεως καὶ ἐν τόποις στενοῖς καὶ μεμολυσμένον ἔχουσιν ἀέρα· ἠθικῶς δὲ, ὅταν δὲν φέρῃ τὸν τύπον τῆς ἁπλότητος, τῆς εὐσχημοσύνης καὶ σεμνοπρεπείας, οἷον φέρουσιν οἱ ἐθνικοὶ ἡμῶν χοροὶ, καίπερ χρήζοντες καλλιτεχνικῆς διαμορφώσεως (1). Καὶ ἡ κολύμβησις δὲ, ἡ συντελοῦσα πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ σώματος καὶ εὐκολίαν τῶν τούτου λειτουργιῶν, δύναται νὰ ἐπιφέρῃ σπουδαίας σωματικὰς βλάβας εἰς τὸν κολυμβητὴν, ὅταν οὗτος εἰσέρχηται εἰς τὸ ὕδωρ ἔχων τὸν στόμαχον πεπληρωμένον, ἢ ἔχων τὸ σῶμα κεκμηκὸς καὶ περιρρεόμενον ὑπὸ τοῦ ἱδρῶτος. Τοιαύτη κολύμβησις ἀποκωλύει τὴν πεπτικὴν ἐνέργειαν, διακόπτει τὴν ἄδηλον διαπνοὴν καὶ ἐπιφέρει συνήθως εἰς τὸν κολυμβῶντα ἀποπληξίαν διὰ τῆς εἰς τὴν κεφαλὴν συμφορήσεως τοῦ αἵματος.

Πασῶν δὲ τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων σπουδαιότεραι καὶ ὠφελιμώτεραι εἶναι αἱ γυμναστικαὶ λεγόμεναι ἀσκήσεις ἢ τὰ γυμνάσια. Αἱ ἀσκήσεις αὗται, ἐνδυναμοῦσαι τοὺς μυῶνας τοῦ σώματος καὶ ἀπεργαζόμεναι εὔρυθμα μὲν καὶ εὐκίνητα τὰ μέλη αὐτοῦ, ζωηροτέραν δὲ τὴν τοῦ αἵματος κυκλοφορίαν, καθιστῶσι τὸ

»μεταβολὴν διδάσκον ἰσχύν τε οὐ μικρὰν περιποιοῦν τοῖς σώμασι. Πῶς οὖν »οὐ παναρμόνιόν τι χρῆμα ἡ ὄρχησις θήγουσα μὲν τὴν ψυχὴν, »ἀσκοῦσα δὲ καὶ τὸ σῶμα, τέρπουσα δὲ τοὺς ὁρῶν»τας, διδάσκουσα δὲ πολλὰ τῶν πάλαι ὑπ' αὐλοῖς »καὶ κυμβάλοις καὶ μελῶν εὐρυθμίᾳ, καὶ κηλήσει διά τε ὀφθαλμῶν καὶ ἀκοῆς;

(1) Ἀνάγνωθι καὶ τὰς ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Κήρυκι διατριβάς ἡμῶν· «Περὶ ὀρχήσεως καθόλου καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι» (ἔτ. 1870, σελ. 443), καί· «Περὶ τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τοῦ φραγκικοῦ χοροῦ» (ἔτ. 1871. σελ. 59).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

σῶμα ὑγιὲς καὶ εὔχρηστον εἰς τὰς βουλήσεις τοῦ πνεύματος (1). Αἱ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις πλὴν τῆς σωματικῆς ὠφελείας παρέχουσιν εἰς τὸν παῖδα καὶ ἠθικὴν ὠφέλειαν· διότι καθυποβάλλων οὗτος ἐν τοῖς γυμνάσμασι τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ γυμνάζοντος, μανθάνει τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπακοῆς· γυμναζόμενος δὲ μετὰ τῶν ὁμηλίκων καὶ βλέπων τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐπιτηδειοτέρους αὐτοῦ ἐν τοῖς γυμνάσμασι καὶ ἑτοίμους νὰ ἀποκριθῶσιν εἰς τὸν ἀδίκως μεγαλαυχοῦντα τὸ «ἰδοὺ ἡ Ῥόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πήδημα», μανθάνει τὴν ἀρετὴν τῆς ταπεινοφροσύνης· ἀναγκαζόμενος δὲ νὰ τηρῇ ἐν ταῖς ἀσκήσεσι σταθερούς τινας κανόνας, ἀκρίβειαν καὶ τάξιν, μανθάνει νὰ ἦναι ἀκριβὴς καὶ τακτικὸς ἔν τε τοῖς ἔργοις, τοῖς λόγοις καὶ διανοήμασιν αὐτοῦ. Ἑνὶ λόγῳ αἱ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις, ἐνισχύουσαι τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, συντελοῦσι μεγάλως εἰς τὴν καταστολὴν τῶν ἀγενῶν καὶ ὀλεθριωτάτων τοῦ σώματος ὁρμῶν, καὶ εἶναι τούτου ἕνεκα τὸ ἀξιολογώτατον ἀντιφάρμακον κατά τε τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ἀσθενειῶν. (2).

---

(1) Τὴν χρησιμότητα τῶν γυμναστικῶν ἀσκήσεων ἀναγνωρίζων ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν τῷ περὶ παίδων ἀγωγῆς συγγράμματι αὐτοῦ (κεφ. 11)· «Οὐ τοίνυν ἄξιον οὐδὲ τὴν τῶν σωμάτων ἀγωνίαν παρορᾶν, ἀλλὰ πέμποντας »ἐς παιδοτρίβου τοὺς παῖδας ἱκανῶς ταῦτα διαπονεῖν, ἅμα μὲν τῆς τῶν »σωμάτων εὐρυθμίας ἕνεκεν, ἅμα δὲ καὶ πρὸς ῥώμην». — Ὁ δὲ Πλάτων, διατυπῶν τὸν σκοπὸν, ὃν ἐπεδίωκον αἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι γυμναστικαὶ ἀσκήσεις, λέγει ἐν Πρωταγόρᾳ (σ. 326)· «Εἰς παιδοτρί»βου πέμπουσιν ἵνα τὰ σώματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετῶσι τῇ διανοίᾳ χρη»στῇ οὔσῃ καὶ μὴ ἀναγκάζωνται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων »καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσι».

(2) Ἀνάγνωθι καὶ τὴν «Περὶ γυμναστικης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι» διατριβὴν ἡμῶν ἐν τῷ Ἀθηναίῳ (τόμ. Α', σ. 315).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ναται νὰ βλάψῃ τὸν χορευτὴν σωματικῶς μὲν, ὅταν γί-νηται μετ' ἐντάσεως καὶ ἐν τόποις στενοῖς καὶ μεμολυ-σμένον ἔχουσιν ἀέρα· ἠθικῶς δὲ, ὅταν δὲν φέρῃ τὸν τύ-πον τῆς ἁπλότητος, τῆς εὐσχημοσύνης καὶ σεμνοπρε-πείας, οἷον φέρουσιν οἱ ἐθνικοὶ ἡμῶν χοροὶ, καίπερ χρή-ζοντες καλλιτεχνικῆς διαμορφώσεως (1). Καὶ ἡ κολύμ-βησις δὲ, ἡ συντελοῦσα πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ σώματος καὶ εὐκολίαν τῶν τούτου λειτουργιῶν, δύναται νὰ ἐπι-φέρῃ σπουδαίας σωματικὰς βλάβας εἰς τὸν κολυμβη-τὴν, ὅταν οὗτος εἰσέρχηται εἰς τὸ ὕδωρ ἔχων τὸν στό-μαχον πεπληρωμένον, ἢ ἔχων τὸ σῶμα κεκμηκὸς καὶ περιρρεόμενον ὑπὸ τοῦ ἱδρῶτος. Τοιαύτη κολύμβησις ἀποκωλύει τὴν πεπτικὴν ἐνέργειαν, διακόπτει τὴν ἄδη-λον διαπνοὴν καὶ ἐπιφέρει συνήθως εἰς τὸν κολυμβῶντα ἀποπληξίαν διὰ τῆς εἰς τὴν κεφαλὴν συμφορήσεως τοῦ αἵματος.

Πασῶν δὲ τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων σπουδαιότεραι καὶ ὠφελιμώτεραι εἶναι αἱ γυμναστικαὶ λεγόμε-ναι ἀσκήσεις ἢ τὰ γυμνάσια. Αἱ ἀσκήσεις αὗται ἐνδυναμοῦσαι τοὺς μυῶνας τοῦ σώματος καὶ ἀπεργα-ζόμεναι εὔρυθμα μὲν καὶ εὐκίνητα τὰ μέλη αὐτοῦ, ζωη-ροτέραν δὲ τὴν τοῦ αἵματος κυκλοφορίαν, καθιστῶσι τ

»μεταβολὴν διδάσκον ἰσχύν τε οὐ μικρὰν περιποιοῦν τοῖς σώμασι. Πῶς οἱ »οὐ παναρμόνιόν τι χρῆμα ἡ ὄρχησις θήγουσα μὲν τὴν ψυχὴ »ἀσκοῦσα δὲ καὶ τὸ σῶμα, τέρπουσα δὲ τοὺς ὁρῶ »τας, διδάσκουσα δὲ πολλὰ τῶν πάλαι ὑπ' αὐλοῖ »καὶ κυμβάλοις καὶ μελῶν εὐρυθμίᾳ, καὶ κηλήσι διά τε ὀφθαλμῶν καὶ ἀκοῆς;

(1) Ἀνάγνωθι καὶ τὰς ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Κήρυκι διατριβὰς ἡμῶν· «Πε ὀρχήσεως καθόλου καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι» (ἔτ. 1870, σε 443), καὶ· «Περὶ τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τοῦ φραγκικοῦ χοροῦ» (ἔ 1871. σελ. 59)·

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πυργου

σῶμα ὑγιὲς καὶ εὔχρηστον εἰς τὰς βουλήσεις τοῦ πνεύματος (1). Αἱ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις πλὴν τῆς σωματικῆς ὠφελείας παρέχουσιν εἰς τὸν παῖδα καὶ ἠθικὴν ὠφέλειαν· διότι καθυποβάλλων οὗτος ἐν τοῖς γυμνάσμασι τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ γυμνάζοντος, μανθάνει τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπακοῆς· γυμναζόμενος δὲ μετὰ τῶν ὁμηλίκων καὶ βλέπων τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐπιτηδειοτέρους αὐτοῦ ἐν τοῖς γυμνάσμασι καὶ ἑτοίμους νὰ ἀποκριθῶσιν εἰς τὸν ἀδίκως μεγαλαυχοῦντα τὸ «ἰδοὺ ἡ Ῥόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πήδημα», μανθάνει τὴν ἀρετὴν τῆς ταπεινοφροσύνης· ἀναγκαζόμενος δὲ νὰ τηρῇ ἐν ταῖς ἀσκήσεσι σταθερούς τινας κανόνας, ἀκρίβειαν καὶ τάξιν, μανθάνει νὰ ἦναι ἀκριβὴς καὶ τακτικὸς ἔν τε τοῖς ἔργοις, τοῖς λόγοις καὶ διανοήμασιν αὐτοῦ. Ἑνὶ λόγῳ αἱ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις, ἐνισχύουσαι τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, συντελοῦσι μεγάλως εἰς τὴν καταστολὴν τῶν ἀγενῶν καὶ ὀλεθριωτάτων τοῦ σώματος ὁρμῶν, καὶ εἶναι τούτου ἕνεκα τὸ ἀξιολογώτατον ἀντιφάρμακον κατά τε τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ἀσθενειῶν. (2).

---

(1) Τὴν χρησιμότητα τῶν γυμναστικῶν ἀσκήσεων ἀναγνωρίζων ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν τῷ περὶ παίδων ἀγωγῆς συγγράμματι αὐτοῦ (κεφ. 11)· «Οὐ τοίνυν ἄξιον οὐδὲ τὴν τῶν σωμάτων ἀγωνίαν παρορᾶν, ἀλλὰ πέμποντας »εἰς παιδοτρίβου τοὺς παῖδας ἱκανῶς ταῦτα διαπονεῖν, ἅμα μὲν τῆς τῶν »σωμάτων εὐρυθμίας ἕνεκεν, ἅμα δὲ καὶ πρὸς ῥώμην».— Ὁ δὲ Πλάτων, διατυπῶν τὸν σκοπόν, ὃν ἐπεδίωκον αἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι γυμναστικαὶ ἀσκήσεις, λέγει ἐν Πρωταγόρᾳ (σ. 326)· «Εἰς παιδοτρί»βου πέμπουσιν ἵνα τὰ σώματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετῶσι τῇ διανοίᾳ χρη»στῇ οὔσῃ καὶ μὴ ἀναγκάζωνται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων »καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσι».

(2) Ἀνάγνωθι καὶ τὴν «Περὶ γυμναστικης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι» διατριβὴν ἡμῶν ἐν τῷ Ἀθηναίῳ (τόμ. Α', σ. 315).

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

§ 15.

Περὶ τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς διαρκείας τῶν κινήσεων.

Ὁποιαδήποτε κίνησις καὶ ἂν ἐπιτραπῇ εἰς τὸν παῖδα οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐξαντλῇ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Αἱ πρῶται κινήσεις πρέπει νὰ μὴ διαρκῶσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἀλλὰ νὰ ἐκτελῶνται μετὰ φειδοῦς καὶ μάλιστα ὑπὸ παίδων ἐχόντων ἀσθενῆ ὀργανισμόν. Οὐδεμία δὲ κίνησις πρέπει νὰ ἦναι τοσοῦτον ἰσχυρὰ, ἢ νὰ διαρκῇ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, ὥστε νὰ προκαλῇ στενοχωρίαν ἐν τῇ ἀναπνοῇ, σφοδροὺς τῆς καρδίας παλμοὺς, ὑπερβολικὴν τοῦ προσώπου ἐρυθρίασιν, πολὺν ἱδρῶτα, κεφαλαλγίαν καὶ ἄλλα παρόμοια τῆς ὑπερβολικῆς ἐντάσεως συμπτώματα. Τὰ εἴδη τῶν διαφόρων τοῦ σώματος κινήσεων πρέπει ἔνθεν μὲν νὰ συμβαδίζωσι μετὰ τῆς ἡλικίας, χωροῦντα ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων εἰς τὰ ἐπιπονώτερα· ἔνθεν δὲ νὰ ἀλλάσσωσι συνεχῶς πρὸς σύμμετρον καὶ κανονικὴν ἄσκησιν ἁπάντων τῶν τοῦ σώματος μελῶν. Μικρὸν πρὸ τοῦ φαγητοῦ πρέπει νὰ παύηται πᾶσα σύντονος κίνησις πρὸς τακτοποίησιν τοῦ ἐξεγειγερμένου ὀργανισμοῦ, οὐδὲ πρέπει ν' ἄρχηται εὐθὺς μετὰ τὸ φαγητὸν πρὸ τῆς τακτοποιήσεως τῶν ἐνεργειῶν τῆς πέψεως. Ἀσφαλέστατον σημεῖον τῆς καταπαύσεως οἱασδήποτε κινήσεως, τουτέστι τῆς ἀναπαύσεως, εἶναι ἡ κόπωσις (1).

---

(1) Ὁ Πλούταρχος, θεωρῶν λίαν ἀναγκαίαν οὐ μόνον τὴν ἐκ τῶν σωματικῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ τῶν πνευματικῶν πόνων ἀνάπαυσιν, λέγει ἐν τῷ περὶ παίδων ἀγωγῆς συγγράμματι αὐτοῦ (κεφ. 13)· «Δοτέον οὖν τοῖς παισὶν ἀναπνοὴν τῶν συνεχῶν πόνων, ἐνθυμουμένους, ὅτι πᾶς ὁ βίος ἡμῶν εἰς ἄνεσιν »καὶ σπουδὴν διῄρηται».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

§ 16.

Περὶ ἀναπαύσεως.

Ἀνάπαυσις ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ λέγεται οὐχὶ ἡ παῦσις πάσης ζωικῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ μόνον ἡ ἐπί τινα χρόνον ἀπραξία ὀργάνων τινῶν τοῦ σώματος, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος συνάπτεται μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, οἷον ἡ ἀπραξία τῶν νεύρων, τῶν κινητικῶν ὀργάνων κτλ. Ἡ ἀνάπαυσις σκοπὸν ἔχει τὴν ἀνακαίνισιν τῆς ὕλης καὶ ἀποκατάστασιν τῶν δυνάμεων τοῦ σώματος. Ὅταν ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπαύεται ἐξωτερικῶς, τότε αἱ φυτικαὶ αὐτοῦ λειτουργίαι (ἤτοι ἡ τῆς πέψεως, ἀναπνοῆς καὶ κυκλοφορίας τοῦ αἵματος) ἀναπτύσσουσιν ἐσωτερικῶς μεγίστην ἐνέργειαν, συντελοῦσαν θαυμασίως εἰς διάπλασιν τοῦ σώματος καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ σωματικοῦ βίου. Τῆς ἀναπαύσεως ἔχει χρείαν καὶ παντὸς μὲν ἀνθρώπου, ἰδίως ὅμως ὁ τοῦ νεογεννήτου ὀργανισμός, ὁ εὑρισκόμενος εἰσέτι ἐν τῇ ἑαυτοῦ διαπλάσει καὶ ἀναπτύξει. Ἐντεῦθεν πηγάζει ἡ μεγάλη ἀνάγκη τῆς ἀπομακρύνσεως παντὸς πράγματος, δυναμένου νὰ διαταράξῃ ὁπωσδήποτε τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ παιδικοῦ ὀργανισμοῦ.

§ 17.

Περὶ ὕπνου.

Ὕπνος εἶναι γενικὴ καὶ συνεχὴς ἀνάπαυσις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Οὗτος συντελεῖ θαυμασίως οὐ μόνον εἰς διάθρεψιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνάκτησιν τῶν ἀπολεσθεισῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Ἡ εὐεργετικὴ αὐτοῦ ἰδιότης ἐμφαίνεται ἐν τῇ καταστάσει τοῦ ὀργανι-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

σμοῦ καθόλου καὶ ἰδίως ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐγκεφάλου· διότι διὰ τοῦ ὕπνου ἡ μὲν διάνοια τοῦ ἀνθρώπου καθαίρεται, ἡ δὲ θέλησις αὐτοῦ ἐνισχύεται, αἱ δὲ μελαγχολικαὶ αὐτοῦ διαθέσεις ἀποσοβοῦνται, ἀντικαθιστάμεναι διὰ τῆς εὐθυμίας. Τοῦ ὕπνου μείζονα χρείαν ἔχει ὁ εἰς ἔτι ἀνανάπτυκτος ὀργανισμός· τούτου ἕνεκα παρατηροῦμεν ὅτι ὅσῳ νεώτερος εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅσῳ ὀλιγώτερον ἔχει ἐξεγειγερμένον τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ βίον, τοσούτῳ πλείονα χρόνον ἐπιθυμεῖ νὰ κοιμᾶται. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ὑγιὴς ὤν, κοιμᾶται καθ' ἡμέραν 20 μέχρι 16 ὡρῶν· προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας ὁ ἀριθμὸς τῶν καθ' ἡμέραν τοῦ ὕπνου ὡρῶν καταβαίνει βαθμηδόν, ἤτοι εἰς 12 μὲν ὥρας μέχρι τοῦ τετάρτου τῆς ζωῆς ἔτους, εἰς 9 δὲ μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου.

Ὅπως ἀποβῇ ὁ ὕπνος ὠφέλιμος καὶ ἀναψυκτικὸς πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ κοιμᾶται ἐν δωματίῳ ἡσύχῳ, εὐρυχώρῳ καὶ ἔχοντι ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα καθαρὸν καὶ μετρίας θερμοκρασίας. Αἱ ὑπερπληρώσεις τοῦ στομάχου καὶ αἱ ὀξεῖαι τοῦ τε νευρικοῦ συστήματος καὶ τῆς ψυχῆς συγκινήσεις, αἱ προερχόμεναι ἐκ συντόνου ἐργασίας, ἐξ αὐστηρῶν ποινῶν, ἐκ διεγερτικῶν θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων ἀπομακρύνουσι τὸν ὕπνον.

Τὰ παιδία, καὶ ἰδίως τὰ λίαν ζωηρά, ὑπνώττοντα πρέπει εὐθὺς νὰ κοιμῶνται, διότι ἐμμένοντα ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ καθίστανται λίαν εὐερέθιστα καὶ ἀνιαρά. Ὅσα δὲ παιδία διὰ τοῦ ἀκανονίστου παλμοῦ τῆς καρδίας, διὰ τῆς ἀτάκτου ἀναπνοῆς, διὰ τῆς ἐφιδρώσεως, διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ χρώματος τοῦ προσώπου, διὰ τῶν σπασμωδικῶν κινήσεων, ἢ διὰ τῶν κραυγῶν καὶ θρήνων, δεικνύουσιν ὅτι βασανίζονται ὑπ' ὀνείρων δυσαρέστων,

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πρέπει ν' ἀφυπνίζωνται ἡσύχως καὶ μετά τινα διασκέδασιν αὐτῶν πάλιν νὰ κατακοιμίζωνται. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῶν ὀνειρωτικῶν διαταράξεων, τοῦ ἐφιάλτου καὶ τῆς πιέσεως τῆς καρδίας, καλὸν εἶναι νὰ ἐθίζωνται ἐνωρὶς τὰ παιδία εἰς τὸ νὰ κατακλίνωνται οὐχὶ ὕπτια οὐδ' ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δεξιᾶς. Τὰ δὲ ὑποκείμενα εἰς τὴν ὑπνοβασίαν πρέπει νὰ μὴ ἀφυπνίζωνται ἀποτόμως, ἀλλὰ μετὰ προσοχῆς. Ἀντιφάρμακον δὲ κατ' αὐτῆς θεωρεῖται ὁ περίπατος, ἡ γυμναστικὴ, ἡ ψυχρολουσία καὶ ἄλλα, ὅσα τὸ νευρικὸν σύστημα ἐνισχύουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ.

§ 18.

Περὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων καθόλου.

Αἰσθητήρια ὄργανα λέγονται συνήθως ἐκεῖνα τὰ ὄργανα τοῦ σώματος, ἅτινα, κείμενα ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ ἑνούμενα μετὰ τοῦ κεντρικοῦ ὀργάνου, τουτέστι τοῦ ἐγκεφάλου, πληροφοροῦσι τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ γινομένου ἐπ' αὐτὰ ἐρεθισμοῦ περὶ τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Τὰ αἰσθητήρια ταῦτα ὄργανα εἶναι πέντε, ἤτοι τὸ τῆς ἀφῆς, τῆς γεύσεως, τῆς ὀσφρήσεως, τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὁράσεως (1). Ταῦτα,

(1) Τὰ πέντε ταῦτα αἰσθητήρια καλοῦνται καὶ ἐξωτερικὰ ἢ εἰδικὰ αἰσθητήρια κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἢ γενικὸν

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

διάφορα ὄντα κατὰ τὴν φύσιν καὶ διαφόρως αἰσθανό-μενα, διαφόρους παρέχουσι καὶ εἰς τὴν ψυχὴν περὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὄντων γνώσεις.

Ἐπειδὴ δὲ ἅπασαι αἱ ἐξωτερικαὶ αὗται γνώσεις, ἃς πορίζεται ἡ ψυχὴ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, συν-τελοῦσιν εἴς τε τὸν σωματικὸν καὶ πνευματικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τοῦτο πάντα τὰ αἰσθητήρια ὄργανα ἔχουσι χρείαν μεγίστης ἐπιμελείας. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν τὸ τῆς ἀκοῆς καὶ ὁράσεως ὄργανον ὑπερέχει τὰ λοι-πὰ κατά τε τὴν λεπτοτέραν φύσιν καὶ τὴν πνευματι-κωτέραν ἐνέργειαν, διὰ τοῦτο ταῦτα χρῄζουσι μείζονος ἐπιμελείας ἢ τὰ τῶν λοιπῶν αἰσθήσεων.

Καὶ ὁ μὲν σκοπὸς τῆς ἐπιμελείας τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων εἶναι ἡ ἀσφαλής, ἡ ταχεῖα καὶ ὀξεῖα αὐτῶν ἐνέργεια· ὁ δὲ τρόπος τῆς τούτων ἐπιμελείας συνίστα-ται ἔνθεν μὲν ἐν τῇ ἀσκήσει αὐτῶν, ἔνθεν δὲ ἐν τῇ απο-μακρύνσει τῶν ταῦτα βλαπτόντων, οἷα εἶναι αἱ ὑπερβολαὶ καὶ ἐντάσεις, αἱ ὀξεῖαι προσβολαί, αἱ ὑπερβολικαὶ ψύ-ξεις καὶ θερμάνσεις, καὶ τὰ τοιαῦτα.

§ 19.

Περὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἁφῆς.

Αἰσθητήριον τῆς ἁφῆς λέγεται τὸ ὄργανον ἐκεῖνο τοῦ σώματος, ὅπερ, ἐφαπτόμενον τῶν ἐξωτερικῶν ἀντι-κειμένων, πληροφορεῖ τὴν ψυχὴν περὶ τῆς στερρότητος

αἰσθητήριον, ὅπερ, περιλαμβάνον πάντα τὰ πανταχοῦ τοῦ σώματος διαπλο-μενα αἰσθητήρια νεῦρα, παρέχει εἰς τὴν ψυχὴν ἄμεσον εἴδησιν τῶν διαφό-ρων καταστάσεων τοῦ ὀργανισμοῦ, προερχομένων ἐξ ἐξωτερικῆς ἢ ἐσωτερι-κῆς αἰτίας, ἤτοι τοῦ ῥίγους, τοῦ θάλπους, τῆς φρίκης, τοῦ κνησμοῦ, τοῦ γαρ-γαλισμοῦ, τῆς πείνης, τῆς δίψης κτλ.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἢ ῥευστότητος, τῆς σκληρότητος ἢ ἁπαλότητος, τῆς τραχύτητος ἢ λειότητος, τῆς ὀξύτητος ἢ ἀμβλύτητος, τοῦ σχήματος, τοῦ μεγέθους, τῆς κινητικῆς ἢ ἠρέμου, καὶ τῆς θερμῆς ἢ ψυχρᾶς καταστάσεως αὐτῶν. Ὡς ὄργανον τῆς ἀφῆς χρησιμεύουσι κυρίως τὰ ἄνω ἄκρα τοῦ σώματος καὶ μάλιστα τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων.

Ἡ δὲ ἐπιμέλεια τοῦ ὀργάνου τῆς ἀφῆς, συνίσταται ἔνθεν μὲν ἐν τῇ ἀπομακρύνσει παντὸς πράγματος ἀπαμβλύνοντος τὸ ἁπτικὸν ὄργανον, ἔνθεν δὲ ἐν τῇ ἀσκήσει αὐτοῦ ἐν ταῖς διαφόροις καταστάσεσι τῶν ψηλαφωμένων ἀντικειμένων. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν οὐ μόνον τὴν βαθεῖαν ἀποτομὴν τῶν ὀνύχων, ἀλλὰ καὶ τὰς συχνὰς τῶν δακτύλων κρούσεις ἐπὶ σκληρῶν ἀντικειμένων· ἔτι δὲ πρέπει νὰ ἀσκῶμεν τὸ τῆς ἀφῆς ὄργανον εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ὀξέος ἀπὸ τοῦ ἀμβλέος, τοῦ σκληροῦ ἀπὸ τοῦ μαλακοῦ, τοῦ στρογγύλου ἀπὸ τοῦ γωνιώδους, τοῦ κούφου ἀπὸ τοῦ βαρέος, τοῦ ψυχροῦ ἀπὸ τοῦ θερμοῦ κτλ. Ἡ ἄσκησις αὕτη πρέπει νὰ γίνηται οὐ μόνον ἐν τῷ φωτί, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ σκότει, τῷ κωλύοντι τὴν βοήθειαν τῆς ὁράσεως. Ἡ δὲ ψηλάφησις τῶν ἀντικειμένων πρέπει νὰ χωρῇ βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν μαλακωτέρων ἀντικειμένων πρὸς τὰ σκληρότερα, ἀπὸ τῶν κουφοτέρων πρὸς τὰ βαρύτερα καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀφῆς, ὅπερ βεβαιοῖ ἡμᾶς πιστότερον περὶ τῶν ἐκτὸς ἀντικειμένων, καλῶς ἀσκηθὲν δύναται ἐν μέρει ν' ἀντικαταστήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ὅρασιν, ὡς τοῦτο συμβαίνει παρὰ πολλοῖς τυφλοῖς.

§ 20.

Περὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς γεύσεως.

Αἰσθητήριον τῆς γεύσεως ὀνομάζεται τὸ ὄργα-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

νον ἐκεῖνο τοῦ σώματος, δι' οὗ λαμβάνομεν γνῶσιν τῶν χυμῶν, ἤτοι τοῦ ὀξέος, τοῦ γλυκέος, τοῦ πικροῦ, τοῦ ἁλμυροῦ κτλ., τῶν διαφόρων ἀντικειμένων. Διὰ τοῦ γευστηρίου ὀργάνου (ὡς καὶ διὰ τοῦ ὀσφρητικοῦ), διαγινώσκοντες τὴν ὑγιεινότητα τῶν τροφῶν, προφυλαττόμεθα ἀπὸ τῶν τὴν ὑγίειαν ἡμῶν βλαπτουσῶν. Τούτου ἕνεκα τὸ γευστήριον ὄργανον εὑρίσκεται ἐντεταμένον ἐντὸς τοῦ στόματος ἡμῶν καὶ ἰδίως ἐν τοῖς ἄκροις τῆς γλώσσης. Ἡ ἐπιμέλεια τοῦ γευστικοῦ αἰσθητηρίου συνίσταται τὸ μὲν ἐν τῇ καθαριότητι τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος, τὸ δὲ ἐν τῇ γεύσει τροφῶν, ἐχουσῶν διαφόρους μὲν οὐχὶ δὲ λίαν ἐρεθιστικοὺς καὶ τὴν λαιμαργίαν προκαλοῦντας χυμούς.

§ 21.

Περὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ὀσφρήσεως.

Αἰσθητήριον τῆς ὀ σ φ ρ ή σ ε ω ς καλεῖται τὸ ὄργανον ἐκεῖνο τοῦ σώματος, δι' οὗ αἰσθανόμεθα τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀναθυμιατῶν σωμάτων. Ὄργανον δὲ αὐτῆς εἶναι ἡ ῥ ὶ ς, ἧς ἡ κοιλότης εἶναι ἐστρωμένη διὰ βλεννώδους μεμβράνης, ἐχούσης νεῦρα. Τὰ νεῦρα ταῦτα, προςβαλλόμενα ἐν καιρῷ τῆς εἰςπνοῆς ὑπὸ τῶν μορίων διαφόρων ἀναθυμιατῶν οὐσιῶν, μεταβιβάζουσι τὴν ἑαυτῶν πάθησιν εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν ψυχὴν ὡς αἴσθημα ὀ σ μ ῆ ς. Τὸ ὀσφρητικὸν ὄργανον, ἕνεκα τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ τῆς πρὸ τοῦ στόματος θέσεως, χρησιμεύει ὡς ὁδηγὸς τῆς γεύσεως καὶ ὡς φύλαξ ἄγρυπνος τῆς ἀναπνοῆς.

Ἡ δὲ ἐπιμέλεια τοῦ ὀργάνου τῆς ὀσφρήσεως, ὅπε[illegible] χρησιμεύει μᾶλλον εἰς τὸν σωματικὸν ἢ τὸν πνευματι[illegible]

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

κὸν βίον, συνίσταται τὸ μὲν ἐν τῇ ὀσφρήσει ἀντικειμένων, διαφόρους παραγόντων ὀσμάς· τὸ δὲ ἐν τῇ ἀποφυγῇ τῶν λίαν ὀξειῶν καὶ ἰσχυρῶν ὀσμῶν. Τὰς φυσικὰς καὶ γνησίας ὀσμὰς τῶν διαφόρων ἀντικειμένων αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ καθαρῷ ἀέρι· τούτου ἕνεκα ὁ παῖς πρέπει νὰ ἐξάγηται συνεχῶς εἰς τόπους καθαροὺς ὅπως ἀσκήσῃ τὸ ὀσφρητικὸν αὐτοῦ ὄργανον, ὀσφραινόμενος διαφόρων ἀντικειμένων. Εἰς τὴν ἄσκησιν ταύτην λίαν συντελεῖ ὁ ἐθισμὸς τοῦ παιδὸς εἰς τὴν διὰ μόνης τῆς ὀσφρήσεως διάκρισιν τῆς τε φύσεως καὶ ποιότητος τῶν τροφῶν, τῶν χόρτων, τῶν ἀνθέων, τῶν ἀερίων καὶ τῶν τοιούτων. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι τὸ καλῶς ὀξυνθὲν ὀσφρητικὸν ὄργανον δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ ἐν μέρει τὸ ὀπτικόν.

§ 22.

Περὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀκοῆς.

Αἰσθητήριον τῆς ἀκοῆς ὀνομάζεται ἐκεῖνο τὸ αἰσθητήριον ὄργανον τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ, οὖς καλούμενον καὶ ἐρεθιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάνσεων τοῦ ἀέρος, τῶν προερχομένων ἐκ τῶν δονήσεων τῶν σωμάτων, παρέχει τὸ αἴσθημα τοῦ ἤχου. Τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀκοῆς, ὑπηρετοῦν μεγάλως εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι πολλῷ εὐγενέστερον τῶν μέχρι τοῦδε μνημονευθέντων. Δι' αὐτοῦ αἰσθανόμεθα ὄχι μόνον τοὺς μουσικοὺς τόνους, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔναρθρον ἦχον, δι' οὗ καθίστανται ἀκουστὰ καὶ μεταδίδονται τὰ ἐσωτερικὰ ἡμῶν αἰσθήματα καὶ διανοήματα.

Ἡ λεπτὴ κατασκευὴ τοῦ ἀκουστικοῦ ὀργάνου καὶ ἡ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ὠφελιμωτάτη αὐτοῦ ἐνέργεια καθιστῶσι λίαν ἀναγκαίαν τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ. Συνίσταται δὲ ἡ ἐπιμέλεια αὕτη ἐν τῇ καθαριότητι τοῦ ἀκουστικοῦ πόρου, ἐν τῇ προφυλάξει ἀπὸ τῆς ταχείας τοῦ καιροῦ μεταβολῆς, ἐν τῇ ἀποφυγῇ τῶν λίαν ἐντεταμένων ἤχων, τῶν κολαφισμάτων καὶ τῶν τοιούτων, ἅτινα δύνανται νὰ ἐπιφέρωσιν ἀνεπανόρθωτον βλάβην εἰς τὸ τοῦ ὠτὸς τύμπανον. Εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀκοῆς ἀνήκει καὶ ὁ κατὰ μικρὸν ἐθισμὸς τοῦ παιδικοῦ ὠτὸς εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν διαφόρων βαθμῶν τῶν ἤχων. Ἡ ἄσκησις τοῦ παιδικοῦ ὠτὸς ἐν τοῖς διαφόροις ἤχοις τῶν τε φυσικῶν καὶ τεχνικῶν ὄντων συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ ἀσφαλῆ ἀντίληψιν τῶν ἠχούντων. Ὀξύνεται δὲ ἔτι μᾶλλον τὸ τῆς ἀκοῆς ὄργανον, ὅταν γυμνάζηται εἰς τὸ διακρίνειν τοὺς διαφόρους ἤχους τῶν μακρὰν ἢ πλησίον ἢ ἐν τῷ μέσῳ θορύβου ἠχούντων ἀντικειμένων. Καλῶς ἀσκηθὲν τὸ ἀκουστικὸν ὄργανον δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ ἐν μέρει τὸ ὀπτικόν, ὡς τοῦτο παρατηροῦμεν εἰς τοὺς τυφλούς.

§ 23.

Περὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ὁράσεως.

Αἰσθητήριον τῆς ὁράσεως καλεῖται ἐκεῖνο τὸ ὄργανον τοῦ σώματος, ὅπερ, ὀφθαλμὸς καλούμενον καὶ ἐρεθιζόμενον ὑπὸ φωτιστικῆς τινὸς ὕλης ἢ ὑπὸ τῶν κυματισμῶν τοῦ αἰθέρος, παρέχει εἰς ἡμᾶς τὸ αἴσθημα τοῦ φωτὸς καὶ τῶν τροποποιήσεων αὐτοῦ, τουτέστι τῶν χρωμάτων. Διὰ τοῦ οὕτως ἐρεθιζομένου ὀργάνου τῆς ὁράσεως, ἤτοι τῶν ὀφθαλμῶν, ὁρῶμεν τὰ ἀντι-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

κείμενα, καὶ ἰδίως τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν, τὸ σχῆμα, τὴν ἔκτασιν, τὴν ἀπόστασιν, τὴν κίνησιν καὶ ἠρεμίαν.

Ὁ ὀφθαλμὸς, ὡς τὸ εὐγενέστατον καὶ χρησιμώτατον ὄργανον διά τε τὸν σωματικὸν καὶ πνευματικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει χρείαν μείζονος ἐπιμελείας ἢ πάντα τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια ὄργανα. Συνίσταται δὲ ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐπιμέλεια οὐ μόνον ἐν τῇ ἀπομακρύνσει τῶν βλαπτόντων αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ χρήσει τῶν τὴν ὀπτικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν προαγόντων. Καὶ τὰ μὲν βλάπτοντα τὸν ὀφθαλμὸν εἶναι διάφοροι ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις καὶ ἰδίως αἱ τοῦ λίαν λαμπροῦ ἢ τοῦ λίαν ἀμυδροῦ φωτός· τούτου ἕνεκα καλὸν εἶναι οὐ μόνον ν' ἀπομακρύνωνται αἱ κατὰ τοῦ προσώπου προσβολαὶ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπαγορεύηται ἡ ἀνατένισις τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς τὸν ἥλιον, ἡ μεταφορὰ αὐτῶν ἀπὸ λίαν φωτεινοῦ εἰς λίαν σκοτεινὸν μέρος καὶ τἀνάπαλιν, ἡ πρόςβλεψις ἐπὶ ἀντικειμένων, ὑπερβαλλόντως ἢ ἀμυδρῶς φωτιζομένων, ἡ ἀνάγνωσις οὐ μόνον ἡ γινομένη ἐπὶ λίαν στιλπνοῦ χάρτου ἢ ἐπὶ χάρτου, ἔχοντος κακῶς τετυπωμένα ἢ λίαν σμικρὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ ἡ συμβαίνουσα ἔν τε τῷ περιπατεῖν καὶ τῷ ὀχεῖσθαι· πρὸς τούτοις ἀπαγορευτέα εἶναι ἥ τε πολυχρόνιος ἔντασις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἡ ἐκ τοῦ πλησίον συχνὴ θέα τῶν ἀντικειμένων, ἐξ ἧς δύναται νὰ προέλθῃ μυωπία καὶ κύρτωσις τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Τὰ δὲ ἀσκοῦντα τὴν ὀπτικὴν δύναμιν τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι ἡ ἐκ διαφόρων ἀποστάσεων θέα ἀντικειμένων, διαφερόντων οὐ μόνον κατὰ τὴν ποιότητα καὶ ποσότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν φωτισμόν· ἔτι δὲ ἡ μετὰ προςοχῆς πρόςβλεψις ἀντικειμένων ταχέως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν διερχομένων. Ἡ τοιαύτη ἄσκησις τοῦ ὀφθαλμοῦ συντελεῖ οὐ μόνον εἰς τὴν ὀξυδέρκειαν αὐτοῦ, ἀλλὰ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

καὶ εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ ὀρθὴν ἀντίληψιν τῶν ὁρωμένων ἀντικειμένων.

§ 24.

Παρατήρησις.

Ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων τοῦ παιδὸς ὁ παιδαγωγὸς δὲν πρέπει νὰ ἐνεργῇ μονομερῶς, ἀλλ' ὁλομερῶς· ἤτοι ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ αἰσθητηρίου τινὸς δὲν πρέπει ν' ἀποκλείηται ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἑτέρων, ἀλλὰ τοὐναντίον πρέπει ἅπαντα νὰ τυγχάνωσιν ἴσης καὶ συγχρόνου ἐπιμελείας πρὸς ἀποφυγὴν τῆς δυσαρμονίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν προερχομένης ἀτελοῦς τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεως. Ὁ παιδαγωγὸς, ἔχων ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐκείνων τῶν πραγμάτων ἔχομεν ὀρθοτέραν γνῶσιν, εἰς ὧν τὴν ἀντίληψιν συνέδραμον περισσότερα αἰσθητήρια ὄργανα, πρέπει ν' ἀσκῇ τὸν παῖδα εἰς τὸ ν' ἀντιλαμβάνηται ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου διὰ πάντων, εἰ δυνατὸν, τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ.

§ 25.

Περὶ τῆς ἐννοίας, τῆς σπουδαιότητος καὶ διαιρέσεως τῆς πνευματικῆς ἀγωγῆς.

Πνευματικὴ ἀγωγὴ λέγεται ἡ ἀγωγὴ ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν τῶν διαφόρων δυνάμεων τῆς ψυχῆς, ὡς πνεῦμα θεωρουμένης (1). Ἡ πνευματικὴ ἀγωγὴ ἕπεται τῇ σωματικῇ, ὅπως αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις ἕπονται ταῖς σωματικαῖς. Συνδέονται δὲ ἀμφότεραι τοσοῦτον στενῶς μετ' ἀλλήλων καὶ ἐπιδρῶσιν ἐπ' ἀλλήλας, ὅσον στενῶς συνδέονται πρὸς ἄλληλα καὶ ἀλληλεπιδρῶσι τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Ὅσον ὅμως ὑπερτερεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ σώματος, τοσοῦτον ὑπερτερεῖ καὶ ἡ πνευματικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγὴ τῆς σωματικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ψυχῇ παρατηροῦνται τρεῖς γενικώταται δυνάμεις, τουτέστιν ἡ γνωστικὴ δύναμις, δι' ἧς παράγονται αἱ γνώσεις, ἡ συναισθητικὴ, δι' ἧς παράγονται τὰ συναισθήματα, καὶ ἡ ὀρεκτικὴ, δι' ἧς παράγονται αἱ ὀρέξεις· διὰ τοῦτο καὶ ἡ πνευ-

(1) Ἀνάγνωθι περὶ τούτου ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ, σελ. 9.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ματικὴ ἀγωγή, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, εἰς τρία μέρη διαιρεῖται, τουτέστιν εἰς γνωστικήν, συναισθητικὴν καὶ ὀρεκτικήν (1). Περὶ τῶν τριῶν τούτων μερῶν τῆς πνευματικῆς ἀγωγῆς θέλομεν πραγματευθῆ ἰδίᾳ ἐν τοῖς ἑξῆς τμήμασιν.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ.

§ 26.

Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν μερῶν τῆς γνωστικῆς ἀγωγῆς.

Γνωστικὴ ἀγωγὴ λέγεται ἡ ἀγωγὴ ἐκείνη, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γνωστικῆς δυνάμεως, ἤτοι τῆς δυνάμεως ἐκείνης, δι' ἧς ἡ ψυχὴ ὁρᾷ πνευματικῶς τὰ ὄντα καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν αὐτῶν, ἤτοι λαμβάνει γνῶσιν αὐτῶν καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα αὐτῶν ἀναφορᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γνωστικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς ἐκφαίνεται 1ον) ὡς αἰσθητική, 2ον) ὡς ἀναπαραστατική, 3ον) ὡς διασκεπτικὸς νοῦς καὶ 4ον) ὡς ἐποπτικὸς νοῦς ἢ

(1) Ἄλλοι ἀποκαλοῦσι τὴν μὲν γνωστικὴν ἀγωγὴν διανοητικὴν (ὡς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ, τοῦ ἐπικρατοῦντος μεταξὺ τῶν γνωστικῶν δυνάμεων), τὴν δὲ συναισθητικὴν αἰσθητικὴν (ὡς ἐκ τῆς συγγενείας τῆς ἐπικρατούσης μεταξὺ αἰσθητικῆς καὶ συναισθητικῆς δυνάμεως) τὴν δὲ ὀρεκτικὴν ἠθικὴν (ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ, πρὸς ὃν πρέπει νὰ τείνῃ ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

λόγος· διὰ τοῦτο καὶ ἡ γνωστικὴ ἀγωγὴ εἰς τὰ ἑξῆς τέσσαρα κεφάλαια διαιρεῖται, ὧν ἕκαστον πραγματεύεται περὶ τῆς ἐπιμελείας ἑκάστης τῶν τεσσάρων ἐκείνων ἐκφάνσεων τοῦ γνωστικοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ.

§ 27.

Περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ ἀναπτύξεως τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως.

Διὰ τοῦ αἰσθητικοῦ ἢ τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως λαμβάνει εἴδησιν ἡ ψυχὴ τῶν ἐπὶ τὰ αἰσθητήρια ὄργανα διαφόρων ἐπενεργειῶν. Τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπενεργείας προερχόμενον πάθημα τῆς ψυχῆς λέγεται αἴσθημα· ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ αἰσθήματος τούτου προσοχή, ἤτοι ἀντενέργεια τῆς ψυχῆς, καλεῖται ἀντίληψις. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων μεταβιβάζονται εἰς τὴν ψυχὴν αἱ ἐπιδράσεις τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων καὶ παράγουσι τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἀντιλήψεις, ἐξ ὧν προέρχονται δι' ἑτέρας ἐνεργείας τῆς ψυχῆς ἔννοιαι, κρίσεις καὶ συλλογισμοί, διὰ τοῦτο πρὸ τῆς ἐπιμελείας τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως ἀπαιτεῖται ἡ ἐπιμέλεια τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, περὶ ἧς ἀνωτέρω (§ 18—24) ἐγένετο λόγος.

Ἡ αἰσθητικὴ δύναμις τοῦ παιδὸς ἀναπτύσσεται διὰ τῆς ἐνώπιον αὐτοῦ παραθέσεως διαφόρων ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, παρεχομένων εἴτε ὑπὸ τῆς φύσεως εἴτε ὑπὸ τῆς τέχνης, καὶ διὰ τῆς καταδείξεως τῶν διαφόρων αὐτῶν ἰδιοτήτων. Ὅταν δὲ τὰ παρατηρητέα ἀντικείμενα δὲν ἦναι δυνατὸν ἢ ἦναι λίαν δύσ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

κολον νὰ παρατεθῶσιν ἐνώπιον τῶν τοῦ παιδὸς αἰσθητηρίων, τότε δύνανται ν'ἀντικαθιστῶνται δι' εἰκόνων πιστῶς ταῦτα παριστανουσῶν. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ παιδιαὶ καὶ τὰ ἀθύρματα, περὶ ἃ πάνυ ἀσμένως ἀσχολοῦνται οἱ παῖδες, λίαν συντελοῦσιν εἰς ἀνάπτυξιν τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐφελκύοντα ἁπάσας αὐτοῦ τὰς αἰσθήσεις. Ὅπως ἐπενεργήσωσιν ὅμως τὰ πρὸ τῶν παιδικῶν αἰσθητηρίων προβαλλόμενα ἀντικείμενα καὶ συντελέσωσιν εἰς ἀνάπτυξιν τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως τῶν παίδων, ἀπαιτεῖται προσοχή, περὶ ἧς διαλαμβάνομεν ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ.

§ 28.

Περὶ προσοχῆς καὶ τῆς ταύτης διεγέρσεως.

Προσοχὴ καλεῖται ἡ προσήλωσις τῆς ψυχῆς ἐπί τινος ἀντικειμένου. Ἄνευ αὐτῆς δὲν δύναται ἡ ψυχὴ οὔτε νὰ αἰσθανθῇ καθαρῶς, οὔτε νὰ ἐννοήσῃ ἀκριβῶς τὰ διάφορα ἀντικείμενα· ἤτοι ἄνευ προσοχῆς οὔτε οἱ ὀφθαλμοὶ βλέπουσιν, οὔτε τὰ ὦτα ἀκούουσιν, οὔτε ἄλλη τις αἴσθησις ἢ δύναμις τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖ. Ὅθεν ἄνευ προσοχῆς οὔτε αἰσθήματα καὶ ἀντιλήψεις δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν, οὔτε ἐννοίας, κρίσεις καὶ συλλογισμοὺς δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι τὸ περὶ προσοχῆς καὶ τῆς διεγέρσεως αὐτῆς ζήτημα εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων τῆς γνωστικῆς ἀγωγῆς ἀντικειμένων καὶ τῶν πρώτων παντὸς παιδαγωγοῦ μελημάτων.

Ὅπως δυνηθῇ ὁ παιδαγωγὸς νὰ διεγείρῃ τὴν προσοχὴν τῶν παίδων καὶ ἐπιστήσῃ αὐτὴν ἐπί τινος ἀντικειμένου,

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πρέπει οὐ μόνον ν' ἀπομακρύνῃ πᾶν ἕτερον ἀντικείμενον, δυνάμενον ν' ἀποπλανήσῃ αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ νὰ γνωρίζῃ καλῶς καὶ τηρῇ τὰς ἑξῆς ὁδηγίας, ἀναφερομένας τὸ μὲν εἰς τὴν ποιότητα τῶν πρὸς παρατήρησιν προβαλλομένων ἀντικειμένων, τὸ δὲ εἰς τὸν τρόπον τῆς τούτων παραστάσεως. Καὶ καθ'ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν ποιότητα τῶν παρατηρητέων ἀντικειμένων πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὁ παιδαγωγὸς ὅτι ἐπὶ ἐκείνων τῶν ἀντικειμένων δύναται νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν παίδων, ἅτινα 1ον) εἶναι σύμφωνα καὶ ἀνάλογα πρός τε τὸ γένος καὶ τὰς διανοητικὰς δυνάμεις τῶν παίδων· 2ον) διεγείρουσι τὴν ἀγάπην καὶ τὸ διάφορον τῶν παίδων· 3ον) δὲν προβάλλονται ὑπερμέτρως καὶ ἐν ἀφθονίᾳ, ἐπιφερούσῃ πνευματικὴν καταπόνησιν (1)· 4ον) ἐναλλάσσονται μετ'ἄλλων ἀντικειμένων πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀηδοῦς μονοτονίας. Καθ'ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς τῶν παρατηρητέων ἀντικειμένων παραστάσεως πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὁ παιδαγωγὸς ὅτι δι' ἐκείνης τῆς παραστάσεως δύναται ἐπιτυχέστερον νὰ ἐφελκύσῃ καὶ διατηρήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν παίδων, ἥτις 1ον) εἶναι ζωηρὰ, σαφὴς καὶ μεθοδικὴ, χωροῦσα ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων ἐπὶ τὰ συνθετώτερα, ἀπὸ τῶν αἰσθητοτέρων ἐπὶ τὰ ὑπερφυσικώτερα, ἀπὸ τῶν ὁριστικωτέρων ἐπὶ τὰ ἀοριστότερα καὶ ἀπὸ τῶν μερικωτέρων ἐπὶ τὰ γενικώτερα· 2ον) συνοδεύεται διὰ

(1) Ὁ Πλούταρχος θεωρῶν λίαν ἐπιβλαβεῖς τῇ μαθήσει τοὺς ὑπερμέτρους πόνους λέγει ἐν τῷ περὶ παίδων ἀγωγῆς συγγράμματι αὐτοῦ (κεφ. 13)· «Σπεύδοντες τοὺς παῖδας ἐν πᾶσι τάχιον πρωτεῦσαι, πόνους αὐτοῖς ὑπερμέ»τρους ἐπιβάλλουσιν, οἷς ἀπαυδῶντες ἐκπίπτουσι, καὶ ἄλλως βαρυνόμενοι »ταῖς κακοπαθείαις οὐ δέχονται τὴν μάθησιν εὐηνίως».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

σχημάτων καὶ παραδειγμάτων καταλλήλων, δι' εἰκόνων πιστῶν, καὶ διὰ παραβολῶν καὶ παρομοιώσεων ἐπιτυχῶν· 3ον) διακόπτεται ἐνίοτε δι' ἐρωτήσεων, ἀπευθυνομένων εἰς τοὺς παῖδας καὶ ἐπιδιωκουσῶν πρὸς τῇ διεγέρσει τῆς προσοχῆς καὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀντιληπτικῆς δυνάμεως τῶν παίδων. Οὐ μικρὸν δὲ συντελοῦσι πρὸς διέγερσιν καὶ διατήρησιν τῆς τῶν παίδων προσοχῆς καὶ ἡ διέγερσις τῆς παιδικῆς φιλοτιμίας, ἐξαπτομένης διὰ καταλλήλου χρήσεως τῶν ἐπαίνων καὶ μομφῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ.

§ 29.

Περὶ φαντασίας καὶ τῆς διεγέρσεως αὐτῆς.

Φανταστικὸν ἢ φαντασία λέγεται ἡ ἀναπαραστατικὴ ἐκείνη δύναμις τῆς ψυχῆς, δι' ἧς ἢ ἀναπαρίσταται εἰς τὴν συνείδησιν τὸ ἴνδαλμα ἀντικειμένου, ἄλλοτε προςπεσόντος εἰς τὰς αἰσθήσεις, ὁπότε λέγεται ἀναπολητικὴ φαντασία, ἢ ἀναπλάσσεται ἴνδαλμα ἀντικειμένου, μηδέποτε προςπεσόντος εἰς τὰς αἰσθήσεις (οἷον εἶναι τὸ τῆς χιμαίρας, ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς κλ.), ὁπότε λέγεται δημιουργικὴ φαντασία.

Ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀξία τῆς φαντασίας εἶναι μεγίστη· διότι δι' αὐτῆς σχηματίζονται τά τε σχήματα καὶ αἱ ἔννοιαι τῶν διαφόρων ἀντικειμένων. Ἡ φαντασία συντελεῖ εἰς ἐφεύρεσιν καὶ ἀνακάλυψιν διαφόρων κοινωφελῶν πραγμάτων διὰ τῆς προζωγραφήσεως αὐτῶν· αὕτη,

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τελειοποιοῦσα καὶ ἐξιδεώνουσα τὰ ἀντικείμενα, καθίςαται ἡ μήτηρ τῶν καλῶν τεχνῶν, αἵτινες λίαν συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐξευγένισιν τῆς τῶν ἀνθρώπων καρδίας.

Ὅσον ὅμως ὠφέλιμος εἶναι ἡ φαντασία ὅταν ἐπιτηδείως ἐξεγείρηται, ἐνισχύηται καὶ καθυποβάλληται εἰς τὰς ὁδηγίας τοῦ λόγου, τοσοῦτον ἐπιβλαβὴς ἀποβαίνει, ὅταν ἐξεγερθεῖσα ἀφεθῇ ὅλως ἐλευθέρα ἢ κακὴν λάβῃ διεύθυνσιν. Ἡ ἀχαλίνωτος φαντασία ἢ ἡ παρεκτρεπομένη ἐκ τῶν ὁρίων, τῶν ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου διαγραφομένων, ἄγει τὸν ἄνθρωπον εἰς διανοήματα ψευδῆ, εἰς κρίσεις ἀπατηλὰς, εἰς προλήψεις ὀλεθρίας, εἰς πάθη ἀγενῆ καὶ εἰς πράξεις φαύλας καὶ μιαρὰς, ὡς τοῦτο παρατηροῦμεν συμβαῖνον παρὰ τοῖς δεισιδαίμοσι καὶ φανατικοῖς. Τούτου ἕνεκα ἡ φαντασία τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα ἡ τοῦ παιδὸς, τοῦ ὑπερτεροῦντος κατὰ ταύτην τῶν πρεσβυτέρων, χρήζει μεγάλης ἐπιμελείας.

Ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς παιδικῆς φαντασίας τὸ ἔργον τοῦ παιδαγωγοῦ εἶναι διττὸν, ἤτοι θετικὸν καὶ ἀρνητικόν. Καὶ τὸ μὲν θετικὸν αὐτοῦ ἔργον ἀναφέρεται εἰς τὴν χρῆσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν συντελούντων εἰς διέγερσιν καὶ ῥύθμισιν τῆς φαντασίας· τὸ δὲ ἀρνητικὸν εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν συντεινόντων εἰς ὑπερβολικὴν ἔξαρσιν καὶ διαστροφὴν αὐτῆς. Καὶ θετικῶς μὲν ἐπιμελεῖται τῆς παιδικῆς φαντασίας ὁ παιδαγωγὸς 1ον) διὰ τῆς ἀσκήσεως τῶν αἰσθήσεων, τῆς συντελούσης πρὸς ταχεῖαν καὶ ὀρθὴν ἀντίληψιν τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων· 2ον) διὰ τῆς παραθέσεως ὡραίων ἀντικειμένων φυσικῶν τε καὶ τεχνικῶν, ἀναπτυσσόντων ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν· 3ον) διὰ τῆς διηγήσεως πράξεων μεγάλων καὶ θαυμαςῶν, λαμβανομένων εἴτε ἐκ τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἱστορίας(1) εἴτε ἐκ τῆς μυθολογίας(2), καὶ ἐξεγει-
ρουσῶν τὰ ἠθικὰ τοῦ ἀνθρώπου συναισθήματα· 4ον) διὰ
τῆς μουσικῆς, τῆς διὰ τῶν ἐναρμονίων αὐτῆς τό-
νων ἀναπτερούσης τὸ φρόνημα καὶ θερμαινούσης τὴν
καρδίαν (3)· 5ον) διὰ τῆς ποιήσεως, τῆς διὰ τοῦ
ἁρμονικωτάτου αὐτῆς ῥυθμοῦ ἀνυψούσης τὸν ἄνθρωπον
ἀπὸ τῆς ταπεινότητος τοῦ πραγματικοῦ τούτου κόσμου
εἰς τὸ ὕψος ἑτέρου κόσμου τελειοτέρου καὶ ἰδεώδους (4

(1) Περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς ἐγρά-ψαμεν ἰδίαν πραγματείαν ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Κήρυκι τοῦ ἔτους 1867 (σελ. 448).

(2) Τὴν ῥυθμιστικὴν καὶ πλαστικὴν δύναμιν τοῦ μύθου ἀνομολογοῦσι πλὴν τοῦ Πλάτωνος (Πολ. 2, σ. 377) καὶ Ἀριστοτέλους (Πολιτ. Δ' ἢ Ζ', σ 1336) καὶ ὁ Ἑρμογένης λέγων (Προγυμν. 1) «Τὸν μῦθον πρῶτον ἀξιοῦσι προσάγειν τοῖς νέοις, διότι τὰς ψυχὰς »αὐτῶν πρὸς τὸ βέλτιον ῥυθμίζειν δύναται κ »ἔτι ἁπαλοὺς ὄντας αὐτοὺς ἀξιοῦσι πλάττειν· φαίνονται δὲ τούτῳ χρη- »σάμενοι καὶ οἱ ἀρχαῖοι»·— Ἀνάγνωθι καὶ τὴν ἡμετέραν διατριβὴν «Π μύθων καὶ τῆς παιδαγωγικῆς αὐτῶν ἀξίας» ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Κήρυκι τ ἔτους 1874, σελ. 250.

(3) Ὁ θεῖος Πλάτων, συνιστῶν μεγάλως τὴν μουσικὴν παίδευσιν, περι-γράφει τὴν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπενέργειαν τῆς μουσικῆς ὡς ἑξῆς (Πολιτ. σελ. 402)· «Ἆρ' οὖν τούτων ἕνεκα κυριωτάτη ἐν μουσικ »τροφή, ὅτι μάλιστα καταδύεται εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὅ,τε ῥυθμὸς »ἁρμονία, καὶ ἐρρωμενέστατα ἅπτεται αὐτῆς, φέροντα τὴν εὐσχημοσ »νην;» — Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες, ἀναγνωρίζοντες τὴν ἠθοποιὸν δύναμιν τ μουσικῆς, ἐπαίδευον ἐν αὐτῇ τοὺς νέους ὡς γίνεται δῆλον ἐξ ἄλλων τε πο λῶν καὶ ἐξ ὧν λέγει ὁ Πλούταρχος (περὶ μουσ. 26)· «Τοῖς παλαιοῖς τ »Ἑλλήνων εἰκότως μάλιστα πάντων ἐμέλησε πεπαιδεῦσθαι μο »σικήν· τῶν γὰρ νέων τὰς ψυχὰς ᾤοντο δεῖν διὰ μουσικῆς πλάττ »τε καὶ ῥυθμίζειν ἐπὶ τὸ εὔσχημον, χρησίμης δηλονότι τῆς μουσικῆς ὑπ »χούσης πρὸς πάντα καὶ πᾶσαν ἐσπουδασμένην πρᾶξιν, προηγουμένως »πρὸς τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους». — Ἀνάγνωθι καὶ τὴν «Περὶ μου κῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν», ὡς μέσου παιδαγω κοῦ θεωρουμένης, διατριβὴν ἡμῶν ἐν Ἀθηναίου τόμῳ Γ', σελ. 184.

(4) Ὅτι ἐν τοῖς ποιήμασι καὶ τῇ ποιητικῇ ἀπέδιδον οἱ ἀρχ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

6ον) διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐν τῇ *ἰχνογραφίᾳ*, τῇ *ζωγραφικῇ* καὶ τοῖς λοιποῖς εἴδεσι τῆς *γραφικῆς*, τῆς διακοσμούσης τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν· 7ον) διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐν *ἐκθέσεσιν* ἰδεῶν καὶ *περιγραφαῖς* διαφόρων τῆς φύσεως ἀντικειμένων, μεγάλως ἐνισχυούσαις τὴν τῆς φαντασίας ἐνέργειαν. Καὶ αὗται δὲ αἱ παιδιαὶ οὐ μικρὸν συντελοῦσι πρὸς διέγερσιν καὶ ἄσκησιν τῆς παιδικῆς φαντασίας, παρέχουσαι εἰς αὐτὴν στάδιον ἐνεργείας ἐλεύθερον καὶ τερπνότατον. Ἀρνητικῶς δὲ ἐπιμελεῖται τῆς παιδικῆς φαντασίας ὁ παιδαγωγὸς διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως 1ον) τῶν ἀνηθίκων *μυθιστορημάτων* καὶ σκανδαλωδῶν *θεαμάτων* καὶ *ἀκουσμάτων*, ἅτινα, ἐξάπτοντα τὴν φαντασίαν, ἐξεγείρουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ὁρμὰς καὶ τάσεις ἀνοσίους καὶ ἀγενεῖς· 2ον) πάντων ἐκείνων τῶν *μύθων*, οἵτινες, πληροῦσι μὲν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν ἐπιβλαβεστάτων, ἀποκωλύουσι δὲ τὴν

ἠθοποιόν τινα δύναμιν καὶ ἐπαίδευον ἐν αὐτοῖς τοὺς νέους μανθάνομεν ἐξ ἄλλων τε πολλῶν καὶ τῶν ἑξῆς χωρίων· «οἱ διδάσκαλοι . . . ἐπειδὰν γράμ»ματα μάθωσι (οἱ παῖδες) καὶ μέλλωσι ξυνήσειν τὰ γεγραμμένα ὥςπερ τότε »τὴν φωνήν, *παρατιθέασιν αὐτοῖς* ἐπὶ *τῶν βάθρων ἀνα»γιγνώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα* καὶ ἐκμαν»θάνειν ἀναγκάζουσιν, ἐν οἷς πολλαὶ μὲν νουθετήσεις ἔνεισι, πολλαὶ δὲ διέ»ξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζηλῶν »μιμῆται καὶ ὀρέγηται τοιοῦτος γενέσθαι» (Πλάτ. Πρωταγ. σ. 326). — «Τοὐναντίον δ' (Ἐρατοσθένει) οἱ παλαιοὶ φιλοσοφίαν τινὰ λέγουσι πρώτην »τὴν *ποιητικήν, εἰςάγουσαν εἰς τὸν βίον ἡμᾶς ἐκ »νέων καὶ διδάσκουσαν ἤθη καὶ πάθη καὶ πρά»ξεις μεθ' ἡδονῆς*, οἱ δὲ ἡμέτεροι καὶ μόνον ποιητὴν ἔφασαν εἶναι »τὸν σοφόν· διὰ *τοῦτο καὶ τοὺς παῖδας αἱ τῶν Ἑλλή»νων πόλεις πρώτιστα διὰ τῆς ποιητικῆς* παιδεύου»σιν, οὐ ψυχαγωγίας χάριν δήπουθεν ψιλῆς, ἀλλὰ σωφρονισμοῦ» (Στράβ. 1, 2, 3).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἐλευθέραν ἐνέργειαν τοῦ λόγου καὶ τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου ([1]).

Ἡ φαντασία, ὅπως μὴ παρεκτραπῇ ἐπὶ βλάβῃ τῶν λοιπῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, πρέπει ν' ἀσκῆται οὐχὶ μονομερῶς ἢ ἀνίσως, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἐξίσου πρὸς τὰς ἄλλας ψυχικὰς δυνάμεις, ἐν ἁρμονίᾳ μετ' αὐτῶν καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου εὑρισκομένη· τὴν δὲ ἔξαλλον ἢ παρεκτραπεῖσαν δυνάμεθα νὰ καταστείλωμεν καὶ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν, ἐλαττώνοντες μὲν τὴν τροφὴν αὐτῆς, τρέποντες δὲ τὴν διάνοιαν εἰς ἀντικείμενα οὐχὶ ἀφῃρημένα καὶ ἰδανικά, ἀλλὰ συγκεκριμένα καὶ πραγματικά, οἷα εἶναι τὰ μαθηματικά.

§ 30.

Περὶ μνήμης καὶ τῆς ἐνισχύσεως αὐτῆς.

Μνημονικὸν ἢ μνήμη λέγεται ἡ δύναμις ἐκείνη τῆς ψυχῆς, δι' ἧς αἰσθήματα, ἀντιλήψεις, ἔννοιαι, ἰδέαι, συναισθήματα καὶ ὀρέξεις, παρασταθεῖσαί ποτε ἐν τῷ συνειδότι, διαφυλάττονται καί, χρείας τυχούσης, ἀναπαριστῶνται μετὰ τῆς συνειδήσεως ὅτι καὶ ἄλλοτέ ποτε παρεστάθησαν. Κατὰ ταῦτα ἡ μνήμη εἶναι συγγενὴς τῇ φαντασίᾳ καὶ ἰδίως τῇ ἀναπολητικῇ. Καλεῖται δὲ ἡ διὰ τῆς μνήμης γινομένη ἀναπαράστασις ἀνάμνησις.

---

(1) Τὴν διήγησιν τῶν ἐπιβλαβῶν μύθων σφόδρα ἀποδοκιμάζει ὁ Πλάτων (ἐν Πολιτ. 2, σ. 377), περὶ οὗ λέγει καὶ ὁ Πλούταρχος (περὶ παίδ. ἀγ. 5) «Καί μοι δοκεῖ Πλάτων ὁ δαιμόνιος ἐμμελῶς παραινεῖν ταῖς τίτθαις μὴ »τοὺς τυχόντας μύθους τοῖς παιδίοις λέγειν ἵνα μὴ »τὰς τούτων ψυχὰς ἐξ ἀρχῆς ἀνοίας καὶ διαφθορᾶς ἀναπίμπλασθαι συμ»βαίνῃ».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Τὸ μνημονικόν, διάφορον ὂν παρὰ τοῖς διαφόροις ἀνθρώποις, διάφορα ἔχει ὀνόματα· καὶ εὐρύχωρον μὲν λέγεται τὸ μνημονικόν, ὅταν ἀντιλαμβάνηται καὶ ταμιεύῃ πολλὰς παραστάσεις ἢ ἐννοίας· ὀξὺ δέ, ὅταν ἀντιλαμβάνηται καὶ ταμιεύῃ αὐτὰς ἄνευ πολλοῦ πόνου· στεγανὸν δέ, ὅταν διατηρῇ αὐτὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον· ἕτοιμον δέ, ὅταν ἀναμιμνήσκηται ἢ ἀνακαλῇ αὐτὰς ταχέως καὶ εὐχερῶς· πιστὸν δέ, ὅταν τηρῇ ἢ ἀνακαλῇ αὐτὰς καθαρῶς καὶ ἀμιγῶς· ἰσχυρὸν δέ, ὅταν ἔχῃ πάσας ταύτας τὰς ἰδιότητας. Τὸ ἰσχυρὸν μνημονικὸν εἶναι δῶρον τῆς φύσεως, ἐνισχύεται ὅμως διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ προσφόρου διαίτης, ὑποβοηθεῖται δὲ διά τινων τεχνικῶν μέσων, ἅτινα διδάσκει ἡ μνημονικὴ καλουμένη τέχνη, ἡ ὑπὸ Σιμωνίδου τοῦ Κείου ἐπινοηθεῖσα, ἧς οἱ κανόνες στηρίζονται ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς συναρτήσεως καὶ τοῦ συνειρμοῦ, καθ' ὃν ἡ παράστασις ἐννοίας τινὸς συνεφελκύει ἑτέραν, συνδεομένην μετ' ἐκείνης ἢ κατὰ χρόνον (ὡς ἡ καταστροφὴ τῆς Κορίνθου καὶ ἡ τῆς Καρχηδόνος), ἢ κατὰ τόπον (ὡς ὁ Μιλτιάδης καὶ ὁ Μαραθών), ἢ καθ' ὁμοιότητα (ὡς τὸ Ὠδεῖον καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Περικλέους), ἢ κατ' ἀκολουθίαν (ὡς ἡ ἀστραπὴ καὶ ἡ βροντή), ἢ κατ' ἀντίθεσιν (ὡς ὁ ἄγγελος καὶ ὁ διάβολος). Τὸ μνημονικὸν παρὰ τοῖς διαφόροις ἀνθρώποις λαμβάνει διαφόρους διευθύνσεις· διὸ ὁ μὲν εἶναι μνημονικώτερος τῶν ἀριθμῶν ἢ χρονολογιῶν, ὁ δὲ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων· ὁ μὲν τῶν πραγμάτων, ὁ δὲ τῶν λέξεων.

Ἡ ἀξία τοῦ μνημονικοῦ εἶναι μεγίστη· διότι αὐτὸ εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, τὸ θησαυροφυλάκιον, ἐν ᾧ ταμιεύονται αἱ ἀντιλήψεις καὶ αἱ ἔννοιαι ὡς ὕλη ἀκατέργαστος, ἐξ ἧς ἡ διανοητικὴ δύναμις κατα-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

σκευάζει τὰς γνώσεις καὶ σχηματίζει τὴν ἐπιστήμην· ἄνευ τοῦ μνημονικοῦ ἡ ὕλη αὕτη τῆς γνωστικῆς δυνάμεως ἤθελε καταρρεύσει, ὡς τὸ ὕδωρ τοῦ τετρημένου πίθου τῶν Δαναΐδων. Τούτου ἕνεκα ἡ ἐπιμέλεια ἤτοι ἡ ἐνίσχυσις τοῦ μνημονικοῦ καθίσταται λίαν ἀναγκαία (1).

Πρὸς εὐχερεστέραν καὶ διαρκεστέραν ἐναποταμίευσιν εἰς τὴν μνήμην τῶν διὰ τῆς ἀντιλήψεως ἢ φαντασίας παρισταμένων, ἤτοι πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς μνήμης ἀπαιτεῖται 1ον) ἄσκησις περὶ τὸ ἀπομνημονεύειν, ἥτις, ἐνισχύουσα τὰς πνευματικὰς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις, διευκολύνει τὴν μάθησιν· 2ον) προσοχὴ εἰς τὰς ἀπομνημονευτέας παραστάσεις ἢ ἐννοίας, καὶ ἤρεμος τῆς ψυχῆς κατάστασις· 3ον) τρανὴ ἀπαγγελία καὶ συχνὴ ἀντιγραφὴ τῶν ἀπομνημονευτέων, συνεργουσῶν πολλῶν συγχρόνως αἰσθήσεων· 4ον) διάταξις τοῦ ὅλου κατά τινα φυσικὴν τάξιν καὶ ἀλληλουχίαν, ἐξ ἧς διευκολύνεται ἡ ἀνάμνησις. Ἡ διάταξις αὕτη πρέπει νὰ γίνηται μετὰ πολλῆς προσοχῆς, προηγουμένων τῶν κεφαλαιωδῶν ἐννοιῶν καὶ ἑπομένων τῶν ἄμεσον σχέσιν μετ' αὐτῶν ἐχουσῶν· 5ον) ἐπανάληψις τῶν παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν, γινομένη κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν· 6ον) σύνδεσις τῶν

(1) Τὴν ἄσκησιν τῆς τῶν παίδων μνήμης μεγάλως συνίστησιν ὁ Πλούταρχος λέγων (περὶ παίδ. ἀγ. 13)· «Πάντων δὲ μάλιστα τὴν »μνήμην τῶν παίδων ἀσκεῖν καὶ συνειθίζειν· αὕτη »γὰρ ὥσπερ τῆς παιδείας ἐστὶ ταμεῖον· καὶ διὰ τοῦτο μητέρα τῶν Μουσῶν »ἐμυθολόγησαν εἶναι τὴν Μνημοσύνην, αἰνιττόμενοι καὶ παραδηλοῦντες, ὅτι »οὕτως οὐδὲν γεννᾶν καὶ τρέφειν, ὡς ἡ μνήμη, πέφυκε κτλ».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν μετὰ τοῦ χρόνου ἢ τόπου, εἰς ὃν ἀνήκουσιν, ἢ μετ' ἄλλων σχετικῶν μὲν, εὐμνημονευτέρων δὲ παραστάσεων.

Πρὸς εὐχερεστέραν ἀνάμνησιν πράγματός τινος ἀπαιτεῖται οὐ μόνον ἤρεμος κατάστασις τῆς ψυχῆς καὶ ἀπομάκρυνσις τῆς προσοχῆς ἀπὸ παντὸς ἀντικειμένου, μηδεμίαν σχέσιν ἔχοντος πρὸς τὸ ἀναμνηστέον, ἀλλὰ καὶ ὁ περιορισμὸς αὐτοῦ ἐντὸς διαφόρων ὑπαλλήλων κύκλων, συνισταμένων μὲν ἐκ τοῦ γένους, τοῦ εἴδους, τοῦ χρόνου, τοῦ τόπου καὶ τῶν λοιπῶν σχετικῶν περιστάσεων, συστελλομένων δὲ κατὰ μικρὸν μέχρι τῆς εὑρέσεως τοῦ ζητουμένου (1). Ὡς καταλληλότερος δὲ χρόνος πρὸς ἀπομνημόνευσιν πράγματός τινος θεωρεῖται ὁ πρωινὸς, ὁπότε ἡ ἐνέργεια τοῦ μνημονικοῦ εἶναι ἰσχυροτέρα ἕνεκα τῆς καθαρότητος καὶ ἡσυχίας τοῦ νοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΑΣΚΕΠΤΙΚΟΥ ΝΟΥ.

§ 31.

Περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ ἀξίας τοῦ νοῦ.

Διασκεδαστικὸς νοῦς, ἢ καὶ νοῦς ἁπλῶς, εἶναι ἐκείνη ἡ γνωστικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, ἥτις ζητεῖ καὶ εὑρίσκει τὰς σχέσεις, τὰς ὑπαρχούσας

(1) Οὕτως εὑρίσκεται ὁ ζητούμενος Μιλτιάδης, περικλειόμενος ἀλλεπαλλήλως ἐντὸς τοῦ κύκλου 1ον) τῶν αἰσθητῶν· 2ον) τῶν ζώων· 3ον) τῶν ἀνθρώπων· 4) τῶν ἀνδρῶν· 5ον) τῶν στρατηγῶν· 6ον) τῶν Ἀθηναίων κτλ.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

μεταξὺ τῶν παραστάσεων καὶ ἀνατυπώσεων, ἤτοι με-ταξὺ τῶν διδομένων ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων, ἢ ἀνατυπου-μένων ὑπὸ τῆς φαντασίας. Ἐκ τούτων δὲ ὁ νοῦς ἢ σχηματίζει γενικὰς ἐννοίας, ἀφαιρῶν μὲν τὸ ἐν ταῖς παραστάσεσι καὶ ἀνατυπώσεσι διάφορον, συνάπτω δὲ τὸ ἐν αὐταῖς κοινὸν (ὡς τὴν ἔννοιαν, ἄνθρωπος)· ἢ σχηματίζει κρίσεις, συγκρίνων διαφόρους ἐννοία καὶ εὑρίσκων τὴν μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσαν σχέσι (ὡς τὴν κρίσιν, ὁ ἄνθρωπός ἐστι θνητός)· ἢ σχηματί-ζει συλλογισμούς, συγκρίνων διαφόρους κρίσει καὶ εὑρίσκων ἑτέραν τινὰ διάφορον κρίσιν (ὡς τὸν συλ-λογισμόν, πᾶς ἄνθρωπος ἐςὶ θνητός, ἀλλὰ μὴν ὁ Σωκρά-της ἄνθρωπος, ἄρα ὁ Σωκράτης ἐστὶ θνητός). Καθ'ὅσο ὁ νοῦς ἐνεργεῖ τινα τῶν τριῶν τούτων ἐργασιῶν λέγε-ται καθόλου μὲν διανοητικὸν ἢ διάνοια, ἰδί δὲ κριτικὸν καθ' ὅσον κρίνει, καὶ συλλογιστι-κὸν καθ' ὅσον συλλογίζεται.

Ἅπασαι αἱ μέχρι τοῦδε μνημονευθεῖσαι γνωστικα δυνάμεις, τουτέστιν ἡ αἴσθησις, ἡ φαντασία καὶ ἡ μνήμ εἶναι πρόδρομοι τοῦ νοῦ καὶ χρησιμεύουσιν ὡς ἁπλα συλλογεῖς τῆς ὕλης, ἣν ἐπεξεργάζεται ὁ κατόπιν ἐμ-φανιζόμενος ἀρχιτέκτων νοῦς· τούτου ἕνεκα ἐκεῖνα μὲν καλοῦνται κατώτεραι τοῦ γνωστικοῦ δυνάμεις ὁ δὲ νοῦς μετὰ τῆς ὑψηλοτέρας αὐτοῦ ἐκφάνσεως ἤτοι τοῦ λόγου, ἀνώτεραι· καὶ ἐκεῖναι μὲν ἐμ-φανίζοται μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς πάντα τὰ ζῶα, αὗται δ ἰδιάζουσιν εἰς μόνον τὸν ἄνθρωπον. Ὁ νοῦς μετὰ το λόγου, ἀποτελῶν τὸ κέντρον πασῶν τῶν πνευματικῶ δυνάμεων, ἃς φωτίζει καὶ ζωογονεῖ, δικαίως ὠνομάσθ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς καὶ χρήζει μείζονος ἐπι-μελείας παρὰ πάσας τὰς λοιπὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

§ 32.

Περὶ ἀναπτύξεως τοῦ νοῦ.

Ἐπειδὴ ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ ἄρχεται μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν λοιπῶν γνωστικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀνάπτυξις αὐτοῦ ἕπεται τῇ ἀναπτύξει τῶν δυνάμεων ἐκείνων. Ἄρχεται δὲ ἥ τε ἐνέργεια καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νοῦ μετὰ τῆς ἐνεργείας καὶ ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης· σημεῖα δέ, μαρτυροῦντα τὴν ἐμφάνισιν τῆς διανοητικῆς ἐνεργείας καὶ δεικνύοντα τὴν ἀνάγκην τῆς τοῦ νοῦ ἀναπτύξεως, εἶναι αἱ διάφοροι ἐρωτήσεις, αἱ γινόμεναι ὑπὸ τοῦ παιδὸς περὶ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ, ὡς ἐκ τῶν παιδικῶν ἐρωτήσεων καταφαίνεται, ἐμφανίζεται κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπὶ τῶν αἰσθητοτέρων καὶ ὑλικωτέρων, εἶτα δέ, προϊούσης τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίας, ἐπὶ τῶν ἀφανεστέρων καὶ ἀϋλοτέρων, διὰ τοῦτο οὐ μόνον ὁ τρόπος, ἀλλὰ καὶ τὰ μέσα τῆς τοῦ νοῦ ἀναπτύξεως πρέπει νὰ χωρῶσι βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν πλησιεστέρων, αἰσθητοτέρων, προδηλοτέρων καὶ μερικωτέρων ἐπὶ τὰ ἀπώτερα, ἀϋλότερα, ἀφανέστερα καὶ γενικώτερα.

Ὁ παιδαγωγὸς δύναται ν' ἀναπτύξῃ τὸν παιδικὸν νοῦν διὰ τῶν ἑξῆς τρόπων ἢ μέσων· **1ον**) Διὰ τῆς διεγέρσεως τῆς προσοχῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα καὶ τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ ὀνομάζειν αὐτά. Ἤτοι τὰ παιδία πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ ἐθίζωνται εἰς τὸ παρατηρεῖν τὰ διάφορα ἀντικείμενα, εἰς τὸ σχηματίζειν σαφεῖς αὐτῶν παραστάσεις καὶ εἰκόνας, καὶ εἰς τὸ διδόναι ὡρισμένα ὀνόματα εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας· διὸ καὶ οἱ πρῶτοι διάλογοι, οἱ γινόμενοι μεταξὺ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

παιδαγωγοῦντος καὶ παιδαγωγουμένου, αὐτὸν τὸν σκο-πὸν πρέπει νὰ ἐκδιώκωσιν, ἤτοι τὴν κατόπτευσιν κα- ὀνομασίαν τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων (1). — 2ον) Δι- τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ προσδιορίζει- τὰς διαφόρους ἰδιότητας καὶ ποιότη- τας ἑκάστου ἀντικειμένου. Ἤτοι ὁ παῖς ἀφοῦ κατοπτεύσῃ τὰ διάφορα ἀντικείμενα καὶ καταμάθ- τὰ ὀνόματα αὐτῶν, πρέπει ν' ἀσκηθῇ ἐν τῇ ἀνευρέσ- καὶ διακρίσει τοῦ χρώματος, τοῦ σχήματος, τῆς πυκνό-τητος, τοῦ χυμοῦ, τοῦ ἤχου κτλ. ἑκάστου ἀντικειμέ-νου (2). — 3ον) Διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐν τ- ἀνευρίσκειν καὶ συνδέειν τὰ μέρη τῶ- διαφόρων ἀντικειμένων. Ἤτοι ὁ παῖς, ἀφ- παρατηρήσῃ ἀντικείμενόν τι ἐν ὅλῳ, πρέπει ν' ἀσκηθ- εἰς τὸ νὰ ἀνεύρῃ καὶ παρατηρήσῃ τὰ μέρη, ἐξ ὧν τ- ὅλον συνέστηκεν· ἔτι δὲ τὴν θέσιν, ἣν τὰ μέρη ταῦτ- κατέχουσι, τὸν τρόπον, καθ' ὃν μετ' ἀλλήλων συνδέον-ται, καὶ τὰς λοιπὰς ἰδιότητας, καθ' ἃς ἀπ' ἀλλήλω- διακρίνονται (3). Μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ παρατήρησι- τῶν μερῶν καὶ τῶν ἰδιοτήτων ἑκάστου αὐτῶν, ὁ παῖ- πρέπει νὰ ἀσκῆται ἐν τῷ ἑνώνειν καὶ συνδέειν τὰ διά-

---

(1) Οὕτως ὁ παῖς ἀσκούμενος μανθάνει τί εἶναι καὶ τί λέγεται κεφαλ- ὀφθαλμός, οὖς, χείρ, πούς, οἶκος, τοῖχος, θύρα, κύων, γαλῆ, κῆπος, μῆ-λον κτλ.

(2) Οὕτως ἀσκούμενος ὁ παῖς καταμανθάνει ὅτι τὸ μὲν μῆλον π. χ. εἶναι ἐρυθρὸν, στρογγύλον, μαλακὸν, γλυκὺ κτλ., ὁ δὲ κώδων εἶναι κυ-τὸς, σκληρὸς, ἠχηρὸς κτλ.

(3) Οὕτως ὁ παῖς ἀσκούμενος μανθάνει ὅτι ὁ οἶκος π. χ. συνίστατ- ἐξ ὀροφῆς, ἐδάφους, τοίχων, θυρῶν, θυρίδων κτλ· ὅτι τὰ μέρη ταῦτα, δι- φέροντα κατά τε τὸ χρῶμα καὶ τὸ σχῆμα, συνδέονται διὰ πηλοῦ, ἀσβέστο- δοκῶν, ἥλων, στροφίγγων κτλ· καὶ ὅτι ἐκ τούτων τὰ μὲν κεῖνται ἄνω, τ- δὲ κάτω· τὰ μὲν δεξιὰ, τὰ δὲ ἀριστερά· τὰ μὲν ἔμπροσθεν, τὰ δὲ ὄπισθεν κτ-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

φορὰ ταῦτα μέρη πρὸς ἀποτέλεσιν τοῦ ὅλου. Ἡ διανοητικὴ αὕτη ἄσκησις μεγάλως συντελεῖ καὶ εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς φαντασίας.—4ον) Διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ ἀνευρίσκειν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν σκοπὸν ἑκάστου ἀντικειμένου. Ἤτοι ὁ παῖς μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν, παρατήρησιν καὶ γνῶσιν τοῦ τε ὅλου καὶ τῶν μερῶν ἑκάστου ἀντικειμένου, πρέπει ν'ἀσκηθῇ εἰς τὸ ν'ἀνεύρῃ καὶ καταμάθῃ πόθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν, πῶς περιῆλθεν εἰς τὴν ὑπάρχουσαν κατάστασιν καὶ τίνα σκοπὸν ἔχει τό τε ὅλον καὶ τὰ μέρη (1). Διὰ τῆς διανοητικῆς ταύτης ἐργασίας αἱ μὲν γνώσεις διευκρινοῦνται καὶ πολλαπλασιάζονται, τὸ δὲ μνημονικὸν κραταιοῦται καὶ ἐνισχύεται.— 5ον) Διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ ἀντιπαραβάλλειν καὶ διακρίνειν τὰ ἀντικείμενα. Ἤτοι μετὰ τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τῶν ἀντικειμένων ἰδίᾳ πρέπει ν' ἀσκῆται ὁ παῖς ἐν τῇ ἀντιπαραβολῇ δύο ἢ καὶ πλειοτέρων ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ εὑρέσει τῶν κοινῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες συνδέουσιν αὐτὰ, ἢ τῶν ἰδιαζόντων γνωρισμάτων, ἅτινα διακρίνουσιν αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ ἀντιπαραβολὴ αὕτη, γινομένη κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν (2), δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ κατὰ μικρὸν καὶ

(1) Οὕτως ὁ παῖς ἀσκούμενος μανθάνει ὅτι ὁ οἶκος π. χ. χρησιμεύει πρὸς κατοικίαν τῶν ἀνθρώπων· ὅτι τὰ θυρώματα χρησιμεύουσι πρὸς εἴσοδον καὶ ἔξοδον αὐτῶν· ὅτι διὰ τῶν θυρίδων εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ οἴκου τὸ ἀναγκαιότατον φῶς κτλ· — ὅτι αἱ θύραι καὶ θυρίδες κατεσκευάσθησαν ἐκ ξύλου, ὅπερ, δένδρον ὂν καὶ ἀποκοπὲν ἐκ τοῦ δάσους διὰ πελέκεως ἢ πρίονος, ἀπεσχίσθη εἰς πολλὰς σανίδας, αἵτινες διὰ ἑτέρων ὀργάνων ἐλειάνθησαν, εἶτα ἐχρίσθησαν κτλ. — ὅτι τὸ δένδρον ἦτο κατ' ἀρχὰς σπέρμα μικρὸν, ὅπερ, ἐμβληθὲν ἐντὸς τῆς γῆς, ποτισθὲν δι' ὕδατος καὶ θερμανθὲν διὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, ἀνεφύη, ἐβλάστησεν, ηὐξήνθη, ἀποτελέσαν ῥίζας, κορμὸν, κλάδους, φύλλα, καρποὺς κτλ.

(2) Π. χ. μεταξὺ προβάτου καὶ πτηνοῦ, ἅτινα ὁμοιάζουσι μὲν κατὰ τὴν θρέ-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἐπὶ τῶν ἠθικῶν καὶ ἀφῃρημένων ἀντικειμένων (1). Διὰ τῆς διανοητικῆς ταύτης ἀσκήσεως ὀξύνεται μεγάλως ἡ κρίσις, καὶ οὕτως ὁ ἄνθρωπος ἀποβαίνει ἀγχίνους μέν, ὅταν εὑρίσκῃ ὁμοιότητας ἐν πράγμασι διαφόροις (2)· ὀξύνους δέ, ὅταν εὑρίσκῃ διαφορὰς μεταξὺ ὁμοίων ἀντικειμένων (3)· βαθύνους δέ, ὅταν εὑρίσκῃ τὴν ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτίων καὶ νόμων ἐξάρτησιν πολλῶν καὶ διαφόρων ἀντικειμένων (4), ὁπόθεν πηγάζει ἡ ἐπιστήμη.—6ον) Διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ ἀνευρίσκειν τὴν αἰτίαν καὶ συνέπειαν, ἢ τὸ μέσον καὶ τὸν σκοπὸν μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων. Ἤτοι ἐν τῇ συγκρίσει καὶ παραβολῇ δύο ἀντικειμένων ἢ δύο παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν ὁ παῖς πρέπει ν' ἀσκῆται εἰς τὸ νὰ ἀνεύρῃ ποῖον ἐκ τούτων ἐχρησίμευσεν ὡς αἰτία ἢ ὡς ὄργανον τοῦ ἑτέρου, ὅπερ τότε καλεῖται ἐπακολούθημα ἢ σκοπός. Διὰ τῆς διανοητικῆς ταύτης ἐργασίας προςδιορίζονται ἀκριβέστερον αἱ γενικαὶ ἔννοιαι τοῦ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς, τοῦ ἀναγκαίου καὶ πιθανοῦ, τοῦ δυνατοῦ καὶ ἀδυ-

---

ψιν, αὔξησιν, τὰ αἰσθητήρια ὄργανα, τὴν χρησιμότητα κτλ. διαφέρουσι δὲ κατὰ τὸ κάλυμμα, τὰ μέλη τοῦ σώματος, τὴν φωνὴν κτλ.

(1) Π. χ. μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, ἢ μεταξὺ ἀγαθότητος καὶ πονηρίας, μεταξὺ φειδωλοῦ καὶ φιλαργύρου ἢ μεταξὺ φειδοῦς καὶ φιλαργυρίας κτλ·

(2) Π. χ. μεταξὺ μυὸς καὶ παρασίτου, ἀλώπεκος καὶ πανούργου κτλ. Αἱ ἀλληγορίαι, αἱ μεταφοραί, αἱ παραβολαί, αἱ παρονομασίαι, τὰ αἰνίγματα, οἱ γρῖφοι, ἡ εἰρωνεία καὶ τὰ παρόμοια, γεννήματα ὄντα τῆς ἀγχινοίας, χρησιμεύουσιν ἀντιστρόφως πρὸς προαγωγὴν αὐτῆς διὰ τῆς ὀξύτητος τοῦ νοῦ.

(3) Π. χ. μεταξὺ λύκου καὶ κυνός, ἢ μεταξὺ τῶν συνωνύμων λέξεων διδόναι, δανείζειν, δωρεῖσθαι, ἀποτίνειν κτλ.

(4) Π. χ. τὴν ἐξάρτησιν ἐκ τοῦ νόμου τῆς ἕλξεως πολλῶν φαινομένων κτλ.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

νάτου (1).—7ον) Διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ ταχτοποιεῖν τὰ διάφορα ἀντικείμενα ἢ τὰς παραστάσεις αὐτῶν καὶ ἐννοίας. Ἤτοι ὁ παῖς, καταμαθὼν τὰ διάφορα ἀντικείμενα καὶ συσσωρεύσας πολλὰς παραστάσεις καὶ ἐννοίας εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ, πρέπει ν' ἀσκῆται ἐν τῇ ταχτοποιήσει αὐτῶν, προτασσομένων τῶν γενικωτέρων καὶ οὐσιωδεστέρων καὶ ἑπομένων τῶν μερικωτέρων καὶ ἐπουσιωδεστέρων κατὰ τάξιν, προςδιοριζομένην ὑπὸ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως καὶ συγγενείας. Διὰ τῆς καταλλήλου τοποθετήσεως τῶν διαφόρων ἀντικειμένων ἢ τῶν παραστάσεων αὐτῶν καὶ ἐννοιῶν οὐ μόνον συστηματοποιοῦνται αἱ γνώσεις καὶ ἀποτελεῖται ἡ ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ μεγάλως ἀσκεῖται ἡ φανταστική, ἡ μνημονικὴ καὶ ἡ κριτικὴ δύναμις τοῦ γνωστικοῦ (2).— 8ον) Διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ ἀποφαίνεσθαι περὶ διαφόρων ἀντικειμένων. Ἤτοι ὁ παῖς πρέπει ν' ἀσκῆται εἰς τὸ ἐκφέρειν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐπὶ διαφόρων ἐρωτήσεων, ἐνώπιον τοῦ πνεύματος αὐτοῦ προβαλλομένων. Αἱ ἐρωτήσεις αὗται, οὖσαι κατ' ἀρχὰς μὲν ἁπλαῖ καὶ εὔκολοι, εἶτα δὲ ποικιλώτεραι καὶ δυσκολώτεραι πρέπει ν' ἀναφέρωνται εἰς ἀντικείμενα κατ' ἀρχὰς μὲν αἰσθητά, εἶτα δὲ ἀφῃρημένα καὶ ἠθικά. Ὁ τύπος τῶν ἐρωτήσεων δὲν πρέπει νὰ μένῃ πάντοτε ὁ αὐ-

(1) Οὕτως ὁ παῖς ἀντιπαραβάλλων τὴν βροντὴν καὶ τὴν ἀστραπὴν καταμανθάνει ὅτι ἡ βροντὴ εἶναι ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς αἰτίας ἀστραπῆς. Ὁμοίως δι' ἀντιπαραβολῆς ἀνευρίσκει ὅτι ἡ μὲν ἀσιτία ἐπιφέρει ἀληθῶς τὸν θάνατον, ὁ θάνατος ὅμως δὲν προϋποτίθησι τὴν ἀσιτίαν ὡς ἀναγκαίαν, ἀλλ' ὡς δυνατὴν αἰτίαν αὐτοῦ, ἥτις δύναται ν' ἀποβῇ πιθανὴ ἢ καὶ ἀληθὴς δυνάμει διαφόρων ἀποδείξεων.

(2) Οὕτως ἀσκούμενος ὁ παῖς δύναται νὰ κατατάξῃ τὰς ἀναμίκτους ταύ-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τός, ἀλλὰ πρέπει νὰ μεταβάλληται πολλαχῶς, προκαλουμένης ὁτὲ μὲν καταφατικῆς ὁτὲ δὲ ἀποφατικῆς, πάντοτε δὲ δεδικαιολογημένης ἀποκρίσεως. Διὰ τῆς σωκρατικῆς ταύτης μεθόδου τοῦ ἐρωτᾷν καὶ ἀποκρίνεσθαι θαυμασίως ἀσκεῖται τὸ κριτικὸν τοῦ ἀνθρώπου (1).

Πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ παιδικοῦ νοῦ λίαν συντελοῦσι καὶ πάντα μὲν τὰ ἐν τοῖς σχολείοις διδασκόμενα μ α θ ή μ α τ α, ἰδίως ὅμως τὰ φιλοσοφικὰ καὶ τὰ μαθηματικά. Ὅπως ἀποβῇ ὅμως ὠφέλιμος ἡ ἐν τοῖς μαθήμασι

τας λέξεις καὶ ἐννοίας· κρίνον, κιβώτιον, κύων, ῥίς, χείρ, ἀσθενής, καστανέα, λέβης, ἕδρα, ῥόδον, οὖς, ἐρυθρός, ὑγιής, χελιδών, μηλέα, σῦκον, ἄπιον, πούς, τράπεζα, λέων, κεφαλή, μέγας, ποντικός, ὀδούς, στρουθός, κάρυον, φιλάνθρωπος, φάλαινα, νέος, δαμάσκηνον, ὡς ἑξῆς·

τὰ ἀνήκοντα

1) εἰς τὰ ζῶα.	2) εἰς τὰ μέλη τῶν ζώων	3) εἰς τὰ φυτά.	4) εἰς τοὺς καρπούς.	5) εἰς τὰ σκεύη	6) εἰς τὴν ποιότητα καὶ ἰδιότητα.
λέων	κεφαλή	μηλέα	κάρυον	κιβώτιον	νέος
κύων	ῥίς	καστανέα	δαμάσκηνον	ἕδρα	ὑγιής
ποντικὸς	οὖς	κρίνον	ἄπιον	τράπεζα	ἀσθενής
φάλαινα	ὀδοὺς	ῥόδον	σῦκον	λέβης	μέγας
χελιδὼν	χείρ				ἐρυθρὸς
στρουθὸς	ποῦς				φιλάνθρωπος].

(1) Χάριν παραδείγματος ἔστωσαν αἱ ἑξῆς ἐρωτήσεις·

Ἡ τράπεζα αὕτη ε ἶ ν α ι τετράγωνος ;
Ἡ τράπεζα αὕτη δ ύ ν α τ α ι νὰ ἦναι τετράγωνος ;
Ἡ τράπεζα αὕτη π ρ έ π ε ι νὰ ἦναι τετράγωνος ;
Π ά ν τ ε ς οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ ἀσθενήσωσιν ;
Τ ι ν ὲ ς ἄνθρωποι οὐδέποτε εἶναι ὑ γ ι ε ῖ ς ;
Πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ εἶναι π λ ο ύ σ ι ο ι ;
Πάντες οἱ ἐνάρετοι εἶναι π τ ω χ ο ί ;
Τινὲς ἐνάρετοι εἶναι π λ ο ύ σ ι ο ι ;

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

διδασκαλία πρέπει νὰ γίνηται κατὰ Πλάτωνα οὐχὶ μετὰ βίας, ἀλλὰ μετὰ παιδιᾶς (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΙΚΟΥ ΝΟΥ.

§ 33.

Περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ ἀξίας τοῦ λόγου.

Νοῦς ἐποπτικὸς ἢ θεωρητικός, ἔτι δὲ λόγος ἢ λογικὸν λέγεται ἡ ὑψηλοτέρα ἔκφανσις τοῦ νοῦ ἢ ἡ ἀνωτέρα ἐκείνη γνωστικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀμέσως θεωρεῖ ἤτοι γινώσκει ἐκεῖνο, ὅπερ οὔτε ἀμέσως οὔτε ἐμμέσως πηγάζει ἐκ τῶν αἰσθήσεων, ἤτοι τὸν ἄκρον λόγον τῶν ὄντων καὶ φαινομένων ἢ τὴν πρωτίστην αὐτῶν αἰτίαν καὶ τὸν ἔσχατον σκοπόν. Αἱ καθαραὶ τῆς γνωστικῆς ταύτης δυνάμεως ἐποπτεῖαι καλοῦνται ἰδέαι. Εἶναι δὲ αὗται τριῶν εἰδῶν, ἤτοι θεωρητικαὶ (ὡς ἡ τῆς θεότητος, τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς κτλ.), συναισθηματικαὶ (ὡς ἡ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ) καὶ ἠθικαὶ (ὡς ἡ τῆς ἀρετῆς, τοῦ δικαίου, τῆς εὐσεβείας κτλ.), ὑπαγόμεναι εἰς τὰς τρεῖς ἀρχικὰς ἢ θεμελιώδεις ἰδέας τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ὧν ἡ

(1) «Οὐδὲν μάθημα μετὰ δουλείας τὸν ἐλεύθερον χρὴ μανθάνειν· οἱ μὲν »γὰρ τοῦ σώματος πόνοι, βίᾳ πονούμενοι, χεῖρον οὐδὲν τὸ σῶμα ἀπεργά»ζονται· ψυχῇ δὲ βίαιον οὐδὲν ἔμμονον μάθημα.—Μὴ τοίνυν βίᾳ, »εἶπον, ὦ ἄριστε, τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν, »ἀλλὰ παίζοντας τρέφε, ἵνα οἷός τε ᾖ καθορᾶν ἐφ' ὃ ἕκαστος »πέφυκε» (Πολιτ. 7, 536).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πραγμάτωσις θεωρεῖται ὡς ὁ ὕψιστος σκοπὸς τῆς ἀν-
θρωπότητος. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἰδεῶν ἡ μὲν το
ἀληθοῦς ἐπικρατεῖ ἐν τῇ *ἐπιστήμῃ*, ἡ δὲ τοῦ καλ
ἐν τῇ *τέχνῃ*, ἡ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ *βίῳ*· ἅπασ
δὲ συγκεντροῦνται ἐν τῷ Θεῷ, τῇ πρώτῃ αἰτίᾳ πάσ
ὑπάρξεως.

Ἐπειδὴ λοιπὸν διὰ τοῦ λόγου, ἤτοι ὑψίστης ἐκφάν-
σεως τοῦ τε νοῦ ἰδίᾳ καὶ τοῦ πνεύματος καθόλου ἀνυ-
ψοῦται ὁ ἄνθρωπος ὑπεράνω τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, κ
κατοπτεύων τὰς ὑψίστας ἰδέας τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ κα-
λοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ φωτίζει τὸν νοῦν αὐτοῦ, ἐξευγεν-
ζει τὴν καρδίαν καὶ ῥυθμίζει τὰ ἤθη, διὰ τοῦτο ἡ *ἀξί*
τοῦ λόγου ὑπερέχει τὴν ἀξίαν πάσης ἄλλης πνευ-
ματικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως.

§ 34.

Περὶ ἀναπτύξεως τοῦ λόγου.

Ἐπειδὴ ὁ *λόγος*, ὁ ζητῶν νὰ ἐξέλθῃ πέραν τῶ
αἰσθητῶν ἀντικειμένων, κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν δὲ
εἶναι εἰσέτι ἀρκούντως ἐξεγειγερμένος, ἀλλὰ μόνον ἀμυ-
δρά τινα σημεῖα τῆς ἑαυτοῦ ἐμφανίσεως καταδεικνύε
καὶ ἐπειδὴ τούτου ἕνεκα ὁ παῖς δὲν δύναται εἰσέτι ν
κατοπτεύσῃ ἀμέσως τὴν ἰδέαν τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλο
καὶ τοῦ ἀγαθοῦ· διὰ τοῦτο ἡ κατὰ τὴν παιδικὴν περίοδο
ἀνάπτυξις τοῦ λόγου πρέπει νὰ περι-
στρέφηται εἰς προπαρασκευαστική
τινα ἐργασίαν, ἤτοι εἰς ἐργασίαν τοιαύτην, ἥτι
δύναταί πως νὰ διεγείρῃ μὲν τὸν νοῦν τοῦ παιδὸς εἰ
ὑψηλοτέρας ἐποπτείας, νὰ ἐμπνεύσῃ δὲ εἰς τὴν ψυχὴ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

αὐτοῦ τὴν ἔφεσιν καὶ κλίσιν πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀληθὲς, καλὸν καὶ ἀγαθόν.

Ἡ προπαρασκευαστικὴ αὕτη ἐργασία συνίσταται 1ον) ἐν τῇ ἐναρμονίῳ ἀναπτύξει καὶ μορφώσει πασῶν τῶν λοιπῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς, αἵτινες συγκορυφοῦνται εἰς τὸν λόγον· 2ον) ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς μὲν διανοίας τοῦ παιδὸς ἐν πράγμασιν ἀληθέσι, τῆς δὲ αἰσθήσεως ἐν πράγμασι καλοῖς, τοῦ δὲ χαρακτῆρος ἐν πράγμασιν ἀγαθοῖς· 3ον) ἐν τῇ διδασκαλίᾳ διαφόρων μαθημάτων, ἐν οἷς παρίσταται ἡ μὲν ἀλήθεια θριαμβεύουσα κατὰ τοῦ ψεύδους, τὸ δὲ καλὸν κατὰ τοῦ αἰσχροῦ, τὸ δὲ ἀγαθὸν κατὰ τοῦ πονηροῦ· 4ον) ἐν τῷ συχνῶς ἐρωτᾶν περὶ τῆς αἰτίας τῶν ὄντων καὶ ἐν τῷ ἐπιλαμβάνεσθαι πάσης περιστάσεως πρὸς κατάδειξιν γενικῶν τινων ἀρχῶν καὶ νόμων, οὓς ἀκολουθοῦσι τά τε πράγματα καὶ αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων.

§ 35.

Παρατήρησις.

Ὁ παιδαγωγὸς, ἐπιμελούμενος τῶν γνωστικῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς, οὐδόλως πρέπει νὰ παραμελῇ τὴν μόρφωσιν τῶν συναισθητικῶν καὶ ὀρεκτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἤτοι ὁ παιδαγωγὸς, ἀναπτύσσων τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδὸς, οὐδόλως πρέπει ν' ἀφίνῃ ἀπεριποίητον καὶ ἀμόρφωτον τὴν καρδίαν αὐτοῦ· διότι καὶ καθ' ἑαυτὴν μὲν ἡ ἀμόρφωτος καρδία, ἢ τὸ ἀμόρφωτον ἦθος, δύναται νὰ καταστήσῃ τοὺς παῖδας κ α κ ο ὺ ς, συναπτομένη ὅμως καὶ μετὰ νοῦ ἀνεπτυγμένου δύναται νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς χ ε ι ρ ί σ τ ο υ ς καὶ ἐ π ι β λ α β ε σ τ ά τ ο υ ς(1).

(1) Ὁ Πλάτων, θεωρῶν λίαν ἐπιβλαβῆ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νοῦ, τὴν μὴ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Τοῦτο ἔχοντες ὑπ' ὄψιν καὶ οἱ ἐν τοῖς σχολείοις διδά-σκοντες τοὺς παῖδας πρέπει νὰ σπουδάζωσιν ἵνα δι-τῶν μαθημάτων οὐ μόνον τὸν νοῦν καὶ τὰς λοι-πὰς γνωστικὰς τῶν παίδων δυνάμεις ἀναπτύσσωσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἠθικὰς αὐτῶν δυνά-μεις συγχρόνως μορφῶσι καὶ διαπλάσσωσιν (1).

—

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ.

§ 36.

Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν μερῶν τῆς συναισθητικῆς ἀγωγῆς.

Συναισθητικὴ ἀγωγὴ λέγεται ἡ ἀγωγὴ ἐκεί-νη, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συναισθητι-κῆς δυνάμεως, ἤτοι τῆς δυνάμεως ἐκείνης, δι' ἧς ἡ ψυχὴ διατίθεται εὐαρέστως ἢ δυσαρέστως ἕνεκα τῆς τοιαύτη ἢ τοιαύτης καταστάσεως τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων. Ἡ εὐάρεστος αὕτη ἢ δυσάρεστος τῆς ψυχῆς διάθεσι ἡ συνοδεύουσα τὴν γνῶσιν καὶ διεγείρουσα τὴν ὄρεξι καθ' ὅσον μὲν εὑρίσκεται ἁπλῶς ἐν αὐτῇ λέγεται συ-

---

συνοδευομένην ὑπὸ τῆς μορφώσεως τῆς καρδίας, λέγει ἐν Μενεξένῳ (σε 246)· «Πᾶσα ἐπιστήμη, χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρ τῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται».

(1) «Περὶ τῆς ἠθοποιοῦ δυνάμεως τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομέν μαθημάτων» ἐγράψαμεν ἰδίαν διατριβὴν ἐν τῷ Β' τόμῳ τοῦ Ἀθηναίο ἐν σελ. 245 κτλ.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

αἴσθησις, καθ' ὅσον δὲ γίνεται ἀντικείμενον τῆς προσοχῆς αὐτῆς λέγεται συναίσθημα (1). Ἐπειδὴ δὲ ἅπαντα τὰ συναισθήματα διεγείρονται ἢ ἐκ τῆς αἰσθήσεως, ἢ ἐκ τῆς φαντασίας, ἢ ἐκ τοῦ νοῦ, ἢ ἐκ τοῦ λόγου, διὰ τοῦτο καὶ ἡ συναισθητικὴ ἀγωγὴ διαιρεῖται εἰς τὰ ἑξῆς τέσσαρα κεφάλαια, ὧν ἕκαστον πραγματεύεται περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν συναισθημάτων, τῶν διεγειρομένων ἐξ ἑκάστης τῶν τεσσάρων ἐκείνων δυνάμεων τῆς ψυχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ.

§ 37.

Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν αἰσθητικῶν συναισθημάτων.

Συναισθήματα αἰσθητικὰ λέγονται αἱ εὐάρεστοι ἢ δυσάρεστοι διαθέσεις καὶ καταστάσεις τῆς ψυχῆς, αἱ προερχόμεναι ἐξ αἰσθήσεως, ἤτοι ἐκ τῆς διαφόρου ποιότητος τῶν αἰσθημάτων, τῶν πηγαζόντων ἐκ τοῦ διαφόρου ἐρεθισμοῦ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων τοῦ σώματος. Τοιαῦτα συναισθήματα εἶναι τὰ παρακολουθοῦντα ἢ τὴν γενικὴν αἴσθησιν (οἷον εἶναι τὸ συναίσθημα τὸ πηγάζον ἐκ τοῦ πυρετοῦ, ἐκ τῆς πείνης ἢ δίψης κτλ.), ἢ τὰς εἰδικὰς αἰσθήσεις (οἷον εἶ-

(1) Οὕτω π. χ. ἡ εὐαρέστησις, ἣν προξενεῖ εἰς ἡμᾶς ἡ θέα φαγητοῦ τινος, εἶναι καὶ λέγεται συναίσθημα, ὅπερ, συνοδεῦον τὴν περὶ ὠφελείας αὐτοῦ γνῶσιν, διεγείρει τὴν πρὸς γεῦσιν αὐτοῦ ὄρεξιν. Τὰ συναισθήματα καλοῦνται πολλάκις καὶ αἰσθήματα ἕνεκα τῆς ὑπαρχούσης μεταξὺ αὐτῶν στενῆς συγγενείας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ναι τὸ συναίσθημα, τὸ πηγάζον ἐκ τῆς ἀκροάσεως ᾄσματός τινος).

§ 38.

Περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν αἰσθητικῶν συναισθημάτων ἐπιμελείας.

Ἐπειδὴ τὰ αἰσθητικὰ συναισθήματα προέρχονται ἐξ αἰσθήσεως, ἤτοι ἐκ τῆς διαφόρου ποιότητος τῶν αἰσθημάτων, τῶν πηγαζόντων ἐκ τοῦ διαφόρου ἐρεθισμοῦ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων τοῦ σώματος, διὰ τοῦτο ἡ ἐπιμέλεια αὐτῶν συνίσταται 1ον) ἐν τῇ τηρήσει τῆς τοῦ σώματος ἐρεθιστικότητος. Ἡ ἐρεθιστικότης ὅμως αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἦναι μήτε λίαν ἀμβλεῖα, μήτε λίαν ὀξεῖα· διότι ἡ μὲν ἀμβλεῖα ἐρεθιστικότης, παράγουσα ἀμβλέα συναισθήματα, καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον στωικὸν, ἤτοι ἀναίσθητον πρός τε τὰ παθήματα καὶ τὰς τέρψεις, ἐν οἷς πρέπει νὰ συναισθάνηται· ἡ δὲ ὀξεῖα ἐρεθιστικότης, παράγουσα ὀξέα συναισθήματα, καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον λίαν εὐαίσθητον καὶ πρὸς ἐκεῖνα τὰ πράγματα, ἐν οἷς ἡ τοιαύτη συναίσθησις οὐ μόνον δὲν εἶναι ἀναγκαία, ἀλλὰ καὶ μεγάλως βλάπτει τὸν ἔχοντα αὐτήν. Ἡ ὑπερβολικὴ εὐαισθησία εἶναι λίαν ἐπικίνδυνος εἰς τὸν ἠθικὸν βίον, διότι ἐνισχύει τὸ κράτος τῆς αἰσθήσεως ὑπεράνω τοῦ πνεύματος, ὡς τοῦτο παρατηροῦμεν εἰς τοὺς φιληδόνους καὶ τοὺς δειλούς· 2ον) ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, ὧν ὁ ἐρεθισμὸς παράγει αἰσθήματα (§ 18—24)· 3ον) ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως, δι' ἧς λαμβάνει εἴδησιν ἡ ψυχὴ τῶν ἐπὶ τὰ αἰσθητήρια ὄργανα ἐπενεργούντων (§ 27)· 4ον) ἐν τῇ ὀρθῇ ἐκτιμήσει

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

των διαφόρων αἰσθημάτων, ἐξ ὧν πηγάζουσι τὰ πρέποντα συναισθήματα. Κατὰ ταῦτα ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς, ὁ ἐπιμελούμενος τῶν αἰσθητικῶν τοῦ παιδὸς συναισθημάτων, νὰ ὁδηγήσῃ τὸν παιδαγωγούμενον εἰς τὸ θεωρεῖν τὰς σωματικὰς τέρψεις καὶ ἡδονὰς πρῶτον μὲν οὐχὶ ὡς τὸν τελικὸν σκοπὸν τοῦ βίου (ὅπως ἐθεώρουν αὐτὰς οἱ Ἐπικούρειοι), ἀλλ' ὡς μέσα αὐτοῦ· δεύτερον δὲ ὡς ἐπιτετραμμένας ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον δὲν παραβλάπτουσιν οὔτε τὸν σωματικὸν οὔτε τὸν ἠθικὸν βίον, ἤτοι ἐφ' ὅσον καθυποβάλλονται εἰς τὸν λόγον καὶ ῥυθμίζονται ὑπ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι ἀνώτερος τοῦ αἰσθητικοῦ, διὰ τοῦτο ὀφείλει τέλος ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἀσκήσῃ τὸν παῖδα εἰς τὸ προτιμᾶν τὰ ἠθικὰ συναισθήματα τῶν αἰσθητικῶν καὶ ὑποτάσσειν ταῦτα εἰς ἐκεῖνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ.

§ 39.

Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν φανταστικῶν συναισθημάτων.

Συναισθήματα φανταστικὰ λέγονται αἱ εὐάρεστοι ἢ δυσάρεστοι διαθέσεις καὶ καταστάσεις τῆς ψυχῆς, αἱ διεγειρόμεναι ἐκ τῶν διαφόρων ἰνδαλμάτων ἢ ἀνατυπώσεων τῆς φαντασίας. Διεγείρονται δὲ τοιαῦτα συναισθήματα ἢ ὑπ' αὐτῆς καὶ μόνης τῆς φαντασίας (ὡς ὁ φόβος, ἡ ἐλπὶς κτλ.), ἢ συνεργούσης καὶ ἄλλης γνωστικῆς δυνάμεως, οἷον τῆς αἰσθήσεως (ὡς ὁ κόρος, ἡ ἀηδία, κτλ.), τοῦ νοῦ (ὡς ἡ μετάνοια, ἡ αἰδὼς κτλ.)

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

καὶ τοῦ λόγου (ὡς ἡ ἔκπληξις, ἢ ὁ θαυμασμὸς ὁ ἐκ τοῦ καλοῦ, τοῦ ὑψηλοῦ κτλ.). Ἡ φαντασία, γινομένη ἄφθονος πηγὴ συναισθημάτων, καθίσταται ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς εὐδαιμονίας ἢ κακοδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου.

§ 40.

Περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν φανταστικῶν συναισθημάτων ἐπιμελείας.

Ὁ τρόπος τῆς τῶν φανταστικῶν συναισθημάτων ἐπιμελείας ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιμελείας οὐ μόνον τῆς φαντασίας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων γνωστικῶν δυνάμεων, αἵτινες συνεργοῦσιν εἰς τὴν παραγωγὴν αὐτῶν· ὅθεν κατάλληλος ἀνάπτυξις τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως (§ 27), ὀρθὴ ἐξέγερσις τῆς φαντασίας (§ 29), ἐπιτυχὴς ἀνάπτυξις τοῦ νοῦ (§ 32) καὶ τοῦ λόγου (§ 34), εἶναι ὅροι ἀπαραίτητοι πρὸς ἐπιμέλειαν τῶν φανταστικῶν συναισθημάτων. Πάντων δὲ τῶν φανταστικῶν συναισθημάτων ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ. Ἡ δὲ ἐπιμέλεια τῶν ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ πηγαζόντων συναισθημάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς προσηκούσης καλλιεργίας τῆς ἰδέας αὐτοῦ τοῦ καλοῦ, περὶ ἧς διαλαμβάνομεν ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ.

§ 41.

Περὶ τῆς καλλιεργίας τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ.

Ἐπειδὴ τὸ καλὸν εἶναι τριπλοῦν, ἤτοι αἰσθητικὸν (πηγάζον ἐκ τῆς φύσεως ἢ τέχνης), διανοητικὸν (πηγάζον ἐκ τῆς ἀληθείας) (1) καὶ

(1) Τὸ κάλλος, τὸ ἀπαστράπτον ἐκ τῆς ἀληθείας, εἶναι πολλῷ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἠ θ ι κ ὸ ν (πηγάζον ἐκ τῆς ἀ ρ ε τ ῆ ς), διὰ τοῦτο τριχῶς δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν ἐν τῇ τῶν παίδων ψυχῇ τὴν ἰ δ έ α ν τ ο ῦ κ α λ ο ῦ, ἤτοι ἀσκοῦντες αὐτὸν ἐν τῷ καλῷ, ὅπερ παρέχει ἔνθεν μὲν ἡ φ ύ σ ι ς ἢ ἡ τ έ χ ν η, ἔνθεν δὲ ἡ ἀ λ ή θ ε ι α, ἔνθεν δὲ ἡ ἀ ρ ε τ ή.

Καὶ τὴν μὲν ἰδέαν τοῦ α ἰ σ θ η τ ι κ ο ῦ κ ά λ λ ο υ ς δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν ἐν τῇ τῶν παίδων ψυχῇ 1ον) ἐθίζοντες τὸ μὲν ὄ μ μ α τῶν παίδων εἰς τὴν θέαν ὡραίων καὶ μεγαλοπρεπῶν φυσικῶν καὶ τεχνικῶν ἀντικειμένων, οἷον εἰς τὴν θέαν τῶν ἀνθηφόρων λειμώνων, τῆς γαληνίου ἢ κυματιζούσης θαλάσσης, τῶν ἡσύχως ἢ ὁρμητικῶς ῥεόντων ποταμῶν, τῶν ὑψικόμων ὀρέων, τοῦ μεγαλοπρεπῶς ἀνατέλλοντος ἢ δύοντος ἡλίου, τῶν μαρμαιρόντων ἀστέρων, τῶν μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, τῶν παγκάλων ναῶν, ἀνδριάντων, εἰκόνων καὶ ἀγαλμάτων, διαπρεπόντων κατά τε τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος, τὸν χρωματισμὸν, τὴν ἁρμονίαν κτλ· τὴν δὲ ἀ κ ο ὴ ν αὐτῶν εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν ῥοχθούντων κυμάτων, τῶν κελαρυζόντων ὑδάτων, τῶν ἠχούνἀνέμων, τῶν θροούντων δένδρων, τῶν κελαδούντων πτηνῶν, τῶν ᾀδόντων ἀνθρώπων καὶ τῶν κρουομένων ὀργάνων· 2ον) καταδεικνύοντες εἰς τοὺς παῖδας τὸ καλὸν, τὸ ἐνυπάρχον ἐν τῷ σχήματι, ἐν τῷ χρώματι, ἐν τῇ ὀσμῇ, ἐν τῇ γεύσει καὶ ἐν πάσαις ταῖς λοιπαῖς ἰδιότησι τῶν τῆς φύσεως δημιουργημάτων· 3ον) ἀσκοῦν-

---

ἐπαγωγότερον καὶ λαμπρότερον παντὸς ἑτέρου κάλλους· διὸ λέγε καί τις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Φιλήμων ὁ Πυρφόρος καλούμενος (παρὰ Στοβ. ἀνθ. σελ. 407)· «Οὐ ἔστιν οὔτε ζωγράφος, μὰ τοὺς θεοὺς,
»οὔτ' ἀνδριαντοποιὸς, ὅστις ἂν πλάσαι
»κάλλος τοιοῦτον, οἷον ἡ ἀλήθει' ἔχει».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τες τὴν μὲν ὀπτικὴν τῶν παίδων καλλιαισθησίαν ἐν τοῖς διαφόροις εἴδεσι τῆς γραφικῆς, τὴν δὲ ἀκουστικὴν ἐν τῇ μουσικῇ, τῇ τε ὀργανικῇ καὶ τῇ ᾠδικῇ.

Τὴν δὲ ἰδέαν τοῦ διανοητικοῦ κάλλους δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν ἐν τῇ τῶν παίδων ψυχῇ 1ον) καταδεικνύοντες εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τοὺς ἀναλλοιώτους νόμους, οὓς ἀκολουθοῦσι, καὶ τὴν θαυμασίαν σκοπιμότητα, ἣν ἔχουσι τὰ τῆς φύσεως δημιουργήματα· 2ον) καταδεικνύοντες εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῶν ἀριθμῶν, τὴν ἰσχύουσαν ἔν τε τῇ ἀψύχῳ καὶ ἐμψύχῳ φύσει καθόλου, καὶ ἰδίᾳ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις λόγοις καὶ ἔργοις (1).

Τὴν δὲ ἰδέαν τοῦ ἠθικοῦ κάλλους δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν ἐν τῇ τῶν παίδων ψυχῇ καταδεικνύοντες εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν καθόλου μὲν τὴν δύναμιν τῆς καλλιμόρφου ἀρετῆς, ἥτις, θριαμβεύουσα κατὰ τῆς κακίας, ἐξευγενίζει τὴν ἀνθρωπότητα καὶ καθιστᾷ αὐτὴν ὄντως εὐδαίμονα καὶ μακάριον (2)· ἰδίᾳ δὲ τὴν λαμπηδόνα, τὴν ἀπαστράπτουσαν ἐκ

(1) Διὸ λέγει καὶ ὁ παρὰ Στοβαίῳ (Ἐκλ. I, σ. 8) Φιλόλαος· «ἴδοις δέ »κα οὐ μόνον ἐν τοῖς δαιμονίοις καὶ θείοις πράγμασι τὰν τῶ ἀριθμῶ φύσιν »καὶ τὰν δύναμιν ἰσχύουσαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀνθρωπινοῖς ἔργοις καὶ λόγοις »πᾶσι παντᾶ καὶ κατὰ τὰς δημιουργίας τὰς τεχνικὰς πάσας καὶ κατὰ τὰν »μουσικὰν κτλ».

(2) Δὲν θεωροῦμεν ἄπο σκοποῦ νὰ καταχωρίσωμεν ἐνταῦθα τὸν ἀξιομνημόνευτον τοῦ Ἀριστοτέλους ὕμνον εἰς Ἀρετὴν (Στοβ. ἀνθολ. 1, σ. 2), ἐν ᾧ ἐξεικονίζεται θαυμασίως οὐ μόνον τὸ κάλλος καὶ ἡ δύναμις τῆς Ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀθάνατος δόξα, ἧς τυγχάνουσιν, οἱ ταύτης ἐρασταί·

« Ἀρετὰ πολύμοχθε γένει βροτείῳ,
θήραμα κάλλιστον βίῳ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες, διαπρέψαντες κατὰ τὴν εὐσέβειαν, τὴν τιμιότητα, τὴν σωφροσύνην, τὴν δικαιοσύνην, τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς, ἐκτήσαντο δόξαν ἀγήρω καὶ κλέος ἀθάνατον.

Τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ, τὴν καλλιεργηθεῖσαν διὰ τῆς ἐνασκήσεως τῆς τῶν παίδων ψυχῆς ἐν πράγμασιν ὡραίοις, ἐξόχοις, θαυμαστοῖς, ὑψηλοῖς, κτλ., πρέπει νὰ προφυλάξωμεν ἀπὸ πάσης παραμορφώσεως καὶ διαστροφῆς, ἀπομακρύνοντες ἀπὸ τῶν παιδικῶν αἰσθήσεων πᾶν ἀντικείμενον αἰσχρόν, ταπεινόν, εὐτελὲς κτλ. (1).

Σᾶς πέρι, παρθένε, μορφᾶς
καὶ θανεῖν ζηλωτὸς ἐν Ἑλλάδι πότμος,
καὶ πόνους τλῆναι μαλεροὺς καὶ ἀκάμαντας.
τοῖον ἐπὶ φρένα βάλλεις
καρπὸν ἐς ἀθάνατον,
χρυσοῦ τε κρείσσονα, καὶ γονέων,
μαλακαυγητοῖό θ' ὕπνου.
Σοῦ δ' ἕνεκ' ἐκ Διὸς Ἡρακλέης,
Λήδας τε κοῦροι πόλλ' ἀνέτλασαν,
ἔργοις ἀναγορεύοντες δύναμιν.
Σοῖς δὲ πόθοις Ἀχιλλεὺς
Αἴας τ' Ἀΐδαο δόμους ἦλθον.
Σᾶς δ' ἕνεκεν φιλίου μορφᾶς
Ἀταρνέως ἔντροφος
ἀελίου χήρωσεν αὐγάς.
Τοὶ γὰρ ἀοίδιμος ἔργοις,
ἀθάνατοί τε μιν αὐξήσουσι
Μοῦσαι, Μναμοσύνας θύγατρες,
Διὸς ξενίου σέβας αὔξουσαι».

(1) Ἐνταῦθα κρίνομεν καλὸν νὰ σημειώσωμεν τοὺς ἀξιομνημονεύτους ἐκείνους λόγους τοῦ θείου Πλάτωνος (Πολ. γ', σ. 401), ἐν οἷς ὁ φιλόσοφος ἀποφαίνεται ὅτι οὐ μόνον τὰ ποιήματα, ἀλλὰ καὶ αἱ εἰκόνες καὶ τὰ οἰκοδομήματα καὶ πάντα καθόλου τὰ τοῦ ἀνθρώπου δημιουργήματα πρέπει νὰ φέρωσι τὸν τύπον οὐ μόνον τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΝΟΗΤΙΚΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ.

§ 42.

Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν νοητικῶν συναισθημάτων.

Συναισθήματα νοητικὰ λέγονται αἱ εὐάρεστοι ἢ δυσάρεστοι διαθέσεις καὶ καταστάσεις τῆς ψυχῆς, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς ἐνεργείας ἢ ἀεργίας, ἢ ἐκ τῆς καλῆς ἢ κακῆς ἐνεργείας τῆς διανοητικῆς δυνάμεως. Τοιαῦται διαθέσεις εἶναι ἡ εὐαρέστησις εἰς τὸ νέον, τὸ ἀπροσδόκητον, τὸ συστηματικὸν, τὸ τακτικὸν, τὸ ἁρμονικὸν, τὸ ἀνάλογον, τὸ ποικίλον, τὸ εὐφυὲς, τὸ γελοῖον, τὸ κωμικὸν, τὸ ὠφέλιμον, τὸ ἀληθὲς κτλ., καὶ ἡ δυσαρέστησις εἰς τὰ ἐναντία τούτων.

τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς ἠθοποίησιν τῶν νέων. Εἶναι δὲ οἱ ἑξῆς· «Ἆρ' οὖν »τοῖς ποιηταῖς ἡμῖν μόνον ἐπιστατητέον καὶ προσαναγκαστέον τὴν τοῦ ἀγα»θοῦ εἰκόνα ἤθους ἐμποιεῖν τοῖς ποιήμασιν, ἢ μὴ παρ' »ἡμῖν ποιεῖν; ἢ καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς ἐπιστατητέον καὶ διακωλυτέον »τὸ κακόηθες τοῦτο, καὶ ἀκόλαστον, καὶ ἀνελεύθερον καὶ »ἄσχημον μήτε ἐν εἰκόσι ζώων, μήτε ἐν οἰκοδομήμασι, »μήτε ἐν ἄλλῳ μηδενὶ δημιουργουμένῳ ἐμποιεῖν, ἢ ὁ μὴ οἷός τε ὢν, »οὐκ ἐατέος παρ' ἡμῖν δημιουργεῖν; ἵνα μὴ ἐν κακίας εἰκόσι τρεφόμενοι »ἡμῖν οἱ φύλακες, ὥςπερ ἐν κακῇ βοτάνῃ, πολλὰ ἑκάστης ἡμέρας κατὰ σμι»κρὸν ἀπὸ πολλῶν δρεπόμενοί τε καὶ νεμόμενοι, ἕν τι ξυνιστάντες λανθά»νωσι κακὸν μέγα ἐν τῇ αὑτῶν ψυχῇ· ἀλλ' ἐκείνους ζητητέον τοὺς δημιουρ»γοὺς, τοὺς εὐφυῶς δυναμένους ἰχνεύειν τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ εὐσχήμο»νος φύσιν, ἵνα ὥςπερ ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦντες οἱ νέοι ὠφελῶνται ἀπὸ »παντὸς, ὁπόθεν ἂν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν καλῶν ἔργων ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρὸς »ἀκοήν τι προςβάλῃ, ὥςπερ αὔρα φέρουσα ἀπὸ χρηστῶν τόπων ὑγίειαν, »καὶ εὐθὺς ἐκ παίδων λανθάνῃ εἰς ὁμοιότητά τε καὶ φιλίαν καὶ ξυμφωνίαν »τῷ καλῷ λόγῳ ἄγουσα; » (Πρβλ. καὶ Ἀριστ. Πολιτ. 7, σ. 310).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

§ 43.

Περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν νοητικῶν συναισθημάτων ἐπιμελείας.

Ὁ τρόπος τῆς ἐπιμελείας τῶν νοητικῶν συναισθημάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ τούτου τοῦ νοῦ, ἐξ οὗ ταῦτα πηγάζουσι· τούτου ἕνεκα ὁ παιδαγωγὸς, ὁ ἐπιμελούμενος ἐν τῇ τῶν παίδων ψυχῇ τῶν νοητικῶν συναισθημάτων, πρέπει ἐνωρὶς νὰ ἀπασχολῇ τὴν διάνοιαν αὐτῶν εἰς διάφορα ἀντικείμενα (§ 32). Πάντων ὅμως τῶν νοητικῶν συναισθημάτων ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ τῆς ἀληθείας, ἤτοι τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ἀληθοῦς. Καὶ τῷ ὄντι· ἐπειδὴ τὸ οὐσιωδέστερον γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ νοῦς μετὰ τῆς ὑψηλοτέρας αὐτοῦ ἐκφάνσεως ἤτοι τοῦ λόγου, καὶ ἐπειδὴ τοῦ νοῦ τούτου οὐδεμία ἄλλη τροφὴ ὑπάρχει προσφορωτέρα εἰμὴ ἡ ἀλήθεια, διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ δύναται νὰ εὕρῃ μεγαλειτέραν τέρψιν ἢ ἐν ταῖς διανοητικαῖς ἐργασίαις καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἀληθοῦς, ὑπὲρ οὗ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν τίθησιν εἰς κίνδυνον, ὅπως τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ ἀναρίθμητοι μάρτυρες τῆς ἀληθείας.

Ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ἀληθοῦς πηγαζόν- συναισθημάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς προσηκούσης καλλιεργίας τῆς ἰδέας αὐτοῦ τοῦ ἀληθοῦς· τὴν δὲ ἰδέαν τοῦ ἀληθοῦς δυνάμεθα εὐκόλως νὰ καλλιεργήσωμεν ἐν τῇ τῶν παίδων καρδίᾳ, διότι ὁ Θεὸς, ὅστις κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον εἶναι ἡ ὄντως ἀλήθεια (1), ἐνέθηκεν εἰς τὴν

(1) «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή» (Ἰωάν. ιδ', 6.).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ψυχὴν παντὸς ἀνθρώπου τάσιν ἀκατάσχετον πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, ἤτοι κατέστησεν αὐτὸν κατὰ τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ἔκφρασιν φύσει τοῦ εἰδέναι ὀρεγόμενον (1).

§ 44.

Περὶ τῆς καλλιεργίας τῆς ἰδέας τοῦ ἀληθοῦς.

Τὴν ἰδέαν τοῦ ἀληθοῦς δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν παίδων 1ον) καθιστῶντες φανερὰν εἰς τοὺς παῖδας ἔνθεν μὲν τὴν ἀγάπην ἡμῶν πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν χαρὰν ἐπὶ τῇ ταύτης ὁμολογίᾳ· ἔνθεν δὲ τὴν ἀποστροφὴν ἡμῶν πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν δυσαρέσκειαν πρὸς τὸν ψευδόμενον ἄνθρωπον (2)· 2ον) διδάσκοντες τοὺς παῖδας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ὅτι πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὴν ἀλήθειαν ἀγαπᾷ αὐτὸν τὸν Θεόν, ὅπως πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸ ψεῦδος, ἀγαπᾷ αὐτὸν τὸν διάβολον, τὸν πατέρα τοῦ ψεύδους (3)· 3ον) δεικνύοντες εἰς τοὺς παῖδας ὅτι ἡ μὲν ἀλήθεια εἶναι τὸ φῶς, ὅπερ φωτίζει τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου καὶ καθοδηγεῖ αὐτὸν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν (4), τὸ δὲ ψεῦ-

---

(1) «Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει» (Τὰ μετὰ τὰ φυσ. 1, 1).

(2) Διὸ λέγει καὶ ὁ παρὰ Στοβαίῳ (σελ. 290) Χαρώνδας· «Χρὴ συνεθίζειν ἐκ παίδων κολάζοντας μὲν τοὺς φιλοψευδεῖς, φιλοῦντας δὲ τοὺς φιλαλήθεις, ἵνα ἐμφυσιῶται ἑκάστῳ τὸ κάλλιστον καὶ σπερματωδέστατον τῆς »ἀρετῆς».

(3) Ἰωάν. ιδ', 6. Πρβλ. καὶ Πλάτ. πολ. 6, σ. 490.—«Πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς »ἀληθείας ἀκούει μου τῆς φωνῆς» (Ἰωάν. ιή, 38).—«Οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν »αὐτῷ (τῷ διαβόλῳ)· ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ» (αὐτ. ή, 44).

(4) Κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον «ὁ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς» (Ἰωάν. γ', 21). Κατὰ δὲ τὸν Πλάτωνα (Νόμ. έ, 730)· «ἀλήθεια δή, »πάντων μὲν ἀγαθῶν θεοῖς ἡγεῖται, πάντων δ' ἀνθρώποις· ἧς, ὁ γενήσεσθαι »μέλλων μακάριός τε καὶ εὐδαίμων, ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς μέτοχος εἴη κτλ.».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

δος εἶναι τὸ σκότος, ὅπερ σκοτίζει τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ καθοδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὴν κακοδαιμονίαν καὶ τὴν ἀπώλειαν· 4ον) παραστῶντες εἰς τοὺς παῖδας ὅτι πᾶσαι αἱ ἀνακαλύψεις καὶ αἱ ἐφευρέσεις, ὑλικαί τε καὶ ἐπιστημονικαί, αἵτινες τοσοῦτον συνετέλεσαν καὶ συντελοῦσι πρὸς ἀνάπτυξιν, ἐξευγένισιν καὶ εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοσαύτην δόξαν ἐπροξένησαν εἰς τοὺς ἐφευρόντας αὐτάς, ἦτον ἀδύνατον νὰ γίνωσιν ἄνευ τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγάπης καὶ σπουδῆς· 5ον) διδάσκοντες τοὺς παῖδας ὅτι ἡ ἀλήθεια, ἁπλουστάτη (1) οὖσα καὶ διαφανεστάτη, ἀπαλλάσσει τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀμφιβολιῶν, ἀμηχανιῶν, δισταγμῶν, προλήψεων, ἀντιφάσεων καὶ τῶν ὁμοίων, ἐξ ὧν πηγάζουσι μετάμελος, διάφοροι στενοχωρίαι καὶ κίνδυνοι σωματικοί τε καὶ πνευματικοί· 6ον) καταδεικνύοντες εἰς τοὺς παῖδας ὅτι ἡ ἀλήθεια ὅσον καὶ ἂν καταδιωχθῇ, ὅσον καὶ ἂν καλυφθῇ, ἐξέρχεται τέλος νικήτρια καὶ θριαμβεύουσα κατὰ τοῦ ψεύδους, τὸ δὲ κράτος αὐτῆς εἶναι ἀκαταμάχητον, ἀκράδαντον καὶ αἰώνιον· 7ον) παριστῶντες εἰς τοὺς παῖδας ὅτι ἡ ἀλήθεια ἀνταμείβει τοὺς ζητοῦντας καὶ ἀγαπῶντας αὐτήν, παρέχουσα εἰς αὐτοὺς οὐ μόνον ὑλικὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ καὶ ἠθικὴν τιμήν, ἥτις εἶναι πολλῷ τιμιωτέρα τῆς ὕλης.

Τὴν οὕτω καλλιεργηθεῖσαν ἰδέαν τοῦ ἀληθοῦς δὲν πρέπει νὰ καταστρέφωμεν διὰ ψευδοῦς διδασκαλίας, διὰ λόγων ἀπατηλῶν ἢ δι' ὑποσχέσεων ἀνεκπληρώτων.

---

(1) Διὸ ἔλεγον καὶ οἱ ἀρχαῖοι· «Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ» (Εὐριπ. Φοιν. 469).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΛΟΓΙΚΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ.

§ 45.

Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν λογικῶν συναισθημάτων.

Συναισθήματα λογικὰ λέγονται αἱ εὐάρεστοι ἢ δυσάρεστοι διαθέσεις καὶ καταστάσεις τῆς ψυχῆς, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῶν ἰδεῶν ἢ ἐννοιῶν, αἵτινες εὑρίσκονται διὰ τοῦ λόγου. Τοιαῦτα συναισθήματα εἶναι ἡ εὐαρέστησις, ἡ προερχομένη ἐκ τῆς ἰδέας τῆς τιμῆς, τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς εὐσεβείας κτλ., καὶ ἡ δυσαρέστησις ἐκ τῆς ἰδέας τῆς ἀτιμίας, τῆς δουλείας, τῆς ἀδικίας, τῆς μισανθρωπίας, τῆς ἀσεβείας κτλ.

§ 46.

Περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν λογικῶν συναισθημάτων ἐπιμελείας.

Ὁ τρόπος τῆς τῶν λογικῶν συναισθημάτων ἐπιμελείας ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ τούτου τοῦ λόγου (§ 34), ἐξ οὗ ταῦτα πηγάζουσι· καὶ τῷ ὄντι, ὅταν ὁ λόγος, ἤτοι ἡ ὑπερτάτη ἔκφανσις τοῦ νοῦ, προσηκόντως ἀναπτυχθῇ, τότε ὁ ἄνθρωπος εὐκόλως θέλει δυνηθῇ νὰ κατοπτεύσῃ τὰς ἰδέας τῶν ὄντων, ἐξ ὧν θέλει πληρωθῇ διαθέσεων ἢ συναισθημάτων ἐπωφελεστάτων. Πάντων δὲ τῶν λογικῶν συναισθημάτων ἀξιολογώτερα εἶναι

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τὰ πηγάζοντα ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ἀ γ α θ ο ῦ (1), οὗπερ ἡ πραγμάτωσις εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ δὲ ἐπιμέλεια τῶν ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ πηγαζόντων συναισθημάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλλιεργίας τῆς ἰδέας αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ, περὶ ἧς διαλαμβάνομεν ἐν τῇ ἐπομένῃ παραγράφῳ.

§ 47.

Περὶ τῆς καλλιεργίας τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ.

Τὴν ἰ δ έ α ν τ ο ῦ ἀ γ α θ ο ῦ δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν ἐν τῇ παιδικῇ καρδίᾳ 1ον) ἔργῳ καταδεικνύοντες εἰς τοὺς παῖδας τὴν ἀγάπην ἡμῶν πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὸ κακόν· 2ον) παριστῶντες εἰς τοὺς παῖδας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ὄντως ἀ γ α θ ό τ η ς, καὶ ἑπομένως πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸ ἀγαθόν, ἀγαπᾷ αὐτὸν τὸν Θεόν (2)· 3ον) διδάσκοντες τοὺς παῖδας ὅτι ὁ ἄνθρωπος, πλασθεὶς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ παναγάθου Θεοῦ, πρέπει νὰ τηρῇ ἑαυτὸν καθαρὸν παντὸς ἠθικοῦ ῥύπου, καὶ νὰ κοσμῇ ἑαυτὸν διὰ διαφόρων ἀρετῶν· 4ον) καταδεικνύοντες εἰς τοὺς παῖδας τὰς ὠφελιμωτάτας συνεπείας, ἃς ἐπιφέρει τὸ ἀγαθόν, καὶ τὰς ὀλεθριωτάτας, ἃς ἐπιφέρει τὸ κακόν· 5ον) πλη-

---

(1) Ὁ Κλεάνθης παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ (Προτρ. 47) ὁρίζει τὸ ἀγαθὸν ὡς ἑξῆς·

«Τἀγαθὸν ἐρωτᾷς μ' οἷόν ἐστιν; ἄκουε δή·
»τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, εὐσεβές,
»κρατοῦν ἑαυτοῦ, χρήσιμον, καλόν, δέον,
»αὐστηρόν, αὐθέκαστον, αἰεὶ συμφέρον,
»ἄφοβον, ἄλυπον, λυσιτελές, ἀνώδυνον».

(2) «Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰμὴ εἷς ὁ Θεός» (Ματθ. ιθ', 17). Πρβλ. καὶ Πλ. πολ. 2, 379. 6, 508. 7, 517.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ροφοροῦντες τοὺς παῖδας ὅτι οὐ μόνον ὁ Θεὸς (1), ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ αὐτὴ ἡμῶν ἡ συνείδησις (2) τὸ μὲν ἀγαθὸν ἀγαπᾷ καὶ ἀνταμείβει, τὸ δὲ πονηρὸν ἀποστρέφεται καὶ τιμωρεῖ· 6ον) διηγούμενοι ἐνώπιον τῶν παίδων πράξεις διαφόρων ἀνδρῶν, ὧν οἱ μὲν ἐτιμήθησαν καὶ ἐδοξάσθησαν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀγαθοῦ, οἱ δὲ κατησχύνθησαν καὶ ἠτιμάσθησαν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πονηροῦ.

Τὴν οὕτω καλλιεργηθεῖσαν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ πρέπει νὰ προφυλάξωμεν ἀπὸ πάσης διαστροφῆς καὶ διαφθορᾶς ἀπομακρύνοντες ἀπὸ τῶν παιδικῶν αἰσθήσεων πᾶν πρᾶγμα φέρον τὸν τύπον τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ (3).

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀγαθὸν εἶναι τριῶν εἰδῶν, ἤτοι ἢ ἀναφέρεται πρὸς ἡμᾶς αὐτούς, ἢ πρὸς τὸν πλησίον, ἢ πρὸς τὸν Θεόν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ τοῦ ἀγαθοῦ συναισθήματα εἶναι τριπλᾶ, ἤτοι ἠθικά, συμπαθητικὰ καὶ θρησκευτικά, ὧν τὰ μὲν πρῶτα ἀναφέρονται εἰς ἡμᾶς αὐτούς, τὰ δὲ δεύτερα εἰς τὸν πλησίον, τὰ δὲ τρίτα εἰς τὸν Θεόν· περὶ τῆς καλλιεργίας δὲ ἑκάστων τούτων πραγματευόμεθα ἐν ταῖς ἑξῆς παραγράφοις.

---

(1) «Καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ »δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως» (Ἰωάν. ε΄, 29. Πρβλ. Ματθ. κε΄, 33).—«Ἐπειδὰν ἀφίκωνται οἱ τετελευτηκότες εἰς τὸν τόπον οἷ ὁ δαί»μων ἕκαστον κομίζει, πρῶτον μὲν διεδικάσαντο οἵ τε καλῶς καὶ ὁσίως καὶ »δικαίως βιώσαντες καὶ οἱ μή» (Πλάτ. Φαίδ. 114). «Τοὺς μὲν δικαίους »κελεύειν πορεύεσθαι τὴν εἰς δεξιάν τε καὶ ἄνω διὰ τοῦ οὐρανοῦ, τοὺς δὲ »ἀδίκους, τὴν εἰς ἀριστεράν τε καὶ κάτω» (Πλάτ. πολ. 10, 518).

(2) «Τῷ μηδὲν ἑαυτῷ ἄδικον ξυνειδότι ἡδεῖα ἐλπὶς ἀεὶ πάρεστι καὶ ἀγαθὴ «γηροτρόφος» (Πλάτ. πολ· 1, 330).

(3) (Πρβλ. τὸ ἐν σελ. 89 καταχωρισθὲν ἀξιομνημόνευτον χωρίον τοῦ Πλάτωνος).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

§ 48.

Περὶ τῆς καλλιεργίας τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων.

Ἠθικὰ συναισθήματα λέγονται αἱ εὐάρεστοι ἢ δυσάρεστοι διαθέσεις τῆς ψυχῆς, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς συμφωνίας ἢ ἀσυμφωνίας τῶν διανοημάτων, τῶν λόγων καὶ πράξεων ἡμῶν πρὸς τὰς γνώσεις ἢ ἰδέας, ἃς περὶ ἀγαθοῦ ἔχομεν. Τοιαῦτα εἶναι τὸ συναίσθημα τῆς αἰδημοσύνης, εὐγνωμοσύνης, ταπεινοφροσύνης, δικαιοσύνης κτλ.

Καὶ τὸ μὲν συναίσθημα τῆς αἰδημοσύνης, ἥτις διὰ τῆς ἐρυθρότητος τοῦ προσώπου προφυλάσσει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ πάσης παρεκτροπῆς (1), καλλιεργοῦμεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν παίδων 1ον) προφυλάσσοντες τὸ μὲν ὄμμα αὐτῶν ἀπὸ τῆς θέας παντὸς ἀσέμνου ἀντικειμένου, τὸ δὲ οὖς ἀπὸ τῆς ἀκροάσεως παντὸς κακοήθους λόγου, τὸ δὲ στόμα ἀπὸ πάσης κακολογίας καὶ αἰσχρολογίας (2)· 2ον) ἀπαγορεύοντες εἰς τοὺς παῖδας πᾶσαν σωματικὴν ἀπογύμνωσιν καὶ πᾶσαν στάσιν, βάδισιν καὶ χειρονομίαν ἄσεμνον.

---

(1) Διὸ εἶπον καί τινες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων· «Πᾶς ἐρυθριῶν »χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ» (Μένανδρος παρὰ Στοβ. 31, 5). «Ὃς οὔτ' ἐρυ»θριᾶν οἶδεν οὔτε δεδιέναι, τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδείας ἔχει» (Δίφιλος παρὰ Στοβ. 32, 2).

(2) «Εὔλογον οὖν ἀπελαύνειν ἀπὸ τῶν ἀκουσμάτων καὶ τῶν δρα»μάτων τῶν ἀνελευθέρων καὶ τηλικούτους ὄντας. Ὅλως μὲν οὖν »αἰσχρολογίαν ἐκ τῆς πόλεως, εἴπερ ἄλλο τι, δεῖ τὸν νομοθέτην »ἐξορίζειν· ἐκ τοῦ γὰρ εὐχερῶς λέγειν ὁτιοῦν τῶν αἰσχρῶν γίνεται καὶ τὸ »ποιεῖν σύνεγγυς· μάλιστα μὲν οὖν ἐκ τῶν νέων, ὅπως μήτε λέγωσι μήτε »ἀκούωσι μηδὲν τοιοῦτον» (Ἀριστ. πολ. Δ' ἢ Ζ' κεφ. 17).— «Καὶ μέντοι »καὶ τῆς αἰσχρολογίας ἀπακτέον τοὺς υἱεῖς· λόγος γὰρ ἔργου σκιὴ »κατὰ Δημόκριτον» (Πλουτ. περὶ παίδ. ἀγ. 14). Πρβλ. καὶ Ματθ. ιβ', 36.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Τὸ δὲ συναίσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης καλλιεργοῦμεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν παίδων 1ον) καταδεικνύοντες εἰς αὐτοὺς ὅτι ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι δικαία ἀμοιβὴ πρὸς τοὺς εὐεργετοῦντας, ἐπιτασσομένη ὑπό τε τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ (1)· 2ον) παριστῶντες εἰς τοὺς παῖδας ὅτι ἡ τῆς εὐγνωμοσύνης ἔλλειψις ἤτοι ἡ ἀχαριστία, οὐ μόνον ἀγένειαν ψυχῆς δεικνύει (2), ἀλλὰ καὶ ζημίαν ὑλικήν τε καὶ ἠθικὴν προξενεῖ εἰς τὸν ἀχάριστον (3), παρορμῶσα αὐτὸν πρὸς πάντα τὰ αἰσχρά (4).

Τὸ δὲ συναίσθημα τῆς ταπεινοφροσύνης καλλιεργοῦμεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν παίδων 1ον) καταδεικνύοντες εἰς αὐτοὺς ἔνθεν μὲν τὸ ἀτελεύτητον καὶ ἀπέραντον πέλαγος τῶν ἀληθειῶν, ἔνθεν δὲ τὴν σμικρότητα καὶ τὸ πεπερασμένον τοῦ ἡμετέρου νοῦ· 2ον) καταδεικνύοντες εἰς τοὺς παῖδας τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ταπεινότητα τοῦ πνεύματος αὐτῶν, συγκρινομένων πρὸς ἑτέρους πολλῷ αὐτῶν σοφωτέρους καὶ νοημονεστέρους· 3ον) καταδεικνύοντες εἰς τοὺς παῖδας διὰ παραδειγμάτων τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελικοῦ λογίου ὅτι «πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται» (5).

---

(1) Λουκ. ιζ', 17. 18.

(2) «Χάρις χάριν γάρ ἐστιν ἡ τίκτουσ' ἀεί·
»ὅτου δ' ἀποῤῥεῖ μνῆστις εὖ πεπονθότος
»οὐκ ἂν γένοιθ' οὗτος εὐγενὴς ἀνήρ» (Σοφ. Αἴ. 522),

(3) «Βοηθῶν ἀπορεῖν ἀνάγκη τοὺς χάριτός τινος ἐπιλήσμονας» (Στοβ. ἀνθ. τόμ. 3, σ. 41).

(4) «Ἕπεσθαι δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ καὶ ἡ ἀναισχυντία »καὶ γὰρ αὕτη μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμών» (Ξενοφ. Κύρ. παιδ. 1, 2, 7).

(5) Λουκ. ιή, 14.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Τὸ δὲ συναίσθημα τῆς δικαιοσύνης, ἤτοι τῆς θεοφιλοῦς (1) ἐκείνης ἀρετῆς, ἐν ᾗ συμπεριλαμβάνεται πᾶσα ἀρετὴ (2) καλλιεργοῦμεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν παίδων 1ον) ἀπονέμοντες καὶ προφυλάσσοντες ἀκριβῶς πάντα τὰ δικαιώματα αὐτῶν· 2ον) ἀποφεύγοντες πᾶσαν προσωποληψίαν καὶ πάντα ἄδικον ἔπαινον ἢ ψόγον, βράβευσιν ἢ ποινήν, καὶ τὰ παρόμοια· 3ον) καταδεικνύοντες εἰς τοὺς παῖδας ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι, ὡς πλάσματα τοῦ αὐτοῦ οὐρανίου πατρός, ἔχουσιν ἴσα πρὸς ἀλλήλους δικαιώματα, καὶ ὅτι τούτου ἕνεκα ἕκαστος ὀφείλει νὰ φέρηται πρὸς τὸν ἕτερον, ὅπως αὐτὸς ἐπιθυμεῖ νὰ φέρωνται οἱ ἄλλοι πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν παραγγελίαν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, εἰπόντος· «Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς» (3).

§ 49.

Περὶ τῆς καλλιεργίας τῶν συμπαθητικῶν συναισθημάτων.

Συμπαθητικὰ συναισθήματα λέγονται τὰ συναισθήματα ἐκεῖνα, ἅτινα διεγείρονται ἐν ταῖς ἡμετέραις καρδίαις ἐκ τῆς γνώσεως ὁμοίων συναισθημάτων, ὑπαρχόντων ἐν ταῖς τῶν ἑτέρων καρδίαις· ἤτοι τὰ συμπαθητικὰ συναισθήματα εἶναι ἀπομιμήσεις τῶν παρ'

(1) Κατὰ μὲν τὸν Ψαλμῳδὸν «Δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν» (Ψαλμ. 12, 7)· κατὰ δὲ τὸν Σωκράτην «Θεὸς οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ' ὡς οἷόν τε δικαιότατος, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὁμοιότερον οὐδέν, ἢ ὃς ἂν ἡμῶν αὖ γένηται ὅτι δικαιότατος» (Πλάτ. Θεαίτ. σ. 176).

(2) «Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι» (Θεόγν. 147).

(3) Ματθ. ζ', 12.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἄλλοις ἐμφανιζομένων συναισθημάτων. Τοιαῦτα συναισθήματα εἶναι τὸ συγχαίρειν καὶ συνήδεσθαι ἐπὶ ἀλλοτρίᾳ χαρᾷ καὶ τὸ οἰκτείρειν καὶ ἐλεεῖν ἐπὶ ἀλλοτρίᾳ λύπῃ· ἤτοι τὸ χαίρειν μετὰ χαιρόντων καὶ τὸ κλαίειν μετὰ κλαιόντων. Ἡ συμπάθεια, στηριζομένη ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἐνεφυτεύθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς ἀνθρωπίνους καρδίας ὅπως χρησιμεύσῃ πρὸς ἕνωσιν καὶ ἀλληλοβοήθειαν τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ εὐδαιμονία αὐτῶν.

Τὸ συναίσθημα τῆς συμπαθείας, καθ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς τὰ δυστυχήματα τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων, δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν ἐν ταῖς τῶν παίδων καρδίαις· 1ον) δεικνύοντες ἡμεῖς αὐτοὶ ἔργῳ τε καὶ λόγῳ τὴν πρὸς τοὺς πάσχοντας συμπάθειαν ἡμῶν· 2ον) διδάσκοντες τοὺς παῖδας ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι, ὡς καταγόμενοι ἐκ τοῦ αὐτοῦ οὐρανίου πατρὸς καὶ ἑπομένως ὡς ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους ἀδελφικὴν συγγένειαν, ὀφείλουσι νὰ ἀγαπῶσι καὶ βοηθῶσιν ἀλλήλους ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ πάσῃ περιστάσει· 3ον) διδάσκοντες τοὺς παῖδας ὅτι ὁ χάριν τῶν ἀνθρώπων ἐνανθρωπήσας Θεός, ἤτοι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁρίσας ὡς γνώρισμα ἀλάνθαστον τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην (1), παρακελεύεται πάντα πιστὸν αὐτοῦ ὀπαδὸν ἵνα ἀγαπᾷ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν (2)· 4ον) καθιστῶντες τοὺς παῖδας μάρτυρας τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος ἔν τε τῇ κατ' οἶκον εὐμενεῖ ὑποδοχῇ τῶν

(1) «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰωάν. ιγ', 35).

(2) «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν» (Ματθ. κβ', 39.— Λουκ. ί, 28).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πτωχῶν καὶ ἐν τῇ ἐπισκέψει τῶν ἐν νοσοκομείοις παθόντων ἢ τῶν ἐν φυλακαῖς στεναζόντων· 5ον) περιγράφοντες εἰς τοὺς παῖδας διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων τὰ παθήματα καὶ τὰς συμφορὰς τῶν δυστυχούντων ἀνθρώπων, ἢ διηγούμενοι εἰς αὐτοὺς πράξεις μεγάλων εὐεργετῶν, οἵτινες, θρέψαντες πεινῶντας, ποτίσαντες διψῶντας, ἐνδύσαντες γυμνούς, λυτρώσαντες αἰχμαλώτους, σώσαντες κινδυνεύοντας κίνδυνον οὐ μόνον σωματικόν, ἀλλὰ καὶ ψυχικόν, κατέστησαν ἑαυτοὺς ἀξίους οὐ μόνον τῆς ἐπιγείου δόξης, ἀλλὰ καὶ τῆς οὐρανίου μακαριότητος (1).

Τὸ τῆς συμπαθείας συναίσθημα δυνάμεθα νὰ προφυλάξωμεν ἀπὸ πάσης ἀμβλύτητος ἀπαγορεύοντες εἰς τοὺς παῖδας οὐ μόνον τὴν ἐκτέλεσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἁπλῆν θέαν ἢ ἀκρόασιν πράξεως σκληρᾶς, γινομένης εἴτε κατ' ἀνθρώπου, εἴτε κατ' ἐλαχίστου ζώου.

§ 50.

Περὶ τῆς καλλιεργίας τοῦ τῆς φιλοπατρίας συναισθήματος.

Μεταξὺ τῶν συμπαθητικῶν συναισθημάτων καταταχτέον καὶ τὸ συναίσθημα, ὅπερ πηγάζει ἐκ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης, ἤτοι τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας. Τὸ συναίσθημα τοῦτο, ἀναφερόμενον ἐμμέσως εἰς τὴν τοῦ ἀτόμου αὐτοσυντήρησιν καὶ ἔμφυτον ὂν εἰς πάντα τὰ ζῶα, εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι λίαν ζωηρόν. Φύσει ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τὸν τόπον, ἔνθα κατὰ πρῶτον εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ ἀνέπνευσε τὸν φερέ-

(1) Ματθ. κέ, 34. κτλ.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

σβιον ἀέρα· φύσει ἐπιποθεῖ τὸν τόπον τῆς γεννήσεως οὐ μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν πατέρων, προπατόρων, ὁμοφύλων καὶ ὁμογενῶν. Ὑπὲρ πατρίδος, ἧς οὐδὲν γλύκιον (1), καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν τίθησιν ὁ ἄνθρωπος εἰς κίνδυνον, ὡς τοῦτο καθ' ἑκάστην ἡμέραν βλέπομεν καὶ ἀκούομεν.

Τὸ φυσικὸν τοῦτο τῆς φιλοπατρίας συναίσθημα δυνάμεθα ἔτι μᾶλλον νὰ ἐνισχύσωμεν καὶ κρατύνωμεν ἐν τῇ τῶν παίδων καρδίᾳ 1ον) δεικνύοντες πρῶτοι αὐτοὶ ἔργῳ τε καὶ λόγῳ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην· 2ον) καταδεικνύοντες εἰς τοὺς παῖδας μετὰ τοῦ σοφωτάτου Σωκράτους ὅτι «μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμιώτερόν ἐστι π α τ ρ ὶ ς καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον» (2)· 3ον) διδάσκοντες τοὺς παῖδας ὅτι πᾶν, ὅπερ πράττομεν ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς πατρίδος, ἀναφέρεται εἰς ἡμᾶς αὐτούς, τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ (3).

---

(1) Ὀδυσ. Ι', 34.

(2) Καλὸν εἶναι νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον τὸ χωρίον, ἐν ᾧ ὁ δαιμόνιος Σωκράτης ἐξεικονίζει θαυμασίως τὴν ὀφειλομένην πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην καὶ τιμήν· «Μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμιώτερόν ἐστι π α τ ρ ὶ ς καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον καὶ »ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρὰ ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι· »καὶ σέβεσθαι δεῖ καὶ μᾶλλον ὑπείκειν καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν, ἢ πατέρα· καὶ ἢ πείθειν, ἢ ποιεῖν ἃ ἂν κελεύῃ, καὶ πάσχειν, ἐάν τι »προστάττῃ παθεῖν, ἡσυχίαν ἄγοντα, ἐάν τε τύπτεσθαι, ἐάν τε δεῖσθαι· ἐάν »τε εἰς πόλεμον ἄγῃ τρωθησόμενον ἢ ἀποθανούμενον, ποιητέα ταῦτα, καὶ »τὸ δίκαιον οὕτως ἔχει· καὶ οὐχ ὑπεικτέον, οὐδ' ἀναχωρητέον οὐδὲ λειπτέον τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν δικαστηρίῳ καὶ πανταχοῦ »ποιητέον, ἃ ἂν κελεύῃ ἡ π ό λ ι ς τε καὶ ἡ π α τ ρ ί ς· ἢ πείθειν αὐτὴν ᾗ »τὸ δίκαιον πέφυκε, βιάζεσθαι δὲ οὐχ ὅσιον οὔτε μητέρα, οὔτε πατέρα, »πολὺ δὲ τούτων ἔτι ἧττον τὴν πατρίδα» (Πλατ. Κρίτ. σ. 51).

(3) «Χρὴ τὸ κοινὸν συμφέρον τοῦ ἰδίᾳ μὴ χωρίζειν, ἀλλ' ἓν ἡγεῖσθαι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Ἂν δὲ εἰς παντὸς ἀνθρώπου τὴν καρδίαν δυνάμεθα εὐκόλως νὰ διεγείρωμεν τὸ τῆς φιλοπατρίας συναίσθημα, εἰς τὴν καρδίαν τῶν παίδων τῶν Ἑλλήνων δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν τοῦτο εὐκολώτερον καὶ ζωηρότερον. Πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ μόνον νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἔνθεν μὲν εἰς τὸν διαυγέστατον τῆς Ἑλλάδος ὁρίζοντα, τὸν ἀνέφελον αὐτῆς οὐρανὸν, τὴν καθαρωτάτην ἀτμόσφαιραν, τὴν γαλήνιον θάλασσαν, τὰς χαριεστάτας κοιλάδας, τὰ σύσκια δάση καὶ τὸ εὐκραέστατον κλίμα, καθ' ἃ ἡ Ἑλλὰς ὑπερτερεῖ τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς γῆς· ἔνθεν δὲ εἰς τὰ καταπληκτικώτατα τῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος κατορθώματα, εἰς τὰ μεγαλοφυέστατα τῆς διανοίας αὐτῶν προϊόντα, τὰ ἐκφαινόμενα ἔν τε τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν καὶ τεχνουργήμασιν, ἅτινα ἐφώτισαν καὶ ἐξευγένισαν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ὧν τὰ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενα λείψανα διεγείρουσι τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμὸν ἁπάντων τῶν ἀνθρώπων. Τοιαύτης οὔσης τῆς Ἑλλάδος δικαίως ὁ μὲν ἀρχαῖος Ὀδυσσεὺς, ἀπείρους ὑποστὰς κινδύνους, ἐξέφρασε τέλος τὴν ἐπιθυμίαν ὅτι εὐχαρίστως ἐδέχετο τὸν θάνατον ἂν καὶ καπνὸν μόνον ἔβλεπε μακρόθεν ἀνερχόμενον ἐκ τῆς γῆς τῆς γεννήσεως αὐτοῦ (1)· οἱ δὲ νεώτεροι Ἕλληνες, καὶ εἰς αὐ-

---

»καὶ ταὐτόν· τό τε γὰρ τῇ πατρίδι συμφέρον κοινόν ἐστι καὶ τῶν κατὰ μέ»ρος ἑκάστῳ, τὸ γὰρ ὅλον δίχα τῶν μερῶν ἐστιν οὐδέν· τό τε τῷ πολίτῃ »συμφέρον προσήκει καὶ τῇ πόλει, ἐάν γε ὡς συμφέρον πολίτῃ λαμβάνηται.. »Τοῦτον οὖν τὸν λόγον ἐνθέμενοι πάντα ταῖς διανοίαις, πολὺ φῶς ἕξομεν ἐν »τοῖς κατὰ μέρος, ὥστε ἐν μηδενὶ παραλιπεῖν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆ»κον» (Ἱεροκλῆς παρὰ Στοβ. ἀνθ. 39, 35).

(1) «Αὐτὰρ' Ὀδυσσεύς
»ἱέμενος καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι
»ἧς γαίης θανέειν ἱμείρεται» (Ὀδ. Α, 58).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τὰς τῆς γῆς τὰς ἐσχατιὰς ἀποδημήσαντες, οὐδόλως λησμονοῦσι τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, ἀλλὰ βοηθοῦσιν αὐτὴν παντοιοτρόπως καὶ ἐπανέρχονται ἢ ἵνα σώσωσιν αὐτὴν κινδυνεύουσαν ἢ ἵνα διανύσωσι τὸν ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνον ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἑαυτῶν γεννήσεως καὶ ταφῶσιν ἐν τοῖς τάφοις τῶν ἑαυτῶν πατέρων.

§ 51.

Περὶ τῆς καλλιεργίας τῶν θρησκευτικῶν συναισθημάτων.

Θρησκευτικὰ συναισθήματα λέγονται αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι καταστάσεις τοῦ ἀνθρώπου, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τοιαῦτα συναισθήματα εἶναι τὸ σέβας, ἡ εὐγνωμοσύνη, ἡ ἐλπίς, ἡ ἀγάπη καὶ ὁ φόβος, ὃν αἰσθανόμεθα πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν ἐννοῶμεν αὐτὸν ὡς παντοδύναμον, πάνσοφον, πανάγαθον καὶ δικαιότατον τοῦ κόσμου δημιουργόν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ συναισθήματα ταῦτα, ἔμφυτα ὄντα εἰς τὴν καρδίαν παντὸς ἀνθρώπου ἕνεκα τῆς ἐμφύτου περὶ Θεοῦ ἐννοίας (1), ἔχουσι μεγίστην ῥοπὴν εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ κατακρατοῦσιν ἅπαντα τὸν βίον αὐτῶν, διὰ τοῦτο ἡ καλλιεργία τῶν θρησκευτικῶν συναισθημάτων ἐν ταῖς τῶν παίδων ψυχαῖς εἶναι ὑψηλοτέρα καὶ ἀναγκαιοτέρα πασῶν τῶν τοῦ παιδαγωγοῦ ἐνεργειῶν.

Ἡ καλλιεργία τῶν θρησκευτικῶν συναισθημάτων, εἰς ἃ κορυφοῦνται πάντα τὰ λοιπὰ συναισθήματα, πρέπει νὰ βαίνῃ συμφώνως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδικοῦ πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς

(1) Ὀδυσ. Γ, 18. Ἀριστ. περὶ οὐρ. 1, 3. Ξεν. ἀπομν. 4, 4, 19.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

παιδικῆς ἡλικίας ἐμφανίζονται κατὰ πρῶτον αἱ κατώτεραι τοῦ πνεύματος δυνάμεις, διὰ τοῦτο δι' αὐτῶν τῶν δυνάμεων πρέπει ν' ἀρχίσωμεν τήν τε ἀνάπτυξιν τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας καὶ τὴν ἐντεῦθεν πηγάζουσαν ἐξέγερσιν τῶν θρησκευτικῶν συναισθημάτων. Καὶ δὴ 1ον) πρέπει νὰ καθιστῶμεν τὸν παῖδα προσεκτικὸν εἰς τὰ διάφορα τῆς φύσεως ἀντικείμενα, ἅτινα διὰ τοῦ τεραστίου αὐτῶν μεγέθους, τῆς καταπληκτικῆς δυνάμεως, τῆς θαυμασίας ἁρμονίας, σκοπιμότητος καὶ χρησιμότητος μαρτυροῦσι τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς ὑπερτάτου δημιουργοῦ, παντοδυνάμου, πανσόφου καὶ παναγάθου (1). 2ον) πρέπει νὰ καταδεικνύωμεν εἰς τὸν παῖδα τὴν ἔκ τινος ὑπερτάτου ὄντος ἐξάρτησιν καὶ παντὸς μὲν δημιουργήματος μετὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ, ἰδίᾳ ὅμως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῶν καταστάσεων αὐτοῦ, ἤτοι τῆς ζωῆς, τῆς ὑγιείας, τῆς εὐτυχίας κτλ. (2). Τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξάρτησιν ἡμῶν δυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν ἐπαισθητοτέραν, προσευχόμενοι ἐνώπιον τῶν παίδων θερμὰς πρὸς τὸν Θεὸν προσευχὰς καὶ αἰτοῦντες παρ' αὐτοῦ τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων· 3ον) πρέπει νὰ συμπαραλαμβάνωμεν συνεχῶς τὸν παῖδα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἔνθα ἡ θέα τῶν ἱερῶν παραστάσεων καὶ ἀντικειμένων, ἡ ἀκρόασις τοῦ θείου λόγου, τῶν ἱερῶν

---

(1) «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιή»μασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης» (πρὸς Ῥωμ. 1, 19, 20). Πρβλ. καὶ Πλάτ. Νόμ. 10, 68· Φιληβ. 28. Ἀριστοτ. περὶ κόσμου, 6.

(2) «Αὐτὸς (ὁ Θεὸς) διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα· ἐποίησέ »τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων, ὁρίσας προτεταγμένους καιροὺς »καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν·—ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινού»μεθα καὶ ἐσμὲν κτλ». (Πράξ. Ἀποστ. ιζ', 25 κτλ).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

μελῳδιῶν καὶ τῶν κοινῶν προσευχῶν, ἀνυψοῦσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ πρὸς ὂν ὑπέρτατον καὶ παντοκράτορ· 4ον) πρέπει νὰ καταδεικνύωμεν εἰς τὸν παῖδα ἐκ τῆς ἱστορίας τὸν δάκτυλον τῆς θείας προνοίας, τῆς διεπούσης τάς τε πράξεις καὶ τὰς τύχας τῆς ἀνθρωπότητος ([1])· 5ον) πρέπει νὰ διδάσκωμεν τὸν παῖδα τὰς ἁγίας Γραφάς, ἐν αἷς παρίσταται ὁ Θεὸς ἀμέσως προνοῶν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος κατ' ἀρχὰς μὲν δι' ἁγίων ἀνδρῶν, τουτέστι τῶν προφητῶν, εἶτα δὲ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ λυτρώσαντος τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἱδρύσαντος τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ([2]).

Τὸ οὕτως ἐξεγερθὲν θρησκευτικὸν συναίσθημα ὀφείλομεν νὰ μὴ ἐξαλείφωμεν ἢ ἐξασθενῶμεν ἐν ταῖς τῶν παίδων καρδίαις διὰ κούφων καὶ ἐπιπολαίων λόγων, διὰ γογγυσμοῦ κατὰ τῆς θείας προνοίας, δι' ἐξευτελισμοῦ καὶ βεβηλώσεως τῶν ἱερῶν ἀντικειμένων καὶ δι' ἐκφράσεως θρησκευτικῶν ἀμφιβολιῶν, ἅτινα ἄγουσι τὸν ἄνθρωπον ἢ εἰς ἀθεΐαν ἢ εἰς θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν

---

(1) Ψαλμ. 34, 13. Πράξ. Ἀποστ. ιγ', 17. Πρὸς Ἐφεσ. ά, 11. Ξενοφ. Ἀπομν. 1, 4, 18. 4, 3, 14. Πλάτ. πολιτ. 273. Φαίδ. 62. Νόμ. 10, 900. Ἀριστ. περὶ κόσμου, 2. Ἡροδ. 8, 13.

(2) «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν »ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν »Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε κτλ» (Πρὸς Ἑβρ. ά, 1).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

—

ΠΕΡΙ ΟΡΕΚΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ.

§ 52.

Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν μερῶν τῆς ὀρεκτικῆς ἀγωγῆς.

Ὀρεκτικὴ ἀγωγὴ λέγεται ἡ ἀγωγὴ ἐκείνη, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν ῥύθμισιν τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι τῆς δυνάμεως ἐκείνης, δι' ἧς ἡ ψυχὴ ῥέπει πρὸς ἐνέργειαν, τουτέστιν ὀρέγεται νὰ πραγματώσῃ ἢ ἀποφύγῃ ἐκεῖνο, οὗπερ ἡ ἔννοια παρακολουθεῖται ὑπὸ εὐαρέστου ἢ δυσαρέστου συναισθήματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὀρεγομένη ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἕνεκα τῆς διπλῆς αὐτοῦ φύσεως, τουτέστι τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς, ἐμφανίζει δύο εἰδῶν ὀρέξεις ἢ ὁρμὰς (1), τουτέστιν αἰσθητικὰς ἢ κατωτέρας καὶ πνευματικὰς ἢ ἀνωτέρας, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὀρεκτικὴ ἀγωγὴ εἰς δύο κεφάλαια διαιρεῖται, ὧν ἕκαστον πραγματεύεται περὶ τῆς ἐπιμελείας τοῦ ἑτέρου τῶν δύο ἐκείνων εἰδῶν τῶν ὀρέξεων τῆς ψυχῆς.

(1) Ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ ὄρεξις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ φυσική τις πρός τι ἀντικείμενον κλίσις ἢ τάσις, ἥτις, ὁσάκις μὲν γίνεται ἄνευ γνώσεως τοῦ σκοποῦ καλεῖται συνήθως ὁρμὴ (οἷα εἶναι πάντων τῶν ἀλόγων ζώων), ὁσάκις δὲ γίνεται μετὰ γνώσεως τοῦ σκοποῦ, λέγεται ὄρεξις.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΩΝ Η ΚΑΤΩΤΕΡΩΝ ΟΡΕΞΕΩΝ.

§ 53.

Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν αἰσθητικῶν ἢ κατωτέρων ὀρέξεων.

Αἰσθητικαὶ ἢ κατώτεραι ὀρέξεις, καὶ ἰδίως ὁρμαί, καλοῦνται αἱ ὀρέξεις ἐκεῖναι, ὧν τ[ὰ] ἀντικείμενα ἀναφέρονται ἰδίως εἰς τὴν σωματικὴν κατ[ά]στασιν τοῦ ὀρεγομένου ὑποκειμένου. Αἱ ὀρέξεις αὗτ[αι] δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τρία εἴδη, τουτέστιν εἰς τ[ὰς] ὀρέξεις, τὰς χρησιμευούσας πρὸς συντήρησιν τοῦ ἀτ[ό]μου, τοῦ γένους καὶ τῆς κοινωνίας. Ἐνταῦθα θέλομ[εν] πραγματευθῇ περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν κυριωτέρων αἰ[σ]θητικῶν ὀρέξεων ἢ ὁρμῶν.

§ 54.

Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς τροφὴν ὁρμῆς.

Ἡ πρὸς τροφὴν ὁρμὴ ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπ[ον] ὅπως ὠθῇ αὐτὸν εἰς τὸ παραλαμβάνειν τὴν ἀναγκαιοῦ[σαν] σαν πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ τροφήν. Τοιαύτη ὁρμὴ εἶ[ναι] ναι ἡ ὠθοῦσα αὐτὸν πρὸς βρῶσιν καὶ πόσιν. Αἱ ὁρμ[αὶ] αὗται, ἐνισχυόμεναι πλέον τοῦ δέοντος βαθμοῦ ἢ παρ[ ] εκτρεπόμεναι τῆς φυσικῆς αὐτῶν διευθύνσεως, ἀποβαί[ ]νουσι πάθη ἐπιβλαβῆ εἴς τε τὸν σωματικὸν καὶ πνευ[ ]ματικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου. Τοιαῦτα πάθη εἶναι τὸ τῆ[ς] ἀδηφαγίας, λαιμαργίας καὶ πολυποσία[ς]. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ὀλεθρίων τούτων παθῶν ἀναγκαιο[ ]

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τάτη εἶναι ἡ ῥύθμισις τῶν θρεπτικῶν ὁρμῶν. Ὅπως ῥυθμίσωμεν δὲ τὰς θρεπτικὰς τοῦ παιδὸς ὁρμὰς πρέπει 1ον) νὰ ἐθίσωμεν νηπιόθεν τὸν παῖδα εἴς τε τὴν μετριότητα, τὴν λιτότητα καὶ τὴν τάξιν, ἤτοι πρέπει νὰ ἐθίσωμεν αὐτὸν ἔνθεν μὲν εἰς τὸ νὰ μεταλαμβάνῃ μετρίας καὶ ἁπλῆς τροφῆς, τουτέστι τροφῆς τοσαύτης καὶ τοιαύτης, ἥτις συντελεῖ οὐχὶ πρὸς τέρψιν, ἀλλὰ πρὸς θρέψιν τοῦ σώματος· ἔνθεν δὲ εἰς τὸ νὰ ἅπτηται τῆς τροφῆς ταύτης ἐν τῷ δέοντι χρόνῳ καὶ μετὰ τῆς δεούσης τάξεως (1)· 2ον) ν' ἀπομακρύνωμεν πάσας τὰς αἰτίας καὶ ἀφορμὰς, αἵτινες δύνανται νὰ ἐξεγείρωσι παράκαιρα ἢ νὰ παρεκτρέψωσι τὰς θρεπτικὰς ὁρμάς. Τοιαῦται ἀφορμαὶ εἶναι αἱ διὰ καρυκευμάτων θωπεύσεις, ἡ χορήγησις χρημάτων περιττῶν, ἡ φοίτησις εἰς ζαχαροπωλεῖα ἢ οἰνοπωλεῖα καὶ τὰ παρόμοια· 3ον) νὰ καταδείξωμεν εἰς τὸν παῖδα ἔνθεν μὲν τὰς ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς βλάβας, ἃς ἐπιφέρουσιν ἡ ἀδηφαγία, ἡ πολυποσία, καὶ ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἀταξία, ἤτοι τὴν ταχεῖαν κατανάλωσιν τῶν χρημάτων, τὴν ἐντεῦθεν προερχομένην πτώχευσιν μετὰ πασῶν τῶν ὀλεθρίων αὐτῆς παρακολουθημάτων, τὴν ἐμφάνισιν ἐπικινδύνων ἀσθενειῶν, τὴν ἐξάμβλωσιν τῆς διανοίας καὶ τὴν

(1) «Καθαρεύοι δ' ἄν τις (τῶν περὶ τροφὴν ἁμαρτιῶν) καὶ ἀναμάρτητος »εἴη, ἀσκῶν καὶ ἐθίζων αὐτὸν αἱρεῖσθαι σῖτον, οὐχ ἵνα ἥδηται, ἀλλ' »ἵνα τρέφηται, οὐδ' ἵνα λεαίνηται τὴν κατάποσιν, ἀλλ' ἵνα ῥωννύηται τὸ σῶμα.... Ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω περὶ τροφῆς τὸ πᾶν, φημὶ δεῖν »σκοπὸν μὲν αὐτῆς ποιεῖσθαι ὑγίειάν τε καὶ ἰσχὺν, ὡς τούτων μόνον ἕνεκα »βρωτέον, ἃ δὴ δεῖται πολυτελείας οὐδεμιᾶς· ἐσθίοντα δ' ἐπιμελεῖσθαι κόσμου τε καὶ μέτρου τοῦ προσήκοντος, καὶ τοῦ διαφέ»ρειν πλεῖστον τῷ τε ἀμολύντῳ καὶ τῷ σχολαίῳ» (Μουσώνιος παρὰ Στοβ. ἀνθ. 18, 38).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἐξέγερσιν ὀλεθριωτάτων ἐπιθυμιῶν καὶ ἀκορέστων πα- θῶν (1)· ἔνθεν δὲ τὰς μεγίστας καὶ ἀνεκτιμήτους ὠφε- λείας, ὧν πρόξενοι γίνονται εἴς τε τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα ἡ περὶ τὴν τροφὴν μετριότης καὶ λιτότης (2). Τοὺς λόγους ἡμῶν τούτους πρέπει νὰ ἐπικυρῶμεν δι' παραδειγμάτων, λαμβανομένων ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίο-

§ 55.

Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς τὸ ζῆν ὁρμῆς.

Ἡ πρὸς τὸ ζῆν ὁρμὴ τουτέστιν ἡ φιλο- ζωία ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅπως παρορμᾷ αὐτὸ- πρὸς χρῆσιν παντὸς μέσου, συντελοῦντος ἔνθεν μὲν πρὸ- ἀποσόβησιν τῶν ἐπαπειλούντων τὴν ζωὴν κινδύνων ἔνθεν δὲ πρὸς διατήρησιν αὐτῆς (3). Ἐμφαίνεται δὲ

---

(1) «Πολλῷ τοι πλέονας λιμοῦ κόρος ὤλεσεν ἤδη ἄνδρας, ὅσοι μοί- »ρης πλεῦν' ἐθέλουσι ἔχειν» (Θέογνις παρὰ Στοβ. ἀνθ. 18, 10).

(2) «Ὃς δ' ἂν ὑπερβάλλῃ πόσιος μέτρον οὐκέτ' ἐκεῖνος »τῆς αὐτοῦ γλώσσης καρτερὸς, οὐδὲ νόου».
(Θέογνις παρὰ Στοβ. ἀνθ. 18, 14).

«Πανταχοῦ δὲ κακὸν οὖσα ἡ ἀμετρία, ἐν τοῖς μάλιστ- »τῇδε τὴν ἑαυτῆς ἐπιδείκνυται φύσιν, παρεχομένη τοὺς ὀψοφάγους ἀν- »ἀνθρώπων ὑσὶν ἢ κυσὶν ὁμοιουμένους τὴν λαβρότητα καὶ εὐσχημονεῖ- »μὴ δυναμένους, οὐ ταῖς χερσὶν, οὐ τοῖς ὄμμασιν, οὐ τῇ καταπόσει· οὕτω »ἄρα αὐτοὺς ἐξίστησιν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐν ὄψῳ ἡδονῆς. Ὅτι μὲν δὴ οὕτω »ἔχειν πρὸς τροφὴν αἴσχιστόν ἐστι, γνώριμον, ἐν ᾧ γε ζώοις ἄφροσι μᾶλ- »λον ἢ ἀνθρώποις φρονίμοις ὁμοιούμεθα. Αἰσχίστου δὲ τούτου ὄντος, κάλ- »λιστον ἂν εἴη τοὐναντίον, τάξει καὶ κοσμίως ἐσθίειν, καὶ »τὴν σωφροσύνην ἐνταῦθα ἐπιδείκνυσθαι πρῶτον, οὐχ ὂν ῥᾴδιον, ἀλλὰ δεόμε- »νον πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἀσκήσεως κτλ» (Μουσώνιος παρὰ Στοβ. ἀνθ. 18, 38. Πρβλ. Ξενοφ. Ἀπομν. 1, 3, 5. 6, 5, καὶ Σοφ. Σειρὰχ 37, 30.

(3) «Πᾶς ἄνθρωπος φιλοζωεῖ εἰ καὶ δυστυχεῖ λίαν, κἂν καὶ μυρίους »κινδύνους ὑποστῇ» (Αἰσώπ. μῦθ. 50). Εὐριπ. Ὀρ. 1523, καὶ Ἐπίκτη- τος παρὰ Στοβ. 121, 29.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ὁρμὴ αὕτη εἰς πᾶσαν ἡλικίαν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ ἄνθρωπος ὁρμᾶται πρὸς ἄμυναν καὶ διατήρησιν τῆς ζωῆς ἀσυνειδήτως, εἶτα δὲ, προϊούσης τῆς ἡλικίας, μετὰ συνειδήσεως. Ὅπως ὅμως ἡ ἄγαν ἀδιαφορία ἢ παραμέλησις τῆς ζωῆς εἶναι ἐπιβλαβὴς, οὕτω καὶ ἡ ἄγαν φειδὼ τῆς ζωῆς, ἤτοι ἡ ὑπερβολικὴ φιλοζωΐα, εἶναι ἐπιζήμιος· καὶ πάλιν ὅπως ὑπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ φείδηται τῆς ζωῆς, οὕτως ὑπάρχουσι καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ αὐτὸς πρέπει ν' ἀφειδῇ αὐτῆς. Πότε ὅμως καὶ κατὰ πόσον ἡ φιλοζωΐα εἶναι ἐπιτετραμμένη, τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περιστάσεων.

Ὅπως δυνηθῇ ὁ παιδαγωγὸς νὰ ῥυθμίσῃ καὶ κανονίσῃ τὴν πρὸς τὸ ζῆν ὁρμὴν τοῦ παιδὸς ὀφείλει 1ον) νὰ παριστᾷ εἰς τὸν παῖδα τὸν ἀνθρώπινον βίον μήτε ἄγαν τερπνὸν, μήτε ἄγαν ἄχαριν· διότι διὰ μὲν τῆς πρώτης παραστάσεως καθίσταται ὁ παῖς λίαν φιλόζωος καὶ ὑλικὸς, διὰ δὲ τῆς δευτέρας λίαν ῥιψοκίνδυνος καὶ παράτολμος· 2ον) νὰ πληροφορῇ τὸν παῖδα ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ τηρῇ τὴν ἑαυτοῦ ὑγίειαν (1) ὅπως δυνηθῇ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα, ἅπερ ἔχει πρὸς ἑαυτὸν, πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ ὅτι ὁ ἐκτιθεὶς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν εἰς προφανεῖς κινδύνους ὑποπίπτει εἰς τὸ ἀξιόποινον ἁμάρτημα τῆς αὐτοχειρίας· 3ον) νὰ διδάσκῃ τὸν παῖδα ὅτι ὁ σωματικὸς βίος, ὧν

(1) «Οὐδ' ὑγιείας τῆς κατὰ σῶμ' ἀμέλειαν ἔχειν »χρή· ἀλλὰ ποτοῦ τε μέτρον καὶ σίτου γυμνασίων τε ποιεῖσθαι· μέτρον δὲ »λέγω τόδ', ὃ μή σ' ἀνιήσει· εἰθίζου δὲ δίαιταν ἔχειν καθάρειον, ἄθρυ»πτον» (Πυθαγόρας παρὰ Στοβ. ἀνθ. 101, 1). Πρβλ. καὶ Ξενοφῶντος Ἀπομν. 1, 2, 4.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πολλῷ ὑποδεέστερος τοῦ πνευματικοῦ, πρέπει νὰ ὑπο-χωρῇ εἰς αὐτόν· διὸ ὁσάκις ὁ πνευματικὸς βίος ἀπαιτεῖ κατ' ἀνάγκην τὴν θυσίαν τοῦ σωματικοῦ, τότε οὗτος πρέπει νὰ θυσιάζηται χάριν ἐκείνου. Τοιαύτην θυσίαν ἀπαιτεῖ ὁ ὑπὲρ πίστεως, ὑπὲρ πατρίδος, ὑπὲρ ἀληθείας, ὑπὲρ δικαιοσύνης, ὑπὲρ τιμῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀγών (1). Ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσιν ἡ μὲν σωτηρία τῆς σωματικῆς ζωῆς εἶναι θάνατος τῆς πνευματικῆς, ἡ δὲ ἀπώλεια ἐκείνης εἶναι σωτηρία ταύτης, ὅπως καὶ ὁ Χρι-στὸς ἐν τῷ ἱερῷ αὐτοῦ Εὐαγγελίῳ λέγει· «ὃς ἂν θέλῃ »τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ'ἂν ἀπο-»λέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν»(2). Καθόλου δ' εἰπεῖν ἐν τῇ ῥυθμίσει τῆς πρὸ τὸ ζῆν ὁρμῆς πᾶσα διήγησις καὶ πᾶσα ἐνέργεια τοῦ παιδαγωγοῦ πρέ-πει νὰ τείνῃ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὸν παῖδα οὐχὶ δει-λόν, ἀλλ' ἀνδρεῖον· οὐχὶ μικρόψυχον, ἀλλὰ μεγαλόψυ-χον· οὐχὶ ῥιψοκίνδυνον, ἀλλὰ προσεκτικόν.

§ 56.

Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς κτῆσιν ὁρμῆς.

Ὁ παῖς ἐνωρὶς ἤδη καταδεικνύει τὴν πρὸς κ τ ῆ σ ι ν ὁ ρ μ ή ν, ἐκτείνων τὰς χεῖρας ὅπως συλλάβῃ καὶ κρα-

---

(1) «Τ ε θ ν ά μ ε ν α ι γ ά ρ κ α λ ὸ ν ἐνὶ προμάχοισι πεσόντα
»ἄνδρ' ἀγαθὸν, περὶ ᾗ πατρίδι μαρνάμενον»
(Τυρταῖος). Πρβλ. καὶ Ἰλ. Ο, 496.

«Ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τ ὰ ς ψ υ χ ὰ ς τ ι θ έ ν α ι» (Ἰωάν. Α', γ' 16). «—ἢ καλῶς ζῆν ἢ κ α λ ῶ ς τ ε θ ν η κ έ ν α ι τὸν εὐγενῆ χρή» (Σοφ. Αἴ. 473).

(2) Ματθ. ις', 25.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τήση πᾶν, ὅπερ ὑποπίπτει εἰς τὴν ὅρασιν αὐτοῦ. Ἡ ὁρμὴ αὕτη δύναται σὺν τῷ χρόνῳ νὰ λάβῃ ὀλεθρίαν διεύθυνσιν ἤτοι τὴν τῆς π λ ε ο ν ε ξ ί α ς. Τούτου ἕνεκα ὁ παιδαγωγὸς πρέπει ἐνωρὶς νὰ ῥυθμίσῃ ταύτην, προφυλάττων ἀπὸ πάσης παρεκτροπῆς.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ἤτοι ἐν ὅσῳ ὁ παῖς δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ μήτε τὸ ὠφέλιμον ἀπὸ τοῦ βλαβεροῦ, μήτε τὸ ἑαυτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου, ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἀσκῇ αὐτὸν πρακτικῶς εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζηται μὲν τὰ πρῶτα, νὰ ἀπέχῃ δὲ ἀπὸ τῶν δευτέρων. Εὐθὺς ὅμως ὡς ἔλθῃ ὁ παῖς εἰς κατάστασιν νὰ ἐννοήσῃ τί τὸ ὠφέλιμον καὶ τί τὸ ἐπιβλαβές, τί τὸ ἑαυτοῦ καὶ τί τὸ ἀλλότριον, ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἀσκῇ αὐτὸν ἔργῳ τε καὶ λόγῳ εἰς τὴν ὀρθὴν κτῆσιν καὶ χρῆσιν τῶν πραγμάτων, καταδεικνύων εἰς αὐτὸν ἔνθεν μὲν τὴν ἀ ξ ί α ν, ἔνθεν δὲ τὴν κ υ ρ ι ό τ η τ α ἑκάστου ἀντικειμένου. Καὶ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀξίαν τῶν ἀντικειμένων ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ καταδείξῃ εἰς τὸν παῖδα ποῖον ἐκ τῶν ἀντικειμένων ὠφελεῖ καὶ προάγει, καὶ ποῖον βλάπτει καὶ ἀποκωλύει τόν τε σωματικὸν καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ βίον. Διὰ τῆς καταδείξεως ταύτης θέλει παρορμήσῃ τὸν παῖδα εἰς τὸ ἅπτεσθαι μὲν τῶν ὠφελίμων, ἀπέχειν δὲ τῶν βλαβερῶν. Ἐπειδὴ δὲ πάντων τῶν διαφόρων ὑλικῶν ἀντικειμένων πολυτιμότερα εἶναι τὰ χρήματα, καθ' ὅσον ἐκεῖνα διὰ τούτων κερδαίνονται (1) καὶ ἄ ν ε υ τ ο ύ τ ω ν ο ὐ δ έ ν ἐ σ τ ι τ ῶ ν δ ε ό ν τ ω ν γ ε ν έ σ θ α ι(2), διὰ τοῦτο ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ διεγείρῃ μὲν τὴν

(1) Τὰ ἐκ τοῦ πλούτου ἀγαθὰ περιγράφονται λεπτομερῶς ἐν τῷ ἀνθολογίῳ Στοβ. 91, 33.
(2) Δημοσθ. Ὀλυνθ. Α΄, 15.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἀγάπην τοῦ παιδὸς πρὸς κτῆσιν χρημάτων (1), ἀλλὰ μετὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἡ μὲν κτῆσις πρέπει νὰ γίνηται διὰ ἐντίμου ἐργασίας (2), τὰ δὲ χρήματα πρέπει νὰ ἐπιδιώκωνται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς μέσα πρὸς ἄνετον μὲν ἀλλ' ἔντιμον διαβίωσιν τοῦ κερδαίνοντος αὐτά, πρὸς περίθαλψιν τῶν πασχόντων ἀδελφῶν αὐτοῦ καὶ πρὸς ἀνακούφισιν τῶν διαφόρων τῆς πατρίδος ἀναγκῶν. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν κυριότητα τῶν ἀντικειμένων ὁ παιδαγωγὸς πρέπει ἐνωρὶς νὰ διδάξῃ τὸν παῖδα ὅτι ἐκ τῶν διαφόρων πραγμάτων τὰ μὲν ἀνήκουσιν εἰς ἡμᾶς, τὰ δὲ εἰς τοὺς ἄλλους, τὰ δὲ εἶναι κοινὰ εἰς ἀμφοτέρους. Καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα δυνάμεθα νὰ μεταχειριζώμεθα αὐθαιρέτως, τὰ δὲ ἀλλότρια ἢ οὐδόλως ἢ τῇ συγκαταθέσει τῶν κτητόρων (3), τὰ δὲ κοινὰ τῇ κοινῇ ἀμφοτέρων συγκαταθέσει. Ἡ τοιαύτη χρῆσις τῶν πραγμάτων εἶναι οὐ μόνον δικαία, ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμος· πᾶσα δὲ ἄλλη εἶναι οὐ μόνον ἄδικος, ἀλλὰ καὶ βλαβερά· διότι ἡ μὲν πρώτη

(1) «Ἔγωγε τίθημι τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν πλείστου »ἀξίαν εἶναι, οὔτοι που παντὶ ἀνδρί, ἀλλὰ τῷ ἐπιεικεῖ καὶ κοσμίῳ» (Πλάτ. πολιτ. 1, 331).

(2) «Ἀδίκως μὴ κτῶ χρήματ', ἂν βούλῃ πολὺν
»χρόνον μελάθροις ἐμμένειν. Τὰ γὰρ κακῶς
»οἴκους ἐπελθόντ' οὐκ ἔχει σωτηρίαν»
(Εὐριπίδ. παρὰ Στοβ. ἀνθ. 31, 511).

«Χρήματα πορίζειν μὲν οὐκ ἀχρεῖον, ἐξ ἀδικίης δὲ πάντως κάκιον»
(Δημόκριτος παρὰ Στοβ. αὐτόθι).

(3) Κατὰ τὴν δεκάτην ἐντολὴν τοῦ θείου Δεκαλόγου τὰ ἀλλότρια πράγματα οὐ μόνον νὰ σφετεριζώμεθα δὲν πρέπει, ἀλλ' οὐδὲ νὰ ἐπιθυμῶμεν. Ὁμοίως ἐδόξαζον καί τινες τῶν ἀρχαίων· «Μηδὲ βελόνης, ὦ φίλτατε, »ἐπιθυμήσῃς ποτ' ἀλλοτρίας» (Μένανδρος).—«Ἀριστείδης ὁ δίκαιος ἐρωτηθείς, τί ἐστι τὸ δίκαιον· τὸ μὴ ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἔφη» (Στοβ. 9, 35).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

χρῆσις συνδέει τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης, ἡ δὲ ἑτέρα ἀποχωρίζει αὐτοὺς διὰ τῆς διχονοίας καὶ ἀπιστίας.

Τὰς διαφόρους περὶ κτήσεως διδασκαλίας ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς νὰ συνάπτῃ μετά τινων πρακτικῶν ἐνεργειῶν, συντεινουσῶν οὐκ ὀλίγον πρὸς ῥύθμισιν τῆς πρὸς κτῆσιν ὁρμῆς. Οὕτω π. χ. ἐθίζων τὸν παῖδα εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ὀφείλει νὰ μὴ παρέχῃ εἰς αὐτὸν μηδέν, ὅπερ δύναται οὗτος νὰ κτήσηται διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἐργασίας· ἐθίζων δὲ αὐτὸν εἰς τὴν φειδὼ καὶ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν ἀντικειμένων, πρέπει νὰ στερῇ αὐτὸν ἐκείνου τοῦ πράγματος, ὅπερ ἀπώλεσεν ἐξ ἀπροσεξίας ἢ σπατάλης· ἐθίζων δὲ αὐτὸν εἰς τὸ ἐκτιμᾶν καὶ τὸ ἐλάχιστον πρέπει νὰ ἐναποταμιεύῃ εἰς ἰδιαίτερον παιδικὸν ταμεῖον μικράν τινα ἀμοιβὴν τῆς τοῦ παιδὸς φιλοπονίας (1). Τὴν οὕτω συναθροιζομένην περιουσίαν πρέπει νὰ διαχειρίζηται αὐτὸς ὁ παῖς ἐποπτευόμενος μόνον ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ ὁδηγούμενος ὑπ' αὐτοῦ πρὸς καλὴν ταύτης χρῆσιν. Μία ἐκ τῶν πολλῶν καὶ καλῶν χρήσεων, πρὸς ἃς πρέπει νὰ παρορμᾶται ὁ παῖς, εἶναι καὶ ἡ συντελοῦσα πρὸς βοήθειαν τῶν πασχόντων καὶ πενομένων ἀνθρώπων. Ἡ τοιαύτη πρᾶξις, γινομένη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ παιδός, συντελεῖ θαυμασιώτατα πρὸς ἐξευγένισιν τῆς τούτου καρδίας.

§ 57.

Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς ἐνέργειαν ὁρμῆς.

Ὁ ρ μ ὴ π ρ ὸ ς ἐ ν έ ρ γ ε ι α ν λέγεται ἡ ὁρμὴ ἐκείνη,

---

(1) «Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο,
»καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοις τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο»
('Ησιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμ. 361).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἥτις ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς χρῆσιν τῶν σωματικῶν αὐτοῦ ὀργάνων καὶ δυνάμεων. Φύσει ὁ ἄνθρωπος τείνει πρὸς κίνησιν τῶν ἑαυτοῦ μελῶν καὶ πρὸς χρῆσιν τῶν σωματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Ἡ τοιαύτη πρὸς ἐνέργειαν τάσις χρησιμεύει οὐ μόνον πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγιείας, ἀλλὰ καὶ πρὸς προμήθευσιν πάντων, ὅσα συντελοῦσιν εἰς τὸν σωματικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πρὸς ἐνέργειαν ὁρμὴ τοῦ παιδός, ὅπως διατηρῆται πάντοτε ἀκμαία καὶ ζωηρά, ἔχει χρείαν καταλλήλου ῥυθμίσεως· ῥυθμίζεται δὲ ἡ ὁρμὴ αὕτη διὰ τῆς ῥυθμίσεως τῶν ἐργασιῶν, εἰς ἃς ὁ παῖς καθυποβάλλεται. Διὸ 1ον) πᾶσα ἐργασία, ὅπως ἐφελκύσῃ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ παιδός, πρέπει νὰ ἄρχηται ἀπὸ τῶν παιγνίων καὶ νὰ γίνηται παιγνιωδῶς· 2ον) πᾶσα ἐργασία, προβαλλομένη ἐνώπιον τοῦ παιδός, πρέπει νὰ ἦναι σύμφωνος κατά τε τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἡλικίας, τοῦ γένους καὶ τῆς ἰδιοφυΐας τῶν παίδων· 3ον) πᾶσα ἐργασία πρέπει νὰ τελῆται ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ· μεταξὺ δὲ διαφόρων ἐργασιῶν πρέπει νὰ προηγῶνται αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐπουσιωδεστέρων καὶ αἱ ἐλαφρότεραι τῶν βαρυτέρων· 4ον) ὁ παῖς δὲν πρέπει νὰ ἐμμένῃ καθ' ὑπερβολὴν οὐδ' ἐν τῇ αὐτῇ πάντοτε ἐργασίᾳ· διότι ἡ μὲν ὑπερβολικὴ ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἐμμονή, ἐξαντλοῦσα τὰς σωματικὰς δυνάμεις, προξενεῖ κόρον· ἡ δὲ περὶ τὴν αὐτὴν πάντοτε ἐργασίαν ἐνασχόλησις προξενεῖ ἀηδίαν. Ἀμφότεραι δὲ ἐλαττοῦσι τὴν πρὸς ἐνέργειαν ὁρμήν. Τούτου ἕνεκα καλὸν εἶναι ὅπως αἱ ἐργασίαι οὐ μόνον διακόπτωνται, ἀλλὰ καὶ μεταβάλλωνται. Ἡ διακοπὴ αὕτη καὶ μεταβολὴ τῶν ἐργασιῶν, ἀνακουφίζουσα τὸ καταπονηθὲν σῶμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ συντελοῦσα εἰς ἀνάκτησιν νέων δυνάμεων, διατηρεῖ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πάντοτε ἀκμαίαν καὶ ζωηρὰν τὴν πρὸς ἐνέργειαν ὁρμήν· 5ον) ὁ παῖς δὲν πρέπει νὰ παρορμᾶται διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἐργασίαν· ἐργαζόμενος δὲ πρέπει νὰ ἀφίνηται ἐλεύθερος, ἀνακουφιζόμενος μόνον καὶ καθοδηγούμενος ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ· 6ον) Ὁ παῖς πρέπει νὰ ἐπισκέπτηται ἐνίοτε τὸ ἐργαστήριον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· διότι ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπισκέψεως θέλει αὐξήσει οὐ μόνον ἡ πρὸς τὸν κοπιῶντα πατέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς τὴν προσοδοφόρον καὶ εὐεργετικὴν ἐργασίαν ἀγάπη τοῦ παιδός.

Ἡ πρὸς ἐνέργειαν ὁρμὴ ὑποθάλπεται καὶ διεγείρεται διὰ τῆς καταλλήλου χρήσεως τῶν ἐπαίνων καὶ μορφῶν· ἔτι δὲ διὰ τῆς καταδείξεως ἔνθεν μὲν τῆς μεγάλης ὠφελείας, ἣν προξενεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ ἕως ἄρτι κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐργαζομένου Θεοῦ (1) ἐπιταγεῖσα ἐργασία (2), ἔνθεν δὲ τῆς μεγάλης βλάβης, ἧς παραίτιος γίνεται ἡ ἀδράνεια καὶ ἡ φυγοπονία (3). Καθόλου δ'εἰπεῖν ὁ παῖς,

---

(1) «Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς (τοῖς Ἰουδαίοις). Ὁ πατήρ »μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι» (Ἰωάν. έ, 17).

(2) «Ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου» (Γενέσ. 3, 19). —«εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι μηδὲ ἐσθιέτω» (Πρὸς Θεσσαλ. Β, γ΄, 10).

«Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὅστις ἀεργὸς
»ζώῃ κηφήνεσσι κοθούροις εἴκελος ὀργήν,
»οἵ τε μελισσάων κάματον νήποινοι ἔδουσι»

(Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμ. 375).

—«Τῶν ὄντως ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ δι»δόασιν ἀνθρώποις» (Ξενοφ. Ἀπομν. 2, 1, 28).—

«Ἀργὸς γὰρ οὐδεὶς θεοὺς ἔχων ἀνὰ στόμα
»βίον δύναιτ' ἂν συλλέγειν ἄνευ πόνων» (Εὐρ. Ἠλ. 80).

«Τῷ γὰρ πονοῦντι καὶ θεὸς συλλαμβάνει» (Εὐριπ. ἐν Ἱππολ.).

(3) «Ἵνα ἀγαθοὶ ὦμεν καὶ δίκαιοι καὶ σώφρονες, δίχα πόνων οὐ παρα»γίνεται οὐδενί. Ὅθεν ἔπεισί μοι λέγειν, ὡς ὁ μὴ θέλων πονεῖν σχεδὸν »καταδικάζει αὐτὸς αὑτοῦ μηδενὸς εἶναι ἀγαθοῦ ἄξιος, ὅτι τὰ ἀγαθὰ πάν-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

παρορμώμενος πρὸς ἐργασίαν, πρέπει νὰ ἐννοήσῃ καλῶς πρῶτον μὲν ὅτι ἐν τῇ κινήσει ἡ ζωή, ἐν δὲ τῇ στασιμότητι θάνατος· δεύτερον δὲ ὅτι «ἔργον οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δ' ὄνειδος» (1). Πασῶν δὲ τῶν τοῦ παιδὸς ἐνεργειῶν πρῶται καὶ σπουδαιότεραι εἶναι αἱ παιδιαί, περὶ ὧν διαλαμβάνομεν ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ.

§ 58.

Περὶ παιδιῶν.

Παιδιὰ λέγεται οὐ μόνον ἡ περί τι ἐνασχόλησις τοῦ παιδός, ἡ ἐλευθέρως γενομένη καὶ οὐδὲν ἄλλο σκοποῦσα ἢ τὴν τέρψιν αὐτοῦ τούτου τοῦ παιδός, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον, περὶ ὃ ὁ παῖς ἀσχολεῖται. Ἡ παιδιά, πηγάζουσα ἐκ τῆς πρὸς ἐνέργειαν φυσικῆς τοῦ ἀνθρώπου ὁρμῆς, ἀποτελεῖ τὸν κύκλον τῆς παιδικῆς ἐνεργείας. Ὁ παῖς, μὴ δυνάμενος εἰσέτι νὰ μεριμνᾷ περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀδιαφορεῖ ὅλως περὶ αὐτοῦ ἢ μᾶλλον περιορίζει αὐτὸν ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς παιγνιώδους αὐτοῦ ἐνεργείας. Ὁ παῖς, ὡς καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δηλοῖ, φύσει ῥέπει πρὸς τὴν παιδιάν. Ἐν αὐτῇ συγκεντρώνει τάς τε σωματικὰς καὶ πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Αἱ παιδιαί, ὡς ἐφελκύουσαι ἁπάσας τὰς δυνάμεις τοῦ παιδὸς καὶ χρησιμεύουσαι ὡς ἀντικείμενον, ἐν ᾧ καταδηλοῦται ὅ τε προορισμὸς καὶ αἱ μέλλουσαι αὐ-

---

»τα πόνῳ κτώμεθα» (Μουσώνιος παρὰ Στοβ. ἀνθ. 29, 95).—«Σῶμα ἀργίῃ »τήκει, ψυχὴν δὲ ἀμελετησίῃ ἀσκήσιος τῶν αὐτὴν ἀειρόντων πρὸς τὸ θεοει»δέστατον» (Εὐσέβιος παρὰ Στοβ. ἀνθ. 29, 15).

(1) Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμ. 311.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

του ἐνασχολήσεις, εἶναι μέσα παιδαγωγικώτατα. Ὅπως ἀποβῶσι δὲ αἱ παιδιαὶ ὄντως παιδαγωγικαί, ἀπαιτεῖται ὅπως ῥυθμισθῶσι καὶ κανονισθῶσι συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Ὁ παῖς εὐχαριστεῖται ν' ἀσχολῆται κατ' ἀρχὰς μόνος καὶ περὶ ἀντικείμενα, προςπίπτοντα μὲν εἰς τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ, ἄψυχα δὲ ὄντα· ἀσχολούμενος δὲ παρατηρεῖ ἀσυνειδήτως τὰς ἰδιότητας τοῦ ἀντικειμένου· κορεσθεὶς δὲ ἐκ τῆς τοιαύτης κατοπτεύσεως ἢ ζητεῖ ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀντικειμένου, ῥίπτων αὐτὸ μακράν, ἢ ζητεῖ νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ, θραύων αὐτὸ καὶ παρατηρῶν τὰς ἐν αὐτῇ τῇ καταστάσει ἰδιότητας αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκα τὰ πρῶτα ἀθύρματα τοῦ παιδὸς δὲν πρέπει νὰ ἦναι ἀντικείμενα τοσοῦτον πολύτιμα, ὥστε θραυόμενα νὰ ἐπιφέρωσι σπουδαίας ζημίας· ἔτι δὲ δὲν πρέπει νὰ μένωσι τὰ αὐτά, ἀλλὰ νὰ μεταβάλλωνται συνεχῶς οὐ μόνον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀηδοῦς μονοτονίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπαύξησιν τῶν παιδικῶν γνώσεων.

Προϊούσης τῆς ἡλικίας ὁ παῖς ζητεῖ νὰ φύγῃ ἀπὸ τῶν ἀψύχων ἀντικειμένων καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν περὶ τὰ ἔμψυχα ἀντικείμενα ἐνασχόλησιν. Ἐκ τῆς ὁρμῆς ταύτης ὠθούμενος θεωρεῖ καὶ μεταχειρίζεται καὶ αὐτὰ τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα ὡς ἔμψυχα. Ὅπως γίνῃ ἡ μετάβασις αὕτη ἀπὸ τῶν ἀψύχων εἰς τὰ ἔμψυχα βαθμηδόν, πρέπει ὁ παιδαγωγὸς νὰ δίδῃ εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα μορφὴν ἐμψύχων ὄντων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἄρχεται ἡ ἐκδήλωσις τῆς μελλούσης τοῦ παιδὸς ἐνασχολήσεως, διὰ τοῦτο ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ ἐκλέγῃ καὶ προβάλλῃ ἐνώπιον τῶν παίδων τοιαύτας παιδιάς, αἵτινες ἀπεικονίζουσι τὰ ἀντικείμενα τῶν διαφό-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ρων τοῦ ἀνθρώπου ἐπαγγελμάτων καὶ ἐνασχολήσεων. Τοιαῦται παιδιαὶ καὶ ἀθύρματα εἶναι διὰ μὲν τοὺς ἄρρενας τὰ παριστῶντα γεωργικάς, τεχνικάς, στρατιωτικάς, ναυτικὰς καὶ ἑτέρας ὁμοίας ὑποθέσεις· διὰ δὲ τὰ θήλεα εἶναι τὰ παριστῶντα ὑποθέσεις γυναικείων ἐνασχολήσεων, ἤτοι ῥαπτικῆς, μαγειρικῆς, πλυστικῆς καὶ τῶν τοιούτων (1). Ἐκ τῆς κλίσεως τοῦ παιδὸς πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν παιδιάν, ἢ πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἄθυρμα, ἀνακαλύψας ὁ παιδαγωγὸς τὸν τοῦ παιδὸς προορισμὸν ὀφείλει νὰ προαγάγῃ καὶ κανονίσῃ τὴν πρὸς τοῦτον ῥοπὴν αὐτοῦ καὶ κλίσιν δι' ἑτέρων καταλληλοτέρων μέσων. Προχωρούσης τῆς ἡλικίας ὁ παῖς ἐπιθυμεῖ νὰ παίζῃ μεθ' ὁμοίων παίδων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει οὐ μόνον νὰ ῥυθμίζῃ τὰς

---

(1) Ὅτι αἱ παιδιαὶ πρέπει νὰ ἦναι μιμήματα τῶν μελλόντων ἔργων καὶ ἐνασχολήσεων τοῦ ἀνθρώπου μανθάνομεν ἔκ τε τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους· «Φημὶ τὸν ὁτιοῦν ἀγαθὸν ἄνδρα μέλλοντα ἔσεσθαι, τοῦτο »αὐτὸ ἐκ παίδων εὐθὺς μελετᾶν δεῖν, παίζοντα καὶ σπουδάζοντα »ἐν τοῖς τοῦ πράγματος ἑκάστοις προσήκουσιν· οἷον, τὸν μέλλοντα ἀγαθὸν »ἔσεσθαι γεωργόν, ἤ τινα οἰκοδόμον, τὸν μὲν οἰκοδομοῦντά τι τῶν παιδείων »οἰκοδομημάτων παίζειν χρή, τὸν αὖ, γεωργοῦντα· καὶ ὄργανα ἑκατέρῳ σμι»κρά, τῶν ἀληθινῶν μιμήματα, παρασκευάζειν τὸν τρέφοντα »αὐτῶν ἑκάτερον. Καὶ δὴ καὶ τῶν μαθημάτων ὅσα ἀναγκαῖα προμεμαθη»κέναι, μανθάνειν· οἷον τέκτονα, μετρεῖν ἢ σταθμᾶσθαι· καὶ πολεμικόν, ἱπ»πεύειν παίζοντα, ἤ τι τῶν τοιούτων ἄλλο ποιοῦντα· καὶ πειρᾶσθαι διὰ »τῶν παιδιῶν ἐκεῖσε τρέπειν τὰς ἡδονὰς καὶ ἐπι»θυμίας τῶν παίδων, οἷ ἀφικομένους αὐτοὺς δεῖ τέ»λος ἔχειν· κεφάλαιον δὴ παιδείας λέγομεν τὴν ὀρθὴν τροφήν, ἣ τοῦ »παίζοντος τὴν ψυχὴν εἰς ἔρωτα ὅτι μάλιστα ἄξει τούτου, ὃ δεήσει γενόμε»νον ἄνδρ' αὐτόν, τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς» (Πλατ. Νόμ. Ι, 643). — «Πάντα γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα προοδοποιεῖν πρὸς τὰς ὕστερον διατρι»βάς· διὸ τὰς παιδιὰς εἶναι δεῖ τὰς πολλὰς μιμήσεις τῶν ὕστερον σπουδαζο»μένων» (Ἀριστ. πολ. Δ ἢ Ζ, 17).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

παιδιάς καὶ νὰ προσέχῃ εἰς τὴν κανονικὴν αὐτῶν ἐκτέλεσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιτηρῇ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν παίδων, προσέχων ἐπὶ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν συμπεριφορᾶς. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ προσέχῃ ὅπως ἐν μὲν ταῖς παιδιαῖς τηρῆται ἡ προσήκουσα τάξις καὶ καθαριότης, μεταξὺ δὲ τῶν συμπαικτόρων τηρῆται ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ ὁμόνοια.

Ὁ παιδαγωγὸς, κανονίζων τὰς παιδιὰς, πρέπει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν οὐ μόνον τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ γένος τοῦ παιδὸς, ἀλλὰ καὶ τὴν ποιότητα τῶν τε παιδιῶν καὶ τῶν ἀθυρμάτων. Πᾶσα παιδιὰ καὶ πᾶν ἄθυρμα πρέπει νὰ φέρῃ τὸν τύπον τοῦ καλοῦ. Αἱ αἰσχραὶ παιδιαὶ καὶ τὰ ἄσχημα ἀθύρματα, τὰ διαστρέφοντα τὴν καλλιαισθησίαν καὶ τὸ ἦθος τῶν παίδων, πρέπει ν' ἀπαγορεύωνται.

Ἐν ταῖς παιδιαῖς δύναται ὁ παιδαγωγὸς νὰ μορφώσῃ καὶ ῥυθμίσῃ τήν τε δημιουργικὴν καὶ καταστρεπτικὴν ὁρμὴν τοῦ παιδὸς, ἔνθεν μὲν καταδεικνύων τὴν σκοπιμότητα καὶ χρησιμότητα τῶν διαφόρων ἀντικειμένων, ἔνθεν δὲ διευθύνων τὴν παιδικὴν ἐνέργειαν πρός τινα σκοπὸν καλὸν καὶ ὠφέλιμον.

§ 59.

Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς κοινωνίαν ὁρμῆς.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ζῶον κοινωνικὸν ἢ κατ' Ἀριστοτέλην πολιτικὸν (1), ἤτοι φύσει ὁρμᾶ-

(1) «Πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν.—ἄν»θρωπος φύσει πολιτικὸν ζῷον, ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν, »ἢ μηθὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, οὐθὲν μέρος πόλεως, ὥστε ἢ θηρίον ἢ »θεός. φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοι»αύτην κοινωνίαν κτλ» (Πολ. Α, 1. 2).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ται εἰς τὸ νὰ συζῇ μετὰ τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων. Ἡ πρὸς κοινωνίαν αὕτη ὁρμὴ ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς βοηθείας ἐκείνης καὶ ὑποστηρίξεως, ἧς ἄνευ ἀποβαίνει ἀδύνατος ἥ τε εὐδαιμονία αὐτοῦ καὶ ἡ διατήρησις. Τὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀλληλοβοηθείας δοθεῖσαν ταύτην ὁρμὴν ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς οὐ μόνον νὰ ὑποθάλψῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ῥυθμίσῃ ἐν τῇ τῶν παίδων καρδίᾳ· Διὸ πρῶτον καθῆκον τοῦ παιδαγωγοῦ εἶναι νὰ ἐνθέτῃ τὸν παῖδα εἰς τὸν κύκλον τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων καὶ ἰδίως εἰς τὸν κύκλον ὁμηλίκων καὶ ὁμοφύλων παίδων. Ἡ μετὰ τῶν ὁμηλίκων καὶ ὁμοφύλων κοινωνία τοῦ παιδὸς εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ὠφελιμωτέρα τῆς μετὰ τῶν μὴ ὁμηλίκων καὶ ἑτεροφύλων κοινωνίας· διότι ἐκεῖνον ἐννοεῖ καλλίτερον ὁ παῖς μετ' ἐκείνου εὐχαριστεῖται μᾶλλον νὰ ἀναστρέφηται καὶ πρὸς ἐκεῖνον νὰ ἁμιλλᾶται, μεθ' οὗ ἔχει τὴν αὐτὴν ἡλικίαν καὶ εἶναι τοῦ αὐτοῦ φύλου. Ἀλλ' εἴτε μετὰ ὁμηλίκων καὶ ὁμοφύλων, εἴτε μετὰ ὑπερηλίκων καὶ ἑτεροφύλων πρόκειται ν' ἀναστραφῇ ὁ παῖς, πρέπει νὰ παιδαγωγηθῇ οὕτω πως, ὥστε νὰ δ ύ ν α τ α ι μὲν νὰ κοινωνῇ μετὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων, νὰ θέλῃ δὲ ν' ἀναστρέφηται μόνον μετὰ τῶν ἀγαθῶν. Πρὸς τοῦτο ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς νὰ παρέχῃ μὲν εἰς τὸν παῖδα ἀφορμὴν πρὸς κοινωνίαν μετὰ παντὸς ἀνθρώπου, νὰ καθιστᾷ δὲ ποθεινοτέραν τὴν μετὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων, ἐνθυμούμενος ὅτι «φθείρουσιν ἤθη χρήσθ' ὁμιλίαι κακαί» (1).

Ἐθίζων ὁ παιδαγωγὸς τὸν παῖδα εἰς τὴν μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κοινωνίαν ὀφείλει νὰ μὴ διεγείρῃ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τοιαύτην πρὸς αὐτὴν κλίσιν, ὥστε νὰ

(1) Παύλου πρὸς Κορινθ. Α', ιε', 34.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

μὴ δύναται οὗτος νὰ ζῇ καὶ νὰ ἐνεργῇ ἄνευ τῆς τῶν ἑτέρων παρουσίας καὶ βοηθείας. Ἡ τοιαύτη ὑπερβολικὴ πρὸς τὴν κοινωνίαν κλίσις εἶναι ἐπιβλαβής, ὡς καθιστῶσα τὸν ἄνθρωπον ὀκνηρὸν, δειλὸν καὶ ἐραστὴν τῶν τέρψεων καὶ ἡδονῶν, τῶν βλαπτουσῶν τὸν ἄνθρωπον καὶ ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς.

Ἐπιτρέπων ὁ παιδαγωγὸς εἰς τὸν παῖδα τὴν μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀναστροφὴν ὀφείλει νὰ μὴ ἀφίνῃ αὐτὸν ἄνευ ἐποπτείας καὶ ἐπιβλέψεως, ἀναγκαιοτάτης οὔσης πρὸς προφύλαξιν αὐτοῦ ἀπὸ παντὸς ἠθοφθόρου στοιχείου, ἐμφωλεύοντος ἐνίοτε ἐν τῇ μετὰ τῶν ἄλλων κοινωνίᾳ καὶ ἀναστροφῇ (1). Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς καφενείοις, ζαχαροπωλείοις, θεάτροις καὶ ἄλλοις τοιούτοις καταστήμασιν, ἔνθα συνέρχονται διαφόρων ἰδιοτήτων ἄνθρωποι, ἔγκειται ἀρκετὴ ποσότης ἠθικοῦ δηλητηρίου, διὰ τοῦτο ὁ παῖς καλὸν εἶναι ν' ἀπομακρύνηται ἀπ' αὐτῶν, ἢ, ἐάν ποτε θεωρηθῇ ἀναγκαία ἡ εἰς ταῦτα φοίτησις, πρέπει νὰ συνοδεύηται ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ, καθῆκον ἔχοντος οὐ μόνον νὰ ἐποπτεύῃ αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ νὰ διδάσκῃ πανταχόθεν.

Καθόλου δ' εἰπεῖν ἡ πρὸς κοινωνίαν ὁρμὴ, καλῶς μὲν διεγερθεῖσα καὶ ῥυθμισθεῖσα, καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον φιλάνθρωπον, πρᾷον, φιλότιμον, εὐπροσήγορον καὶ ἐπιεικῆ· τοὐναντίον δὲ, παραμεληθεῖσα ἢ κακῶς ῥυθμισθεῖσα, καθιστᾷ αὐτὸν μισάνθρωπον, σκληρὸν, ἄγριον, ἀναίσχυντον καὶ σκαιὸν, ἢ νωθρὸν, ῥᾴθυμον, δειλὸν καὶ φιλήδονον.

(1) «Καὶ καθόλου δὲ ἀπείργειν προσήκει τοὺς παῖδας τῆς πρὸς τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους συνουσίας· ἀποφέρονται γάρ τι τῆς τούτων κακίας» (Πλουτ. περὶ παιδ. ἀγ. 17).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ Η ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΟΡΕΞΕΩΝ.

§ 60.

Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν πνευματικῶν ἢ ἀνωτέρων ὀρέξεων.

Πνευματικαὶ ἢ ἀνώτεραι ὀρέξεις καὶ, σπανιώτερον, ὁρμαί, καλοῦνται αἱ ὀρέξεις ἐκεῖναι, ὧν τὰ ἀντικείμενα ἀναφέρονται ἰδίως εἰς τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τοῦ ὀρεγομένου ὑποκειμένου. Αἱ ὀρέξεις αὗται, ἀναφερόμεναι μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς τὴν γνωστικὴν ἢ τὴν συναισθητικὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς, δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο εἴδη, τουτέστιν εἰς ὀρέξεις διανοητικὰς καὶ εἰς ὀρέξεις ἠθικάς. Ἐνταῦθα θέλομεν πραγματευθῇ περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν κυριωτέρων ὀρέξεων ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν.

§ 61.

Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς μίμησιν ὀρέξεως.

Ἡ πρὸς μίμησιν ὄρεξις ἐνεφυτεύθη εἰς τὸν ἄνθρωπον (1) ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς κάρπωσιν τῆς ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων προςγινομένης ὠφελείας. Ἄνευ τῆς φυσικῆς ταύτης ὀρέξεως οὐδόλως δύναται ὁ νέος ἄνθρωπος νὰ ἰδιοποιηθῇ ἢ νὰ καρπωθῇ τὸ καλόν, ὅπερ παρέχει ὁ ἔξωθεν ἐπενεργῶν ἔμψυχός τε καὶ ἄψυ-

(1) «Τό τε μιμεῖσθαι σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ »παίδων ἐστί, καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζῴων ὅτι μιμητι»κώτατόν ἐστι καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖται διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας καὶ τὸ »χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας» (Ἀριστ. ποιητ. 4).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

χος κόσμος. Ἀλλ' ὅσον ὠφέλιμος ἀποβαίνει ἡ μιμητικὴ ὄρεξις, ὁσάκις διευθύνεται πρὸς ἀντικείμενα, προάγοντα εἴτε τὸν σωματικὸν εἴτε τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, τοσοῦτον ὀλεθρία καθίσταται, ὁσάκις ἀναφέρεται εἰς ἀντικείμενα, παραβλάπτοντα τὸν ἄνθρωπον εἴτε σωματικῶς εἴτε πνευματικῶς. Ἐντεῦθεν ἔπεται ἡ ἀνάγκη τῆς ῥυθμίσεως τῆς μιμητικῆς ὀρέξεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ῥύθμισις ὅμως αὕτη καὶ ἐπιμέλεια τῆς μιμητικῆς ὀρέξεως πρέπει ἐνωρὶς ν' ἀρχίσῃ, καθότι ὁ παῖς, τὸ μιμητικώτατον πάντων τῶν ζώων, μὴ ἔχων εἰσέτι ἀνεπτυγμένην τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καὶ ἰδίως τὸ κριτικὸν, δύναται νὰ μιμηθῇ ἀντὶ τοῦ καλοῦ τὸ κακὸν καὶ ἀντὶ τοῦ ὠφελίμου τὸ βλαβερόν.

Ἐν τῇ ῥυθμίσει τῆς μιμητικῆς τοῦ παιδὸς ὀρέξεως ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς νὰ προβάλλῃ μὲν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶν ἀντικείμενον, φέρον τὸν τύπον τοῦ καλοῦ, ν' απομακρύνῃ δὲ ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ πᾶν ἀντικείμενον, φέρον τὸν τύπον τοῦ κακοῦ (1)· ἢ ὀφείλει τὸ μὲν φέρον τὸν τύπον τοῦ καλοῦ νὰ παραστήσῃ καὶ καταστήσῃ θελκτικὸν καὶ ἐπαγωγὸν, τὸ δὲ φέρον τὸν τύπον τοῦ κακοῦ νὰ παραστήσῃ καὶ καταστήσῃ μισητὸν καὶ ἀπεχθές. Διὰ τῆς ὀρθῆς ῥυθμίσεως καὶ ἐπιμελείας τῆς μιμητικῆς ὀρέξεως θέλει ἐμποιηθῇ ἐν τῇ παιδικῇ ψυχῇ ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ ζῆλος πρὸς πάντα τὰ καλὰ, τὰ προάγοντα καὶ τελειοποιοῦντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡ ἀποστροφὴ καὶ τὸ μῖσος πρὸς πάντα τὰ κακὰ, τὰ παραβλάπτοντα καὶ ἀποκωλύοντα τὴν τοῦ ἀνθρώπου προαγωγὴν καὶ τελειοποίησιν. Ἡ μιμητικὴ ὄρεξις τοῦ παιδὸς οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ δύ-

(1) Κατ' Ἀριστοτέλην (πολ. Δ ἢ Ζ, 17)· «δεῖ τοῖς νέοις πάντα ποιεῖν «ξένα τὰ φαῦλα, μάλιστα δὲ αὐτῶν ὅσα ἔχει ἢ μοχθηρίαν ἢ δυσμένειαν».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ναται νὰ ῥυθμισθῇ καὶ κανονισθῇ ἐπωφελέστερον ἢ ἐν τῷ καλῷ παραδείγματι, περὶ οὗ πραγματευόμεθα ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ.

§ 62.

Περὶ παραδείγματος.

Π α ρ ά δ ε ι γ μ α λέγεται πᾶν πρᾶγμα πρὸς μίμησιν προβαλλόμενον. Τὸ παράδειγμα ἐπιδρᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου δραστικώτερον τοῦ λόγου· διότι ἐκεῖνο μὲν παριστᾷ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀντικειμένου, ἢ κάλλιον εἰπεῖν αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον, οἱονεὶ ζῶν καὶ λαλοῦν, ὁ δὲ λόγος παριστᾷ ἁπλῶς τὴν ἄψυχον μορφὴν καὶ εἰκόνα τοῦ πράγματος· τούτου ἕνεκα δικαίως εἶπον ὅτι ὁ μὲν λ ό γ ο ς ν ο υ θ ε τ ε ῖ, τὸ δὲ π α ρ ά δ ε ι γ μ α ἑ λ κ ύ ε ι (1).

Τὸ παράδειγμα ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ παντὸς μὲν ἀνθρώπου τὴν ψυχὴν, ἰδίᾳ ὅμως ἐπὶ τὴν τοῦ ἀνηλίκου παιδὸς, ὅστις, ἀμοιρῶν μὲν εἰσέτι ἰδίας κρίσεως, ἔχων δὲ καρδίαν ἁπαλωτάτην καὶ τρυφερωτάτην (2), δύναται διὰ τῆς ἐμφύτου πρὸς μίμησιν ὀρέξεως νὰ ἰδιοποιηθῇ εὐκόλως καὶ διατηρήσῃ ἀνεξιτήλως πᾶν τὸ ἐνώπιον τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ παριστάμενον. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν παρισταμένων ἀντικειμένων τὰ μὲν εἶναι καλὰ, τὰ δὲ κακὰ, καὶ

---

(1) Διὸ καὶ ὁ Πλάτων, θεωρῶν τὴν διὰ λόγου παιδείαν ὑποδεεστέραν τῆς διὰ παραδείγματος, λέγει (ἐν Νόμ. 5, 729) «παιδεία νέων διαφέρουσά ἐστιν »ἅμα καὶ αὐτῶν (τῶν πρεσβυτέρων), οὐ τὸ ν ο υ θ ε τ ε ῖ ν, ἀλλ' ἅπερ ἂν ἄλ»λον νουθετῶν εἴποι τις, φ α ί ν ε σ θ α ι τ α ῦ τ α α ὐ τ ὸ ν δ ρ ῶ ν τ α »δ ι ὰ β ί ο υ».

(2) «Εὔπλαστον γὰρ καὶ ὑγρὸν ἡ νεότης» (Πλουτ. περὶ παίδ. ἀγωγ. 5).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἐπειδὴ τούτου ἕνεκα ὁ παῖς, ὁ μὴ ἔχων εἰσέτι ἀνεπτυγμένον τὸ κριτικὸν αὐτοῦ, δύναται νὰ μιμηθῇ ἀντὶ τῶν καλῶν καὶ ὠφελίμων τὰ κακὰ καὶ τὰ βλαβερὰ (1), διὰ τοῦτο ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει ἐνωρὶς ν' ἀπομακρύνῃ μὲν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων τοῦ παιδὸς πᾶν βλαβερὸν καὶ ἀξιομίσητον, νὰ προβάλλῃ δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶν ὠφέλιμον καὶ ἀξιομίμητον παράδειγμα. Κατὰ ταῦτα ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἀπαγορεύῃ μὲν εἰς τὸν παῖδα τὴν μετὰ τῶν κακῶν ἀναστροφὴν καὶ τὴν φοίτησιν εἰς τόπους, ἔνθα ὑπάρχουσι θεάματα καὶ ἀκούσματα σκανδαλώδη (2)· νὰ ἐπιτρέπῃ δὲ εἰς αὐτὸν τὴν μετὰ τῶν ἀγαθῶν ὁμιλίαν καὶ τὴν φοίτησιν εἰς τόπους τοιούτους, ἐν οἷς παρίστανται πράξεις ἠθικαί, καὶ γίνονται διδασκαλίαι ὠφέλιμοι (3).

Τὰ παραδείγματα, ἅπερ ὁ παιδαγωγὸς προβάλλει ἐνώπιον τῶν παίδων ὅπως προτρέψῃ αὐτοὺς πρὸς τὸ καλὸν, ἢ ἀποτρέψῃ ἀπὸ τοῦ κακοῦ, δύναται νὰ δανεισθῇ ἢ ἐκ τῆς φύσεως ἢ ἐκ τῆς ἱστορίας. Ὅπως ἐπενεργήσῃ δὲ οἱονδήποτε παράδειγμα ἐπὶ τῆς τῶν παίδων ψυχῆς, πρέπει νὰ ἦναι 1ον) ἀ λ η θ έ ς ἢ π ι θ α ν ό ν· ἤτοι πρέπει νὰ

---

(1) Τὴν μιμητικὴν ταύτην ἰδιότητα τοῦ παιδὸς ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ Πλάτων συμβουλεύει τὸν νομοθέτην νὰ προνοῇ περὶ τοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἤθους τῶν πρεσβυτέρων (ἐν Νόμ. 5, 729)· «ὁ ἔμφρων νομοθέτης τοῖς πρεσβυτέροις ἂν »μᾶλλον παρακελεύοιτο αἰσχύνεσθαι τοὺς νέους· καὶ πάντων μάλιστα εὐλα»βεῖσθαι μήποτέ τις αὐτὸν ἴδῃ τῶν νέων ἢ καὶ ἐπακούσῃ δρῶντα ἢ λέγοντά »τι τῶν αἰσχρῶν· ὡ ς ὅ π ο υ ἀ ν α ι σ χ υ ν τ ο ῦ σ ι γ έ ρ ο ν τ ε ς, ἀ ν ά γ κ η κ α ὶ ν έ ο υ ς ἐ ν τ α ῦ θ α ε ἶ ν α ι ἀ ν α ι δ ε σ τ ά τ ο υ ς».

(2) Διὸ λέγει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτ. Δ ἢ Ζ, 17)· «εὔλογον οὖν ἀ π ε λ α ύ ν ε ι ν (τοὺς παῖδας) ἀ π ὸ τ ῶ ν ἀ κ ο υ σ μ ά τ ω ν κ α ὶ τ ῶ ν ὁ ρ α»μ ά τ ω ν τ ῶ ν ἀ ν ε λ ε υ θ έ ρ ω ν· ἐπεὶ δὲ τὸ λέγειν τι τῶν τοιούτων »(αἰσχρῶν) ἐξορίζομεν, φανερὸν ὅτι καὶ τὸ θεωρεῖν ἢ γραφὰς ἢ λόγους ἀσχή»μονας».

(3) Πρβλ. καὶ τὸ ἐν σελ. 89 σημειούμενον χωρίον τοῦ Πλάτωνος.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἦναι τοιοῦτον ὥστε ἢ νὰ ἔλαβέ ποτε χώραν ἢ νὰ δύναται νὰ λάβῃ. Ψευδῆ καὶ ἀπίθανα παραδείγματα οὐδόλως ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων· 2ον) κατάλληλον· ἤτοι πρέπει νὰ συμφωνῇ ὁλοσχερῶς πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐκείνην, ἣν θέλομεν νὰ ἐμποιήσωμεν εἰς τὰς τῶν νέων ψυχάς, ἢ πρὸς τὴν κακίαν, ἐξ ἧς θέλομεν ν' ἀποτρέψωμεν αὐτούς· 3ον) ἀνάλογον· ἤτοι πρέπει νὰ συνᾴδῃ πρός τε τὸ γένος καὶ τὰς πνευματικὰς δυνάμεις τῶν παίδων, εἰς ὧν τὴν μίμησιν προβάλλεται. Διὸ καὶ τὰ ἐκ τοῦ παιδικοῦ κύκλου λαμβανόμενα παραδείγματα θεωροῦνται καταλληλότερα τῶν ἐξ ἑτέρου κύκλου λαμβανομένων πρὸς μόρφωσιν παίδων. Πάντων ὅμως τῶν παραδειγμάτων συντελεστικώτερον πρὸς διαπαιδαγώγησιν τῶν παίδων εἶναι τὸ παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ παιδαγωγοῦ, ὃν ὡς ἐγγύτερον προσοικειοῦται ὁ παῖς εὐκολώτερον, εὐαρεστούμενος νὰ μιμῆται αὐτὸν προθυμότερον ἔν τε τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις. Ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ ἦναι ἐν παντὶ τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τοῦ παιδαγωγουμένου (1).

§ 63.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν πρὸς μάθησιν ὀρέξεων.

Φύσει ἐνυπάρχει ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ ὄρεξίς τις πρὸς μάθησιν ἢ κατὰ τὸν φιλόσοφον

(1) Διὸ λέγει καὶ ὁ Πλούταρχος· «Πρὸ πάντων δεῖ τοὺς πατέρας τῷ »μηδὲν ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ πάντα, ἃ δεῖ, πράττειν ἐναργὲς ἑαυτοὺς »παράδειγμα τοῖς τέκνοις παρέχειν, ἵνα πρὸς τὸν τούτων »βίον ὥσπερ κάτοπτρον ἀποβλέποντες ἀποτρέπωνται τῶν αἰσχρῶν ἔργων καὶ »λόγων» (Περὶ παίδ. ἀγ. κεφ. 20). «Διδασκάλους ζητητέον τοῖς τέ»κνοις, οἳ καὶ τοῖς βίοις εἰσὶν ἀδιάβλητοι καὶ τοῖς τρόποις ἀνεπίληπτοι, καὶ »ταῖς ἐμπειρίαις ἄριστοι» (αὐτόθι κεφ. 7).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Ἀριστοτέλην «πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει» (1). Ἡ πρὸς μάθησιν ὄρεξις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὄρεξις τῆς ἀληθείας· ἐπειδὴ δὲ ἡ ὄντως ἀλήθεια εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, ἡ τελευταία τῶν ὄντων αἰτία (§ 43), διὰ τοῦτο ἡ πρὸς μάθησιν ὄρεξις, ἢ ἡ τῆς ἀληθείας ὄρεξις, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ θειότητος ὄρεξις ὅπως ὀρθῶς ὁ ἐκ Χαιρωνείας φιλόσοφος ἀποφαίνεται (2). Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ πρὸς μάθησιν ὄρεξις εἶναι πασῶν τῶν ἄλλων ὀρέξεων εὐγενεστέρα καὶ ὑψηλοτέρα. Δι' αὐτῆς ὠθεῖται ὁ ἄνθρωπος πρὸς ἀπόλαυσιν πνευματικῆς τροφῆς, ἤτοι πρὸς κτῆσιν τῶν γνώσεων ἐκείνων, δι' ὧν τρέφεται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ διακρίνον αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀλόγων ζώων. Ἡ διεύθυνσις τῆς πρὸς μάθησιν ὀρέξεως πρὸς τοῦτο ἢ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἀντικείμενον προσδιορίζει οὐ μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς· ἤτοι ὅταν ἡ πρὸς μάθησιν ὄρεξις ἀναφέρηται εἰς ἀντικείμενα οὐσιώδη, σπουδαῖα καὶ ὠφέλιμα, τότε καλεῖται φιλομάθεια, καὶ εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία· ὅταν ὅμως ἀναφέρηται εἰς ἀντικείμενα ἐπουσιώδη καὶ ἐπιβλαβῆ, τότε καλεῖται πολυπραγμοσύνη, καὶ εἶναι ὁτὲ μὲν μικροῦ ἢ οὐδενὸς λόγου ἀξία, ὁτὲ δὲ λίαν ἐπικίνδυνος. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ πρὸς μάθησιν τοῦ παιδὸς ὄρεξις ἔχει ἀνάγκην οὐ μόνον ἐξεγέρσεως καὶ ἐνισχύσεως, ἀλλὰ καὶ ὀρθῆς ῥυθμίσεως, ὅπως μὴ παρεκτραπεῖσα ἀποβῇ ἐπιβλαβὴς πολυπραγμοσύνη.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐκδηλοῦται ἡ πρὸς μάθησιν ὄρεξις τοῦ παιδός, εἶναι ἡ ἐρώτησις, ἣν οὗτος ἀπευθύ-

(1) Τῶν μετὰ τὰ φυσ. I, 1.

(2) «Θειότητος ὄρεξίς ἐστιν ἡ τῆς ἀληθείας» (Πλουτ. περὶ Ἴσ. καὶ Ὀσ. 2-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

νει πρὸς τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὸν ἀνθρώπους· τούτου ἕνεκα ὁ παιδαγωγός, ὁ θέλων νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ῥυθμίσῃ τὴν ὄρεξιν ταύτην τῶν παίδων, ὀφείλει νὰ μὴ περιφρονῇ, ἀλλὰ νὰ λαμβάνῃ ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν τὰς ἐρωτήσεις αὐτῶν, παρατηρῶν ἀκριβῶς τὴν τούτων ποιότητα, ἤτοι ἐξετάζων ἂν αἱ ἐρωτήσεις αὗται εἶναι φυσικαὶ ἢ τυχαῖαι, ἂν ὑπερβαίνουσι τὴν παιδικὴν διάνοιαν ἢ εἶναι σύμφωνοι πρὸς αὐτήν, καὶ τέλος ἂν αὗται εἶναι ὠφέλιμοι ἢ ἐπιβλαβεῖς εἰς τοὺς ἐρωτῶντας. Καὶ ἐὰν μὲν αἱ ἐρωτήσεις ἦναι φυσικαί, σύμφωνοι πρὸς τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τῶν παίδων καὶ ὠφέλιμοι εἰς αὐτούς, τότε ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει ν' ἀπαντᾷ εἰς αὐτοὺς προσηκόντως καὶ πάντοτε ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' αὐξήσῃ τὰς παιδικὰς γνώσεις, ἢ τοῦ νὰ συμπληρώσῃ καὶ διορθώσῃ τὰς ὑπαρχούσας. Ἐὰν ὅμως αἱ ἐρωτήσεις δὲν ἦναι φυσικαί, ἀλλὰ τυχαῖαι· ἐὰν δὲν προέρχωνται ἐκ φιλομαθείας, ἀλλ' ἐκ πολυπραγμοσύνης· ἐὰν δὲν ἦναι ὠφέλιμοι, ἀλλ' ἐπιβλαβεῖς, ἢ ἐὰν ἦναι ἀνώτεραι τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν παίδων· τότε ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει ἢ νὰ σιωπᾷ, αἰτιολογῶν πάντοτε τὴν σιωπήν του, ἢ ν' ἀπαντᾷ διὰ γενικῶν τινων καὶ εὐλήπτων ἐκφράσεων, ἢ νὰ μετατρέπῃ τὴν ἐρώτησιν εἰς ἑτέραν, ἧς ἡ ἀπόκρισις εἶναι ὠφελιμωτέρα εἰς τοὺς παῖδας.

Ὁσάκις ὅμως ἡ πρὸς μάθησιν ὄρεξις εἶναι λίαν ἀσθενής, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τοὺς παῖδας, τοὺς ἔχοντας ἀμβλεῖαν τὴν διάνοιαν (1), τότε ὁ παιδαγωγὸς ὀφεί-

(1) Κατὰ Ξενοφῶντα (Ἀπομν. 4, 1, 2) ὁ Σωκράτης «ἐτεκμαίρ»ετο τὰς ἀγαθὰς φύσεις ἐκ τοῦ ταχύ τε μανθάνειν οἷς προσ»έχοιεν καὶ μνημονεύειν καὶ ἐπιθυμεῖν τῶν μαθημάτων ἁπάντων, δι' ὧν ἐσ»τὶν οἰκίαν τε καλῶς οἰκεῖν καὶ πόλιν».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

λει νὰ διεγείρῃ αὐτὴν καὶ ζωογονήσῃ, μεταχειριζόμενος ἐρωτήσεις τοιαύτας, αἵτινες, ἀναφερόμεναι εἰς ἀντικείμενα καινοφανῆ καὶ περίεργα, δύνανται νὰ κινήσωσι τὴν πρὸς μάθησιν ὄρεξιν τῶν νωθρῶν καὶ ἀμβλυνόων παίδων (1). Ἡ χρῆσις καρυκευμάτων ἢ χρημάτων πρὸς ἐξέγερσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς πρὸς μάθησιν ὀρέξεως τῶν παίδων εἶναι λίαν ἐπιβλαβής, καθότι ἔνθεν μὲν ἐνισχύει τὴν τῶν παίδων λαιμαργίαν καὶ ἀσωτείαν, ἔνθεν δὲ ἐμπεδοῖ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ μάθησις δὲν εἶναι καθῆκον, ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῆς φύσεως εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἐπιθυμοῦντα νὰ διακρίνηται τῶν ἀλόγων ζώων, ἀλλ' εἶναι ἐργασία τις ἔξωθεν ἐπιβαλλομένη καὶ τούτου ἕνεκα ἀξία ἀμοιβῆς, ἧς ἡ παῦσις συνεπάγεται καὶ τὴν ἐκείνης διακοπήν. Ὅσον ὅμως ἐπιβλαβὴς καὶ ἀτυχὴς πρὸς ἐξέγερσιν τῆς πρὸς μάθησιν ὀρέξεως εἶναι ἡ χρῆσις καρυκευμάτων ἢ χρημάτων ἢ ἄλλων οἱωνδήποτε ὑλικῶν δώρων, τοσοῦτον ὠφέλιμος καὶ συντελεστικωτάτη πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν εἶναι ἡ κατάδειξις ἔνθεν μὲν τῶν κ α κ ῶ ν, ἅτινα συνεπάγεται ἡ πρὸς τὴν μ ά θ η σ ι ν ἀ π ο σ τ ρ ο φ ή, ἤτοι τῆς τυφλώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (2), τῆς ἐπονειδίστου ἀμαθείας (3), τῆς δεινῆς καὶ πολλῶν κακῶν προξένους ἀγνοίας (4)· ἔνθεν δὲ τῶν κ α λ ῶ ν, ἅτινα παρα-

(1) Κατὰ τὸν Πλάτωνα (Νομ. 5, 747) ἡ μετὰ παιδιᾶς γινομένη π ε ρ ὶ τ ο ὺ ς ἀ ρ ι θ μ ο ὺ ς δ ι α τ ρ ι β ὴ «τὸν νυστάζοντα καὶ ἀμαθῆ φύσει ἐγείρει καὶ εὐμαθῆ καὶ μνήμονα καὶ ἀγχίνουν ἀπεργάζεται παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπιδιδόντα θείᾳ τέχνῃ» Πρβλ. καὶ 7, 819.

(2) «Ἡ φύσις ἄνευ μαθήσεως τυφλόν» (Πλουτ. περὶ παίδ. ἀγ. 4).

(3) «Πασῶν κολάσεων βαρυτάτη ἐν ἀμαθίᾳ καὶ ἀμουσίᾳ καταβιῶναι» (Αἰλ. ποικ. ἱστ. 7, 15).

(4) «Δεινόν γε ἡ ἄγνοια καὶ πολλῶν κακῶν τοῖς ἀνθρώποις αἰτία, ὥςπερ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

κολουθοῦσι τὴν φιλομάθειαν, ἤτοι τῆς χρησιμωτάτης πολυμαθείας (1) καὶ τῆς ἀθανάτου καὶ θείας παιδείας (2), ἥτις φωτίζει τὸν ἀνθρώπινον νοῦν (3) καὶ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον θειότατον καὶ ἡμερώτατον ζῶον (4), παρεχομένη εἰς αὐτὸν τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν.—Καὶ ἡ ὀρθὴ δὲ χρῆσις τῶν ἐπαίνων καὶ μομφῶν λίαν συντελεῖ εἰς ἐξέγερσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς πρὸς μάθησιν ὀρέξεως τοῦ παιδός.

Ὅπως προφυλάξῃ δὲ ὁ παιδαγωγὸς τὴν πρὸς μάθησιν ὄρεξιν τοῦ παιδὸς ἀπὸ πάσης παρεκτροπῆς, δυναμένης νὰ μεταβάλῃ αὐτὴν εἰς ἐπιβλαβῆ πολυπραγμοσύνην, πρέπει ἐνωρὶς ν' ἀπομακρύνῃ τάς τε αἰσθήσεις καὶ τὸν νοῦν τοῦ παιδὸς ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἅτινα εἶναι ἐπουσιώδη, ἀσήμαντα, εὐτελῆ, ταπεινά, ποταπά, οὐτιδανά, αἰσχρά, σκανδαλώδη καὶ βλαβερά· τοὐναντίον δὲ ν' ἀσκῇ τήν τε αἴσθησιν καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ εἰς ἀντικείμενα οὐσιώδη, σημαντικά, ἀξιόλογα, ὑψηλά, εὐγενῆ, καλά, χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα εἴς τε τὸν σωματικὸν καὶ πνευματικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου (5).

»ἀχλύν τινα καταχέουσα τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀμαυροῦσα καὶ »τὸν ἑκάστου βίον ἐπισκιάζουσα» (Λουκιαν. περὶ διαβολῆς 1).

(1) «Ἐὰν ᾖς φιλομαθής, ἔσῃ καὶ πολυμαθής» (Ἰσοκρ. πρὸς Δημ.).

(2) «Παιδεία τῶν ἐν ἡμῖν μόνον ἐστὶν ἀθάνατον καὶ θεῖον» (Πλουτ. περὶ παίδ. ἀγ. 8).

(3) «Ἀρχὴ σοφίας ἡ ἀληθεστάτη παιδείας ἐπιθυμία» (Σοφ. Σολ. ς', 18).

(4) Πλάτ. Νομ. 6, 766.

(5) Ὁ Πλούταρχος ἔγραψεν ἰδίαν πραγματείαν περὶ πολυπραγμοσύνης, ἐν ᾗ, δεικνύων τὸν τρόπον τῆς ἐκ ταύτης ἀπαλλαγῆς, συνιστᾷ τὴν ἀπομάκρυνσιν μὲν τῶν αἰσθήσεων ἀπὸ τῶν ἀχρήστων καὶ βλαβερῶν (κεφ. 12. 13), τὴν τροπὴν δὲ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὰ χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα (κεφ. 5.)· «Τὰ ἐν οὐρανῷ, λέγει, πολυπραγμόνει, τὰ ἐν γῇ, τὰ ἐν ἀέρι, »τὰ ἐν θαλάττῃ. μικρῶν πέφυκας ἢ μεγάλων φιλοθεάμων· εἰ μεγάλων,

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

§ 64.

Περὶ τῆς ἐξεγέρσεως καὶ ῥυθμίσεως τῆς πρὸς τιμὴν ὀρέξεως.

Ἡ πρὸς τιμὴν ὄρεξις, ἤτοι ἡ φιλοτιμία, ἔμφυτος οὖσα τάσις πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀγαθῆς τῶν ἄλλων ὑπολήψεως προερχομένης ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως προσόντων τινῶν, ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον πρὸς κτῆσιν καὶ προαγωγὴν τοιούτων προσόντων, ἅτινα κοσμοῦσι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἡ ἀξία τῆς φιλοτιμίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀξίας τῆς τιμῆς, ἡ δὲ ἀξία τῆς τιμῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀξίας τῶν ἀντικειμένων, εἰς ἃ ἡ τιμὴ ἀναφέρεται. Διὸ ὅταν μὲν τὰ ἀντικείμενα εἶναι ἄξια λόγου, καὶ μάλιστα ἀγαθὰ προτερήματα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας, τότε ἥ τε τιμή, ἡ εἰς τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἀναφερομένη, καὶ ἡ φιλοτιμία, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν τιμὴν ταύτην, εἶναι

«ἥλιον πολυπραγμόνει, ποῦ κάτεισι καὶ πόθεν ἄνεισι· ζήτει τὰς ἐν σελήνῃ «καθάπερ ἐν ἀνθρώπῳ μεταβολάς, ποῦ τοσοῦτον κατηνάλωσε φῶς, πόθεν αὖθις ἐκτήσατο·—ἀλλὰ τῶν μεγάλων ἀπέγνωκας; πολυπραγμόνει τὰ μικρότερα πῶς τῶν φυτῶν τὰ μὲν ἀεὶ τέθηλε καὶ χλοάζει καὶ ἀγάλλεται παντὶ «καιρῷ τὸν ἑαυτῶν ἐπιδεικνύμενα πλοῦτον, τὰ δὲ νῦν μέν ἐστιν ὅμοια τούτοις, νῦν δὲ, ὥσπερ ἀνοικονόμητος ἄνθρωπος, ἀθρόως ἐκχέαντα τὴν περιουσίαν, γυμνὰ καὶ πτωχὰ καταλείπεται· διὰ τί δὲ τὰ μὲν προμήκεις, τὰ δὲ «γωνιώδεις, τὰ δὲ στρογγύλους καὶ περιφερεῖς ἐκδίδωσι τοὺς καρπούς; ἴσως «δὲ ταῦτα οὐ πολυπραγμονήσεις, ὅτι τούτοις οὐδὲν κακόν ἐστιν· ἀλλ' εἰ δεῖ «πάντως τὸ περίεργον ἐν φαύλοις τισὶν, ὥσπερ ἑρπετὸν ἐν θανασίμοις ὕλαις, «ἀεὶ νέμεσθαι καὶ διατρίβειν, ἐπὶ τὰς ἱστορίας ἀγάγωμεν αὐτὸ, καὶ παραβάλωμεν ἀφθονίαν κακῶν καὶ περιουσίαν. Ἐνταῦθα γὰρ ἔνεισι πεσήματα «ἀνδρῶν καὶ ἀπολακτισμοὶ βίων, ἐπιθέσεις οἰκετῶν, διαβολαὶ φίλων, παρασκευαὶ φαρμάκων, φθόνοι, ζηλοτυπίαι, ναυάγια οἴκων, ἐκπτώσεις ἡγεμόνων· ἐμπίπλασο καὶ τέρπε σαυτὸν, ἐνοχλῶν μηδενὶ τῶν συνόντων, μηδ' «λυπῶν».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἄξιαι λόγου καὶ συντελεστικώταται πρὸς μόρφωσιν καὶ ἐξευγένισιν τοῦ ἀνθρώπου (1)· ὅταν δὲ τὰ ἀντικείμενα εἶναι ἀνάξια λόγου, καὶ μάλιστα κακαὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας ἰδιότητες, τότε ἥ τε τιμή, ἡ εἰς αὐτὰ ἀναφερομένη, καὶ ἡ φιλοτιμία, ἡ ἀναφερομένη εἰς τοιαύτην τιμήν, εἶναι ἀνάξιαι λόγου καὶ ἐπιβλαβέσταται εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον ὅτι ἡ φιλοτιμία, ἥτις εἶναι τὸ σπουδαιότατον ἐλατήριον τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ὅπως ἀποβῇ καὶ τὸ συντελεστικώτερον πρὸς μόρφωσιν τοῦ παιδὸς μέσον, ἔχει ἀνάγκην οὐ μόνον ἐξεγέρσεως, ἀλλὰ καὶ ῥυθμίσεως.

Ὁ παιδαγωγὸς ὅπως δυνηθῇ νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ῥυθμίσῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ παιδὸς ὀφείλει 1ον) νὰ καταδείξῃ εἰς τὸν παῖδα ὅτι, πρὶν ἢ ἐπιζητήσῃ τὴν τῶν ἄλλων τιμήν, πρέπει αὐτὸς πρῶτον νὰ τιμήσῃ ἑαυτόν, πράττων μὲν πᾶν, ὅπερ, συνᾷδον πρὸς τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ καὶ θεῖον προορισμόν, ἀνυψοῖ αὐτὸν πρὸς τὸν Θεόν, ἀποφεύγων δὲ πᾶν, ὅπερ, ἀπᾷδον πρὸς τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ καὶ θείαν κλῆσιν, καταβιβάζει αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀλόγων κτηνῶν (2)· 2ον) νὰ καταδείξῃ εἰς τὸν

---

(1) «Θεῖον ἀγαθόν που τιμή» (Πλάτ. Νομ. 5, 727).—«Μέγιστον »τοῦτ' ἂν θείημεν, ὃ τοῖς θεοῖς ἀπονέμοιμεν καὶ οὗ μάλιστα ἐφίενται οἱ »ἀξιώματι, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἆθλον· τοιοῦτον δ' ἡ τιμή· μέ- »γιστον γὰρ δὴ τοῦτο τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν» (Ἀρις. Ἠθ. Νικ. 4, 3, 10). —«Τιμὴ δ' ἐστὶν ἡμῖν, ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν, τοῖς μὲν »ἀμείνοσιν ἕπεσθαι· τὰ δὲ χείρονα γενέσθαι δὲ βελτίω δυνατά, τοῦτ' αὐ- »ὡς ἄριστα ἀποτελεῖν· ψυχῆς οὖν ἀνθρώπῳ κτῆμα οὐκ ἔστιν εὐφυέστερον »εἰς τὸ φυγεῖν μὲν τὸ κακόν, ἰχνεῦσαι δὲ καὶ ἑλεῖν τὸ πάντων ἄριστον· »ἑλόντα αὖ, κοινῇ ξυνοικεῖν τὸν ἐπίλοιπον βίον» (Πλάτ. Νόμ. 5, 726).

(2) Ὁ Ψαλμῳδὸς κατατάσσει μεταξὺ τῶν ἀνοήτων κτηνῶν τοὺς παρ- γνωρίζοντας τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν ἀξίαν λέγων (Ψαλμ. 48, 21)· «Ἄνθρωπος »ἐν τιμῇ ὤν, οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις »ὡμοιώθη αὐτοῖς».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

παῖδα τὴν ἀξίαν τῶν διαφόρων πραγμάτων, ἐξ οὗ θέλει γίνει γνωστὸν ποῖα πράγματα, παρέχοντα ἀληθῆ τιμὴν, εἶναι ἀγαπητὰ καὶ ἀσπαστὰ, καὶ ποῖα, προξενοῦντα ἀτιμίαν, εἶναι μισητὰ καὶ ἀποφευκτέα· 3ον) νὰ καταδείξῃ εἰς τὸν παῖδα ποῦ ἔγκειται ἡ ἀληθὴς τιμὴ, ποῦ αὕτη πρέπει νὰ ζητηθῇ (1) καὶ τίνων ἀνθρώπων τὴν τιμὴν πρέπει νὰ ἐπιζητῶμεν. Ἐκ τῆς καταδείξεως ταύτης θέλει καταμάθει ὁ παῖς πρῶτον μὲν ὅτι ἡ ἀληθὴς τιμὴ δὲν ἔγκειται ἐν τοῖς χρήμασιν, ἐν τῷ σωματικῷ κάλλει, ἐν τῇ εὐγενείᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐξωτερικαῖς καὶ ἐφημέροις ἰδιότησιν, ἀλλ'ἐν τῇ φρονήσει, τῇ δικαιοσύνῃ, τῇ ἀγαθότητι καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐσωτερικαῖς καὶ ἀφθάρτοις ἀρεταῖς (2). Ἡ κατάδειξις αὕτη εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαία, καθ' ὅσον αἱ ἐξωτερικαὶ ἐκεῖναι ἰδιότητες, ἐπαισθητότερον προςπίπτουσαι εἰς τοὺς παῖδας, δύνανται νὰ διαστρέψωσι τὴν ἀληθῆ αὐτῶν φιλοτιμίαν. Δεύτερον δὲ ὅτι μόνον τῶν φρονίμων καὶ συνετῶν ἀνθρώπων τὴν δόξαν καὶ τὴν ὑπόληψιν πρέπει νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν, καὶ μόνον τούτων πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν τὸν ἔπαινον καὶ ν' ἀποφεύγωμεν τὸν ψόγον, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν γνώμην καὶ ὑπόληψιν τῶν ἀφρόνων, καὶ πολλῶν ὄντων (3)· 4ον) νὰ πληροφορήσῃ

(1) «Τὰς δ' αὖ τιμὰς δεῖ σκοπεῖν· καὶ τούτων τίνες ἀληθεῖς καὶ ὅσαι κίβδηλοι· τοῦτο δὲ, νομοθέτου μηνύειν δή μοι φαίνεται τάς δὲ καὶ τοιάςδε τινας αὐτὰς εἶναι» (Πλάτ. Νομ. 5, 729).

(2) «Τῆς ἀρετῆς ἆθλον ἡ τιμὴ καὶ ἀπονέμεται τοῖς ἀγαθοῖς» (Ἀριστ. Ἠθ. Νικ. 4. 3, 15). «Κατ' ἀλήθειαν δὲ ὁ ἀγαθὸς μόνος τιμητός» (αὐτόθι 4, 3, 20).

(3) «Ἀλλὰ τί ἡμῖν, ὦ μακάριε Κρίτων, οὕτω τῆς τῶν πολλῶν δόξης μέλει; οἱ γὰρ ἐπιεικέστατοι, ὧν μᾶλλον ἄξιον φροντίζειν, ἡγήσονται αὐτὰ οὕτω πεπρᾶχθαι, ὥςπερ ἂν πραχθῇ» (Πλάτ. Κρ. 44).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τὸν παῖδα ὅτι ἡ ἐπίτευξις τῆς τιμῆς δὲν εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἀλλ' εἶναι τὸ δραστικώτερον μέσον, τὸ συντελοῦν κατὰ Πλάτωνα «εἰς τὸ »φυγεῖν μὲν τὸ κακόν, ἰχνεῦσαι δὲ καὶ ἑλεῖν τὸ πάντων »ἄριστον» (1), τουτέστι τὸ ἀγαθόν, οὗπερ ἡ πραγμάτωσις εἶναι ὁ ὕψιστος σκοπὸς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ κατάδειξις αὕτη εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαία, καθ' ὅσον δύναται νὰ προφυλάξῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλοδοξίας, ἥτις, παρεκτροπὴ οὖσα τῆς φιλοτιμίας, δύναται νὰ ὠθήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς πράξεις μηδεμίαν τιμὴν εἰς αὐτὸν παρεχούσας.

Οὐ μικρὸν συντελεῖ εἰς διέγερσιν τῆς φιλοτιμίας τῶν παίδων ἡ κατάλληλος χρῆσις τῶν ἐπαίνων καὶ ψόγων, ἡ γινομένη ἐνώπιον ἑτέρων ἀνθρώπων καὶ μάλιστα ὁμηλίκων παίδων· ἔτι δὲ ὁ δημοσίᾳ ἀποτεινόμενος ἔπαινος εἰς παῖδας, διαπρέποντας κατά τε τὴν ἐπιμέλειαν περὶ τὰ μαθήματα καὶ τὴν χρηστότητα τῶν ἠθῶν.

§ 65.

Περὶ τῆς προαγωγῆς καὶ ῥυθμίσεως τῆς πρὸς ἐλευθερίαν ὀρέξεως.

Ὁ ἄνθρωπος φύσει τείνει εἰς τὴν ἀπὸ παντὸς περιορισμοῦ ἀπαλλαγήν, ἤτοι φύσει τείνει πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἐκδηλῶν πρωΐμως τὴν ἑαυτοῦ δυσαρέσκειαν κατὰ παντὸς πράγματος, περιορίζοντος τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν, διὰ θρήνων, κραυγῶν, κινήσεων καὶ ἄλλων σημείων. Ἡ φυσικὴ αὕτη τάσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, αὐτεξουσίου καὶ ἐλευ-

(1) Πλάτ. Νόμ. 5, 726.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

θέρου πλασθέντος παρὰ τοῦ παναγάθου Θεοῦ. Ἕνεκα τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἀποβαίνει ὁ ἄνθρωπος ζῶον ἠθικὸν καὶ καθίσταται ὑπεύθυνος τῶν ἑαυτοῦ πράξεων. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ ἐπιμέλεια τῆς πρὸς ἐλευθερίαν ὀρέξεως τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων καθηκόντων παντὸς παιδαγωγοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς συνιστάμενος ἐκ σώματος καὶ πνεύματος, τείνει πρὸς σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἐλευθερίαν· τούτου ἕνεκα ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ προαγάγῃ ἀμφοτέρας ταύτας τὰς τάσεις τοῦ παιδαγωγουμένου, ῥυθμίζων αὐτὰς καταλλήλως. Ὅπως δυνηθῇ ὅμως ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ τούτου πρέπει οὐ μόνον ν' ἀπομακρύνῃ πάντα τὰ κωλύοντα τὴν ἐλευθέραν τοῦ παιδὸς ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν πᾶσαν ἀφορμὴν πρὸς ἐλευθέραν χρῆσιν τῶν τε σωματικῶν καὶ πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀνήλικος παῖς δὲν δύναται εἰσέτι νὰ διακρίνῃ τὰς ὠφελίμους ἐνεργείας ἀπὸ τῶν ἐπιβλαβῶν, διὰ τοῦτο ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ προσδιορίζῃ τὰς τοῦ παιδὸς ἐνασχολήσεις καὶ νὰ διαχαράσσῃ ἑκάστοτε τὸν κύκλον τῆς παιδικῆς ἐνεργείας, εὐρύνων αὐτὸν κατὰ μικρὸν καὶ ἀναλόγως τῆς τε σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδαγωγουμένου. Ἐντὸς τοῦ διαγεγραμμένου τούτου κύκλου ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς ν' ἀφίνῃ τὸν παῖδα ἐλεύθερον νὰ ἐνεργῇ, ἀπαγορεύων οὐ μόνον τὴν ἀεργίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκτὸς τοῦ κύκλου τούτου ἐνέργειαν. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν προαγωγὴν καὶ ῥύθμισιν τῆς ὀρέξεως, ἣν αἰσθάνεται ὁ παῖς πρὸς τὴν σωματικὴν ἐλευθερίαν, πρέπει ὁ παιδαγωγὸς 1ον) ν' ἀφίνῃ ἐλευθέραν οὐ μόνον τὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν σωματικῶν τοῦ παιδὸς μελῶν,

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

προφυλάσσων αὐτὰ ἀπὸ πάσης βλάβης καὶ διαστροφῆς (πρβλ. § 13. 57)· 2ον) νὰ παρέχῃ εἰς τὸν παῖδα πᾶσαν εὐκολίαν καὶ πᾶν μέσον πρὸς ἐλευθέραν χρῆσιν τῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ μελῶν, ἐν οἷς τὴν πρώτην θέσιν κατέχουσιν αἱ παιδιαὶ (πρβλ. § 58)· 3ον) ν' ἀσκῇ τὸ σῶμα τοῦ παιδός, οὕτως ὥστε νὰ δύναται ν' ἀντέχῃ κατὰ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, κατὰ τοῦ θάλπους καὶ τοῦ ψύχους, κατὰ τοῦ πόνου καὶ τοῦ κόπου, ἅτινα τείνουσιν εἰς τὴν τοῦ σώματος καταπίεσιν. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν προαγωγὴν καὶ ῥύθμισιν τῆς ὀρέξεως, ἣν αἰσθάνεται ὁ παῖς πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν, πρέπει ὁ παιδαγωγὸς 1ον) οὐ μόνον ν' ἀφίνῃ ἐλευθέραν, ἀλλὰ καὶ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐνέργειαν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ παιδός· 2ον) νὰ ἐθίζῃ τὸν παῖδα εἰς τὸ νὰ ὑποτάσσῃ καὶ ὑποδουλοῖ οὐχὶ τὸ ἀθάνατον πνεῦμα εἰς τὰς ὀρέξεις τοῦ θνητοῦ σώματος (1), ἀλλὰ τοὐναντίον τὸ θνητὸν σῶμα εἰς τὰς θελήσεις τοῦ ἀθανάτου πνεύματος (2), ὧν τοῦτο μὲν ἐπλάσθη πρὸς τὸ

---

(1) Πρὸς Ῥωμ. 7, 23.

(2) Ὁ Σωκράτης, θεωρῶν τὸν μὲν ἀρχόμενον ὑπὸ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν καὶ τούτου ἕνεκα κωλυόμενον μὲν νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν, ἀναγκαζόμενον δὲ νὰ πράττῃ τὸ κακόν, οὐχὶ ἐλεύθερον ἀλλὰ δοῦλον, τὴν δὲ δουλείαν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν καὶ παθῶν, ὡς βλάπτουσαν τὸν ἄνθρωπον σωματικῶς τε καὶ ψυχικῶς, ἐπιβλαβεστάτην καὶ κακίστην, παρακελεύεται τοὺς ἀνθρώπους ἵνα διαμάχωνται πρὸς τὰς ἡδονὰς περὶ ἐλευθερίας οὐχ ἧττον ἢ πρὸς τοὺς δι' ὅπλων ἐπιχειροῦντας νὰ ὑποδουλώσωσιν· «Εἰπέ μοι, ἔφη (ὁ Σωκράτης), ὦ Εὐθύδημε, ἆρα καλὸν »καὶ μεγαλεῖον νομίζεις εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ πό»λει κτῆμα ἐλευθερίαν; Ὡς οἷόν τέ γε μάλιστα, ἔφη. Ὅστις »οὖν ἄρχεται ὑπὸ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν καὶ διὰ »ταύτας μὴ δύναται πράττειν τὰ βέλτιστα, νομίζεις τοῦτον ἐλεύθε»ρον εἶναι; Ἥκιστα, ἔφη. Ἴσως γὰρ φαίνεταί σοι τὸ πράττειν τὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἄρχειν, ἐκεῖνο δὲ πρὸς τὸ ἄρχεσθαι (1)· 3ον) νὰ ἐθίζῃ τὸν παῖδα εἰς τὸ νὰ δύναται νὰ ἀντιτάσσηται κατὰ τοῦ ψεύδους, τοῦ μίσους, τοῦ φθόνου, τῆς φιλοδοξίας, τῆς ὑπερηφανείας καὶ τῶν λοιπῶν ψυχικῶν παθῶν, ἅτινα τείνουσιν εἰς τὸ νὰ κατακρατήσωσι καὶ καταστήσωσιν ὑποχείριον τὴν ψυχὴν τοῦ παιδαγωγουμένου.

»βέλτιστα· εἶτα τὸ ἔχειν τοὺς κωλύσοντας τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἀνελευθέρων νομίζεις; Παντάπασί γε, ἔφη. Παντάπασιν ἄρα σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς ἀνελεύθεροι εἶναι; Νὴ τὸν Δί', ἔφη, εἰκότως. Πότερον δέ σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς κωλύεσθαι μόνον τὰ κάλλιστα πράττειν ἢ καὶ ἀναγκάζεσθαι τὰ αἴσχιστα ποιεῖν; Οὐδὲν ἧττον ἔμοιγ', ἔφη, δοκοῦσι ταῦτα ἀναγκάζεσθαι ἢ ἐκεῖνα κωλύεσθαι. Ποίους δέ τινας δεσπότας ἡγῇ τοὺς τὰ μὲν ἄριστα κωλύοντας, τὰ δὲ κάκιστα ἀναγκάζοντας; Ὡς δυνατὸν νὴ Δί', ἔφη, κακίστους. Δουλείαν δὲ ποίαν κακίστην νομίζεις εἶναι; Ἐγὼ μέν, ἔφη, τὴν παρὰ τοῖς κακίστοις δεσπόταις. Τὴν κακίστην ἄρα δουλείαν οἱ ἀκρατεῖς δουλεύουσι; Ἔμοι γε δοκεῖ, ἔφη κτλ» (Ξενοφ. Ἀπομνημον. 4, 5, 2). Πρβλ. καὶ Στοβ. Ἀνθ. 18, 23. Πέτρ. Α', β', 18. «Δοῦλοι γάρ εἰσι καὶ οὗτοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ πάνυ γε χαλεπῶν δεσποινῶν, οἱ μὲν λιχνειῶν, οἱ δὲ λαγνειῶν, οἱ δὲ οἰνοφλυγιῶν, οἱ δὲ φιλοτιμιῶν τινων μωρῶν καὶ δαπανηρῶν, ἃ οὕτω χαλεπῶς ἄρχει τῶν ἀνθρώπων, ὧν ἂν ἐπικρατήσωσιν, ὥςθ', ἕως μὲν ἂν ὁρῶσιν ἡβῶντας αὐτοὺς καὶ δυναμένους ἐργάζεσθαι, ἀναγκάζουσι φέρειν ἃ ἂν αὐτοὶ ἐργάσωνται, καὶ τελεῖν εἰς τὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας· ἐπειδὰν δὲ αὐτοὺς ἀδυνάτους αἴσθωνται ὄντας ἐργάζεσθαι διὰ τὸ γῆρας, ἀπολείπουσι τούτους κακῶς γηράσκειν, ἄλλοις δ' αὖ πειρῶνται δούλοις χρῆσθαι. Ἀλλὰ δεῖ, ὦ Κριτόβουλε, πρὸς ταύτας οὐχ ἧσσον διαμάχεσθαι περὶ τῆς ἐλευθερίας, ἢ πρὸς τοὺς σὺν ὅπλοις πειρωμένους καταδουλοῦσθαι. Πολέμιοι μὲν οὖν ἤδη ὅταν καλοὶ κἀγαθοὶ ὄντες καταδουλώσωνταί τινας πολλοὺς δὴ βελτίους ἠνάγκασαν εἶναι σωφρονίσαντες, καὶ ῥᾷον βιοτεύειν τὸν λοιπὸν χρόνον ἐποίησαν· αἱ δὲ τοιαῦται δέσποιναι αἰκιζόμεναι τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τοὺς οἴκους οὔποτε λήγουσιν, ἔςτ' ἂν ἄρχωσιν αὐτῶν» (Ξενοφ. οἰκ. 1, 22).

(1) «Τὸ δὲ ζῷον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ὧν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δ' ἀρχόμενον» (Αριστ. πολιτ. 1, 5).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Ὁ παιδαγωγός, προάγων καὶ ῥυθμίζων τὴν πρὸς ἐλευθερίαν ὄρεξιν τοῦ παιδός, ὀφείλει νὰ πληροφορῇ αὐτὸν θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ὅτι ἐν μόνῳ τῷ αὐτεξουσίῳ καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ὅτι μόνον ὑπὸ τὴν αὔραν αὐτῆς δύναται νὰ καλλιεργηθῇ καὶ βλαστήσῃ καὶ προκόψῃ πᾶν ὅ,τι συντελεῖ πρὸς ἐξευγένισιν καὶ εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων· ἐν ἄλλοις λόγοις πρέπει νὰ διδάσκῃ αὐτὸν ὅτι ἐν μὲν τῇ ἐλευθερίᾳ ὑπάρχει ἡ ζωή, ἐν δὲ τῇ δουλείᾳ ὁ θάνατος· ἐκείνη καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ὄντως ἄνθρωπον, αὕτη δὲ ὑποβιβάζει αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν κτηνῶν (1).

Ὁ παιδαγωγὸς προάγων καὶ ῥυθμίζων τὴν πρὸς ἐλευθερίαν ὄρεξιν τοῦ παιδὸς πρέπει νὰ προσέχῃ καλῶς ὅπως μὴ δώσῃ ἀφορμήν τινα πρὸς ἐμφάνισιν τῆς ἐπιβλαβοῦς ἐκείνης ἰδιογνωμοσύνης, τῆς ἀπαντώσης συχνάκις παρὰ τοῖς παισί. Κατὰ τοῦ ἐλαττώματος τούτου μεγάλως συντελεῖ ἡ πρώϊμος ἄσκησις τοῦ παιδὸς εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς εὐπειθείας, περὶ ἧς διαλαμβάνομεν ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ.

§ 66.

Περὶ τῆς εἰς τὴν εὐπείθειαν ἀσκήσεως.

Εὐπείθεια λέγεται ἡ ἐλευθέρα ὑποταγὴ τῆς βουλήσεώς τινος εἰς τὴν βούλησιν τοῦ ἑτέρου. Ἐν δὲ τῇ παιδαγωγίᾳ εὐπείθεια λέγεται ἡ ἐλευθέρα ὑποταγὴ τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνηλίκου παιδός, τουτέστι τοῦ παιδαγωγουμένου, εἰς τὴν βούλησιν τοῦ ἐνηλίκου, ἤτοι τοῦ

(1) «Αἰαῖ, τὸ δοῦλον ὡς κακὸν πέφυκ' ἀεί» (Εὐριπ. Ἑκ. 332).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

παιδαγωγοῦντος. Ἡ εὐπείθεια αὕτη εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἀναγκαιοτάτη ἀρετὴ πρὸς διάπλασιν καὶ μόρφωσιν τοῦ παιδός. Ἄνευ αὐτῆς ματαιοῦται τὸ ἔργον τοῦ παιδαγωγοῦντος, μὴ δυναμένου νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τὸν παιδαγωγούμενον. Ἡ εὐπείθεια οὐ μόνον δὲν ἀποκωλύει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πρὸς ἐλευθερίαν ὀρέξεως τοῦ παιδός, ἀλλὰ βοηθεῖ μάλιστα καὶ ὑποθάλπει αὐτήν, καθ' ὅσον προφυλάσσει τὸν εἰσέτι ἀνανάπτυκτον παῖδα ἀπὸ τῆς δουλείας διαφόρων κλίσεων καὶ παθῶν, ὧν τὴν βλαβερὰν ἐπενέργειαν δὲν εἶναι εἰσέτι εἰς κατάστασιν νὰ γνωρίζῃ.

Ὅπως ἀσκήσῃ ὁ παιδαγωγὸς τὸν παιδαγωγούμενον εἰς τὴν εὐπείθειαν πρέπει 1ον) νὰ ἑλκύσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ παιδός, καταδεικνύων εἰς αὐτὸν τήν τε ὑπεροχὴν αὐτοῦ ἐν πᾶσι καὶ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὴν τούτου μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν· 2ον) νὰ καταδείξῃ τά τε καλὰ καὶ ὠφέλιμα ἐπακολουθήματα τῆς εὐπειθείας καὶ πειθαρχίας (1) εἴς τε τὸν Θεὸν (2), τοὺς ἄρχοντας (3), τοὺς γονεῖς (4) καὶ πάντας τοὺς φρονίμους, καὶ τὰ βλαβερὰ καὶ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἀ π ε ι θ ε ί α ς καὶ

---

(1) «Μέγιστον ἀγαθὸν τὸ π ε ι θ α ρ χ ε ῖ ν φαίνεται εἰς τὸ καταπράττειν τὰ ἀγαθά» (Ξενοφ. Κύρ. παιδ. 8, 1, 3).—«Πειθαρχία μήτηρ ἐστὶ »τῆς εὐπραξίας» (Αἰσχ. ἑπτ. 230).

(2) «Π ε ι θ α ρ χ ε ῖ ν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξ. Ἀποστ. έ, 29). Πρβλ. Ἐπικτ. Ἐγχ. 31. Πλατ. Ἀπολ. 30.

(3) «Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑ π ο τ α σ σ έ σ θ ω· οὐ γὰρ »ἔστιν ἐξουσία εἰμὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγ»μέναι εἰσίν· ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀν»θέστηκεν» (Παύλ. πρὸς Ῥωμ. ιγ', 1).

(4) «Ἄκουε υἱὲ παιδείαν πατρός σου, καὶ μὴ ἀπώσῃ θεσμοὺς μητρός σου» (Παρ. Σολ. 1, 8).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἀναρχίας (1)· 3ον) νὰ φαίνηται συνακόλουθος ἐν ταῖς ἑαυτοῦ ἐπιταγαῖς· ἤτοι, ἐπιτάσσωντι εἰς τοὺς παῖδας, πρέπει νὰ μὴ μεταβάλλῃ τὴν ἐπιταγὴν ἐκ φόβου ἢ ἄλλης τινὸς αἰτίας, ἀλλὰ νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἀκριβῆ αὐτῆς ἐφαρμογήν· διότι πᾶσα χαλάρωσις καὶ ἀδυναμία τοῦ χαρακτῆρος τοῦ παιδαγωγοῦντος γίνεται παραίτιος τῆς τῶν παιδαγωγουμένων θρασύτητος καὶ ἀπειθείας. Πᾶσα ὅμως ἐπιταγὴ πρέπει νὰ γίνηται μετὰ ἱλαρότητος καὶ γλυκύτητος, διότι ἡ γινομένη ἀποτόμως καὶ μετὰ τραχύτητος δύναται νὰ προκαλέσῃ τὸ πεῖσμα τοῦ παιδός, καὶ ἀντὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν πειθήνιον, δύναται νὰ καταστήσῃ ἀπειθῆ καὶ ἰσχυρογνώμονα.

Μεταξὺ τῶν μέσων ἐκείνων, ἅτινα συντελοῦσι πρὸς ἄσκησιν τοῦ παιδὸς εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς εὐπειθείας, σπουδαιοτάτην θέσιν κατέχουσιν αἱ ποιναὶ καὶ ἀμοιβαί, περὶ ὧν πραγματευόμεθα ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ.

§ 67.

Περὶ ποινῶν καὶ ἀμοιβῶν.

Ποιναὶ καὶ ἀμοιβαὶ λέγονται ἐκεῖνα τὰ μέσα, ἅπερ, λύπην ἢ χαρὰν ἐμποιοῦντα, ἀποτρέπουσι μὲν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ κακοῦ, προτρέπουσι δὲ αὐτὸν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καλοῦ. Τὰ μέσα ταῦτα εἶναι τὰ συντελεστικώτερα πάντων τῶν μέσων, ὅσα ὁ

(1) «Ἀναρχίας δὲ μεῖζον οὐκ ἔστι κακόν·
»αὕτη πόλεις τ' ὄλλυσιν, ἥδ' ἀναστάτους
»οἴκους τίθησιν· ἥ δε συμμάχου δορὸς
»τροπὰς καταρρήγνυσι· τῶν δ' ὀρθουμένων
»σώζει τὰ πολλὰ σώμαθ' ἡ πειθαρχία» (Σοφ. Ἀντ. 672).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

παιδαγωγὸς δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ὅπως καθυποτάξῃ τὴν θέλησιν τοῦ παιδαγωγουμένου εἰς τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν. Καὶ τῶν μὲν ποινῶν ἡ παιδαγωγικὴ ἐνέργεια ἔγκειται ἐν τῇ λυπηρᾷ, τῶν δὲ ἀμοιβῶν ἐν τῇ ἡδονικῇ αἰσθήσει, ἥτις ἐμποιεῖται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδαγωγουμένου. Τὴν ἀνάγκην τῆς χρήσεως τῶν μέσων τούτων καταδεικνύει ἡμῖν αὐτὴ ἡ φύσις, ἥτις, φροντίζουσα περί τε τῆς σωματικῆς καὶ ἠθικῆς ἡμῶν σωτηρίας, ὁτὲ μὲν λυπεῖ ἡμᾶς διὰ τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῆς τύψεως τοῦ συνειδότος, ὁτὲ δὲ χαροποιεῖ ἡμᾶς διὰ τῆς ὑγιείας καὶ τῆς ἠθικῆς εὐχαριστήσεως.

Ἡ χρῆσις τῶν ποινῶν καὶ ἀμοιβῶν εἶναι εἰς τὸν παιδαγωγὸν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον καὶ ἐπὶ τοσοῦτον βαθμὸν ἀναγκαία, ἐφ' ὅσον ὁ παῖς, στερούμενος, ἕνεκα τῆς ἀώρου αὐτοῦ ἡλικίας, τῆς κρίσεως ἐκείνης, δι' ἧς δύναται νὰ κάμῃ ἐπωφελῆ χρῆσιν τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, εἶναι ἀνάγκη νὰ καθυποβάλλῃ αὐτὴν μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος αὐτοῦ εἰς τὴν βούλησιν τοῦ παιδαγωγοῦντος. Τούτου ἕνεκα, προϊούσης μετὰ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς κριτικῆς δυνάμεως τοῦ παιδός, πρέπει νὰ ἐλαττῶται ἡ χρῆσις τῶν ποινῶν καὶ ἀμοιβῶν.

Αἱ ποιναὶ καὶ ἀμοιβαὶ εἶναι ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν ὑγίειαν ὅ,τι εἶναι τὰ ἰαματικὰ φάρμακα ὡς πρὸς τὴν σωματικήν (1), διὰ τοῦτο ὅπως ταῦτα, διδόμενα ἐν καιρῷ τῶν ἀσθενειῶν, πρέπει νὰ παύωσι ἀποκαθισταμένης τῆς ὑγιείας· οὕτω καὶ ἐκεῖνα, διδόμενα ἐν καιρῷ ἠθικῶν ἀσθενειῶν, πρέπει νὰ παύωσι ἐπερχομένης τῆς

(1) «Σωφρονίζει γάρ που καὶ δικαιοτέρους ποιεῖ καὶ ἰατρικὴ γίνεται πονηρίας ἡ δίκη» (Πλάτ. Γοργ. 478).—«Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται» (Παύλ. πρὸς Ἑβρ. ιϛ', ϛ').

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἠθικῆς ὑγιείας. Ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ κάμῃ ὀλιγωτέραν χρῆσιν τῶν ἀμοιβῶν ἢ τῶν ποινῶν· διότι ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι καθῆκον, ὅπερ πρέπει νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ ἄνθρωπος· μὴ ἐκπληρῶν δὲ πρέπει νὰ τιμωρῆται.

Αἱ ποιναὶ καὶ ἀμοιβαὶ ἐν τῇ τοῦ παιδὸς ἀγωγῇ εἶναι μέσα οὐ μόνον ἱκανοποιοῦντα τὴν προσβαλλομένην δικαιοσύνην, ἀλλὰ καὶ συντελοῦντα μεγάλως πρὸς μόρφωσιν αὐτοῦ. Ταῦτα ἀμέσως μὲν ἀναφέρονται εἰς πράξεις τοῦ παιδὸς παρελθούσας, ἐμμέσως δὲ ἀφορῶσι τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ διαγωγήν. Ἐν τῇ χρήσει τῶν μέσων τούτων ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ κρατῇ τὴν πλάστιγγα τῆς τε δικαιοσύνης καὶ τῆς φρονήσεως. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν 1ον) οὐδεμία ἐπιτρέπεται ποινὴ κατὰ πράξεως κακῆς, εἰς ἣν ὑπέπεσεν ὁ παῖς ἕνεκα ἐλλείψεως γνώσεως ἢ δυνάμεως· ὡσαύτως οὐδεμία ἐπιτρέπεται ἀμοιβὴ ὑπὲρ πράξεως, ἧς ἡ ἐκτέλεσις ἦτο ἀπαραίτητον καθῆκον τοῦ παιδὸς ἢ ἔτυχεν ἐξωτερικῆς ὑποστηρίξεως· 2ον) πᾶσα ποινὴ καὶ ἀμοιβή, ἐπιδιώκουσα τὴν διόρθωσιν ἢ τὴν προαγωγὴν τοῦ παιδός, πρέπει νὰ ἦναι οὐ μόνον σύμφωνος πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἰδιοφυΐαν ἤτοι τὴν κρᾶσιν ἐν γένει τοῦ παιδός, ἀλλὰ καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸν τόπον, τὸν χρόνον, τὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ τὰς λοιπὰς περιστάσεις, εἰς ἃς εὑρίσκεται ὁ παῖς. Ὁ παιδαγωγὸς οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονῇ ὅτι ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῆς τε ἰδιοφυΐας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν περιστάσεων συμβαίνει ὥστε πολλάκις ἐκεῖνο, ὅπερ ὠφελεῖ τὸν μέν, νὰ βλάπτῃ τὸν δέ, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· 3ον) αἱ ποιναὶ καὶ ἀμοιβαὶ ὅπως ἐνεργήσωσιν ἀποτελεσματικῶς πρέπει νὰ ἦναι φυσικαί, τουτέστι πρέπει νὰ πηγάζωσιν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ τε ἐγκλήμα-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τος καὶ τοῦ κατορθώματος ἀπαραλλάκτως ὅπως τὰ τοῦ σώματος φάρμακα, ἅτινα, ἵνα ἐπιφέρωσι τὴν σωματικὴν ὑγίειαν, πρέπει ν' ἀπορρέωσιν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν ἀσθενειῶν. Οὕτω λοιπὸν ἡ μὲν ἐπιπολαιότης καὶ ἡ ἀπροσεξία τοῦ μαθητοῦ τιμωρεῖται προσηκόντως διὰ τῶν ἐξ αὐτῆς προερχομένων δυσαρέστων ἐπακολουθημάτων (οἷα εἶναι οἱ κακοὶ βαθμοί, ὁ ὑποβιβασμὸς καὶ τὰ παρόμοια)· ἡ ἄτακτος ἐργασία τοῦ παιδὸς τιμωρεῖται διὰ τῆς ἀποδοκιμασίας αὐτῆς καὶ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ παιδὸς εἰς νέαν καὶ καλλιτέραν ἐργασίαν· ἡ ἕνεκα κακίας ἢ ἀπροσεξίας διαφθορὰ καὶ ἀπώλεια τῶν πραγμάτων τιμωρεῖται διὰ τῆς στερήσεως τοιούτων ἀντικειμένων· τὸ φιλόνεικον καὶ ἐριστικὸν τιμωρεῖται διὰ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων κοινωνίας· ἡ κατάχρησις τῆς ἐλευθερίας τιμωρεῖται διὰ τοῦ περιορισμοῦ αὐτῆς ταύτης· ἡ ζημία τιμωρεῖται διὰ τῆς εἰς πληρωμὴν ὑποχρεώσεως· ἡ ἀπάτη τιμωρεῖται διὰ τῆς στερήσεως τῆς ἐμπιστοσύνης· ἡ δὲ σύντονος ἐργασία σκοπίμως ἀνταμείβεται, ἐπιτρεπομένης εὐαρέστου τινὸς διασκεδάσεως καὶ ἀναπαύσεως· ἡ φιλομάθεια ἀνταμείβεται ἐπιτυχῶς διὰ τῆς δωρήσεως καταλλήλων βιβλίων κτλ· 4ον) αἱ ποιναὶ καὶ ἀμοιβαὶ πρέπει νὰ ἐπιβάλλωνται δικαίως καὶ ἀπροσωπολήπτως, ἄλλως ἀποβάλλουσι τὸν παιδαγωγικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα καὶ γίνονται βλάβης μᾶλλον ἢ ὠφελείας πρόξενοι· 5ον) οὐδεμία ποινὴ ἢ ἀμοιβὴ συγχωρεῖται, ἥτις βλάπτει τὴν ὑγίειαν τοῦ παιδαγωγουμένου ἢ ἀπαμβλύνει τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἢ διαφθείρει τὸ ἦθος, διεγείρουσα τὴν ἀπελπισίαν ἢ καταπνίγουσα τὴν φιλοτιμίαν· 6ον) ὁ παιδαγωγός, τιμωρῶν μὲν τὸν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

παιδαγωγούμενον, πρέπει νὰ αἰτιολογῇ τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ καὶ νὰ δεικνύῃ τὴν ἑαυτοῦ λύπην ἐπὶ τῇ ταύτης ἐφαρμογῇ, διαβεβαιῶν ὅτι ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ μέσον τοῦτο οὐ μόνον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς προσβληθείσης δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὠφέλειαν αὐτοῦ τοῦ τιμωρουμένου· βραβεύων δὲ τὸν παιδαγωγούμενον ὀφείλει οὐ μόνον νὰ αἰτιολογῇ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ καθιστᾷ φανερὰν τὴν χαρὰν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ καλῇ τοῦ παιδαγωγουμένου διαγωγῇ. Πασῶν τῶν ποινῶν καταλληλότερος εἶναι ὁ ψόγος· πασῶν δὲ τῶν ἀμοιβῶν καταλληλότερος εἶναι ὁ ἔπαινος. Τὰ δύο ταῦτα παιδαγωγικὰ μέσα, ἐκδηλούμενα διὰ τοῦ λόγου καὶ σύμφωνα ὄντα πρὸς τὴν λογικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, δύνανται θαυμασίως νὰ ἀποτρέψωσι μὲν τὸν παῖδα ἀπὸ τῶν κακῶν, νὰ προτρέψωσι δὲ πρὸς τὰ καλὰ διὰ τῆς διεγέρσεως τῆς παιδικῆς φιλοτιμίας, πρὸς ἣν πρέπει ν' ἀποβλέπῃ πᾶσα ποινὴ καὶ ἀμοιβή (1).

Αἱ ποιναὶ ἐπὶ μὲν τῶν μικρῶν παιδίων καλὸν εἶναι

---

(1) Ὁ Πλούταρχος, ἀποδοκιμάζων τὰς πληγὰς καὶ τοὺς αἰκισμοὺς ὡς ἐπιβλαβεῖς, θεωρεῖ τὰς παραινέσεις καὶ τοὺς λόγους, ἔτι δὲ τοὺς ἐπαίνους καὶ τοὺς ψόγους, ὠφελιμωτέρους πρὸς παρόρμησιν τῶν παίδων ἐπὶ τὰ καλά. «Κἀκεῖνο, λέγει, φημί, δεῖν τοὺς παῖ»δας ἐπὶ τὰ καλὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἄγειν παραινέσεσι καὶ λό»γοις, μὴ μὰ Δία πληγαῖς μηδ' αἰκισμοῖς. Δοκεῖ γάρ που »ταῦτα τοῖς δούλοις μᾶλλον ἢ τοῖς ἐλευθέροις πρέπειν· ἀποναρκῶσι γὰρ »καὶ φρίττουσι πρὸς τοὺς πόνους, τὰ μὲν διὰ τὰς ἀλγηδόνας τῶν πληγῶν, »τὰ δὲ καὶ διὰ τὰς ὕβρεις. Ἔπαινοι δὲ καὶ ψόγοι πάσης εἰσὶν αἰ»κίας ὠφελιμώτεροι τοῖς ἐλευθέροις, οἱ μὲν ἐπὶ τὰ καλὰ παρορμῶντες, οἱ »δὲ ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν ἀνείργοντες. Δεῖ δὲ ἐναλλὰξ καὶ ποικίλως χρῆσθαι »ταῖς ἐπιπλήξεσι καὶ τοῖς ἐπαίνοις. — Δεῖ δὲ αὐτοὺς μηδὲ »τοῖς ἐγκωμίοις ἐπαίρειν καὶ φυσᾶν· χαυνοῦνται γὰρ ταῖς ὑπερβολαῖς »τῶν ἐπαίνων καὶ θρύπτονται» (Περὶ παίδ. ἀγ. 12).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

νὰ ἐπιβάλλωνται ἀμέσως μετὰ τὴν ἀξιόποινον αὐτῶν πρᾶξιν· ἐπὶ δὲ τῶν μεγαλειτέρων πρέπει πολλάκις ν' ἀναβάλλωνται, διδομένου χρόνου πρὸς σκέψιν καὶ μετάνοιαν.

Ὁ παιδαγωγός, ἐπιτάσσων τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν, καθυποβάλλων αὐτὸν εἰς νόμους κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ συμβουλεύων καὶ νουθετῶν κατὰ τὴν νεανικήν, προάγει αὐτὸν βαθμηδὸν πρὸς τὴν αὐτενέργειαν, ἤτοι εἰς τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν, εἰς ἣν ἀφικνεῖται διὰ τῆς ἐνισχύσεως καὶ μορφώσεως τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, περὶ ἧς διαλαμβάνομεν ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ.

§ 68.

Περὶ τῆς μορφώσεως καὶ ἐνισχύσεως τῆς βουλήσεως.

Βούλησις λέγεται ἡ ὀρεκτικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις, καθ' ὅσον ὁδηγουμένη ὑπὸ τῆς νοητικῆς δυνάμεως ἐκλέγει ἐκ πολλῶν ὀρέξεων τὴν μάλιστα πληρωτέαν. Ἡ δύναμις τῆς βουλήσεως εἶναι τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε δύναται νὰ κατασιγήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν σφοδροτάτην τῶν ζωικῶν ὁρμῶν, ἤτοι τὴν τῆς αὐτοσυντηρησίας, ὁσάκις αὕτη παρακωλύει τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ ἐκείνης. Ἡ βουλητικὴ δύναμις, ὡς δύναμις τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐνεργεῖν ἐλευθέρως, εἶναι ἐλευθέρα. Ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας ταύτης στηρίζεται ὁ καταλογισμὸς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ὧν αἱ μὲν παρέχουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἔπαινον ἢ ἀμοιβήν, αἱ δὲ ψόγον ἢ ποινήν (1). Ἡ βουλητικὴ

(1) Ὁ Ἰησοῦς Σιράχ, λαλῶν περὶ τῆς ἐλευθέρας τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως, λέγει, (15, 14)· «Αὐτὸς (ὁ Θεὸς) ἐξ ἀρχῆς «ἐποίησεν ἄνθρωπον καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν χει-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

δύναμις, ἡ κυρία αἰτία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καίπερ ἔμφυτος οὖσα εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἔχει χρείαν μορφώσεως καὶ ἐνισχύσεως. Ἡ μόρφωσις αὕτη καὶ ἐνίσχυσις εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαία, καθ' ὅσον ἄνευ μεμορφωμένης καὶ ἐνισχυμένης βουλήσεως ἀδύνατον εἶναι ν' ἀποβῇ ὁ παῖς αὐτενεργὸς, ἤτοι ἀδύνατον νὰ δυνηθῇ νὰ μεταχειρισθῇ τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μόρφωσιν, πρὸς ἣν ἀποβλέπει καὶ ἡ ἀγωγὴ αὐτοῦ.

Ἡ μόρφωσις καὶ ἐνίσχυσις τῆς βουλήσεως ἄρχεται μὲν μετὰ τῆς ἐμφανίσεως τῆς γνωστικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου, κατορθοῦται δὲ διὰ τῆς ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως πασῶν τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ παιδαγωγὸς, μορφώνων καὶ ἐνισχύων τὴν βουλητικὴν δύναμιν τοῦ παιδὸς, πρέπει νὰ καθοδηγῇ αὐτὸν εἰς τὸ πρακτέον πρακτικῶς εἴτε διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος εἴτε δι' ἀμοιβῶν καὶ ποινῶν· εἶτα δὲ, προϊούσης τῆς ἡλικίας, διὰ μόνου τοῦ λόγου. Ἤτοι κατ' ἀρχὰς τὴν βούλησιν τοῦ εἰςέτι ἀναναπτύκτου παιδὸς πρέπει ν' ἀντικαθιστᾷ ἡ βούλησις τοῦ παιδαγωγοῦ· εἶτα δὲ, προαγομένης τῆς γνωστικῆς δυνάμεως, ἡ βούλησις τοῦ παιδὸς πρέπει ν'ἀπελευθερῶται βαθμηδὸν ἐκ τῆς τοῦ παιδαγωγοῦ. Ἡ πρὸς ἐλευθερίαν τείνουσα παιδικὴ βούλησις ἐκδηλοῦται ἔν τισιν ἰδιοτροπίαις τοῦ παιδός· τὰς ἰδιοτροπίας ταύτας δὲν πρέπει νὰ καταθραύῃ βιαίως ὁ παιδαγωγὸς, ἀλλὰ

»ρὶ διαβουλίου αὐτοῦ· ἐὰν θέλῃς, συντηρήσεις ἐντολὰς, καὶ »πίστιν ποίησαι εὐδοκίας. Παρέθηκέ σοι πῦρ καὶ ὕδωρ οὗ ἐὰν θέλῃς ἐκτε»νεῖς τὴν χεῖρά σου. Ἔναντι ἀνθρώπων ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος καὶ ὃ ἐὰν εὐ»δοκήσῃ δοθήσεται αὐτῷ».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πρέπει νὰ περιορίζῃ ἐντὸς τῶν προσηκόντων ὁρίων, φωτίζων τὸν νοῦν τοῦ παιδός. Ἡ βιαία θραῦσις ἢ ἡ παραμέλησις τῶν ἰδιοτροπιῶν τούτων δύνανται νὰ καταστήσωσι τὸν παῖδα ἰσχυρογνώμονα.

Ὁ παιδαγωγός, μορφώνων καὶ ἐνισχύων τὴν βούλησιν, πρέπει νὰ διευθύνῃ αὐτὴν πρὸς τὸ ἀγαθόν, οὗπερ ἡ πραγμάτωσις εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀγαθοῦ προαπαιτεῖται ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ ἀναπτύσσῃ μὲν τὸν νοῦν τοῦ παιδὸς πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ, νὰ μορφώνῃ δὲ τὴν καρδίαν πρὸς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ. Ἐν γένει δὲ ὁ παῖς πρέπει νὰ μορφωθῇ οὕτως ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ θέλῃ ἄλλο εἰμὴ μόνον τὸ ἀγαθόν. Ἡ βούλησις, καλῶς μορφωθεῖσα καὶ ἐνισχυθεῖσα, κτᾶται τὴν ἰσχὺν ἐκείνην, ἥτις ὀνομάζεται χαρακτήρ, καθ' ὃν ὁ ἄνθρωπος προσηλοῦται εἰς ὡρισμένα ἠθικὰ ἀξιώματα καὶ λαμβάνει ταῦτα ὡς σταθερὸν κανόνα τῶν ἐν τῷ βίῳ πράξεων αὐτοῦ, ἤτοι πράττει πάντοτε συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἐλευθέρως ἐκλεχθείσας καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου ὑπαγορευθείσας.

§ 69.

Παρατήρησις καθολική.

Ἡ ἀγωγή, ἀναπτύξασα καὶ μορφώσασα τάς τε σωματικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ παιδὸς καὶ καταστήσασα αὐτὸν ἐπιτήδειον εἰς τὸ ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὸ ἔργον τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως αὐτοῦ καὶ μορφώσεως πρὸς πλήρωσιν τοῦ θείου αὐτοῦ προορισμοῦ, θεωρεῖται ὡς συντελέσασα τὸ ἔργον αὐτῆς. Τὸ ἔργον ὅμως

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τοῦτο τελεῖται μὲν καθόλου καθ' ὃν κατεδείξαμεν τρόπον, τροποποιεῖται δὲ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἰδιοφυΐας, ἤτοι τῆς κράσεως τοῦ παιδαγωγουμένου παιδὸς, ὡς ὑποδεικνύομεν ἐν τῷ ἑπομένῳ παραρτήματι.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

—

ΠΕΡΙ ΚΡΑΣΕΩΝ.

§ 70.

Περὶ κράσεων καθόλου καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτῶν.

Κρᾶσις λέγεται ἡ ἰδιοφυία ἐκείνη τοῦ ἐπὶ μέρους ἀνθρώπου, ἥτις ἐμφανίζεται διὰ τῆς εὐαρεσκείας αὐτοῦ εἰς ὡρισμένον τινὰ τρόπον τοῦ αἰσθάνεσθαι, ὀρέγεσθαι καὶ ἐνεργεῖν. Διαστέλλονται δὲ τέσσαρα εἴδη κράσεων, τουτέστιν ἡ αἱματώδης, ἡ χολερική, ἡ φλεγματικὴ καὶ ἡ μελαγχολική. Αἱ κράσεις αὗται, αἵτινες σπανίως εὑρίσκονται καθαραί, ἤτοι χωρίς τινος μίξεως, ὠνομάσθησαν οὕτως ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ἕνεκα τῆς κατ' αὐτὸν ἐν τῷ σώματι ἐπικρατήσεως ἢ τοῦ αἵματος, ἢ τῆς ξανθῆς χολῆς, ἢ τοῦ φλέγματος, ἢ τῆς μελαίνης χολῆς. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων κράσεων, συμφωνουσῶν πρὸς τὸ τετραπλοῦν σύστημα τοῦ ὀργανισμοῦ, ἤτοι πρὸς τὸ αἱματικόν, τὸ νευρικόν, τὸ πεπτικὸν καὶ τὸ ἀναπνευστικόν, ἡ μὲν αἱματώδης καὶ ἡ χολερικὴ καλοῦνται ἐνεργητικαί, διότι οἱ ταύτας ἔχοντες ἄνθρωποι ἐμφανίζονται ἐν τῷ βίῳ μᾶλλον ἐνεργοῦντες· ἡ δὲ φλεγματικὴ καὶ ἡ μελαγχολικὴ καλοῦνται παθητικαί, διότι οἱ ταύτας κεκτημένοι ἐμφανίζονται ἐν τῷ βίῳ μᾶλλον πάσχοντες. Αἱ ἐντυπώσεις ἐνεργοῦνται ἐπὶ μὲν τὸν αἱματώδη εὐκόλως, ἐπὶ δὲ τὸν φλεγματικὸν δυσκόλως,

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἐπὶ δὲ τὸν χολερικὸν ἰ σ χ υ ρ ῶ ς, ἐπὶ δὲ τὸν μελαγχολικὸν β α θ έ ω ς.

Ἡ μία καὶ ἡ αὐτὴ κρᾶσις τοῦ ἀνθρώπου, διερχομένη τὰ διάφορα στάδια τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, λαμβάνει τὰς ἰδιότητας πασῶν τῶν κράσεων. Οὕτω κατὰ μὲν τὴν π α ι δ ι κ ὴ ν καὶ ν ε α ν ι κ ὴ ν ἡλικίαν ἐμφανίζεται ὡς αἱματώδης κρᾶσις, κατὰ δὲ τὴν ἀ ν δ ρ ι κ ὴ ν ὡς χ ο λ ε ρ ι κ ὴ καὶ μ ε λ α γ χ ο λ ι κ ή, κατὰ δὲ τὴν γ ε ρ ο ν τ ι κ ὴ ν ὡς φ λ ε γ μ α τ ι κ ή. Τούτου ἕνεκα βλέπομεν τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον κατὰ μὲν τὴν παιδικὴν καὶ νεανικὴν ἡλικίαν εὐκίνητον, ζωηρὸν, εὐμετάβλητον καὶ εὔθυμον· κατὰ δὲ τὴν ἀνδρικὴν κατ' ἀρχὰς μὲν τολμηρὸν, γενναῖον, πεισματώδη, φιλόδοξον καὶ μεγαλοπράγμονα, εἶτα δὲ σύννουν καὶ ῥεμβάζοντα· κατὰ δὲ τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν ἀδρανῆ, ἀπαθῆ καὶ ἀδιάφορον. Οἱ διάφοροι οὗτοι τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κράσεως οἱονεὶ χρωματισμοὶ, οἱ παρακολουθοῦντες τὰ διάφορα στάδια τῆς ἀνθρωπίνης ἡλικίας, ἀναλογοῦσι πρὸς τὴν φυσικὴν τοῦ ἀνθρώπου σωματικήν τε καὶ πνευματικὴν κατάστασιν. Τοὺς χρωματισμοὺς τούτους ἢ ταύτας τὰς ποικιλίας τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κράσεως πρέπει νὰ γνωρίζῃ καλῶς ὁ παιδαγωγὸς ἵνα δι' αὐτῶν δυνηθῇ νὰ μετριάζῃ τὴν ὑπερβολικὴν ἔντασιν τῆς ἐπικρατούσης παρὰ τῷ παιδαγωγουμένῳ κράσεως.

Ὁ παιδαγωγὸς ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ οἱασδήποτε κράσεως οὐδένα ἄλλον σκοπὸν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ ἢ τὸ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν θεραπαινίδα τῶν ὑψηλοτέρων γνωστικῶν καὶ συναισθητικῶν δυνάμεων, καὶ πηγὴν τῶν ἀξιολογωτέρων καὶ εὐγενεστέρων πράξεων τοῦ ἀνθρώπου.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

§ 71.

Περὶ αἱματώδους κράσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῆς.

Ἡ αἱματώδης κρᾶσις ἰδιάζει εἰς τὴν ἀνθηρὰν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευήν, ἣν ἀποτελεῖ ἡ ἐπικράτησις τῆς ἐνεργείας τῆς τε καρδίας, τῶν αἱματοφόρων ἀγγείων καὶ τῶν πνευμόνων. Καὶ σωματικὰ μὲν γνωρίσματα τῆς αἱματώδους κράσεως εἶναι τὸ ἐπίμηκες τοῦ σώματος, ἡ λευκότης, ἡ ἁπαλότης καὶ τὸ ἀνθηρὸν τοῦ δέρματος, ἡ φαιδρότης τοῦ βλέμματος, ἡ βραχύτης τῆς ῥινός, ἡ στρογγυλότης τοῦ πώγωνος, τὸ μῆκος τοῦ λαιμοῦ, ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ ἰσχνὸν τῶν μυώνων, ἡ ταχύτης τοῦ σφυγμοῦ καὶ ἡ ζωηρὰ ἐνέργεια τοῦ αἵματος· τὰ δὲ πνευματικὰ γνωρίσματα εἶναι ἡ εὐθυμία, τὸ εὐμετάβλητον, ἡ ἀστάθεια, ἡ ἀφροντισία, ἡ ζωηρότης τῆς φαντασίας, ἡ κλίσις πρὸς τὴν φιλίαν, ἡ ῥοπὴ πρὸς τὰς τέρψεις, ἡ εὐαισθησία εἰς τὰς ἀλγηδόνας, ἡ φυγοπονία, ἡ κουφόνοια καὶ ἐπιπολαιότης, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ κοινωνικόν, τὸ ἐλπιστικόν, τὸ πολύλογον καὶ τὸ ἀνήσυχον.

Ὁ αἱματώδους κράσεως ἄνθρωπος ἔχει βίον ἐστραμμένον πρὸς τὰ ἔξω μᾶλλον ἢ πρὸς τὰ ἔσω. Οὗτος νομίζει ὅτι κατέχει τὸν κόσμον· τούτου ἐρεθίζονται πάντα τὰ ὄργανα, ὧνπερ ἡ ἐνέργεια ἀπαιτεῖται διὰ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἤτοι πρὸς πόλεμον, πρὸς ἄμυναν, πρὸς εὐποιίαν κτλ. (1).

---

(1) Τοιοῦτος ἐγένετο Ἀλκιβιάδης ὁ τοῦ Κλεινίου υἱός, περὶ οὗ λέγει ὁ Πλούταρχος (ἐν βίῳ Ἀλκ. 2)· «Τὸ δὲ ἦθος αὐτοῦ πολλὰς »μὲν ὕστερον, ὡς εἰκὸς ἐν πράγμασι μεγάλοις »καὶ τύχαις πολυτρόποις, ἀνομοιότητας πρὸς αὐ-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Καὶ τὴν μὲν ὑπερβολικὴν ζωηρότητα τοῦ αἱματώδους δύναται ὁ παιδαγωγὸς νὰ περιστείλῃ οὐχὶ διὰ ποινῶν, ἀλλὰ δι' αὐστηρᾶς διαίτης, παρέχων εἰς αὐτὸν φυτικὰς μᾶλλον ἢ ζωικὰς οὐσίας, ἀπαγορεύων εἰς αὐτὸν τὴν χρῆσιν πάσης ἐρεθιστικῆς τροφῆς καὶ παντὸς πνευματώδους ποτοῦ· τὴν δὲ ὑπερβολικὴν αὐτοῦ ἐπιπολαιότητα ἔν τε τῷ διανοεῖσθαι καὶ τῷ πράττειν δύναται νὰ περιστείλῃ ὁ παιδαγωγὸς ἔνθεν μὲν ἐνισχύων τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ τρέπων αὐτὰς εἰς ἀσχολίας ἐμβριθεῖς καὶ σπουδαίας, ἔνθεν δὲ καταδεικνύων εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον, καθ' ὃν δύναται διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων νὰ ἀντιστῇ κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν προςβολῶν ἢ νὰ ἐπεξεργασθῇ τὰς ἐπ' αὐτοῦ γινομένας διαφόρους ἐντυπώσεις. Πρὸς τούτοις ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἐμποδίζῃ μὲν τὸν αἱματώδη ἀπὸ τοῦ μεταβαίνειν ταχέως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀντικειμένου εἰς τὸ ἕτερον, νὰ ἀναγκάζῃ δὲ αὐτὸν νὰ ἐπιμένῃ ἐν τῇ ἀσχολίᾳ ἀντικειμένου τινὸς μέχρι τέλους. Ἔτι δὲ ὀφείλει νὰ καθιστᾷ αὐτὸν προσεκτικὸν εἰς τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα, ἅτινα ἐπιφέρει ἡ ταχεῖα σκέψις, ἡ ἄβουλος ἐνέργεια καὶ ἡ ἀστάθεια τοῦ χαρακτῆρος, ἡ τὸν σύνδεσμον τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐμπιςοσύνης διαρρηγνύουσα.

§ 72.

Περὶ χολερικῆς κράσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῆς.

Ἡ χολερικὴ κρᾶσις ἰδιάζει εἰς τὴν χολικὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἣν ἀποτελεῖ ἡ ἐπικρατοῦσα

»τὸ καὶ μεταβολὰς ἐπεδείξατο. Φύσει δὲ πολλῶν ὄντων »καὶ μεγάλων παθῶν ἐν αὐτῷ τὸ φιλόνεικον ἰσχυρότατον ἦν καὶ τὸ »φιλόπρωτον».

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἐνέργεια παντὸς τοῦ φυτικοῦ συστήματος συνηνωμένη μετὰ ζωηρῶν αἰσθημάτων καὶ ἰσχυρῶν μυώνων. Καὶ σωματικὰ μὲν γνωρίσματα τῆς χολερικῆς κράσεως εἶναι ἡ ςερεότης τοῦ σώματος, τὸ ὠχρὸν καὶ καστανοειδὲς τοῦ δέρματος, ἡ ἁδρότης τῶν νεύρων καὶ τῶν μυώνων, ἡ ταχύτης τοῦ σφυγμοῦ, τὸ πυρῶδες τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἡ πρὸς τὰ ἄνω στροφὴ τοῦ πώγωνος, τὸ λεπτὸν καὶ τοξοειδὲς τῆς ῥινὸς, ἡ ἰσχὺς τῆς φωνῆς καὶ ἡ ταχύτης τῆς λαλιᾶς· πνευματικὰ δὲ εἶναι ἡ ὀξύτης τοῦ πνεύματος, τὸ τολμηρὸν τῆς φαντασίας, ἡ ἐνεργητικότης, τὸ εὐερέθιστον καὶ ὁρμητικὸν ἔν τε τῷ διανοεῖσθαι, τῷ αἰσθάνεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι. Ὁ χολερικῆς κράσεως ἄνθρωπος εἶναι ζωηρὸς, σταθερὸς, ἀποφασιστικὸς, ἔνθους, φιλόδοξος, μεγαλόδωρος, μεγάθυμος καὶ ῥέκτης, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐμπαθὴς, ἰσχυρογνώμων καὶ ἐκδικητικός. Ὁ αὐτὸς, ἔχων ἰσχυρὰς δυνάμεις πρός τε τὸ δημιουργεῖν καὶ καστρέφειν, δύναται ν' ἀποβῇ ἢ μέγα τι ἀγαθὸν ἢ μέγα τι κακόν (1).

Καὶ τὸ μὲν ἄγαν ὁρμητικὸν καὶ εὐεπίφορον τοῦ χολερικοῦ ἀνθρώπου δύναται ὁ παιδαγωγὸς νὰ μετριάσῃ μετριάζων τὴν ποσότητα τῶν κρεατωδῶν τροφῶν· τὴν δὲ ὑπερβολικὴν αὐτοῦ δραστηριότητα δύναται νὰ χαλιναγωγήσῃ καθυποτάσσων αὐτὴν εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ λόγου. Ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ ἐθίζῃ τὸν χολερικὸν εἰς τὸ νὰ μὴ πράττῃ μηδεμίαν πρᾶξιν

(1) Τοιοῦτος ἐγένετο ὁ Θεμιστοκλῆς, περὶ οὗ γράφει ὁ Πλούταρχος (ἐν βίῳ Θεμ. 2)· «Ἔτι παῖς ὢν (ὁ Θεμιστοκλῆς) ὁμολογεῖται φορᾶς μεστὸς εἶναι καὶ τῇ μὲν φύσει συνετὸς τῇ δὲ προαιρέσει μεγαλοπράγμων καὶ πολιτικός. — Ὅθεν »εἰώθει λέγειν ὁ διδάσκαλος, Ὡς οὐδὲν ἔσῃ, παῖ, οὐ μικρὸν »ἀλλὰ μέγα πάντως ἀγαθὸν ἢ κακόν».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ἄνευ προηγουμένης σκέψεως· ὡσαύτως πρέπει νὰ φωτίζῃ τὸν νοῦν τοῦ χολερικοῦ, ὅπως τρέπῃ οὗτος τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ οὐχὶ πρὸς καταστροφὴν καὶ φθορὰν, ἀλλὰ πρὸς διόρθωσιν καὶ προαγωγὴν, ἤτοι πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων ἰδεῶν, οἷαι εἶναι αἱ ἰδέαι περὶ Θεοῦ, περὶ ἀληθείας, περὶ ἀρετῆς, περὶ ἀγάπης, περὶ ἐλευθερίας καὶ τῶν τοιούτων. Ὡσαύτως πρέπει νὰ ἀναγκάζῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἐναλλάσσῃ τὰς σωματικὰς ἐνεργείας μετὰ τῶν πνευματικῶν· καὶ τέλος ὀφείλει ν' ἀντιπαρατάσσῃ ἐπιτηδείως τὴν ἰσχὺν τῆς ἰδίας αὐτοῦ θελήσεως κατὰ τοῦ πείσματος καὶ τῶν ἰδιοτροπιῶν τοῦ παιδαγωγουμένου.

§ 73.

Περὶ φλεγματικῆς κράσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῆς.

Ἡ φλεγματικὴ κρᾶσις ἰδιάζει εἰς τὴν λυμφατικὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἣν ἀποτελεῖ πλεονασμὸς λίπους, αἷμα ὑδαρὲς καὶ ἀνερέθιστον. Καὶ σωματικὰ μὲν γνωρίσματα τῆς κράσεως ταύτης εἶναι τὸ στρογγύλον καὶ σπογγοειδὲς τοῦ σώματος, τὸ χλωρὸν καὶ οἰδαλέον τοῦ δέρματος, ἡ βραχύτης καὶ παχύτης τοῦ λαιμοῦ, ἡ βραδύτης τῆς τοῦ αἵματος κινήσεως, τὸ ἥσυχον ἀλλ' ἐστερημένον ζωῆς καὶ ἐκφράσεως ὄμμα· πνευματικὰ δὲ εἶναι ἡ ἀδρανὴς αἰσθητικότης, ἡ βραδύτης τῆς τοῦ πνεύματος κινήσεως, τὸ ψυχρὸν τῆς φαντασίας, ἡ ὑπομονὴ ἐν τῷ πάσχειν καὶ ἡ ἐγκαρτέρησις ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσιν.

Ὁ φλεγματικὸς στερούμενος ζωηρότητος εἶναι ὑπναλέος, δυσκίνητος, ἀδρανὴς, ὑπομονητικός· ὁ αὐτὸς εἶναι μὲν βραδύνους, ἀλλὰ προσεκτικὸς, διὸ σπανίως ὑποπί-

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

πτει εἰς κινδύνους. Ὁ φλεγματικὸς ἀγαπῶν τὴν ἡσυχίαν ἀποστρέφεται τὰς μεταβολὰς καὶ τοὺς νεωτερισμούς, καὶ χρησιμεύει ὡς χαλινὸς κατὰ τῶν πρὸς τὰ ἐμπρὸς ὀργώντων. Ὁ φλεγματικὸς ἐν γένει παρίσταται μᾶλλον σκεπτόμενος ἢ αἰσθανόμενος (1).

Καὶ τὴν μὲν ὑπερβολὴν τῆς χαλαρότητος καὶ ἀδρανείας τοῦ φλεγματικοῦ δύναται ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἐλαττώσῃ καὶ περιορίσῃ διεγείρων τὸ αἱματῶδες καὶ τὸ νευρικὸν αὐτοῦ σύστημα· πρὸς τοῦτο δὲ ἀπαιτεῖται ἔνθεν μὲν χορήγησις μετρίας μέν, ἀλλ' ἐνδυναμωτικῆς τροφῆς, προτιμωμένου τοῦ κρέατος τῶν λοιπῶν φυτικῶν οὐσιῶν· ἔνθεν δὲ ἄσκησις εἰς τὸ περιπατεῖν, κινεῖσθαι καὶ γυμνάζεσθαι. Τὴν δὲ βραδύτητα τῆς πνευματικῆς κινήσεως δύναται νὰ ἄρῃ ὁ παιδαγωγὸς ἀπαιτῶν παρὰ τοῦ φλεγματικοῦ ταχεῖαν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρωτώμενον καὶ ταχεῖαν ἐκτέλεσιν τῶν προτιθεμένων ἔργων, καὶ καταδεικνύων τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ὑπερβολικῆς βραδύτητος.—Καθόλου δ' εἰπεῖν ὁ φλεγματικὸς δεῖται κέντρου πρὸς ἐνέργειαν, ὅπως δεῖται χαλινοῦ ὁ μὲν χολερικὸς πρὸς περιστολὴν τῆς ἐνεργητικότητος αὐτοῦ, ὁ δὲ αἱματώδης πρὸς περιστολὴν τῆς ἐρεθιστικότητος αὐτοῦ.

§ 74.

Περὶ μελαγχολικῆς κράσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῆς.

Ἡ μελαγχολικὴ κρᾶσις ἰδιάζει εἰς τὴν νευ-

(1) Τοιοῦτος ἐγένετο Νικίας ὁ Νικηράτου υἱός, ὃν ᾐτιῶντο «ὡς ἐν τῷ »διαλογίζεσθαι καὶ μέλλειν καὶ φυλλάτεσθαι τὸν τῶν »πράξεων ἀπολλύντα καιρόν· ἐπεὶ τάς γε πράξεις οὐδεὶς »ἂν ἐμέμψατο τοῦ ἀνδρός. Ὁρμῆσαι γὰρ ἦν ἐνεργὸς καὶ δραστήριος, τολ»μῆσαι δὲ μελλητὴς καὶ ἄτολμος»(Πλουτ. ἐν βίῳ Νικ. 16. πρβλ. καὶ 2).

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ρικὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾗ ἐπικρατεῖ τὸ νευρικὸν σύστημα μεταξὺ τῶν λοιπῶν τοῦ ὀργανισμοῦ συστημάτων. Καὶ σ ω μ α τ ι κ ὰ μὲν γνωρίσματα τῆς κράσεως ταύτης εἶναι κεφαλὴ μεγάλη καὶ ὑψηλή, μυῶνες μικροὶ καὶ ἀσθενεῖς, τρίχες λευκαὶ καὶ ἀραιαί, στῆθος λεῖον, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι καὶ καστανοειδεῖς, ἀτελὴς σχηματισμὸς αἵματος, βραδεῖα αὐτοῦ κίνησις, ἐπικράτησις τοῦ φλεβικοῦ αἵματος, χρῶμα νοσηρόν· π ν ε υ μ α τ ι κ ὰ δὲ γνωρίσματα εἶναι ἡ ἐρεθιστικότης, ἡ ἐνεργητικότης τῶν ὑψηλοτέρων πνευματικῶν δυνάμεων, ἡ βαθύνοια καὶ ὀξύνοια, φαντασία ζωηρά, συναισθήματα βαθέα, ἀδιαφορία πρὸς τὰ ἐκτός, κλίσις πρὸς τὴν ἠρεμίαν, τὸν ἥσυχον βίον, τὴν σκέψιν καὶ τὴν μέριμναν, ῥοπὴ πρὸς τὴν δυσθυμίαν καὶ βαρυθυμίαν, δυσπιστίαν καὶ προσδοκίαν τοῦ χείρονος.

Ὁ μελαγχολικὸς ζῇ βίον ἐστραμμένον πρὸς τὰ ἔσω καὶ πρὸς τὰ ἄνω· τὸ ἀντικείμενον τῆς σκέψεως αὐτοῦ εἶναι τὸ παρελθὸν ἄνευ παραβλέψεως τοῦ μέλλοντος. Ἡ μελαγχολικὴ κρᾶσις εἶναι ἡ πηγὴ τῶν βαθέων διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων· εἰς ταύτην ὀφείλουσι τὸ ὕψος τῆς φαντασίας αὐτῶν πολλοὶ ποιηταί, νομοθέται καὶ ἄλλοι, οἵτινες προωρίσθησαν νὰ διανοίξωσι τὴν ὁδὸν πρός τινα ἀνώτερον κόσμον.

Ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ μετριάζῃ τὴν μεγάλην ἐρεθιστικότητα τοῦ μελαγχολικοῦ, ἔνθεν μὲν παρέχων εἰς αὐτὸν τροφὴν θρεπτικὴν καὶ εὔπεπτον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐρεθιστικήν· ἔνθεν δὲ ἀπομακρύνων πᾶν ἀντικείμενον, δυνάμενον νὰ ἐρεθίσῃ τὸ νευρικὸν τοῦ μελαγχολικοῦ σύστημα. Τὴν δὲ σωματικὴν ἐξασθένησιν τοῦ μελαγχολικοῦ, τὴν προερχομένην ἐξ ὑπερβολικῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, δύναται νὰ ἄρῃ ὁ παιδαγωγὸς ἐνισχύων τὰ πεπτικά, ἀναπνευστικά, αἱματοφόρα καὶ τὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

τῶν μυώνων ὄργανα διὰ τῆς ἐν τῷ ἐλευθέρῳ ἀέρι κινήσεως, διὰ σωματικῶν ἀσκήσεων, διὰ κολυμβήσεως καὶ διὰ συμμεθέξεως εὐθύμων συναναστροφῶν. Τοὺς ἐν τῷ μέλλοντι φόβους τοῦ μελαγχολικοῦ δύναται νὰ ἀποσοβήσῃ ὁ παιδαγωγὸς ἐνισχύων τὰς περὶ αὐτοῦ ἐλπίδας.

§ 75.

Παρατήρησις.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ῥηθέντων συνάγεται 1ον) ὅτι δι' ἑκάστης κράσεως δύναταί τις νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν θεῖον αὐτοῦ προορισμόν· 2ον) ὅτι ἑκάστη κρᾶσις ἔχει τά τε προτερήματα αὐτῆς καὶ τὰ ἐλαττώματα· 3ον) ὅτι τὰ ἐλαττώματα δύναταί τις νὰ ἄρῃ ἀντικαθιστῶν αὐτὰ διὰ τῶν προτερημάτων, τῶν παρατηρουμένων ἐν ταῖς λοιπαῖς κράσεσιν· 4ον) ὅτι ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ ἐπικρατούσης τινὸς κράσεως προςαπαιτεῖται καὶ ἐπιμέλειά τις τῶν λοιπῶν, οὕτως ὥστε ἐκείνη μὲν ν' ἀποτελῇ τὸ κέντρον, αὗται δὲ τὴν περιφέρειαν, σύμπασαι δὲ νὰ εὑρίσκωνται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἀλλήλας, συντελοῦσαι εἰς τὴν ἐναρμόνιον ἀνάπτυξιν τῶν τοῦ ἀνθρώπου ἰδιοτήτων, ἐν ᾗ συνίσταται ἡ τελειότης αὐτοῦ.

ΤΕΛΟΣ.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Πρόλογος .... σελ. έ.
Εἰςαγωγὴ 1

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ.

§ 1. Περὶ τῆς ἐννοίας, τῆς ἀξίας καὶ τῆς διαιρέσεως τῆς Παιδαγωγικῆς 21

ΜΕΡΟΣ Α'.

Περὶ σωματικῆς ἀγωγῆς.

§ 2. Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς 23
§ 3. Περὶ τῆς ἐπόψεως καὶ διαιρέσεως τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς 24

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς θρεπτικῆς ἐπιμελείας.

§ 4. Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς τροφῆς 26
§ 5. Πρὶ τῶν μέσων τῆς τροφῆς α) τροφαί 27
β') ποτά 30
§ 6. Περὶ τῆς ποιότητος, τοῦ τρόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς τροφῆς 32

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς ἀναπνευστικῆς καὶ δερματικῆς ἐπιμελείας.

§ 7. Περὶ τῆς ἐνεργείας τῆς τε ἀναπνοῆς καὶ τοῦ δέρματος 35

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

§ 8. Περὶ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος ········· σελ. 37
§ 9. Περὶ καθαριότητος καὶ ἐνδυμασίας ·········· 39
§ 10. Ἐπακολουθήματα τῆς τε ἀναπνευστικῆς καὶ δερματικῆς ἐπιμελείας καὶ ἀμελείας ·········· 41

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς κινητικῆς καὶ ἀναπαυτικῆς ἐπιμελείας.

§ 11. Περὶ τῶν εἰδῶν τῆς κινήσεως ·············· 41
§ 12. Περὶ τῶν παθητικῶν κινήσεων ············ 42
§ 13. Περὶ τῶν ἑκουσίων κινήσεων ············· 43
§ 14. Περὶ τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων ············ 45
§ 15. Περὶ τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς διαρκείας τῶν κινήσεων 48
§ 16. Περὶ ἀναπαύσεως ····················· 49
§ 17. Περὶ ὕπνου ························· 49

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων ἐπιμελείας.

§ 18. Περὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων καθόλου ······ 51
§ 19. Περὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἁφῆς ············ 52
§ 20. Περὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς γεύσεως ·········· 53
§ 21. Περὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ὀσφρήσεως ········ 54
§ 22. Περὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀκοῆς ··········· 55
§ 23. Περὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ὁράσεως ·········· 56
§ 24. Παρατήρησις ························ 58

ΜΕΡΟΣ Β'.

Περὶ πνευματικῆς ἀγωγῆς.

§ 25. Περὶ τῆς ἐννοίας, τῆς σπουδαιότητος καὶ διαιρέσεως τῆς πνευματικῆς ἀγωγῆς ············ 59

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.

Περὶ γνωστικῆς ἀγωγῆς.

§ 26. Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν μερῶν τῆς γνωστικῆς ἀγωγῆς ························ 60

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως.

σελ.

§ 27. Περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ ἀναπτύξεως τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως 61
§ 28. Περὶ προσοχῆς καὶ τῆς ταύτης διεγέρσεως 62

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς ἀναπαραστατικῆς δυνάμεως.

§ 29. Περὶ φαντασίας καὶ τῆς διεγέρσεως αὐτῆς 64
§ 30. Περὶ μνήμης καὶ τῆς ἐνισχύσεως αὐτῆς 68

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τοῦ διασκεπτικοῦ νοῦ.

§ 31. Περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ ἀξίας τοῦ νοῦ 71
§ 32. Περὶ ἀναπτύξεως τοῦ νοῦ 73

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τοῦ ἐποπτικοῦ νοῦ.

§ 33. Περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ ἀξίας τοῦ λόγου 79
§ 34. Περὶ ἀναπτύξεως τοῦ λόγου 80
§ 35. Παρατήρησις 81

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Περὶ συναισθητικῆς ἀγωγῆς.

§ 36. Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν μερῶν τῆς συναισθητικῆς ἀγωγῆς 82

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν αἰσθητικῶν συναισθημάτων.

§ 37. Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν αἰσθητικῶν συναισθημάτων 83
§ 38. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν αἰσθητικῶν συναισθημάτων ἐπιμελείας 84

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν φανταστικῶν συναισθημάτων.

§ 39. Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν φανταςικῶν συναισθημάτων 85
§ 40. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν φανταστικῶν συναισθημάτων ἐπιμελείας 86
§ 41. Περὶ τῆς καλλιεργίας τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ 86

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν νοητικῶν συναισθημάτων.

§ 42. Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν νοητικῶν συναισθημάτων .. 90
§ 43. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν νοητικῶν συναισθημάτων ἐπιμελείας 91
§ 44. Περὶ τῆς καλλιεργίας τῆς ἰδέας τοῦ ἀληθοῦς .. 92

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν λογικῶν συναισθημάτων.

§ 45. Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν λογικῶν συναισθημάτων .. 94
§ 46. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν λογικῶν συναισθημάτων ἐπιμελείας 94
§ 47. Περὶ τῆς καλλιεργίας τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ 95
§ 48. Περὶ τῆς καλλιεργίας τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων 97
§ 49. Περὶ τῆς καλλιεργίας τῶν συμπαθητικῶν συναισθημάτων 99
§ 50. Περὶ τῆς καλλιεργίας τοῦ τῆς φιλοπατρίας συναισθήματος 101
§ 51. Περὶ τῆς καλλιεργίας τῶν θρησκευτικῶν συναισθημάτων 104

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ.

Περὶ ὀρεκτικῆς ἀγωγῆς.

§ 52. Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν μερῶν τῆς ὀρεκτικῆς ἀγωγῆς 107

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν αἰσθητικῶν ἢ κατωτέρων ὀρέξεων.

§ 53. Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν αἰσθητικῶν ἢ κατωτέρων ὀρέξεων .... σελ. 108
§ 54. Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς τροφὴν ὁρμῆς 108
§ 55. Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς τὸ ζῆν ὁρμῆς 110
§ 56. Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς κτῆσιν ὁρμῆς 112
§ 57. Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς ἐνέργειαν ὁρμῆς .. 115
§ 58. Περὶ παιδιῶν 118
§ 59. Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς κοινωνίαν ὁρμῆς .. 121

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν πνευματικῶν ἢ ἀνωτέρων ὀρέξεων.

§ 60. Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν πνευματικῶν ἢ ἀνωτέρων ὀρέξεων 124
§ 61. Περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς πρὸς μίμησιν ὀρέξεως .. 124
§ 62. Περὶ παραδείγματος 126
§ 63. Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς πρὸς μάθησιν ὀρέξεως .. 128
§ 64. Περὶ τῆς ἐξεγέρσεως καὶ ῥυθμίσεως τῆς πρὸς τιμὴν ὀρέξεως 133
§ 65. Περὶ τῆς προαγωγῆς καὶ ῥυθμίσεως τῆς πρὸς ἐλευθερίαν ὀρέξεως 136
§ 66. Περὶ τῆς εἰς τὴν εὐπείθειαν ἀσκήσεως 140
§ 67. Περὶ ποινῶν καὶ ἀμοιβῶν 142
§ 68. Περὶ μορφώσεως καὶ ἐνισχύσεως τῆς βουλήσεως .. 147
§ 69. Παρατήρησις καθολικὴ 149

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

Περὶ κράσεων.

§ 70. Περὶ κράσεων καθόλου καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτῶν 151

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

σελ.
§ 71. Περὶ αἱματώδους κράσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῆς 153
§ 72. Περὶ χολερικῆς κράσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῆς 154
§ 73. Περὶ φλεγματικῆς κράσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῆς 156
§ 74. Περὶ μελαγχολικῆς κράσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῆς 157
§ 75. Παρατήρησις 159

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΤΙΝΩΝ,

εὑρισκομένων ἔν τισι τῶν ἀντιτύπων.

Ἐν σελ.	στ.	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
41	4	τῆς τε	τῆς
43	22	νεύρων, τοῦ	νεύρων τοῦ
53	3	ἠρέμου	ἠρέμου
57	2	ἠρεμίαν	ἠρεμίαν
85	20	Συναιθήματα	Συναισθήματα
114	20	οὔτε που	οὔτοι που
114	21	330	331
128	20	τῶν πρὸς μάθησιν ὀρέξεων	τῆς πρὸς μάθησιν ὀρέξεως
131	23	προξένους	προξένου
132	11	νὰ μεταβάλλῃ	νὰ μεταβάλῃ
137	19	τὰς τοὺς παιδὸς	τὰς τοῦ παιδὸς
137	25	οὐ μόνον τήν τε	οὐ μόνον τὴν
138	32	ἴσως γὰρ	ἴσως γὰρ ἐλεύθερον
140	9	ὑπάρχῃ	ὑπάρχει
155	30	παῖ, οὐ	παῖ σύ,

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΗΜ
ΟΘΗ
ΠΑ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πύργου